

St. 11.528

cult. 50

XVIII. ÉVFOLYAM.

1—2. SZÁM.

1929

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

R 22

TIZENNYOLCADIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1929.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK. — KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

	Oldal
Imre Sándor: Az „átértékelés“ az irodalomban és a történelemben	1
Gál János: Beöthy Zsolt tanárvizsgálati dolgozata és Toldy Ferenc bírálata	8
Timár Kálmán: A bencés iskoladráma	17
Trencsény Károly: Arany János siralma a Toldi Szerelmében	18
Hegyaljai Kiss Géza: Tompa Mihály barátai	21
Rubinyi Mózes: Mikszáth Kálmán álneveihez	23

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

Alszeghy Zsolt: Tóth Árpád	25
----------------------------	----

BÍRÁLATOK.

Markovits Rodion: Szibériai garnizon. — Bán Aladár: Kalevipoeg. — Vietorisz József: Horatius levele a költészetről. — Falu Tamás: Évek illata. — Zlinszky Aladár és Vajthó László: Magyar költők. — Peterdy Sándor: A korpádi legenda. — Szitnyai Zoltán: Az ég, a föld, a tó. — Bokréta. Negyedik könyv. Baja Mihály, Gulyás József, Gyökössy Endre, Maday Gyula, Oláh Gábor versei. — Pál Ödön: A felhők kapitánya. — Bánhegyi Jób: A magyar irodalom története. — Kortársaink. Szerkeszti Hankiss János. 1. Juhász Géza: Babits Mihály. 2. Szondy György: Csathó Kálmán. 3. Zsigmond Ferenc: Herczeg Ferenc. 4. Juhász Géza: Móricz Zsigmond. 5. Hankiss János: Tormay Cécil. 6. Ruzitska Mária: Zilahy Lajos. — Zulawsky Andor: Irodalompolitika. — Máté Károly: Irodalomtörténetírásunk kialakulása. — Hegedüs Zoltán: Katona József lírai költészete. — Tolnai Vilmos: Magyarító szótár. — Csekey István: Északi írások. — Várdai Béla: Benedetto Croce újabb esztétikai művei. — A nagykőrösi Arany János-Társaság évkönyvei. — Oláh Gábor: A művészi alkotás lélektana. — Móricz Pál: A magyar királyi honvéd. — Legendae Sancti Regis Stephani. — Lám Frigyes: Színházunk története dióhéjban. — Csahihen Károly: Drámaíróink. — Dengl János: Bevezetés a kereskedelem tudományába. — Gabányi János: Töviskoszorú. — Gombos Albin: A grönlandi titok.	33
--	----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	52
II. Hírlapok	59

FIGYELŐ.

Császár Elemér: Szélekvzetek az első Baumgarten-jutalmakhoz. E. O.: Egy bírálat bírálata. — Középiskolai értesítő irodalomtörténeti értékezései. — Elhunytak. — Hírek. — Új könyvek. Társasági ügyek.	61
---	----

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

TIZENNYOLCADIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1929.

A magyar Irodalomtörténeti Társaság 1929-ben.

I. Tisztviselők.

Elnök: Négyesy László. — Alelnök: Dézsi Lajos, Szász Károly, Viszota Gyula, Zoltvány Irén. — Titkár: Alszeghy Zsolt. — Szerkesztő: Pintér Jenő. — Jegyző: Brisits Frigyes. — Pénztáros: Oberle József. — Ellenőr: Perényi József.

II. Választmányi tagok.

Agárdi László	Horváth Béla	Petri Mór
Angyal Dávid	Horváth Cyrill	Pitroff Pál
Agner Lajos	Horváth János	Prónai Lajos
Badics Ferenc	Imre Sándor	Radó Antal
Bajza József	Jakab Ödön	Radványi Kálmán
Baranyai Zoltán	Kardos Albert	Sajó Sándor
Baros Gyula	Kéky Lajos	Sik Sándor
Bán Aladár	Kisparti János	Solymossy Sándor
Binder Jenő	Kiss Ernő	Szemkő Aladár
Birkás Géza	Klemm Antal	Szigetvári Iván
Bitay Árpád	Kocsis Lénárd	Szinger Kornél
Bleyer Jakab	Korpás Ferenc	Szinnyei Ferenc
Borbély István	Kőrös Endre	Szira Béla
Császár Elemér	Kristóf György	Szomolányi József
Császár Ernő	Kürti Menyhért	Teveli Mihály
Czapáry László	Leffler Béla	Thienemann Tivadar
Farkas Gyula	Lengyel Miklós	Timár Kálmán
Fóris Miklós	Madai Gyula	Tolnai Vilmos
Futó Jenő	Madzsar Imre	Tordai Ányos
Galamb Sándor	Marczinkó Ferenc	Vajthó László
Gálos Rezső	Melich János	Vargha Damján
Gulyás József	Mitrovics Gyula	Ványi Ferenc
Gulyás Pál	Mixich Lajos	Várdai Béla
Gyomlay László	Morvay Győző	Vikár Béla
György Lajos	Német Károly	Voinovich Géza
Gyulai Ágost	Pais Dezső	Werner Adolf
Hajnóczy Iván	Pap Károly	Zlinszky Aladár
Halász László	Papp Ferenc	Zolnai Béla
Hartmann János	Pekár Gyula	Zsigmond Ferenc

III. Tiszteleti tagok.

† Id. Szinnyei József. — † Szilády Aron. — † Beüthy Zsolt. — Pintér Jenő. — Négyesy László. — Badics Ferenc.

TARTALOM.

Tanulmányok.

Décsi Lajos: Magyar irodalmi hatás Shakespeare költészetében	Oldal 235
Gál János: Beöthy Zsolt tanárvizsgálati dolgozata és Toldy Ferenc bírálata	8
Imre Sándor: Az „átértékelés“ az irodalomban és a történelemben	1
Kastner Jenő: Az olasz irodalomtudomány mai állása	95
Keresztury Dezső: A német irodalomtudomány mai állása	161
Perényi József: Ferenczy Ferenc színművei	81
Szász Károly: Molnár Ferenc mint drámaíró	151

Kisebb közlemények.

Elek Oszkár: Bethlen Gábor és egy francia költő	245
Finály Gábor: Arany János hexameteres műfordítása a Buda Halálában	178
György Lajos: Anekdoták forrásai	98
Hegyaljai Kiss Géza: Tompa Mihály barátai	21
Pintér Jenő: Irodalomtudományi repertórium	243
Rubinyi Mózes: Élő adatok a mese-motívumok vándorlásához	177
Rubinyi Mózes: Mikszáth Kálmán álneveihez	23
Timár Kálmán: A bencés iskoladráma	17
Timár Kálmán: Egy lappangó Argenis-kézirat	246
Timár Kálmán: Egy mikházi ferences misztérium	176
Timár Kálmán: Egy Osszián-töredék	101
Trencsény Károly: Arany János siralma a Toldi Szerelmében	18
Waldapfel János: Egy tudós hitszónok Madách Imréről	100

Összefoglaló könyvszemle.

Alszegehy Zsolt: Benedek Elek	248
Alszegehy Zsolt: Krudy Gyula	102
Alszegehy Zsolt: Tóth Árpád	25
Alszegehy Zsolt: Zoltvány Irén	179

Bírálatok: tudományos irodalom.

Bánhegyi Jób: A magyar irodalom története	39
Barna János: Fejezetek a makói színészet multjából	111
Belohorszky Ferenc: Bessenyei és a Philosophus	200
Boross István: Karinthy Frigyes	262
Csahihen Károly: Drámaíróink	50
Csekey István: Északi írások	45
Dengl János: Bevezetés a kereskedelem tudományába és gyakorlatába ..	50
Ditrói Mór Emlékiratai	117
Erdélyi Lajos: A régi magyar irodalom történetéhez a nyelvjárások alapján	264
Halmi Bódog: Molnár Ferenc az író és az ember	262
Hankiss János: Kortársaink	40
Hankiss János: Tormay Cécile	42
Hegedüs Zoltán: Katona József lírai költészete	44
Horváth Cyrill: Irodalomtörténeti tanulmányok	107
Juhász Géza: Babits Mihály	41

Juhász Géza: Móricz Zsigmond	41
Kalepky Theodor: Neuaufbau der Grammatik	201
Lám Frigyes: Színházunk története dióhéjban	49
Máté Károly: Irodalomtörténetírásunk kialakulása	43
Mit vesztett a magyar színészet Trianon által?	117
Móricz Pál: A magyar királyi honvéd	49
Oláh Gábor: A művészi alkotás lélektana	47
Péterfy Károly: Váradi Antal	111
Révay József: Zarándokút a szent helyekre	118
Ruzitska Mária: Zilahy Lajos	42
Sik Sándor: Gárdonyi, Ady, Prohászka	108
Szigethy Lajos: Luther lelke	200
Szondy György: Kelet, észak, dél	261
Szondy György: Csathó Kálmán	41
Tolnai Vilmos: Magyarító szótár	44
Travnik Jenő: A társztalan költő	119
Varju Elemér: Legendae Sancti Regis Stephani	49
Vass Béla: Le Roman Français des origines a nos jours	119
Várdai Béla: Benedetto Croce újabb esztétikai művei	46
Zulawski Andor: Irodalompolitika	42
Zsigmond Ferenc: Herczeg Ferenc	41

Bírálatok: szépirodalom.

Agyagfalvi Hegyi István: Arny és ezüst	191
Bán Aladár: Kalevipoeg	34
Berecz Dezső: Párbaj	116
Bokréta. Negyedik könyv	38
Boross Sándor: Vár engemet a föld	260
Böngérfi János: Bízva bízunk	195
Csengery János: Pindaros	112
Dálnoki Nagy Lajos: Mythologia	195
Ecsedi István: Hortobágyi életképek	119
Eröss Alfréd: Az út	195
Falu Tamás: Évek illata	35
Fitos Vilmos: Óh, látni, hallani!	193
Forbáth Sándor versei	188
Ferbáth Sándor: A fekete virág	258
Gabányi János: Töviskoszorú	50
Gombos Albin: A grönlandi titok	50
Kiss Menyhért: Magyar Miatyánk	192
Klimits Lajos: Rohan az élet	115
Kemor András: Fischmann S. utódai	198
Kövér Erzsébet: Sziklaélen	193
Lakatos László: Angoramacska	258
Legény Elemér: Pénz a szelek szárnyán	199
Lőrinczy György: Szobrok az éjszakában	199
Markovits Rodion: Szibériai garnizon	33
Móricz Zsigmond: Ágytakaró	116

	Oldal
Némethy Géza: Az Ember és az Isten	187
Nyiri Szabolcs: Soha	194
Ozorayné Kálmán Margit: Halálos összetartozás	115
Pakocs Károly: Jöttem Isten városából	196
Palasovszky Béla: A szolga éneke	190
Pál Ödön: A felhők kapitánya	39
Pekár Gyula: A tízezermérföldes sárkány	259
Peterdi Sándor: A korpádi legenda	36
Radó Antal: Angol és amerikai költők	113
Radványi Kálmán: A jó Isten búzája	200
Schmidt Attila: Tegledi László naplója	258
Szabolcska Mihály összes költeményeiből	113
Szabó Lajos versei	193
Szathmáry István: A szép lovagja	190
Szász Károly ifj.: A mi nótánk	189
Szávay Zoltán nótáskönyve	196
Szávay Zoltán verseskönyve	196
Székely László: A szirtnek álma van	192
Szitnyai Zoltán: Az ég — a tó	38
Szomory Dezső: Térjetek meg végre hozzám	197
Temesi Győző: A csejennek romlása	199
Terestyényi György: Délibáb	191
Timár József: A roskadozó omnibusz	259
Toronyi István: Harcosélet	259
Török Péter: Délibáb a Verhovinán	258
Vályi Nagy Géza: Földem, népem	114
Vietórisz József: Horatius levele a költészetről	35
Zlinszky Aladár és Vajthó László: Magyar költők	36
Zsögön Zoltán: Isten kezében	194

Folyóiratok szemléje.

Ötvenhat folyóirat és hírlap irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak: Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Gulyás Pál, Halász László, Pintér Jenő 52, 121, 203, 265

Figyelő.

Császár Elemér: Széljegyzetek az első Baumgarten-jutalmakhoz	61
E. O.: Egy bírálat bírálata	69
hb.: Bessenyei György emléke	227
Középiskolai értesítő irodalomtörténeti értekezései	71
Pintér Jenő: Magyar zsidó lexikon	132
Szász Károly: A Toldyak	130
th.: Külföldi vélemény a magyar irodalomról	141
—y —ó.: Egy siremlék leleplezéséhez	276
Elhunytak	73, 142, 228, 278
Hírek	74
Új könyvek	75, 145, 231, 279
Társasági ügyek	79, 147
Inhalt der selbständigen Artikel	79, 149, 234, 280

A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak működése tizennyolcadik évében, 1929-ben, 546 tagja és előfizetője volt. Ezek közül tiszteleti tag 3, alapító tag: 34, rendes tag: 370, előfizető: 250.

Folyóiratunk 1912-ben indult meg. Jelenleg 1000 példányban jelent meg. Ebből 654 példányt küldtünk a tagoknak és előfizetőknek, 44 példány ment szét cserepéldány gyanánt, a többi példány könyvárusi forgalomba került.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság eddigi tisztviselői:

Elnökök. — Beöthy Zsolt (1911—1921). — Négyesy László (1921—).

Alelnökök. — Négyesy László (1911—1921). — Szász Károly (1911—). — Dézsi Lajos (1911—). — Zoltvány Irén (1911—). — Viszota Gyula (1921—).

Titkárok. — Horváth János (1911—1918). — Viszota Gyula (1918—1921). — Alsóghy Zsolt (1921—).

Szerkesztők. — Pintér Jenő (1911—1914). — Baros Gyula (1914—1916). — Pintér Jenő (1916—).

Jegyzők. — Kéký Lajos (1911—1918). — Zolnai Béla (1918—1921). — Brisits Frigyes (1921—).

Pénztárosok. — Ágner Lajos (1911—1925). — Oberle József (1925—)

TANULMÁNYOK.

Az „átértékelés“ az irodalomban és a történelemben.

Írta: IMRE SÁNDOR.

1. Az *átértékelés* követelése mai életünk lényeges jellemzői közé tartozik. Néhány éve sűrűn halljuk ezt a szót; mind többször észleljük, hogy különösen az irodalomtörténet és a történelem hagyományos megállapításait, valamint az élő irodalom és az eleven közélet megszokott értékelését egyesek és irányok módosítani igyekeznek. De azt is tapasztaljuk, hogy ennek az átértékelési törekvésnek megvannak az ellenzői is, akik a szükségét nem látják, a végrehajtását pedig igazságtalannak, sőt veszedelmesnek tekintik. Erre a párhuzamos, kettős jelenségre könnyű példát találni; akár arról esik szó, hogy vajjon a múltnak egy-egy nagy emberét vagy eseményét (pl. Bethlen Gábort vagy a szabadságharcot) igazi mivoltában látjuk-e, akár arról, hogy egy-egy újabb irodalmi irány képviselői (pl. Móricz Zsigmond vagy Babits Mihály) megérdemlik-e „a sáncok közé“ bebocsájtást és ezzel a mintegy hivatalos elismerést: minden alkalommal jelentkezik a régi értékeléshez való ragaszkodás és egy másféle álláspont küzdelme. Az érintett példák jelzik, hogy ez a küzdelem nagyon változatos okokból, különböző csoportosulásban keletkezik s az egyes ilyen esetek boncolása kimutatná, hogy korántsem állandó az „átértékelők“ és a tiltakozók serege. Az azonban mindig kétségtelen, hogy nemcsak eltérés, hanem merev ellentét van a két fél között; nem pusztán egyéni vélemények különbözőzése ez, hanem alapvető kérdésekben szembenálló szemléleti irányok összeütközése. Néha hangos és sokszor éles, de ha csendes is, legalább az egyik oldalon mindig keserű. És egyelőre még szemünk láttára tart az éleződés és keseredés; egyike ez ama tüneteknek, amelyek a sokszor aggódva panaszott bomlásra, az egyetértés fokozódó nehézsé-

geire, a lelki egység hiányára és e hiány állandó növekedésére figyelmeztetnek.

Azt lehet mondani, hogy ennek a jelenségnek — legalább is az irodalom és a történetírás területén — éppen az átértékelés gondolatában van a magva, még pedig főként abban, hogy némelyekben maga a gondolat sem érlelődött ki teljesen, a legfőbbben pedig a szó tartalmával ninesenek tisztában. Egyik oldalon jogtalanul sokat fejeznek ki vele, talán többet annál, amennyit gondolnak; a másik oldalon pedig bizalmatlanul tekintenek mindenkre, aki ezt a szót használja, mert irányzatosságot látnak benne és ezért elzárkóznak attól is, ami pedig számukra is elfogadható, sőt ami ebből a gondolatból akkor is megvalósul, ha senki nem akarja is tudatosan valósítani. Az *átértékelés* szükséglete ma sokak lelkében él, tehát valami jogosultnak kell lennie benne; sokan pedig riadtan tiltakoznak még a gondolata ellen is, tehát valami veszedelemnek is kell vele járnia. S így is látja a dolgot, aki nem áll eleve valamelyik oldalra, hanem mintegy elvi alapon nézi: miként keletkezhetett ez a követelés és miért döbbsentek meg miatta annyian?! A teljesen tárgyias szemléletnek mindig legkevesebb a híve, az nyilvánvaló; vélemények különbségét megszüntetni pedig nemesak nem lehet, de kártékony lenne még a törekvés is; elő lehet azonban segíteni, hogy ellentétes álláspontok között a más-vélemény keletkezésének megértése és megbecsülése fejlődjék ki. Politikában ez az eredmény nagyon kevésbé kecsesget. tudományos téren azonban ezt remélni is lehet s többre nem is kell törekedni, mert a többi magától következik.

2. Akár az irodalom, akár a történelem szempontjából tekintjük a kérdést, bizonyos, hogy az átértékelés szavával jelzett mozgalom minden velejáróval együtt az életnek, a szellemi élet örök alakulásának természetes következtése. Nem a mi korunkban jelentkezik először, sőt a mai mozgalom sem most kezdődött. Ma azért látjuk nagy jelentőségét, mert először is nagyon fogékonyakká váltunk efféle mozzanatok iránt s megszoktuk — szerencsénkre —, hogy ne csupán egy napra gondoljunk, hanem a jelentkező törekvések várható eredményeire is. Azután meg kétségtelen, hogy mostanság sokkal bonyolultabb a szellemi életünk, mint csak száz évvel vagy ötvennel ezelőtt is: a hagyományos vélekedések átalakítására és megvédésére ma többféle eredetű és célzatú törekvés forrong, annyiféle.

amennyi felfogás vagy érdek egymás mellett, vagy egymással szemben érvényesül. Akik nyílt szemmel figyelték a magyar életet már a háború előtti évtizedekben is, azok tudják, hogy ez a mai átértékelési mozgalom csak változott jelszóval, másféle szervezetben, a régivel sokszor ellentétes irányban folyik, de a régi irodalmi és történelmi becslések ellen a küzdelem akkor is ugyancsak folyt s alig múlt el az az idő, amelyben rohamos változásait éltük át az átértékelés uralkodó szempontjainak. Átértékelést ugyanis főképen olyanok sürgetnek, akik valamely erősödő vagy éppen már uralomra jutott, de mindenesetre vezetésre igyekvő irányhoz tartoznak; természetesen, hogy ezek mindenben a saját, közös irányelveiket igyekeznek érvényesíteni, tehát a múlt értékelésében és a jelen egyéneinek, eseményeinek, törekvéseinek mérlegelésében is. Soha sem elég az ilyen átértékelési mozgalmat önmagában nézni, hiszen csak az egész társadalom állapotából, átalakulási mozzanatokból lehet megérteni. Amikor a társadalomnak olyan benső újra-rendeződése, szinte új rétegződése folyik, mint amilyennek most az árjában vagyunk, lehetetlen, hogy akik ezt a folyamatot nemcsak átélik, szemlélik és elszenvedik, hanem valamely szempontból határozott cél felé irányítani is óhajtják, azok ne segítsék elő ezt az alakulást a lényeges kérdésekről való vélekedés rendszeres alakítása, az ő irányukra nézve kedvezőtlen, az ő álláspontjukról nézve helytelen, az ő meggyőződésük szerint téves vagy megtévesztő értékelés módosítása által is.

És a közvélekedés alakul, az értékelés szempontjai módosulnak akkor is, ha senki sem vezeti vagy irányítja a változást tudatosan. Az életnek néha fel sem ismert, de átérezett szükségletei új eszközök keresésére kényszerítenek, új irányú fogékonyságokat ébresztenek, emberek és események becslésére új szempontokat teremtenek. Így érthető meg, hogy mozgalmassabb korszakokban erősebben érzik a megszokott, régi nézetek, szempontok, ítéletek módosításának a szükséglete (igen jellemző erre a világháború legelső szakaszának és azóta mindenik fordultnak a hatása). A multat a jelen fényében nézi a legtöbb ember, csak a tudós gondolkodása tudja a jelent a mult alapján értékelni s a jövőt nem óhajtások, hanem lehetőségek szerint szerényen építeni. Különösen az irodalom áll nagy mértékben a változó megítélés hatása alatt. Nemcsak a költő a saját korá-

nak gyermeke (ha nem áll is tudatosan „kora érzeményé”-nek kifejezői közé), hanem az olvasó is, még teljesebben; amint az élet az érdeklődés irányát módosítja, az érzelmek egyik vagy másik csoportját juttatja nagyobb szerephez: egyén és tömeg az irodalmi jelenségeket is aszerint értékeli, aszerint fogékony vagy érzéketlen értékeik iránt (pl. általában a korszerű tárgyú regények, legújabban a megszállott területről jövő költemények sorsa és szerepe). Nyugtalan időkben gyorsabban megy végbe minden ilyen változás, könnyen támad a hagyományos vagy hivatalos értékelés iránt kétség, a bizalmatlanság hirtelen fejlődik ki és szembeütően érvényesül a szellemi életben a tudatosodás törvénye: az észrevétlenül keletkező szükségletek határozott irányok céltudatos törekvésének adnak tartalmat. A folytonos alakulásnak természetes eredménye, hogy egyéneket (írókat, államférfiakat stb.) és alkotásokat (irodalmi műveket, szervezeteket, alkotmányokat), a közélet bármely terén történt eseményeket a változó korok különbözően ítélnék meg s hogy a múlt nézeteivel szemben időnkint nemcsak egyénileg foglal állást egy-egy vagy kevés ember, hanem innen vagy onnan programként hangzik az elítélő bírálat vagy a felmagasztaló ítélet s ezek terjesztőinek hívei egyenesen — néha irányzatosan túlozva — elvetik a velük ellenkező, nem nekik szolgáló avagy nekik sem szolgáló régi álláspontokat, mert bizonyosak affelől, hogy nekik másra van szükségök, más a meggyőződésök.

Ugyanez a folyamat alapjában véve a tudomány életében is önként érthető. A tudományos problémákat egyének ismerik ugyan fel, de a korszak termeli: az élet, amely megértést és irányítást kíván, kérdéseket vet fel és szükségleteket nyilvánít. A változásokkal az is együtt jár, hogy a tudományos kérdések fontosság szerint mintegy helyet cserélnek, nemcsak a megoldott kérdések vonulnak hátrább, hanem néha még a megoldás előtt elveszíti egy időre a jelentőségét az olyan feladat, amelynél közvetlenebb vagy messzebb érő hatású jelentkezik. S aztán a tudomány maga is él: mindenik ága gyarapodik, mert új kérdések ébrednek, fejlődik, mert eredményekre jut, fogatkozásai támadnak, tévedések állhatnak benne elő; új (pl. élettani, fizikai, történelmi) adatok megingatnak régi megállapodásokat, új szempontok a tudományos anyag másféle csoportosítását kívánják, új módszerek a teljesebb áttekintést, új eredmények keresését teszik lehetővé. Semmi szükség itt

példák felsorolására, mert nyilvánvaló, hogy mindezek miatt a tudományos életben is bőven van alkalom és beállhat a szükséglet arra, hogy a kutató maga és mások, elődök és kortársak eredményeiben, módszerében, célkitűzésében kételkedjék, azok iránt bizalmatlanná válják s ahelyett, hogy a megkezdett úton tovább haladna, visszatérintsen, valamit újra kezdjen, régit elvessen. Ez a tudósra nézve nemcsak lehetőség, hanem a tudomány mivoltából eredő kötelesség. Érthető, ha szembe kerülnek egymással azok, akik ezt a munkát szükségesnek tartják, meg azok, akiknek nincs kétségek az eddigi eredmények helyessége felől. E szembenállás azonban nem fejlődhetik ellenségessé, ha az egyik fél elismeri, hogy ilyen átvizsgálásra és újraértékelésre, tehát esetleg a megállapodott nézetek módosítására szükség lehet, a tudomány fejlődése rendjén időnkint valóban szükség is van, — a másik fél pedig szintén nem akar egyebet, mint az igazság kiderítését. S ezen a ponton kell újból hangoztatnom azt a megfigyelésemet, hogy az „átértékelés“ jelszavában van a baj: ez a szó többet mond és csakugyan többet is értenek rajta, mint amennyi tudományos gondolkodással jogosult és szükséges.

3. Magában véve azt, hogy a mienkhez hasonló időben az átértékelés gondolata felmerül, az előzők szerint egészen természetesnek kell találni. Komolyan kell azonban törekedni arra, hogy sem az irodalom kérdéseinek tudományos vitatásában, sem a történelem értékelésében, sem bármely tudományos munkatéren ne válhassék uralkodóvá ennek a szónak az az értelme, amely a mai nyugtalauságot szintén természetessé teszi, a jövőre néve pedig súlyos következzésekkel járhat. Az *átértékelés* szavában ugyanis már benne van az a gondolat, hogy valamely célból valamely határozott, már kialakult tételt alkalmazok; nem azt keresem, hogy kétségem alapos-e, bizalmatlanságom jogosult-e, azt sem, hogy vajjon hogyan is áll a dolog; ezt mind tudom már s ezen az alapon csak azt a feladatot látom magam előtt, hogy a magam igazát mutassam ki. A tudományos munkában is van olyan időpont, amikor egy-egy kutató számára már csak ez a feladat, de tudományos munka ezzel a céllal nem kezdődhetik. Itt *az átértékelés csak eredmény lehet, célkitűzés sohasem*. Tudós ember csak azt tudja, hogy mit keres; azt már több-kevesebb alappal csak felteszi, hogy előreláthatóan mit találhat, de

éppen a saját feltevése iránt a legszigorúbb, mert nem a maga igazát keresi, hanem az igazságot. Az átértékelés hangoztatása azért veszedelmes, mert célnak tünteti fel azt, ami csak egyféle embernek lehet célja, t. i. a védőügyvédnek, ha a tényeket mindenáron a védett javára akarja magyarázni; még a párt-politikus beszédében is van helye az átértékelésnek, vagyis adatokat a maga szempontjából értékel és olyannak tünteti fel őket, hogy érlette, mellette szóljanak, — de tudományos munkát ezzel a vezetőgondolattal kezdeni nem lehet. Ez azt jelentené, hogy az ember a maga egyéni szempontját, tetszését ráerőlteti a tényekre; felidézné azt a veszedelmet, hogy érzéketlenné válik tények vagy magyarázó körülmények iránt, nem tud semmit elfogulatlanul megérteni, minthogy ezt vagy azt, sokszor önkéntelenül is ráérti emberekre, eseményekre, művekre. A tudomány haladása, mindenféle álláspont tudományos értéke szempontjából értéktelen minden olyan eljárás, amely — akár-hogyan vált is szükségessé — nem a kérdésen kezdődik, hanem az állításon, nem nyílt vizsgálódás, hanem mesterkéltség igazolás, nem tényekből következtet, hanem érveket keresgél.¹ Az átértékelés szavából ez az érteleme érzik ki legerősebben és elvész emellett az a gondolat, hogy igenis, időnkint, uralkodó gondolatok változása, új célok kialakulása, ismeretlen adatok feltárása, tévedések felismerése következtében szükséges és kötelesség újra megvizsgálni a régi álláspontokat. Innen érthető most a tiltakozás az átértékelés ellen különböző vonatkozásokban (pl. a történelmi felfogásban, élő írók megítélésében, a nevelési intézmények értékelésében stb. nyilvánvaló az átalakulás és ez ellen nemcsak egy oldalról hangzik ellenvetés).

Ebben az értelmezésben különben mindkét oldalra veszedelem rejlik. Az ilyen „átértékelő” szavára csak azok hallgatnak, akik ugyanazzal a kiindulással fordulnak a kérdések felé és valami határozott, nekik tetsző *mást* várnak; ezek aztán csalódnak, ha tárgyas mérlegelést és minden irányú igazságszolgáltatást találnak. Ha pedig az átértékelés csakugyan egyoldalú, nem hathat azokra, akik az igazságot keresik minden elfogultság nélkül; sőt ezekre még a tárgyas munka sem hat, mert ezek legnagyobb része kezébe sem veszi az olyat, amit

¹ Itt valami érteleme volna ama képtelen „átátámasztás”-nak, amit ma annyit emlegetnek. A magyar *megtámaszt*, *odatámaszt* vagy *támogat*, állítását igazolja vagy megerősíti; *alátámasztani* legfeljebb azt lehet, ami nélkül a legvégben lógna.

előttük az átértékelés jelszava vagy hírlelése gyanussá tett. S éppen itt a veszedelem a másik félre nézve, amelyik t. i. eddig helyesnek ismerte vagy vélte azt az átértékelni valót. Aki bizalmatlansága miatt nem nézi meg, miben áll a módosítás, mi teszi indokolttá, mi újat tár fel adatokban, szempontokban az az új munka: az ilyen ember vélekedésében talán megrögződik, de meg nem erősödhetik, mert saját álláspontját nem tudja ezen az új alapon megvizsgálni, új ellenvetésekkel szemben megvédeni.

Az egész kérdés lényegét és megoldását is abban kell keresnünk, hogy ami tudományos szempontból minden téren egyedül jogosult és feltétlenül szükséges, azt nem az átértékelés, hanem az *átvizsgálás, újból megvizsgálás* szava fejezi ki helyesen. Igaz, hogy itt is van bökkenő, mert az erre a fogalomra rendszeren használt idegen szavunk, a *revízió*, szintén határozott mellékértelmével együtt forog közszájon: a revízió talán mindig változtatást értenek.² Pedig az újból megvizsgálás, az átvizsgálás nem jár feltétlenül az álláspont, értékelés módosításával; lehet, hogy éppen megerősödik a régi meggyőződés, mert új szempontokból *ellenőrizve*, így is helytállónak bizonyult. Erre az ellenőrzésre van szükség; ennek jogsultsága ellen szót senki sem emelhet s ennek eredménye mindig közérdekű, mert az igazsághoz közelebb visz, a benső értéket tisztábban felderíti. Az átvizsgálás, az újból megvizsgálás természetesen újból való értékelést is jelent; ha tudományos céllal történik, ha egyedül a tudomány érdeke vezeti: senkiinek semmi baja nem származhatik belőle, aki ezt látja a legfőbbnek s tudja, hogy emberi tévedéseket fel lehet ismerni és helyre kell igazítani. Az *újra értékelés* egyébként még nem bizonyosan *átértékelés*; de ha ez következik belőle, azt is nyugodtan fogadja mindenki olyan emberektől, akik nem *átértékelni* akarnak, hanem egyedül az igazat keresik.

² Altalában sok baj van idegen szavak használata, pontatlan értelmezése, szolgai fordítása miatt. Hasznos lenne az erre vonatkozó adatok összegyűjtése a tudomány mindenik ágában.

Beöthy Zsolt tanárvizsgálati dolgozata és Toldy Ferenc bírálata

Írta: GÁL JÁNOS.

Szakembert és irodalombarátot egyaránt érdekelni szoktak az olyan adatok, melyek irodalmunk neves munkásaira nézve közvetlen, benső ismeretanyagot szolgáltatnak, mert az effélek mindig jellemzően egészítik ki a róluk eladdig alkotott képet. A véletlen kezünkbe juttatta Beöthy Zsolt tanárvizsgálati szakdolgozatát és Toldy Ferenc bírálatait; úgy véljük, széleskörű olvasótábor érdeklődésének teszünk eleget, amikor ezeket az irodalomtörténeti fontosságú dokumentumokat nyilvánosságra hozzuk. Toldy Ferenc és Beöthy Zsolt a magyar irodalomtörténetírásnak olyan két büszkesége, hogy semmi sem lehet érdektelen, mi az ő munkásságukra vonatkozik; különösképp akkor nem, amikor — mint a jelen esetben is — egyiküknek éppen azon pályán való elindulásáról van szó, amely annyi dicsőséget hozott Beöthynek és annyi eredményt a magyar irodalomtudománynak.

Ismeretes, hogy Beöthy Zsolt eredetileg nem a tanári pályára készült, hanem, jórészt atyja kívánságára, jogot végzett s aztán 1871-ben segédfogalmazó lett a pénzügyminisztériumban. De már jogászkorában is az akkor már öreg Toldy Ferenc előadásait hallgatta legszívesebben, sőt egyetemi tanulmányainak befejezésekor társai nevében is ő búcsúzott el igen megható körülmények között az ősz mestertől. Ez a búcsújelenet oly mélyen bevésődött Beöthy Zsolt szívébe, hogy sohasem tudta elfelejteni s a „magyar irodalomtörténetírás atyjáról” mindig a legnagyobb tisztelettel emlékezett meg. A pénzügyminisztériumban négy évig hivataloskodott Beöthy s ezalatt készült el a tanári vizsgálatokra is. Toldy Ferenc példaképe olyan varázserővel fogta meg lelkét, hogy sem atyja kívánsága, sem a minisztériumi fényesebb előmenetel lehetősége nem tudta megtartani a jogi pályán: sok tépelődés után 1875 július 29-én lemond hivataláról, miután előbb már elhatározta, hogy tanári vizsgálatot fog tenni.

Az alább közölt tanári szakdolgozatát 1875 tavaszán készítette a magyar nyelvészetből; júniusban benyújtotta és Toldy

július 9-én már elkészíti róla a bírálatot, úgy, hogy Beöthy szeptember 18-án vizsgálatra állhatott.

Toldy jelentéséből megtudjuk, hogy otthoni dolgozatról van szó. A tanári vizsgálaton ugyanis már akkor is két dolgot kellett készíteni: egy házit és egy zárthelyit. Maga a vizsgálat azonban a maitól sokban eltért. 1875-ig voltakép tüzetes miniszteri rendelkezéssel nem volt megállapítva a vizsgálati rend. A magyar iskolaügy általában az Entwurf és a jogszokások szerint igazodott.¹ Az érettségi után három évet kellett az egyetemen szaktanulmányokkal eltölteni. Két év mulva azonban már lehetett jelentkezni az ú. n. „elővizsgálat“-ra. Három év mulva pedig a teljes tanári vizsgálatra; ennek sikeres letétele után a jelölt diplomát kapott. Külön pedagógiai vizsgálat még nem volt. A jelölt két, esetleg három szaktárgyat választott, de közülök egy főtárgyként, a többi melléktárgyként szerepelt. Beöthy főtárgya a magyar nyelv és irodalom volt, melléktárgya pedig német. (Németül Bécsben, Münchenben s általában németországi tartózkodása alatt jól megtanult.) Az „elővizsgálaton“ (s később egy ideig az „alapvizsgálaton“ is) csak egy érdemjegyet kapott a jelölt; a szakvizsgálaton azonban mindkét tárgyból külön bíralták el. A házi dolgozat benyújtását szigorúan terminushoz kötötték. A „Régi Tanárvizsgálati Törzskönyv“-ben van több olyan bejegyzés, hogy a jelölt a terminus elhalasztását kéri. Beöthy dolgozatára vonatkozóan a bírálaton ceruzával megjegyezve ezt olvashatjuk: „Később érkezett be a házi dolgozat.“ Az írás Toldy Ferencre vall. Alatta kék színes ceruzával más valaki ezt írta mintegy válaszképen rá: „Már beérkezett idejében.“ Mulasztás tehát Beöthyt e részben sem terheli.

A jog elvégzése után természetesen nem töltött újra három évet az egyetemen, hogy tanárvizsgálatot tehesen. Erre nem volt szükség. Hisz olyanok is rendszeresen jelentkezhetek akkor tanárvizsgálatra, akik egyáltalán nem jártak egyetemre, hanem pl. valamelyik vidéki theológián végezték tanulmányait. Még az 1883. évi XXX. t.-c. 62. §-a is megengedi, hogy egyetemi végzettség nélkül is tanári vizsgát tehesse azok, akik irodalmi munkásságukkal szakképzettségüknek és műveltségüknek már „kitűnő bizonyosságát“ adták.

¹ Csak 1875 okt. 28-án jelent meg Trefort 26.077. sz. rendelete, mely szabályozta a középtanodai tanárvizsgálatot. Ez tehát már Beöthyt nem érintette.

Mikor Beöthy vizsgát tett, már volt tanárképző-intézet is. Trefort 1872. évi május 13-án kelt 6351. sz. rendelete állította föl a „Középtanodai Tanárjelöltek Képezdójét“ öt szakosztállyal, külön a gimnáziumi és külön a reáliskolai tanárjelöltek számára. Az 1873. évi szeptember 29-én kelt 20.811 sz. rendeletével azonban egyesítette a két intézetet és szakosztályainak számát háromra csökkentette. Beöthy e Trefort-féle tanárképző-intézetnek már nem volt tagja, minthogy akkor már a pénzügyminisztériumban hivataloskodott. Tőle már csak azért sem kívánták meg az újabb egyetemi tanulmányokat, mert 1875-ben már tekintélyes irodalmi működésre tekinthetett vissza. Ennek nyoma érezhetőleg rajta van Toldy bírálatán is. Ezért, meg azért is, hogy lássuk, minő szellemi felkészültséggel és lelki tartalommal állt Beöthy tanári vizsgálatra, alább röviden rámutatok a vizsgálatáig kifejtett irodalmi munkásságára.

Voltakép már 14 éves kora óta írónak nevezhette magát. Ettől kezdve már munkatársa több gyermek- és ifjúsági lapnak. Így a „Gyermekbarát“-nak 1862-től, az „Ifjúság Lapja“-nak 1863-, az „Iskolai Kistükör“-nek 1864- s a „Magyar Gyermekbarát“-nak 1865-től. Ugyanezen évben, tehát 17. életévében már egy 282 oldalas kötet jelenik meg tőle „Elbeszélések“ címen. 1871-ben ugyancsak ily címen 259 oldalas könyv. 1872-ben „Biró Márton“ c. 192 oldalas elbeszélése hagyja el a sajtót. Sőt tanári vizsgálata előtt írta legsikerültebb s legterjedelmesebb szépirodalmi munkáját, a „Kálozdy Béla“ c. kétkötetes regényt is, mely 1875 első felében a Pesti Napló 1–144. számában meg is jelent.

Írt ekkor már számos színibírálatot is; így: Shakespeare III. Richárd-járól (Vas. Ujs., 1868), Szigligeti Trónkereső-jéről (U. o.), Rákosi Jenő: Szerelem iskolájá-ról (Athenaeum, 1874) stb. Számos kritika jelent meg tőle; pl. Tompa költeményeiről (Nefelejts, 1867), Jókai: Szerelem bolondjai-ról (Fővárosi Lapok, 1860), Turgenyev egyik regényéről (U. o., 1872) stb. Sőt sikerrel megpróbálkozott esztétikai vonatkozású cikkekkkel is. Ilyenek: Az angol regényirodalom Scott óta (Föv. Lap., 1868). Schiller: Haramiak 2. részéről (Athenaeum, 1870). Arany: Bolond Istók-járól (U. o., 1871).²

Mindezekre következő azután ez a dolgozat, amely tehát írói szempontból már nem kezdő ember munkája.

² Beöthy munkáinak bibliográfiáját összeállította Kéky Lajos: Beöthy Zsolt. (Költők és írók.) Bpest. E. n.

A határozott igeformák a Halotti Beszédben,
különösen: *tilutoa, munda, hadlava, terumteve, feledeve, veteve.*

(A felhasznált források jegyzetekben vannak idézve.)

A szenvedélyes nyelvészeti harcnak, mely évszázunk elején a nagy Révai tudományos rendszere és Verseghy empirikus rendszertelensége között folyt; mely kiinduló pontjával, a történeti nyelvtudomány megalapításával az egész európai tudósvilág történetében emlékezetes, a magunk nyelvészetében áldásos és feledhetetlen eredményű volt: ennek a harcnak egyik főkérdése vala: vajjon a nyelv elemeiben mint egy élő organizmusnak alkatrészeit kell-e keresnünk, bár azokat az idő részben megfosztotta önállóságuktól, örteményüket elhomályosította, hangjukat elváltoztatta; vagy tekintenünk a nyelvet egyszerűen holt elemek halmozatának?³ E kérdés felállításával arról volt szó, hogy keressük-e nyelvünk alapszerkezetében a törvényeket, vagy az időknél változó divatával siessünk szentesíteni egymás után a törvénytelenséget; arról, hogy kötelességünk-e a hatalmunkban fog-e állani, örködni a nyelv tisztaságára, vagy meg kell hajolnunk bármelyik felkapott nyelvrontás sikerei előtt. A haretórról Révai sírjára került a pálma. Az ő nyomába lépett nyelvtudomány *tudomány* akart lenni a szó valódi értelmében s nem érvén be a ma divatos nyelvművelés, beszédművelés, elemek egyszerű és kényelmes összegyűjtésével, a múltba jár vissza törvényeit keresni a látszólagos szabálytalanságoknak, egykori önálló életét képzőinknek és ragjainknak, fejlődésük és alakulásuk menetét, szóval a nyelvnek egész élettörténetét.

Révai maga nyelvtörténetünk legrégibb emlékének, a Halotti Beszédnek egy vaskos kötetet szentelt,⁴ melyben halhatatlan emléket állított a nyelv organikus fejlődése titkaiba beható lángelméjének. A magyar nyelv e legrégibb emlékében előforduló néhány igeformának elemzése levén feladatunk, bevezetőleg óhajtottunk rámutatni az irányra, melyben tanulmányunkhoz fogtunk, a tudomány amaz alapigazságára, — hogy t. i. a nyelvnek minden ízében életet és jelentést keresünk —, mely ha a nyelvbűvárokat csábította és csábítja is tévedésekre, ezek is legalább az igazra, a helyesre, a tudományosságra való törekvést mutatják.

A Halotti Beszédben és könyörgésben a következő 18 határozott alakú (a cselekvést határozott tárgyra irányozó) ige fordul elő: *latiatuc* (2-szer), *terumteve*, *odutta vola*, *tilutoa*, *munda*, *hadlava*, *feledeve*, *zocosia vola*, *veteve*, *mulchotia*, *vimagguc* (5-ször), *bulscassa* (2-szer), *ovga*, *zoboducha*, *vezesse*, *tumetivk*, *helhezie* és *ilezie*. Jegyezzük meg mindenekelőtt általánosságban, hogy amint e sorozat mindögyik tagja tanúskodik róla, egészben véve a határozott igeforma képzésének módja ezolött hétszáz évvel is ugyanaz volt, ami mai napság: csak az elsorolt igék közül többen még tisztábban feltűntetik a szóban forgó igealak eredeti elemeit és alakulásának módját. Ezek is bizonyosságot szolgáltatnak Toldy Ferenc azon állítására, hogy „a

³ Toldy Ferenc: A magyar nemzeti irodalom története, rövid előadásban. kiadás. I. köt. 151. l. 152. l.

⁴ Joannes Nicolaus Révai: „Antiquitates Literaturae Hungaricae; vol. I. quod complectitur duas allocutiones funebres genuinae veteri pronuntiationi restitutas.“ Pest, 1803.

magyar nyelv e mostani hazájában *egy* új nyelvtani alakot sem fejtett ki, *egy* képzővel sem bővült.⁵

Hogy utóbb minduntalan vissza ne kelljen térni rá, írjuk ide és alkalmazzuk mindjárt a Halotti Beszéd írásmódjára nézve szembetűnő sajátosságokat, melyek forrása, 1. hogy az akkor új divatú latin írásjegyek az idegen nyelv hangjainak teljes jelölésére nem voltak alkalmasak és 2. hogy az írás mesterségét leginkább idegenek gyakorolván, azok nyelvünk hangjait megkülönböztetni s szabatosan jelezni nem tudták.⁶ Így 1. a hosszú és rövid magánhangzók írásjel által megkülönböztetve nincsenek. Pl. *latiatuc*, *vimagguc*, *bulscassa*-ban az *a* hosszú *á*... és mert 2. az ó-magyarban két *a* és két *o* hang volt, melyek közül a nyiltabb *a*-val és *o*-val, a zártabb *o*-val és *u*-val íratott. Példák amarra: *latiatuc* *lájjátók* helyett, *odutta* *ádotta* helyett, *tilutoa* *tilötāa* htt, *mundoa* *möndāa* htt, *zocoztia* *szakászija* htt, *mulchotiā* *mulhātja* htt, *bulscassa* *bölcsásssa* htt, *zoboducha* *szábādha* htt. 3. Az *ü* íratik *u*-val vagy *v*-vel; péld. *terumtevc* és *tumetivk* ezek helyett: *trömtēre* és *tömetjök*. 4. A *g*, *l*, *n* a megfelelő lágyult hangokat is jelzik; pl. *ovga* *óugya* htt, és *vimagguc* *vimággvök* htt. 5. A *k* a szó végén többnyire *c*-vel íratik; így *latiatuc*, *vimagguc*, *zocoztia*, ezek helyett *lájjátók*, *vimádjók*, *szakászija*. 6. A *cs* hol *c*-vel, hol *sc*-vel írva fordul elő; pl. *bulscassa* *bölcsásssa* htt. 7. Az *sz* hol szinte *sc*, hol *z*-vel jelöltetik; mint *zocoztia*, *zoboducha* és ilesie ezek htt: *szakászija*, *szábādha*, ileszje.

Ezek után vegyük nyelvtani tekintetben a tárgyalandó formákat elemzés alá, végiül hagyva azokat, melyek egészen ősi s már a közép magyar nyelvben kiveszett alakjukkal behatódó elemzést igényelnek és érdekesebb eredményeket ígérnek, t. i. a mutató mód félmult idejének egyes harmadik személyében előforduló következő igéket: *terumtevc*, *tilutoa*, *mundoa*, *hadlava*, *feledeve* és *veteve*. Az elemzendő formák mindegyikéből kitűnik, hogy a határozott alak ragjai (az ú. n. tárgyi személyragok) a cselekvő alany jelzésén kívül még egy oly elemet is világosan tüntetnek fel, melyre az ige által kifejezett cselekvés, mint tárgyra irányul,⁷ új és tagadhatatlan tanúkul a Révai által felismert, kimondott és alapul elfogadott tétel igazsága mellett.

A mutató mód jelen idejében határozott alakban találjuk e két igét: *latiatuc* és *tumetivk*. Az első, mely a többes második személyben áll, elemeire bontva lesz: *lat* + *ja* + *tuc*, melynek első szótága a *tő*, a második a beékelte tárgyi névmás, a harmadik végre az alanyt jelentő többes második személyes ragnévmas, mely ismét felbontható az egyes második személyre (*te*) és a többes ragra (*k*). A *tumetivk*, vagy olvasva *tömetjök*, a többes első személyben (a *töm* gyökből) a következő elemekből áll: *tömet-j-ök*. Az első két szótág a *tő*, a *j* betű a tárgy képviselője, az *ök* pedig a névmási eredetű *onk*, *önk* (az újmagyarban *unk*, *ünk*), mely a közbülső orrhangot kilökte.

Ugyancsak a jelentő mód végzetlen és végzett múltjának is van példája a Halotti Beszédben *Amaz zocoztia vola* olv.: *szakászija vála*; *emez odutta vola*, olv.: *adotta vála*. Mindkettő a határozott forma egyes harmadik személyében, melyben az alany raggal nem jelöltetik meg. Érdekes az utób-

⁵ Toldy F.: A magyar nemzeti irodalom története. Pest. 1862. I. k. 31. l.

⁶ Imre Sándor: A magyar irodalom és nyelv rövid története, Debrecen, 1870. 37. l.

⁷ Riedl Szende: Magyar Nyelvtan. Pest. 1864. 168. l.

biban, hogy a határozatlan mult harmadik személyét jelentő teljes törzssökhöz ad + ott és nem ad + t ragasztja a tárgyi ragot.

A határozott alakú parancsoló módra egy, a foglalóra hat példánk van. Amaz: vimagguc olv.: vimágyg^uk, mely következő elemekből áll: v + imád + j + ök. A v ajakszellet; imád a tő; a következő j betű a módjegy; végre az uk a többes első személy alanyi névmás-raga, ugyanúgy képezve, mint a hogy a tömetjök-nél érintettük, csakhogy itt bele lesz olvadva a tárgyra vonatkozó névmás is. — A foglaló mód jelen idejének egyes harmadik személyében vannak: bulscassa, ovga, zoboducha, helhezie és ilezie. Megjegyezvén előre, hogy a j módjegy és a tárgyi névmás (a, e) mind-egyikben megvan, (ovga, mely ouggvá-nak hangzott, elemelve: oud + j + a), egyenként a következő érdekes tanulságokat vonhatjuk belőlük: 1. A t-ben végződő törzseknél a foglaló-mód jegye vagy jellemhangja már átváltozik, sőt az előtte álló t-t is átváltoztatja s-sé s így lesz bolcsát + j + a, (ez különben azon kivételes igék közé tartozik, melyek hosszú magánhangzójuk után is át engedik változni t betűjüket) és vezet + j + e htt bolcsás + s + a és vezet + s + e. 2. A sziszegők azonban még nem bírták áthasonítani, — mint a középnyelvi magyarban is még alig — a szóban forgó j-t, s látjuk, hogy helhezie és ilezie fordul elő, olv.: helyhez + j + e és illesz + j + e. 3. Az ojt képzőjű szabadojt pedig olyanformán képezte foglaló módját, hogy a t-t kilököve, az egymás mellé jutott két j-t kemény torokszellettel cseréli föl s így lesz szabadoha.

A tehető igének egy példája: mulchotia. Értelme: el nem mulaszt-hatja magáról, ki nem kerülheti. Aíra látszik mutatni, hogy a tehető hat, het az ó-magyarban kemény torokszellettel ejtetett. A mutató mód jelen idejének egyes harmadik személyében állván, a már elmondottak szerint csak így lesz felsorolható: mul + hat + j + a.

Erdeklődésünket azonban legjobban lekötik a mutató mód határozott formabeli félmult képződéseinek következő maradványai: teremtoe, tilutoa, munda, hadlava, feledve, veteve. Lekötik pedig nemcsak azért, mivel igragozásunk fejlődési történetének egy oly stádiumát ismerjük fel egész tisztán bennük, mely már a középnyelvi magyar nyelvben bezárult, s csupán a föltételes mód jelenének három személyében (Egy. 3. és Több. 1. 3.) maradt még rövid életű nyoma, hanem azért is, mert egész Toldy Ferenc nyelvészeti tanulmányainak, különösen „Magyar irodalomtörténeti olvasókönyvé“-nek⁸ megjelenéséig az elemek, melyekből az elsorolt alakok össze vannak téve, teljes biztossággal nem lévén meghatározva, rendesen tévesen is olvastattak. Ez alakok érdekessége Kazinczyt is megragadta, kinek aesthetica és nyelvészeti érzéke lelkesedve emlékezett „ezekről a szép imperfectumokról!“

Első, aki olvasta azokat, Faludy (sic!) Ferenc volt, kivel Sajnovics közölte a Halotti Beszédet, kit azonban „jól tudott nyelvéből csak találgatása vezetett.“ Olvasása közölve van Sajnovics híres nyelvészeti munkájának elején.⁹ Faludy azonban az ó-magyar nyelv szavait mult évszázabeli alakokban adta vissza s olvasásának, amint tudományos alapja nem lehetett és nem volt, úgy tudományos jelentősége sincs.

⁸ Pest, 1869. I. k. 22. l.

⁹ Demonstratio idioma Ungarorum et Lapponum idem esse. Nagyszombat 1771., 5. l.

Első, ki tudós készüllettel, nyelvészeti érzékkel és beható ítéllettel foglalkozik az ókori magyar nyelv legjelentékenyebb emlékével, Révai volt. ki arról a főntebb idézett művet írta. E mű 11 fejezete foglalkozik az említett hat alakkal és azon nyelvtörténeti tényekkel, melyek azokból vonhatók.¹⁰ E hosszú tárgyalás legnagyobb része a v ajakszellet és a j ínyszellet szerepe körül forog nyelvünkben. Bár nem a helyes célhoz jut, de ismori és kimutatja a tudomány útját, midőn a leírt alakok végső magánhangzójában az átváltozott harmadik személyes névmást (ő) keresi. (52. §.) Egyébiránt obben a nézetben volt Toldy is egész a legutóbbi időkig, nevezetesen „Olvasó-könyve“ egynémely szakaszaihoz írt nyelvészeti jegyzeteinek kiadásáig. Révai olvasása, melynek hibáját — a rag első szótagiabeli magánhangzójának megnyújtását — tisztán a jó hangzásra alapította, így hangzott: teremté, feledé, veté, tilotó, mondoó, hallóó (49. §.). A többire nézve, ha ez olvasásmód összehasonlítottatik azzal, melyet a hangtan mai eredményeivel egyezően fentebb közöltünk, s figyelembe vétetik, hogy Révai úttörő volt: senki sem fogja kifogásolni ezt az olvasást. A középkori költészet gyűjteményének első kötete aztán¹¹ Döbrentei Gábortól becses levezető értekezést hozott a Pray-kódexről, a Halotti Beszédnek történetéről és nyelvéről. Többek között ennek mai nyelvjárásainkhoz való viszonyát is fejtegetvén, érdekes adalékul közli a karancsvideki Szabó Istvánnak és azután Szedér Fábiánnak olvasását vidékiek palóc kiejtésével, melyben a tárgyalt formák így olvastatnak.¹² 1. Szabónál: teremtee, titotta (sic!), monda, veté, feledé, hallá. 2. Szedernél: teremtié, tiltuóó, monduóó, vette, felejtéé, halluá. Mint látjuk, Karancsvidekén még a teremtee és feledé-ben van némi nyoma a később egy hosszú magánhangzóba vont két különböző rag elválasztásának. Ugyanezeket Döbrentei — behatóbb nyelvészeti igazolás és fejtegetés nélkül — így olvasá: teremtéve, tilotoó, mondoó, hallóó, feledéve, vetéve.

Hogy különben ez ígalakok olvasásában mennyire tévedeznek nyelvészeink, mutatja Imre Sándor is, ki következőleg olvassa a szóbanforgó igéket: teremtéve, mondaó, tilotaa, hallava, feledéve, vetéve.¹³

A kérdés, mely helyes elemzések és olvasásuknál elsőben fölmerül, az, hogy minő elemekből áll nyelvünkben rendesen az a forma, melyben az elősorolt igék állanak? Miután az egyesszámú harmadik személyben az alany nem szokott megjelölni, a határozott alakú főmúlt egyes harmadik személye a mutató módban áll 1. az igető, 2. az időrag- és 3. a tárgyragból. Ha már ezeket keressük az egyszerűbb tilotoa és mondoa-ban, vagy olvasva tilotáa- és mondaa-ban, ezeket következőleg bonthatjuk szét: tilot + á + a és mond + á + a. A tilot és mond a fő, az á a főmúlt idő raga, a végső tiszta a pedig a határozó mutató névmás (e), mely hangvonzatilag a-ra változott. Ezekben a két magánhangzót nem köti össze szellet, minek okát talán az első á zárt voltában kereshetjük. Ellenben a két ragot v ajakszellet köti össze ezekben: teremteve, hadlava, feledéve és vetéve, melyek mindegyikében az utolsó előtti magánhangzó (az időjegy) az utolsótól (a mutató névmástól) határozottan elkülönül. Ez a v ajakszellet utóbb j ínyszelletté

¹⁰ Fentid. munka 43–53. §. 102–122. l.

¹¹ Régi magyar nyelvemlékek. I. k. 1. Temetési beszéd és könyörgés. 2. Ó-testamentomi néhány könyv. Buda, 1838.

¹² Id. m. 23. l.

¹³ Id. m. 36. l.

változott: hallaja, terömteje stb., mígnem a két rövid magánhangzó egy hosszúvá olvadt és lett teremté, mondá, hallá, feledé, veté, tiltá. Ezekből már világos, hogy a tárgyalt ó-magyar határozott félmult-idei formák ragjának mind a két eleme, tehát mind a két tagja röviden olvasandó; így: *terömtere, mőndáa, hallara, feledere, tiltáa és vetere.*

A Halotti Beszéd tiszta magyarságát sokan megtámadták. Horvát István maga is a régi jász nyelv maradványának nézte, Cornides tót pap munkájának állította, a debreceni grammatikusok pedig azt vitatták, hogy szerzője — a hanghasonítás ellen elkövetett vétségek folytán — nem lehetett magyar. Ezeknek felelt Révai korának első tudományos folyóiratában¹⁴ s feleletéből alkalmas befejezésül ideiktatjuk ezen, éppen tárgyunkat érintő sorokat, melyekkel a Halotti Beszéd írójának magyarságát vitatta: „Sehol nem vét az író a meghatározott igével való élésben, melyben leghamarább botlik a tót.“

Beöthy Zsolt.

Toldy Ferenc bírálata:

Jelentés Beöthy Zsolt úr otthoni dolgozatáról a m. nyelvészethöl.

Rég túl vagyunk azon a helytelen nézeten, mely szerint az ó-magyar Halotti Beszéd írásmódja sajátosságának egyik forrása az, hogy az írás mesterségét leginkább idegenek gyakorolták volna, mint értekező is állítja: fejletlenség az, de mely a régi kiejtés lehető szabatos jelölésével való küzdelmet érezhetőleg feltüntetä. — Helytelen az *i* mutatóragnak, *j*-nek olvasása: ma már a lát-i-at-ök olvasás és elemzés mellett kell állanunk, bár szakadatlan sorban egymást váltó ó-magyar emlékek elégséges száma hiányában meg nem határozható többé: mikor ment legyen át ezen *i* kiejtésileg *j* be; — helytelen e formula is: lat-ja-tok, mert a mutató rag nem *ja*, a második személy raga nem *to*, hanem *at* (mint a névszókban ház-at-ok), s a többes rag nem *k*, hanem *ök*, miután ilyekben a mássalhangzó *magá elibe* veszi fel a segédhangzót. — Helyesen ment észre értekező, hogy a ragozásban kiesett az *n*, de ez itt nem pusztá orrhang, mint ő véli, hanem az első személy raga (*en ön an on*). — Lényegileg hibás több elemzés is: így az *a* (ebben lát-*ja*) éppen nem „tárgyi névmás“, hanem ellenkezőleg személyrag. Az *i* sem „tárgyi személyrag“ (p. 12. fából vaskarika), sem „tárgyi névmás“ (p. 7.), vagy a „tárgy képviselője“, de nem is „határozó mutató névmás“ (p. 14.) és ismét „mutató névmás“ (p. 15.): hanem mindössze egyszerűen *mutató rag*, vagvis az *i* mutató névmásnak (i-me, i-de, i-nnen) ragul használata...

E bukácsolások dacára az előadásban, az egész értekezés szorgalmas tanulmányról, a kérdés átértéséről tanuskodik s arról, hogy szerző érzékkel bír nyelvtörténeti vizsgálat dolgában, amiért az *egészben, dicsérettel elfogadtatik.*

Budapest, július 9. 1875.

Toldy F.

Eddig a két kézirat. Beöthy írása és névaláírása már teljesen azt a jelleget mutatja, amelyet Nagy-Magyarországnak egész tanárnemzedéke oly jól ismer, azzal a természetes különbséggel, amelyet az idő teremtett a 27 és 70 éves Beöthy keze-

¹⁴ Tudományos Gyűjtemény. 1833. II. k.

vonása közé. Még a tintája is ugyanaz maradt haláláig: lila; olyan, mint az őszi kikerics színe. Betűi könnyen olvashatók; az ékezés azonban nem pontos. Sok helyütt el is maradt. Toldy ezeket nem javította ki, bár egyébként aláhúzott egyes részeket részint stiláris, részint tárgyi szempontból. Így pl. aláhúzta e kifejezésben: örködni a nyelv tisztaságára, az —ára vonzatot. Bizonyára így tartotta volna helyeseblnek: tisztasága *főltött*... Észrevette ezt a különben feltűnő germánizmust is: itt *bele lesz olvadva* a tárgyra vonatkozó névmás. Ezt a Beöthy-nél szokatlan idegenszerűséget a Bach-korszak nyelvrontó hatásának tulajdoníthatjuk. A „nem áll” széljegyzettel tiltakozik az ellen, hogy a Halotti Beszéd korában az írás mesterségét leginkább idegenek gyakorolták... Különösen kifogásolja a tárgyi személyragok és tárgyi névmások fogalmának alkalmazását. A „nem” nyolcszor szerepel a széljegyzetekben. Ezekután kissé váratlanul ér bennünket a „dícséretes” minősítés. Azonban itt ' mint már említettük is — nyomatékosan eshetett latba Beöthy-nek akkor már ismert, tekintélyes irodalmi munkássága is.

Különben ez a dolgozat érdekes adalékokat szolgáltat Beöthy jellegzetes stílusának kialakulására is. Azok az epikai méltósággal folyó és mégis formás, lírai veretű körmondatok, amelyekben ő gondolatait ki szokta fejezni, már itt felbukkannak, csak még bukdácsolva, többé-kevésbbé fésületlenül, amit egyébként a tárgy természete sokban menthet.

Toldy szinte feltűnő iskolás renddel írta meg bírálatát. Hetven éves volt ekkor és öt hónappal később halott. Tiszta, szép írása, a dolgozattal való lelkiismeretes foglalkozás fényes biznyságai az ő fáradhatatlan munkabíráásának és irodalmunk iránt érzett rajongó szeretetének, mely még a sír szélén is ifjúi tüzzel lobogott benne.

Ami végül a dolgozat és bírálat állításait tudományos szempontból illeti, arról itt ildomtalan volna minden beszéd. Hiszen sem Toldy, sem Beöthy nem volt tudományos értelemben nyelvész, akik szakszerűen művelték volna a nyelvtudományt; de meg azóta a magyar nyelvtudomány is akkorát haladt, hogy mai mértékkel félszázéves dolgozatot nem szabad megítélnünk.

Beöthy mindenestre derék munkát végzett, nem méltatlant a Beöthy névhez s az idő Toldyt is sokszorososan igazolta abban, hogy érdemes volt Beöthyt megdícsérni.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A bencés iskoladráma.

Az iskoladrámát legnagyobb buzgalommal és hozzáértéssel a szerzetesiskolákban művelték. Jó példával jártak elől a jezsuiták és piaristák. Iskoladrámáikkal, kivált vígjátékaikkal hírnevet szereztek a pálosok is.

A XVIII. század vége felé, Jézus-társaságának 1773-ban bekövetkezett feloszlata után, más szerzetesrendek is jobban bekapcsolódtak a közoktatásügybe. A jezsuiták hagyományait követve, a ferencrendiek és minoriták is felkarolták az iskoladrámát. Irodalomtörténetünk művelői rendszerint összetévesztik Sz. Ferenc-rendjének két ágát: a ferencseket és minoritákat s drámáikat minorita iskoladrámák névvel egy kalap alá fogják. Kézdivásárhely mellett, Kantán minoriták tanítottak, Csíksomlyón ferencrendiek. Ám a Ferenc-rend tagjai nemcsak Csíksomlyón, hanem más intézeteikben is művelték az iskoladrámát. Tudunk pl. Zomborban előadott iskoladrámákról. Míg ferencrendiek tanítottak a zombori gimnáziumban (1763—1786), a kolostor évkönyve hűségesen följegyezte az előadások idejét s a darabok címét.

Az irodalomtörténet nem emlékezik meg a bencés iskoladrámáról. Pedig a XVIII. század végén bencés iskolákban is tartottak drámai előadásokat.

A bencések nálunk elég későn, csupán a XVIII. században kértek jelentősebb részt a nyilvános jellegű magyar középiskolai oktatás munkájából. Legrégibb iskolájuk a modori latin iskola, mely 1777-ben szűnt meg. 1776-ban léptek a bencések a komáromi jezsuita gimnázium örökébe. Tulajdonképpen csak Jézus-társasága feloszlata után lettek a bencések tanítórenddé. Nemsokára rá, 1786-ban magát a bencés-rendet is feloszlatták. 1802-ben állították újból vissza.

Szörványos adataink vannak, hogy a bencés tanárok a modori és komáromi gimnáziumban iskolai drámákat adták elő.

A korán elhunyt Bogyai Kristóf (1742—1780) bencés tanárról jegyezték fel, hogy Modorban iskolai drámát adatott elő. 1770 őszétől 1773-ig volt Modorban tanár és hitoktató. Mint a parva tanára, egy jeles komédiát adatott elő a tanulókkal.¹

Nevezeteseek voltak a komáromi tanulóifjúság színelőadásai. Többnyire magyar darabokat játszottak, csak elvétve került színre latin darab. Színpadjuk és színháztermük még a jezsuiták korából volt. A függöny ponyváján ez a felirat ékeskedett: „Honoribus nobilis Publici, Litteraturae

¹ A pannonthalmi Szent-Benedek-rend története. V. köt. Bpest 1907. 587. és 745. lap.

Patriae, nec non subsidio pauperum.“ Ez a sokatmondó felirat egyúttal program is volt. A közjó előmozdítását, a nemzeti irodalom fejlesztését s a szegények gyámolítását írták a zászlóra.

A komáromi színelőadásoknak P. Szentmiklós Alajos igazgató volt a lelke. Egész tanári pályája a komáromi intézethez fűződött. 1782—1790-ig mint tanár és mint hitoktató, 1790—1798-ig mint igazgató működött Komáromban. Az ő érdeme az 1792. évi nevezetes farsangi előadások rendezése is.

1792-ben farsang három napján *Zsugori* vagy *Az Öreg Fősvény* című komédiát játszotta a komáromi diákság. A szereplők sorában tót meg német anyanyelvű tanulók is voltak. Beöthy Zolt szerint a komáromi származású Simai Kristóf piarista tanárnak *Zsugori* c., Molière nyomán átdolgozott darabját adták elő ezúttal.²

Érdekes volt a meghívó. Szövege így szólt: Februáriusnak 14-dikén ötöd fél órakor estve, a' Komáromi Deák Ifjúság által ismét egy a' Szegények' hasznára fordítandó Magyar Enekes Víg Játék fog jádztattni; a' fizetés pedig kinek kinek szabad akaratjára hagyatik.³ Megtudjuk a meghívóból, hogy az előadás jövedelmét szegények segélyezésére fordították. Megszabott belépődíj nem volt, hanem önkéntes adományokat kértek a közönségtől.

Gyér adatok, de érdekes bepillantást nyújtanak a bencés iskolák színelőadásaiiba.

Mikor a XX. század elején a jezsuiták példájára szerzetes tanítórendjeink ismét felújították az iskolai színelőadások szokását, a bencések is megint beálltak az iskolai dráma művelői sorába. Budapesti intézetükben is adnak elő színdarabokat.

Timár Kálmán.

Arany János siralma a Toldi Szerelmében.

Arany Juliska, Szél Kálmán szalontai pap felesége, gyerekkasszony korában hunyt el 1865 december 28-án. A következő év elején a költő-apa elégiájában próbált hangot adni megtört szíve keservének. De *Juliska emlékezete* négyesoros töredék maradt. „Nagyon fáj! nem megy!“ — jegyezte utána. Másik *Följajdulás*-a is e négy sorban tört meg:

Ne lettél volna szívem gyermeke,
Csak, mint valál, Istenkéz remeke,
Könnyem szakadna e feldúlt romon,
Es most *erőt vegyek* fájdalmaimon!...

„En csak bizonyos objektív állapotban tudom kezelni az érzelmeket — írja Egressy Gábornak. — Ha valami engem mélyen sebez, ott hallgatok...”

Csak 1867-ben állított megható emléket akkor már enyhő, de soha meg nem szűnő gyászának — a *Toldi szerelmében*. Ismeretes a VI. ének 1—6. verszaka, melyben, mint „rámában“, óhajtotta, hogy apai fájdalom fennmarad

² Beöthy: A szépprózai elbeszélés, Bpest 1887 II. köt. 352. l.

³ Magyar Hirmondó. 1792. I. szak. 347—48. l.

jon. Piroskának, „leánya kis árva leányának“ mondja benne, többek között, ezeket:

Hol van a toll, a szó művészi hatalma,
Életre idézni, a mi neked halva!!
Fogsz írni magadnak róla hiú képet,
Összerakosgatván sok külön emléket:
Hanem az a kép már merő idegen lesz,
Boldogtalan gyermek! *a te anyád* nem lesz.

Csak hogy ez, ha nem is közvetlen lírai, de mégis nyílt hangja a már szelídült keservnek. A mindig vérző szív convulsiója, a könnytelen s éppen azért emésztőbb zokogásnak kitörése, burkoltan, egy tárgyiasított jelenetben más helyen tárul elénk.

Shakespeare-ről mondják a magyarázók, hogy *János király* drámájában (III. felvonás, 4. szín), abban a megható jelenetben, hol Constantia angol királyné fia elvesztésén kesereg, a költő fájdalomának visszhangját lehet hallani, melyet Hammet nevű fia halála miatt érzett:

Búm tölti bé távol fiam helyét,
Az fekszik ágyán, az jár-kél velem:
Fekölti kedves arcát, szavait
Ismétli, minden tagja kellemét
Eszembe hozza, és üres ruháit
Növendék természetével tölti be:
Van hát szeretni ezt a bűt okom...

(Tudott dolog, hogy Shakespeare-nek ezt a drámáját Arany János fordította magyarra.)

Arany János rejtett siralmát a *Toldi szerelméből* hallani. A VI. énekben (73—77. versszak) van egy jelenet, ahol az öreg Rozgonyi siratja holt-nak volt (mert csak álhalott, de mégis eltemetett) leányát: Piroskát. Régóta táplált vélekedésem, hogy az öreg Rozgonyiban Arany megtört alakja rejtőzködik, hogy Rozgonyi keserve a költő egyéni fájdalomának visszhangja.

A helyzet ez: Toldi megölte Tar Lőrincet, Rozgonyi Piroska férjét. A holttest láttára Piroska is összerogyott — holtan. Lett zavar és sürgős.

Írjuk egyszerre ebbe a költemény verssorait, s ekkép tárul elénk Rozgonyi megható keservének képe:

„... Rozgonyi is megjött Kesziből harmadnap. Alig bírja magát, inai roskadnak. Jártányi ereje sem vala bűvába; karon úgy segíték maga szobájába. De kiszökött onnan, mihelyest nem látták, útát törve a nép sorain; bocsáták; s zokogó nagy testtel, csak könnyei hullva, szótalan a lyánya testére borúla. Csókolgatta fehér, hidegült homlokát, már befogott szemét, halovány ajakát. Majd nézte sokáig, fölegyenessedvén, a meddig erőt vett sírni való kedvén. De megint ráomlott, csókolta, ölelte, gyenge fehér kezét keze közt tördelte. Így múlt el egész dél, meg a délután is; megkönnyezte bizony még, a ki pogány is.

A papok és némely hozzá-tartozói egy darabig nézték, nem akartak szólni; de a mikor látták, hogy több az elégnél, el akarták hívni: várják az ebédnél. Hanem ő nem mozdult, nem ügvelt a szóra, sem a szentírásból a vigasztalóra. Úgy kellett utóbb is eltépni erővel, akkor is azt monda, daczra

emelt fővel: »Hisz' *nem* siratom!... kárt se teszek magamban, gyönyörködöm én csak, kedves halottamban. Ránézni örömmel soha el nem unnék: mily szende, milyen szép! mintha csak alunnék. Szébb bizony ő nékem most, mint vala élve. Ne tegyétek sírba, hadd maradok véle; nem rohad — elteszem téli virágszálnak; hiszen úgy sincs rajta jegye a halálnak!« Szólt, nagy öreg könnyen átalmosolyogva; hanem elszakíták végre, karon fogva, leányát pedig a koporsóba zárták...“

Bármilyen nagy is „a toll, a szó művészi hatalma“, s különösen Arany-nál, aki éppen a jellemző részletek reális rajzolásában annyira mester: mégis szinte kétségtelen bizonyossággá erősödik az a föltevés, hogy ezt a meghatározó jelenetet nem pusztán a költő „képzelete alkotta a Rozgonyi házban“. Annyira magán viseli az *átéltség* bélyegét, oly határozottan rajta van a „pszichológiai datum“ (Péterfy Jenő szavaival élve), hogy bizvást ki merem mondani: Rozgonyi siralma Arany János szívéből áradt, s az egész gyász-jelenet főbb mozzanatai — a valóságban — ott zajlottak le a szalontai paplakban, Arany János pap-vejének, Szél Kálmánnak házában.

Nemcsak lélektani motívumok, némi történeti adatok is támogatják ezt a teljesen valószínű föltevést.

Ercsey Sándor, Arany sógora, mint a gyászeset szemtanuja, ezeket írja *Arany életéből* című könyvében: „A leányától megfosztott anyai kebel keserves sírásban talált enyhülést; míg az apa, mintegy elfásultan, sírni nem tudva, a fájdalom egész tengerét zárta magába...“ (Rozgonyi is — „zokogó nagy testtel csak könnyei hullva, szóval a lyánya testére borula...“) „Hasztalanok voltak a vigasztalás minden szavai: ő ezekre alig figyelt...“ (Mint Aranyt az ő rokonai, s bizonyára vejének pap-társai, — Rozgonyit is „a papok és némely hozzátartozói“ vigasztalták, „hanem ő... nem ügyelt a szóra, sem a szentírásból a vigasztalóra“.)

— Arany gyásza ott sötétedett a lelkén utolsó lehetéig. „Az a kis koporsó mindig előttem van: amint dőcögött előttünk a gyászkocsin. És annyi jelenet az utolsó órákból. Talán, ha csak hírből hallottam volna: nem tesz vala rám ily mély kiérthetetlen benyomást e veszteség... Körömmel vájnam fel leányom sírját“, — írja barátjának, Tompának, aki szintén nem tudott vigasztalódni gyermeke halála miatt. Mind a ketten följajdulhattak Shakespeare-rel: „Van hát szeretni ezt a bűt okom!“

S honnét ez a vigasztalan fájdalom?

Arany — a már szintén útszélivé lett szóval mondva — igazán „bálványozásig“ szerette a leányát. „Istenkéz remeke“ volt „az a vidor élet, a szép kis alakból kisugárzó lélek, mely... beragvogta körét, *egnedül* önfényén; melyért idegennek is szeretni kellett.“ S a kis unoka se tudta feledtetni a feledhetetlent. „*Piroska betegségében*“ (1871) így sóhajt föl a költő-nagypapa: „Azt hittem: *öröm* vagy... Csak a fájdalomnak vagy te folytatása“...

És a fájdalomban mindig van bizonyos megérthető s épp azért megbocsátható önzés is.

Hol van

Igazi bánat, a mely nem önös?

Minveszteségünk az, bármely alakban,

Mi a bának mélységet kölcsönöz.

(*Bolond Istók*. I. 61.).

Shakespearenek nem csak apai szívét törte meg egyetlen fiának halála; büszke becsúgyát is megsemmisítette, mely arra sarkalta, hogy családját a birtokos *nemesség* osztályába emelje. Azért vágyott vissza Londonból szülőföldre. De ő — kettétörve a költészet „bűvös vesszejét“, mégis visszatért stratfordi birtokára, s fia mellé temetkezhetett. Ám Aranynak „rajongó képzelete“ hiába „rakta a kicsi kunyhót, ott keleten“; leányának halála azt a reményét is elhervasztotta, hogy szülőföldén élvezheti majd a „független nyugalmat, ahol a dal megfogamhat“... „Ha elvonatkozom is veszteségem súlyosb oldalától — írja Tompának — attól, a mi belső, lelketrázó és csupán külső számításaim, ábrándom tönkremenetelét kesergem is: minő fordulat rajtam! Évek óta ábrándozom a gondolattal, hogy visszamehessek Szalontára... Ott szeretnék meghalni s ő mellé temetkezni!“... Ez a vágya se teljesülhetett.

Az öreg Rozgonyi, meg a leánya — a költő jóvoltából ugyan — egymás mellett nyugosznak a margitszigeti szomorúfüzek árnyában... De a kerepesi temetőben ama kőkoporsó, „a tölgyek alatt“, az Arany-család tagjai közül csak az apa, anya, fiú, meg unoka porainak nyugvóhelyét jelöli... Ám messze keleten, a szalontai sírkert márvány-obeliszkjén, ott fényeskedik Arany Juliska hívó szövege: „A LÉLEK ÉL: találkozzunk!“

Trencsényi Károly.

Tompá Mihály barátai.

A magyar irodalomtörténetnek egyik ékessége az, hogy sok benne a tartós, szép baráti viszony. A barátságra születni kell. Tompa Mihály úgy látszik arra született, hogy mindenkor legyenek nagyszívű, szerető barátai. Mert ő maga is hű barátja tudott lenni a barátainak.

Már pataki diákkorában ragaszkodó érzések fűzik például *Böszörményi Károly*hoz, egy szatmármegyei születésű úri fiúhoz. Ennek révén jut jó neveléshez a Jármay-család egyik fia mellett, akiknél Laskadon, Szabolcsban, sok szép napot tölt. Böszörményi Károly barátjának a húga, Katinka, pedig annyira megszereti, hogy az érzelmes, ábrándos leánnyal kilenc éven folytat levelezést s kölcsönös szerelmük talán házassággal végződik, ha Tompát szerény anyagi helyzete vissza nem tartja attól, hogy magához láncolja a jobb sorsot méltán igénylő gentry-lányt.

Barátság őrzi első irodalmi feltűnésének emlékét is. Tompa diákkori versei annyira megnyerik a lasztóci Horátiusnak, *Szemere Miklósnak* a tetszését, hogy felkeresi Patakon a diáklakásán, barátságot köt vele s neveléssel támogatja s ő ajánlja Bajzának, az Athenaeum szerkesztőjének. Szemere ugyan 13 évvel idősebb Tompánál, de ez a különbség nem zavarja egyetértésüket s kölcsönösen javára válik irodalmi fejlődésüknek. Tompa gyakran kirándul Szemeréhez Lasztócra vadászatra, vagy híres hegyaljai szüretjeire. Amely terményítők e látogatások, éppoly meghittangú, de irodalmi értékű kettőjük levelezése is.

Nem tudott ennyire elmélyedni a barátsága *Kazinczy Gábor*ral, aki érdeklődik ugyan iránta, de hűvös modora nem tud felengedni, majd *Petőfi*-vel, akivel sok jó órát töltenek együtt, akivel sok nemes lendületre kapnak, de néhány végzetes félreértés előbb szakítja el barátságuk fűzérét, mint

41.496

Petőfi életének rövid fonalát. Ez azonban nem vethet árnyat Tompára, mert akik kettőjüket ismerték, azok Tompát, mint embert, mélyebb, értékesebb egyéniségnek jelentik ki. De ennek a viszonynak szépen induló hatásai is néhány értékes hangot csendítenek meg líráinkban.

Vagy nem a barátság műzsájának köszönhetjük-e az eperjesi költői verseny három drága gyöngyét az erdei lakról? S itt vagyunk Tompa *Kerényi Frigyes*hez fűződő barátságánál. Mikor az meghasonult lélekkel tengerre száll, Tompa utánaküldött verse: *Levél egy kibujdosott barátom után*, nemcsak a költői epistolának mintája, de a mélyről jövő s mélyre ható baráti érzéseknek is remek tükrözése.

Bizonyára sok nevet kihagyok, ha már csak az *Arany János*, *Szász Károly* és *Lévay József* nevét említem. Az a barátság, mely Tompát Arany Jánoshoz kapcsolja, lélektanilag oly érdekes anyagot nyújt a tanulmányozásra, irodalmi vonatkozásokban oly gazdag, s oly szép világítást derít mind a két jellemre, hogy a magyar viszonyok közt szinte egyedülálló. Tártyalni azonban csak erről szóló külön tanulmányban lehetne. Említeni már csak azért is érdemes, mert ebből a gyöngéd, mélységes baráti érzületből született meg a legszebb magyar sírvers, amellyel Arany búcsúzik elpihent lelki frigyestől. Szász és Lévay szintén szép emléket állított Tompának, a költőnek is, a barátnak is, a lelkésznek is a róla írt emlékezőkben.

Most már csak egy kis történetet idézek fel annak bemutatására, hogy milyen volt Tompa a barátaí körében, még idősebb korában is. Mint diákkorában. úgy később is, sőt hova-tovább jobban kedvelt vendége ő a felvidéki kúriáknak. Elborongó, olykor elhallgató, vagy a természet csendjébe menekülő merengő, de egyébként pompás megjelenés, a hölgyek körül szerencsés és kitüntetett lovag, a férfiak közt vérédi jóbarát. Ha kell iszik, bűgő haszusával harsányabbra erősíti a nótát, anekdotájával, csengő kacagásával magasabbra lendíti a jókedv szárnyait.

Kovács Zsigmond jegyezte fel, hogy mint cseperedő diák, milyennek látta ő Tompát a barátaí körében. Az 1860-as években egy délután kopogtatott be Alsószuhán, Gömör megye szélén, a *Majomi József* református lelkész vendégszerető hajlékába. Öt férfit talált ott együtt bizalmas beszélgetésben. Egy látszott közülök öltözetéről világi úrnak, a többi papnak. S a zajos élénkséggel beszélgető társaságból kitűnt egy férfiú testalkatban is, beszédben is.

— Mindenek előtt feltűnt nekem — beszéli az egykori szupplikáns —, hogy a különben mind jeles képzettséggel bíró egyének közt legtöbbször egy magas, martialis külsejű, őszes alak vitte a szót, kit én nem ismertem s ki majdnem folytonosan fel s alá járva a szobában, erős, érces hangon beszélt, oly dolgokról, miket a többiek nagy figyelemmel hallgattak s én magam is. Néha hatalmas kacagás szakította meg a beszédet, mert inkább tréfás napi eseményekről volt szó. Különösen a pompás humorral előadott anekdoták keltettek nagy figyelmet s idéztek elő általános tetszést.

Különösen megragadó volt az akkori andornoki tanító esete. Ez arról volt nevezetesen az elbeszélő szerint, hogy jobban szerette vadászpuskáját, mint az iskoláját. Emiatt az egyházmegye hivatalvesztésre ítélte s az ítéletet a kerület is jóváhagyta. Ekkor olószompolyog a vádlott, név szerint Szunyog. Előadja nagy-alázatosan, hogy ő beismeri, hogy hibázott, de

mégis azért esdekel, hogy ne vegye el tőle kenyerét a főtiszteletű egyház-kerület. Mert mit nyer vele a főhatóság, ha egy ilyen szegény egér földönfutóvá lesz a családjával együtt?

S valóban kegyelmet nyert.

Tompának — mert hisz ő volt a kifogyhatatlan adomázó — nagyon tetszett ez az ember. De nem mondhatta el, amit még szeretett volna, mert kimerülten rogyott abba a karszékbe, ami látható tisztelettel az ő részére volt az asztal mellett fenntartva. Elsápad s felkiáltott:

— Nekem — végem!

A többiek ijedten veszik körül a gondoskodó figyelem minden jelével. Szívére beszélnek, hogy csak a folytonos beszéd merítette ki. S valóban, egy negyedóra múlva jobban lesz és folytatja elbeszélését.

Elmondja, hogy Szunyogh nevű andornaki tanítót ő parlagon maradt zseninek tartja. A Bach-korszakban elkövetett csínyjai miatt bebörtönözték Kassán — talán ő maga is ott ismerte meg. Egy verses krónikát írt: „Egy ártatlanul üldözött s igaztalanul rabságra ítélt honfi panasza” címen. Tompa egyes vers-szakaszokat el is mondott a versezetből és sajnálta, hogy nem másolta le magának.

Ezután nemsokára hazament az adomázó barátai köréből, melyben pedig oly jól érezte magát. A társaság tagjai egyébként ezek voltak: *Orbán Ferenc* ragályi lelkész, *Soós Lajos* keleméri lelkész, *Bata Bálint* zádorfalvai lelkész, zseniális férfi, kitűnő szónok, *Dapsy Pál* putnoki főszolgabíró. A szíves házigazda, *Majomi József*, maga is jeles szónok, kellemes társalgó, egyházmegyei főjegyző, ki Révész Bálint püspöknek is kedvelt embere volt.

*

Talán színesebb, emberibb lesz Tompa képmása emlékezetünkben e néhány vonással. Azért időszzerű ennek közlése, mert *Zsoldos Béla* borsodi főispán kezdeményezésére mozgalom indult meg Tompa Mihály keleméri parókiajának emléktáblával való ellátására. Hadd rezogjenek tovább lelkünkben legalább kis ideig annak a nagy léleknek érzései, akiről oly szépen énekli Arany:

Es ti szeretti, virágok, üljetek agra köré,

mondani méla regét...

Heqyaljai Kiss Géza.

Mikszáth Kálmán álneveihez.

Mikszáth Kálmánnak *A saját ábrázatomról* c. posthumus kötetében (1914, Révai-kiadás), a bevezetésben, tizenkét Mikszáth-álnevet közöltem, tehát oly jelzéseket, amelyek egészen bizonyosan Mikszáth Kálmán közleményeit jegyzik. E tizenkét álnévnek még hat változata van ugyanott közölve (pl. Mikszáth *Scarron* álnévét így is rövidítette: —on, —ron, S. s., s—n, a *Katángy Menyhért*-et pedig így: K—y.) E könyv elkészülte, illetve megjelenése óta néhány új Mikszáth-álnévre bukkantam s úgy vélem, nem felesleges ezeket, addig is, míg más vonatkozásban megjelenhetnek, közölnöm. Mindenekelőtt magamnak is bizonyos kétségeim voltak a *Plurius*-álnevet illetőleg. Azonban ezek a kétségek immár tárgyaltanak. A *Pesti Hírlap*

1883. évfolyama szeptember 8. számában *A vidéki újságoknak* c. nyilatkozatában maga Mikszáth mondja, hogy ő ír *Pluvius* álnévén. Ugyanez álnév *P—s* formáját használja a nagy író a P. H. 1886. évfolyama 192. számában. *P.* formában a P. H. 1881. jún. 1. számában a *Vándoroljatok ki* c. közlemény alatt. Más álnév-jegyzései: *Egy tárcatíró* (Magyar Néplap, 1874. dec. 18. a *Mint készülnek a hetilapok* c. közlemény alatt); *Kiscsoltóy Károly* (P. H. 1881 július 10., a *Vokscadtszat* c. közlemény alatt, 1. a 2. mellékletet); *u. a.* (a P. H. 1881 július 24. száma *A tisztelgés* c. közlemény alatt); *Curtius* (a néven jelent meg először *Az öreg Prikler néni* (a P. H. 1882 május 2. számában). Ezeken kívül egész sorát találjuk az *alkalmi jegyzéseknek*, pl. *Grachus* (1884), *Egy ismeretlen* (1897), *Egy képviselő* (1883), *Egy ügynevezett tehetséges író* (1884), *Egy szemtanu* (1885), *Egy alperes* (1885), *Valaki* (1885), *Egy karzati hallgató*, *Egy tárcatíró*, *X*, *X—y* stb. stb. E jegyzéseknek nemcsak bibliográfiai értékük és érdekességük van, hanem esztétikai is. Kevés magyar író (de író egyáltalán) tudott oly objektív bírāja lenni saját alkotásainak, mint Mikszáth Kálmán. Legtöbbször becsülte azon műveit, amelyeket teljes nevével jegyzett. Nem is kopott le azok közül máig sem egynek a ragyogása sem. Már kevesebbet jelent az, amit neve rövidítéseivel jelöl. Rendszerben ezek után következnek közismert álnevei s azok rövidítései s csak ezek után az efféle értékű (vagy személyes érdekű) alkalmi nyilatkozatok jegyzései. Végül legyen szabad e helyen közölnöm, hogy *Mikszáth Kálmán élete és művei* c. munkám (1917) bibliográfiai függelékéből törölendők, illetve helyesbítendők a következő adatok: *Komjáthy mint költő* (1881), *Ki lesz a közlekedési miniszter* (1882), *A székely bútorokról* (1882, ennek helyes címe: *A magyar szoba*). *Czirok Mátyás és Szomorú Miska* (1884), *Az ügyes keresztkérdés* (1885), *Ebers könyve* (1885), *A magyar Faust* (1885), *A szomorú ember* (1886), *A „láthatatlan erők”* (1886), *Az új államtitkár hibája* (1887), megjelent a jubileumi kiadásban ilyen címen: *Wekerle először jelenik meg*). a *Podmaniczky-könyve* (szintén), *Gleichenbergi fürdőlevél* (1894). Ezek részben utólag felvételtek a *Hátrahagyott Iratok* köteteibe s ezért törölendők a Bibliográfiából, részben, szorgosabb kutatás után, előttem rájuk vonatkozólag a szerzőség vitássá vált. Megjegyzem még, hogy ezekkel szemben újabb kutatásaim által a Bibliográfia 36 új hiteles adattal bővült. Ez új adatok közlése azonban más kapcsolatban kerül majd nyilvánosságra.

Rubinyi Mózes.

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

Tóth Árpád.

Ma, amikor a tehetségtelenebb poéták is egyre hangosabban sirnak fel, ha az irodalmi kritika nem elégszik meg hazafias lelkesedésükkel és becsületes polgári erkölcaseikkel, hanem művészetet is követel tőlük, a becsületes magyar kritika szinte félve nyúl olyan poéta terméséhez, aki nem kövesztette szavalmánnyá trianoni könnyeit és azon a magányos úton haladt, amely éppen azért olyan magányos, mivel más, mint a mienk, s nem oly bölcs élet-megelégedéssel sugárzó, mint ezeké a hangos mellveréssel igazolt „magyar“ poétáké. Megvallom, irigylem a boldogságát azoknak a poétáknak, akiknek ökle sohasem szorult keserűségtől össze, akikre a nap mindig csak fénnel ragyog, akik a magyar faj útját ma is ugyanabban az irányban haladónak látják, mint húsz esztendővel ezelőtt, s akik a lelkükben sohasem érezték a kétség, céltalanság, talajvesztettség kínjait. Irigylem őket, de az én lelkemhez közelebb férkőzik Vörösmarty vívódása, Komjáthy erőn felüli akarása, Vajda tragikus boldogtalansága. És mindenek felett azt vallom, hogy a lélek tartalma egymagában még nem művészet; hiszem, hogy a lírikus nem válogathatja meg költészetének ihlető hangulatjait, nem tehet lakatot vergődő szívére, hanem csak azt szólaltathatja meg, ami egész lelkét betölti.

Valljuk meg, kissé messze mentünk a helyes irodalompolitika értelmezésében. Míg egyrésztől meg kell követelnünk a költőtől a felelősséget abból a szempontból, hogy egy közösgnek szólván és annak a lelkét önkéntelenül is valamely irányba lendítvén, az az irány nem közömbös, hanem felelősséggel teljes a nemzet élete szempontjából, másrészt arról a követelésről sem szabad soha lemondanunk, hogy minden költői megnyilatkozás költői legyen. A helyesen felfogott nemzeti kritikában ez a két szempont egységbe olvad, harmóniában marad, nem engedi sem az egyik, sem a másik végletet egyeduralomra

De más hibába is estünk; elszoktunk attól, hogy a költő megnyilatkozásait élő szív dobbanásainak tekintsük és ne az egyes dobbanásokat vegyük a maguk külön mivoltában, hanem a lelket, s azt is életviszonyaiban, sorsában és miliőjében megérteni törekedvén. Ritka az az emberi lélek, amelynek prizmjája mozdulatlan, amely az életből feléje áramló fényt és árnyékot mindig egy töréssel adja vissza; a legtöbb ember a boldogság és boldogtalanság szirtjei között hanyódik és szava nem lehet olyan békés a boldogtalanság örvényében, mint a boldogság verőfényében. A kritikushoz is lélek szól a költészet virágai-ban, s balga az, aki nem a virág természete szerint vizsgálja a virág illatát.

Milyen növény képébe tudnám beleképzelni annak a korán elhunyt poétának az alakját, akinek posthumus verskötetéről óhajtok szólni? Eszembe jut egy őszi alkonyat, amikor Gyöngös szőlőhegyeinek zezgúgos útjait jártam, s a piros és sárga közt vergődő színek úgy ragyogtak felém a szőlőlevelekről, mintha mindannyian a borús Dionysos bús temetési menetét köszöntnék; és a köztük siető szellő panaszzsava oly jajongva surrant fülembe, hogy ifjú derekam elnehezedett, fejem lekönyult, reményem elszállt, s roskadtan dőltem az út mentén ki-dőlt szőlőtő terméstelen árvasága mellé.

Tóth Árpád költészete engem erre a koránhaló szőlőtőre emlékeztet: megvolt benne is a természet áldása, hogy mámoros gazdagságban gyűjtse magába az élet teljét, de a sors gyökértelenné tette; színt adott neki, de a boldogság eseppei nem fogantak meg benne. Örök szomjúság gyötörte és költészete ennek a szomjúságnak rezignációja. Lelke állandóan a bű tükreben fürdik, verseiben csendes bánata zokog. „Mint züllött küllők rívó tengelyen, átfordulnak a régi és a sáros bűbáratok szédülő lelkén, monoton körforgással, újra, újra.“ Ez a szomorú rezignáció uralkodik költészetében. Mi ennek az oka? Pontos feleletet erre a kérdésre verseiben nem kapunk, de ott látjuk tört lelkű atyjának, a debreceni szobrásznak torzóját, „akit meg se láttak, bár választott magyar volt, s ki este szomorúan most nagyokat borozgat...“ És látjuk édesanyját, a bús, szelíd asz-szonyt, aki kora sírba hervad el, a korai halál ígétét hagyva nehéz ígétül fiára. Ez az ígét levethetetlen teher, elfojthat-lan tudat, az örök szomorúság szétfúthatatlan köde. Amit első gyűjteményének első versében mond, az az ő költészete: „A lel-

kem, a laukadt, fekete rózsza szelíden hervad itt.“ Valóban, Tóth Árpád költészete az őszi hervadás, meg van benne a hervadás szomorúsága, de a hervadó őszenek színpompája is.

A panasznak legtöbb konkrétumával első kötetében találkozunk (*Hajnali szerenád*). „Egy ifjúember, aki fáradt“ lép elénk benne; elhagyatottnak, magányosnak érzi magát, aki poézisével is csak egy-két percre tudja lekötni néhány szomorú leány és fáradt férfi tetszését, s aztán egyedül marad gyűrött vágyaival. Lelke finom csodákra sóvárog és olesó kacajok között kell didergőn meghúzódnia, mint a nyomorú vadorzónak a vak, sáros bozótban, meddő, didergő lesben. Nagynéha egy-egy halk, meleg szépség remeg feléje, távoli s illanó káprázat a homályban, s csak annál iszonyúbb utána a sötétség. Máskor azzal hitegeti magát, hogy a kisvárosi élet meggyógyítja, megbékélteti, hisz ott nem izgatja majd új távlat, nem gyötrik a problémák, de felmerednek előtte a szürke dolgok mélyén rejtőző kínzó titkok. Az élet komor sínjei közt olykor fényt és meleget lehelő állomás után sóhaj, feleség, boldog otthon után, de hamarosan ráébred nyugvástalan szörnyű kóborlására, melyen a pihenések: bús kéj és mérgezett esték. Zord vízióban látja, hogy életútja tömkeleggé bogozódik, hurokba görbül és kuszasága nem oldozódhat a drága cél felé. Reménytelen s hazard útján a halálvágy lappang mellette és az élet szépségtorz mosolyt csal ajkára. Csupán az emlék ringatja enyhe álmomba, vagy a megbékélt mindegy-legyintés csendes, fáradt rezignációba.

Hogy kristályosodik ebből a hangulatvilágból költészet? Maga mondja egyik szonettjében:

„Igen, ez csak vers: lim-lom, szép szemét,
Játék, melyet a halk gyermek, a Vágy
Faragsál s olykor lustán félbehágy
S merengni húnyja álmatag szemét.“

Másutt szerelmét rejti „furesa és zengő szavai síró bilinesébe“ és „furesa szavakat ötvöz, ékszereknek, hogy e bús kösöntyűkkel halk dalai menjenek, sirjanak és haljanak meg.“ A költeménynek nála kettős hivatása van: kiesurranása az a mélabúnak, de mákony is, melynek filigrán művészetével elbibelődve enyhíti állandó ködét. Mákony neki a szavak színes hímzése, gondosan megtartott dallama, formai gondja. Ezért ír szonettet, ezért lüktet verseiben az időmérték, ebből ered költészetének csodás

ötvösművészete. Hiszen el sem lehet képzelni a rezignáció számára illeszkedőbb formát a szonettnél, ennél a minden viharzást, minden küzködést márványformába szorító költői formánál. Petrarca lelkének harcai is ebben símultak el és Du Bellay is — akit Tóth Árpád oly ősi csendüléssel tolmácsolt — ebbe rejtette el vágyának örvényeit. De az igazi szonett mégis érezteti azt a belső előzményt, amely ide engedte a költőt; Tóth Árpád szonettjeiből is a mélabú tengerének képe mered reánk, a tompaságba halkuló zenének szívet lenyügöző szomorúsága. Költészetének első varázsa a dallamnak ez a hangulatsugárzó ereje.

A formakészség mellett megkap ennek a költészetnek csodálatos fantáziája. Mindenek előtt a beszédjét teszi színessé és illatossá és alig van sora, amelyben a szónak ezt a varázsát meg ne csodálnók. Nehéz példát hoznunk fel erre, mert ez a nyelv természetesen annyira egyéni és annyira egyéni hangulatot hord, hogy egy-egy példa a szokatlanságával inkább meglepne, mint gyönyörködtetne. Posthumus kötetéből mégis ideiktatok két mondást: az egyik helyen ezt mondja: „békítő vég-kortynak keresem a kútját“, azaz a forrást, amelyből a megbékélést remélheti halálának megérzett küszöbén. A másik képe egy tátrai versében parázzlik élénk; a rezignáció egyik keserű pillanatában fájó szívvel tűnődik útfélre-esett önmagán, kedve, vágya szétfoszlik az esti ködben, s — úgy látja — „nyomukban, mint fekete bundás, begyűrt süvegű öreg kondás, hallgatva ballag a lemondás.“ A hangulatból önkéntelenül merülnek fel ezek a képek a költő lelkében és bármilyen tarka, váratlan és szokatlan is a szövődésük, bármennyire friss és új is a kapcsolódásuk, nem érezzük erőltetettnek őket, mert belesímulnak az őszi hangulat színes kaleidoszkopjába. Nem önmagukban élnek, hanem csak a vers hangulati egészében. Ott értjük, hogy a sötétség, az éjszakára felöltött sötét csuha hogyan bomlik le hajnalban a fák törzséről és hogy borzong meg a jó hűvösben a hirtelen meztelenre vetkőzött erdő.

Leggyakoribb attitűd Tóth Árpád költészetében a tűnődés. Második kötetében (*Lomha gályán*) a legerősebben ezek a tűnődő versek éreztetik a költő lelkületét. A hajnali városban megigézi szemét a kis trafikosleány és a költő elmélyed a szemében, elképzeli gondolatait, hogy a maga fájdalmas kijózanultságát a végső akkordban elsőhajtsa. Máskor a régi kutat nézi

el csendben, vagy egy furesa, ferde fát vagy a lámpa fényét és gondolatai messzemerengő szeme elé a szomorúság örök fátyolát vetik. A fátyol azonban csak a hangulat színtónusát szabja meg, a tónuson belül tarka élet kápráztat; élet, amelyet mindenbe életet sugárzó érzékeny szíve tesz érzővé, változatossá, szemléletessé. Ennek a kötetnek legtöbb verse nem más, csak a költő beszéde önmagával. A legbensőségesebb líra. És ha van megszólított, az se más, csak a költő szívében élő vagy haldokló vágy, halkuló remény, foszladozó emlék. Ahol hosszabb a vers, ott szinte érezzük a költői célzatot, a versírás szándékát; de ahol foszlány marad, ott az önkéntelen merengés halk suhanását, nem költeményt élünk át benne. Erre kényszerít bennünket ilyenfajta verseinek kompozíciója is: oly természetes önkéntelenséggel fonódik kép képhez, sóhaj sóhajhoz, gondolat gondolathoz. Legvilágosabb szemléltetője ennek az „Esti ének”. Az első versszak a hold megjelenítése; a második a szoba bútornak lelkét tárja fel, a harmadik pedig a szobában levő önmagát. A dal a szerelmes odaadásnak épp oly csendes vallo-mása, mint a szerelmes felé röpített vágyódó tekintet, de szuggesztív ereje abban a fokozatosságban van, amely a hold és bútorok alázatosan kúszó hódolatán keresztül visz el a költő esdéséhez egy csendes simításért, „Mellyel minden dolgok lététől létem csendesen eloldod...” Még a boldogság, amit szerelme remél, csak a tompa tünődésnél tud kikötni. A tavaszi égen úszó fellegben — aranyfelhő, aranyhajó! — angyalt remél és kérve kéri: „Ringass a hűvös, szűzi térben, míg lázat és bút felejték én...” A felhő angyala nem szánja meg, de meghozza az enyhítő ringatást a poézis csendes melódiája.

Tóth Árpád, amikor tollához nyúl, „bánatát is felveszi, mint szemüvegét”; és mégis, minden újabb kötete hozott valami újat is olvasóinak, a bánat kohójáról, a lélekről. Harmadik gyűjteménye (*Az öröm illan*) egyre többször telít meg a szabad természet hangulatával, illatával. „Április”-a líránk legfrissebb tavaszi dalainak egyike: olyan könnyed, mint a tavaszi szellőben himbálódzó pókháló. A kis katicabogár, ez a pettyes zubonyú, fürgé lábú és csinos kis matrózfiú, a szunnyadó télmező, ez a fáradt vén paraszt, kinek csendben növe fűszakálát megci-bálja, majd méznél illatosb szellőfésűvel megfésűli a jókedvű tavaszi szél, s aztán sarkonforduló, kitört padlásablakot villogtat, mint zsebtükröt pajkos nebulók..., a friss tavaszi hangulat-

nak erejével hatják át az olvasó lelkét. De ezeknek a verseknek a ritmusát is hallani kell ahhoz, hogy az ember megértse erejüket; szabadjon itt egy esti képét idéznem:

„Mint halk csapatban szürke nyest
A hegyre kúszik már az est
S a bokrok alján meglapúl:
Itt-ott egy-egy halk fény kigyúl
S a vak bozótan átremeg:
Lámpák vagy bús állatszemek? ...

A kép zenei lüktetése nélkülözhetetlen a szemlélet elemeihez (próbálja az olvasó skandálva olvasni az első sorokat!). De maguk a szemléleti elemek is ellenállhatatlan hangulatot szügerálnak. Nézzük ezt a megindulást:

„Éjféli. Zokognak tompán, szaporán, feketén
Az ablakok: minthogyha szomorú ujjak vernék ...”

Vagy ezt a képet: „a szív falán a bánat, mint nyirkos, sűrű gomba...” A maga földízű igazságával milyen sokat mond ez a bánat kínjáról, a szomorúság terhéről!

Az örökös szomorúságon ebben a kötetben két érzés üt át: az egyik az élet apró szépségeinek a megpillantása („Hisz oly egyetlen drága az élet halk virága, annak kéne örülni, szennyektől megtörülni!”), a másik a magyar sors végzetének a visszautasítása. Tóth Árpád (a doctus poeta) Berzsenyi hatalmas ódájának a hangján és ritmusával kiáltja el dacos kiáltását:

„Ha sántán, sírva, reszketeg is, de föl!
Koporsók közt is, tánera csak, élni még,
Hajh, szörnyűbb tán a hős halálnál,
Jöjjön a bátor, a hősi élet!”

És elér a szomorúságnak legkietlenebb partjára is, a csömör kiesordulásáig. A békét, a nyugalmat az ember-utáni csend eljöttétől tudja csak remélni, a fájó őanyag is csak akkor sóhajthat: „Immár a kinnak vége!” — csak akkor lenghet ki a boldog légbe a hősizin szárnyú Béke. Csárdának látja a világot, hol „az ész meleg sugarú mécsét a részek levették és a pokoli koresma sötétjén fojtogatja a lihegő és kores Ma minden szép Tegnapunkat...” (1917-ből valók e sorok!) Érti, hogy minden fény és öröm ellenére megdönthetetlen, konok trónján ül a Halál. A Végzet ostora egykedvűen kergeti a világokat.

Posthumus kötetét (*Lélektől lélekig*), annak új hangját önmaga így jellemzi:

„Bár hangja dadogóbb és fénye ritka,
De érzed? — mélyebb, s — érzed? több a titka,
S nemcsak magad fájsz benne, de a tág
Egész világ“.

Csakugyan, ennek a verseskönyvnek nincs meg az a formai ötvösművészete, az a ritmusjátéka, amit az eddigiekben láttunk. Szereti az egyszerűbb formákat, a nyugati ritmusvirágok helyén „paraszi csokrok, bazsalikom, viola, szarkaláb, szemet-vidító, kedves, egyszerű mezei tarkaság“. A fáradt ember lemondása ez? vagy a megváltozott hangulat illeszkedő köntöse?

Igen, a hangulata sem a régi már; nem a borúja változott meg, nem az ég vált derüssé felette, hanem az élettapasztalat mélyítette világszemléletét nyugodtabbá. Az önmaga sorsát immár nem nézi egyedülállónak, a maga bánatát legsíróbb bánatnak: csöppnyi élete eltörpül a világegyetem nagysága előtt, egyes szomorúsága elsatnyul az élet nagy borúja előtt, „és lassan elszégyeli kicsordult könnyeit“. A rezignáció most parthoz vezette: „Ember vagy. Punktum. Annak is szegény.“ Hiszen érzékeny lelke felszívja a billió mérföldlekről jövő fény fájdalmas panaszát, a csillagvilágok árvaságát, s ebben a saját szíve minden keserű fájdalomra felolvad.

Érzi, hogy ilyenné, szomorúvá rendeltetett; az ősök jobbagyi sorsa, fáradt gesztusa, holt könnye, halvány lemondása szabta meg az öröklődött sejtekben az ő örök melancholiáját. És ebben az öröklött mélabúban érzi át az egész emberiség csalódását, céltévesztését, reménytelenségét. Ugyanaz a vergődő lélek kiált itt felénk, mint amelyik Vörösmartyban az „Emberrek“ kétségbeesését sikoltotta. Boldogtalan fantáziája úgy képzei, hogy a bíbor alkonyat nyomasztó esendje az Isten halálát siratja; és ennek a halálnak az ember, a gennyes föld szülötte az oka. Ott fekszik a felhők felett a „halott Isten; fejénél az Antares és Orion ragyog, körüle térdén sírnak az árván maradt angyalok, teteméhez zarándokolnak a bolygók népei; de csak akkor szakad fel a véres seb, amikor az ember lép a halotthoz. És ennek a rettentő tudatnak nyomán gyásszá komorul az arc:

„Mert ember vagyok én is, én is,
Az Isten véres gyilkosa . . .“

Máskor dermedt hangulat fogja el: talán már nem is a földön élünk, hanem a föld alatt, ahová vad idő vihara rázott, és míg a világ egyre süllyed és zokog, egymás nyakába mart köröm-

mel lihegnek az emberek. A keserű kétségbeesésnek ezek a legkomorabb jajszavai.

És mégis ebben a kötetben köszönt reánk a békés szerelem boldogsága: „irreális, édes pillanat“. Szavának zenéje olyan ezekben a szerelmi énekekben, mint a nehéz illatú mirtus lehellete: mögötte a nemhitt boldogság a csendes melancholia könnyösébe öltözik. Mintha egyszerre lépett volna elébe a Boldogság és a Halál!

A magyar lélek ősi szomorúsága ebben a kötetben hán totta le magáról a szomorúságban való gyönyörködés játékos ruháját, az egyéni sors kesernyés ízét, és izzott át a költő a magyar lélek faji szomorúságának fekete ércévé. Sötét világ, mint a sohasem derülő örök éj; nyomasztó légkör, mint a szétfúhatatlan köd felhője; de mögötte egy vérző szív vergődése hallatszik. Szépsége ez az örök ború? Magában nem, de a költő lantjának zenéjében szépséggé nemesül. *Alszeghy Zsolt.*

BÍRÁLATOK.

Markovits Rodion: Szibériai garnizon. Kollektív riportregény. Budapest, 1928. Genius-kiadás.

Csodálatos, hogy az utolsó tizenöt évben milyen rendkívüli, szinte mindent átalakító időt éltünk át és még inkább csodálatos, hogy ez a nagy idő milyen felszínes hatással volt elbeszélő- és drámairodalmunkra. Csak itt-ott villant meg egy-egy színműben, néhol félénken egy-egy regényben az az új világ, mely 1914-ben kezdődött és ki tudja, mikor fejeződik be! Íróink legnagyobb része ma is a világháború előtti sablonalakokkal és szerelmi témákkal dolgozik és azután csodálkozik, hogy erőtlén papírfigurái mellett mindenki érdeklődés nélkül, közönyösen halad el.

De azért vannak kivételek is. A *Szibériai garnizonban* egy eddig ismeretlen nevű író, Markovits Rodion előállt, belemarkolt ebbe a nagy kérdésekkel, sorscsapásokkal, szenvedésekkel telt korba és máról holnapra ismertté tette nevét. Nem tudni, hogy ez a könyv írójának egyetlen munkája lesz-e, de bizonyos, hogy ez az egy könyv is komoly eseménye és egyúttal értéke a mai irodalmának.

A szerző kollektív riportregénynek nevezi munkáját. A regény szót kár volt odailleszteni, mert a kollektív riport is teljesen kifejezi azt a kört, melybe ez a könyv pontosan beleillik.

Mert miről van benne szó? Állás nélküli fiatal házasember vergődik a véres világdráma kezdetén itt a fővárosban, elhelyezkedést keres, de hiába. Kitor a háború, őt is besorozzák, kikerül a frontra, orosz hadifogságba esik a hét évig éli végig ezt a szomorú sorsot. Aki élt valaha szibériai fogolytáborban, annak el kell ismernie, hogy Markovits Rodion ebben az ötszáz oldalra terjedő kollektív riportban jobban és szemléletesebben írta meg a szibériai hadifoglyok életét, a normális emberétől az évek növekedtével egyre jobban távolodó lelkületét, hol komikusnak látszó, hol tragikus küzdelmeit és küzdelmei közepette tömeges pusztulását, mint minden más hivatalos, statisztikai adatokkal megtömött jelentés. Csak nagyon pontos jegyzetekkel, kitűnő és a legjobb fotografáló gépet is felülmúló éles szemmel és szerzőnek letagadhatatlanul írói készségével, végül a szomorú tárgyhoz illő komor stílusával lehetett ezt a plasztikus képet megfesteni s az olvasót annyira e könyvhöz bilincselni.

Pedig nincs ebben az idegeinket, érdeklődésünket elcséjtől végig állandó feszültségben tartó könyvben szerelemről, házasságtörésről — a mai regénynek látszólag legfőbb tartalmi kollégeiről — egyetlen egy szó sem. Egy fogolytábor kialakulásának, kormányzásának, a kormányzók és kormányzottak egymáshoz való viszonyának, világnézeti harcok kis körben való lefolyásának

leírása és főleg a végén a létért úgyszólván a sír széléről való emberfölötti küzdelemnek a mesteri megfőstése már szinte nem is a regény, hanem valami sorsdráma méreteit és hangulatát adják meg Markovits Rodion könyvének.

Egy bántó és sokáig érthetetlen íze azonban van a könyvnek. Valami tölfünk teljesen idegen lelkület, a világesemények, a bajtársak szenvedései iránti fanyar érzéketlenség önti el ezt az egész munkát. Néha szinte a viviszektorok gyönyörével boncolja a fogolytábor szenvedő életét s — egy-két helytől eltekintve — nincs szívében semmi melegség a fájdalmakkal telt fogolyélet iránt; a fájdalmak megnyilvánulása legtöbbször csak csipős és rideg megjegyzéseket vált ki a szerzőből. Nemcsak minden kormánynak, parancsnokságnak elvi ellensége s nemcsak azt nem érti, „mennyiben függ az emberiség jóléte a parancsnokságoktól“, hanem nincs egy meleg szava, megértő gondolata tisztársai iránt sem akkor, amidőn még a világukat élik s hazai parádét akarnak a hadifogságban is, ami végre is érthető lenne; de akkor sem melegszik fel irántuk, mikor a nagy nyomorban a tisztek pincéreké, utcai árusokká, mosogató konyhafiúkká, inasokká vedlenek át s tengetik animálisnak is alig nevezhető életüket. Értelmetlenül nézzük ezt a sívár lelkületet, mely nem kiált fel akkor sem, mikor a csehek egymásután végeznek ki derék magyar tiszteket. csak azért, mert a magyar Turul-szövetség vezetői voltak. sem akkor, mikor a kiütéses tifusz tömegesen szedi áldozatait a krasnojarski gorodokban.

De ha végigolvastuk a könyv utolsó fejezeteit, amelyekben leírja, hogyan temettek a táborban és temettek Krasnojarskban, amikor a leírás szerint az emberek egy része beteg volt, a másik része temetett, amikor lengyel dsidások, zsidó kántorok, magyar főurak és orosz teherhordók, vörösparancsnokok és régi kapitalisták fetrengtek egymás mellett a földön és utolsót vonaglottak a azután mint hullák ötvenes asztagokba rakva várták a tavaszt, hogy eltemethessék őket és ha meggondoljuk, hogy a szerző mindezt átélte, akkor megértjük az ő „minden-mindegy“ lelkületét s könyvének ezt az egy fogytékosságát is megbocsátjuk.

Igon, aki mindezt átszenvedte, az jogot szerzett arra, hogy másképen nézze az életet, másképen ítélje meg a dolgok lényegét, mint azok, akik ha voltak is Szibériában, korábban menekültek a szörnyű pokolból, vagy mint azok, akik ebben az irtózatoss korszakban itthon talán a jövőjüket alapozták meg.

Marczinkó Ferenc.

Kalevipoeg. Észet eredetiből fordította: Bán Aladár. Budapest, 1928. 336 l. A La Fontaine-Társaság kiadása.

Bán Aladár, mint a Turáni Társaság finn-észti intézetének vezetője s a finn és észti irodalmi társaságok tagja, igen sokat munkálkodik azon, hogy az egymással rokon finn-ugor népeket lelkileg is közel hozza egymáshoz. Az Egyetemes Irodalomtörténet IV. kötetében megjelent munkája, a finn nemzeti irodalom történetéről írt jelentős műve, a finn népszokásokat ismertető cikkei, mind bizonyítékai lelkes hivatottságának. A finn népköltés gyöngyeiből, azonkívül a szebb finn novellákból adott költői lendületű fordításai is becsültté tették nevét.

Most megjelent legújabb műve — Kalevipoeg-fordítása — hatalmas szolgálat élete eszményének, hatalmas szolgálat a magyar irodalomnak is.

Tartalmas bevezetése eligazítja az olvasót a nagy észti éposz fejlődésé-

nek történetében, megvilágítja e fejlődés minden mozzanatát s egyúttal a mű alapos kritikáját is adja az eddigi eredmények felhasználásával és a fordító saját kutatásai alapján. A fordítás nagyérdemű munka. A fordító szinte magát lelkesíti az első ének elején, mikor a zengőajkú dalosnak a dal ladikján való továbblendüléséről szól. Gördülékeny sorait olvasva, észre sem vesszük, hogy idegen szöveg átültetése van kezünkben. Melegség, lelkesedés, lendület érzik a dallamosan csengő versekből, minél tovább olvassa az ember, annál jobban méltányolja.

Nyelvi tekintetben kitűnő érdeme, hogy hajlékonyság és erő van ebben a nyelvben. Még az észet népköltésre annyira jellemző parallelizmust is találóan adja vissza.

A könyv végén közölt jegyzetek értékes megvilágításai a szöveg egyes részeinek.

Bán Aladár e hatalmas művének megjelenése a magyar műfordítás történetének egyik fontos mozzanata. Vajha kiadója, a La Fontaine Irodalmi Társaság elfogadhatóbb nyomdai munkáról gondoskodott volna!

Horváth Béla.

Vietórisz József: Horatius levele a költészetről. Nyíregyháza.

1928.

A Pisókhöz intézett levélnek ez a fordítása kétségtelenül a legjobb magyar verses átültetése az Ars Poeticának. Vietórisz Józsefben megvan a jó fordító minden kelléke: tökéletesen érti az eredeti szöveget, verselő technikája kifogástalan, végül költői szellemmel és költői nyelven tudja megszólaltatni eredetijét. Fordítása amellett könnyen érthető, élvezetes, magvaros, Nagy dolog, mikor ilyen súlyos tartalmú s nem egyszer nagyon is elvont szövegről van szó, mint Horatius levele a költészetről.

Vietórisz Józsefnek le kellene fordítania hexameterekben Vergilius Aeneisét. Míg Homeros-fordításunk kellő számban van s bajosan fogunk jobb hexameteres fordítást kapni, mint Kemenes Józsefé és szebb rímes fordítást, mint Baksay Sándoré; addig Vergilius-fordításunk még mindig Baróti Szabó Dávidnál és Barna Ignácnál tart, holott szükségünk volna egy új hexameteres fordítás mellett még egy rímes Vergiliusra is. Hogy Vietórisz Józsefnek miért ajánljuk a hexameteres formát, ennek oka az, hogy eddigi Vergilius-fordításaiban fényes próbát tett arról, mennyire hatalmában van ez a verses forma. Viszont rímes versekben is — nem éppen tizenkettősökben, mert ehhez Baksay Sándor különleges művészete kellene — szükséges volna átültetni az ókori költőket, mert a magyar fülnek a rímelés annyira fontos a költészetben, mint amilyen furcsának tartották volna a régi görögök vagy latinok a hexameteres és egyéb verses formáknak a rímekkel való felerősítését.

Meglepődünk, mikor legutóbb híret vettük, hogy egyik jeles tudósunk Homerosot fordítja. Homerosból van elég pompás fordításunk. Nagy bajunk, hogy verses fordítóink újból és újból ugyanazzal a megoldott problémával birkóznak meg (Heine!), míg más költők hozzáférhetlenek a művelt olvasóközönség számára.

Pintér Jenő.

Falu Tamás: Évek illata. Versek. H. és é. n. 196 l. Genius-kiadás.

Falu Tamás már az élet delén szántogat. Szépirodalmi munkássága nemcsak a kötetek számát, de különösen azok értékét tekintve számottevő.

Verses kötetei (Operencia, Padok zenéje, Csipke, A lélek mindenütt kihajt) azt mutatják, hogy hivatottja az irodalomnak. Elbeszélő munkáit erős líraiság jellemzi. Első regénye a Majális. Ezt követte a pályadíjjal koszorúzott kötete, a Küszöb. A megszállás által felkavart felvidéki élet lelki megrázkódtatásait rajzolják a Kicsinyesek. A Petőfi-Társaság kiadásában jelent meg a Nyolcvanas évek című regénye.

Legújabb kötete az Évek Illata, a kis érzések, a tűnékeny hangulatok apró dalfoglalatai. Olyan az író, mint a zenélőóra vagy a zenélőkép: állandóan dalt muzsikálgat szívében egy bűvös szerkezet. Halkan csendül ez a zene, egyszerű, a divatnak nem hódoló. Sír, nevet, elméláz, miut langy őszi napsütésben, sárguló levelek hullásakor a halk furulyaszó. Van benne jóság, hűség, ábránd és egyszerűség, remény és halk lemondás, tavasz s őszi borongás. A hangja, a színei szelidek, mert ő még a fa kérgebe sem véselt szívet, hogy ne fájjon a fának s úgy él itt ezen a világon, mintha nem is élt volna.

A halkszavú költő szavaiban a magyar dac csak akkor szikrázik, mikor eltűnt ifjúságát keresi, amelyet ha megjel, legyen bár félholt, mégis visszavesz, mert az övé volt. Az élet kietlensége, sívársága, gondja is kemény szavakat esal az ajkára a Fiamnak című költeményében.

Az olvont gondolatokat könnyedén fejezi ki. Alföldi leírásai, tájképei és életképei szemléletesek és kifejezők, elevenek és élesen rajzoltak. Hisszük, hogy az Évek illatának sok behajtott gyűrött lapja lesz, mert szívből szól és szívhez szól.

Halász László.

Magyar Költők. Két kötet. Szemelvények hétszáz esztendő dalterméséből. Budapest, 1928. Szerkesztették Zlinszky Aladár és Vajthó László Budapest székesfőváros közönségének kiadása. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

A Magyar Népművelés könyvei között jelent meg ez a gyönyörűen nyomott mű. Célja az, hogy az iskolán kívül szolgálja a népművelést. A nagy tömegeket akarja megismertetni költőink szellemi termékeinek javával.

Biztosabb sikerű munkája volt Zlinszky Aladárnak, mert az iskolakönyvekben megjelent szemelvények, a már korábban kiadott antológiák jó alapot nyújtottak neki, mikor a legrégebb időktől Arany János haláláig terjedő korszak költeményeinek színe-javát válogatta. A XIII. századbéli Mária-siralommal kezdti kötetét s Arany János Epilógusával fejezi be. A középkorlát végzetek is megtalálják gyönyörűségüket, mert egyrészt felelevenítik, amit tanultak, másrészt új érdekosséget nyújthatnak nekik azok a versek, amelyeket középiskolai pályájukon nem olvashattak. 314 költeményt találunk az I. kötetben, amelynek végén a költők rövid életrajzát is megjeljük.

Kényesebb volt a dolga Vajthó Lászlónak, mert neki a közelmúltban elhunyt, vagy a ma élő költők verseiből kellett válogatni. Amde tudjuk, hogy akit az egyik világnézet jó költőnek tart, azt a másik fűzfapoétának ismeri csak el. Vannak, akik a költészetben is az érthetőségre törekszenek, míg mások szimbólikus költészetükkel csak sejtetnek egyet-mást érzelmeikről. Ily körülmények között egyeseknek nem tetszik majd, hogy Ady Endre 33 költeményére akadnak a könyvben akkor, amikor Mindszenty Gedeontól 1 költeményt nyújt a II. kötet, mely az I. kötet élen álló Klebelsberg—Sipőcz-féle ajánló sorokat itt újból fölöslegesen ismétli. A kötet Jókai Mórral kezdődik s Papp-Váry Elemérné Hitvallását közli utolsónak a 272. lapon.

Több új név jelenik meg előttünk. Hallani is már többek között, hogy miért szerepel például Szabolcsi Erzsébet s miért Lovász Pál? Bizonyosan a Petőfi-Társaság Vigyázó-díját nyert költeménye miatt az előbbi, s a szerbek által elszakított déli részekben megjelent első magyar kötet miatt a másik. 368 szebbnél-szebb verset talál az olvasó 125 költőtől, akik közül 78 ma is él.

Nagy műízlés, finom formaérzék, a költők virágos lugasaiban való igazi jártasság kellett ahhoz, hogy ennyire sikerült kiválogatni ezeket a verseket. Ha így csokorba kötve eljut a könyv oda, ahova szánták, a nép kezébe, akkor a nemzeti öntudat, amelyre annyira szükségünk van a mai csüggedt világban, nőni fog. E kötetekből láthatjuk, hogy amint a múltban voltak, úgy ma is vannak ideálisan gondolkodó, költői lelkek, akiknek érzésvilágából szívesen táplálkozik az a nemzedék, mely tetté valósítja a nagy ideálokat.

Sebestyén János.

Peterdy Sándor: A korpádi legenda. Regény. Budapest, 1928.

A Hollós Mátyás Irodalmi Társaság kiadása.

Peterdy Sándor többször nyert pályadíjat (Petőfi-Társaság) és dicséretet (Kisfaludy-Társaság) regényeivel vagy novelláival. Szereti a magyar multat, ahonnan sok elbeszélésének tárgyát merítette, de szereti a jelen magyar társadalmi életet is, ahonnan regényeit veszi.

A korpádi legenda arról szól, hogy a Korpádyak ősi kastélyában mindannyiszor megkondul a régi harang, amikor egy asszony szerencsétlenségét, és akkor, amikor egy másik asszony szerencsét hoz a házra. Ezt a legendát a család levelesládájának iratai őrzik. Tudnivaló, hogy a harangot láthatatlan kezek húzzák. Ez a regény romantikus kerete, melybe beilleszkedik Korpády Kálmán szerencsés és fiának, Zoltánnak szomorú sorsa. A család megfakult gazdagságát Kálmán azzal fényesíti meg, hogy elveszi Boross Tamás dúsgazdag aranyparaszt hódító szépségű lányát, Etelt, aki egyúttal a család jó anyyala lesz és nemcsak régi fényességébe helyezi a családot, hanem Kálmán gyermekeinek lelkületét is megnemesíti. Ezek a gyermekek: Irma gögből elhagyja atyját, Zoltán pedig álbüszkeségtől különböző kétes értékű kalandokba bocsátkozik. Zoltán sorsának megrontója Brüsszák Péter színházi zenész balkezén élő felesége, a szépséges Vilmóka, akinek praktikai által Zoltán az erkölcstelenség lejtőjére, sőt sikkasztás révén a börtönbe kerül. Efelőlja, hogy mindkét gyermeket jobb belátásra és útra bírja, ami jóságos mesetörkedésével sikerül is.

A regény gyorsmenetű és logikusan folyik. Kissé színdarabra emlékeztető, amit előmozdít az ügyesen szőtt páros beszélgetés. Ezzel az érdeklődést végig ébren tartja. Franciás könnyedséggel siklik át az egyes fejezeteken, de sehol sem mélyed el akár az erotikának ígérkező jelenetekbe, akár a nyersségbe. Tiszta érzék lengi át mindazokat a kényes helyeket, melyek pikantiériákat ígérnének. Jellemei következetesen egysílvűek, sem ugrás, sem hihetlenség nem zavarja fejlődésüket. Nem ábrándvilágot rajzol, hanem a pozitív polgári világot. Egyéniségek lépnek elénk és félro nem érthető költői hangulat sugárzik ki jellemzésükből. A naturalisztikus vonásokat eltakarja a társadalmi erkölcsösség győzelme. A szerző iparkodik jól megválasztott képekben, hasonlatokban a lélek egyéni rajzát is fűszerezni. A novellaszerű beállításokan életteljes képet nyújt társadalmunk forrongó kérdéseiről is.

Morray Győző.

Szitznyai Zoltán: Az ég — a tó. Novellák. Budapest. 1928. Amicus-kiadás.

Különös könyv. Az író szorongó lélekkel néz a világba. ahol eszelősök, nyomorékok, betegek vergődnek. Minden részvéte a szenvedőké, a bolondoké és — sajátságos! — a királyoké, kiknek a koronát hordani éppen oly nehéz, mint amazoknak a nyavalyát. Az élet nem könnyű mulatság, ez Szitznyai könyvének végső kihangzása; jó annak, akinek tiszta a lelkiismerete és jaj az elesetteknek, mert rajtuk kíméletlenül végigtipornak az erősek.

Jellemző az íróra, hogy mindenütt kerüli a sablont, innen novelláinak egészen újszerű mesefüzése. Nincs egy novellája sem, amelynek menetét, akár az első feléből is, ki lehetne találni. Ebben hasonlít Mikszáthhoz, valamint a különcökhöz való vonzódásában is. Csakhogy míg Mikszáth humorosan fogja fel embereinek dolgát, Szitznyai mély szomorúsággal nézi. Pedig tehetségéből nem hiányzik a humor, egyik novelláján igazi derű ömlik el, de ez csak egy villanás a felhők sötétjében. Szitznyai írásai borús lélekből fakadnak és borút árasztanak. De ez nem jelent unalmat vagy lehangoltságot! A meggyőződés, a mély emberiség és a romantika heve finom és nemes ízűvé érlelik, a stílus gondossága és nagysága pedig szívesen olvastatják e könyvet. Szitznyaiban új és eredeti tehetséget köszönhetünk, akinek hangszere — hogy képpel éljünk — fekete zongora. Fekete, de zongora, melyből művészi dallamokat varázsol elő avatott kézzel.

Balázs Sándor.

Bokréta. Negyedik könyv. Baja Mihály, Gulyás József, Gyököcssy Endre, Madai Gyula, Oláh Gábor versei. Pintér Jenő előszavával, Debrecen. 1928. Kiadja a Debreceni Csokonai Kör. (Csokonai Könyvtár. Csobán Endre. 4. szám.)

A csoportos költői fellépés nem új jelenség irodalmunkban. Régibb íróink időnkint éppen olyan szívesen társultak közös fellépésre, mint a maiak. A Bokréta első könyve 1902-ben jelent meg, azután következett az 1904-es kiadás, majd az 1908-as, végül most az 1928-as. Ez a negyedik csoportosulás inkább csak az egymás iránt érzett barátság megnyilatkozása, mert hiszen mindegyik költő régen szárnyra kelt már s olyan egyéniség mindegyik, hogy megtalálja a maga megértő olvasóközönségét. Mégis szép az ilyen megmozdulás, szép a hűség, különösen szép a költők között, akik a maguk állandó lelki izgalmaiban annyiszor válnak hűtlenekké eszményeikhez, barátaikhoz, önmagukhoz.

Mikor egy-egy ilyen gyűjteményes munkában közreadja a költő a maga verseit, többnyire rosszul válogatja meg azokat, mert amint a költők közt van a legtöbb egyoldalú és rossz kritikus, a maguk munkáival szemben szintén ők a leginkább elfogultak. Gyöngé darabokat szépeknek tartanak, mert megírásukhoz valami erős érzelmi szál fűzi őket; sikerült verseiket nem tudják felismerni. A Bokréta költői is bizonyára erősebb hatást tesznek az olvasóra, ha nem magukra bízták volna a versek összeválogatását, bár így is szembetűnik nem egy hatásos költemény a kötetben s alig van olyan, amely a teljes jelentéktelenség benyomását keltse.

Az Előszó szavait ismételve: „A baráti kegyeletnek alig gondolható nemesebb megnyilvánulása Gulyás József utolsó verseinek kinyomtatásánál. Az élő és virágzó négy költő felkutatatta és közreadta elhunyt társa írói hagyatékát. Még egyszer és utoljára kezét a kézbe.”

Pintér Jenő.

P. Pál Ödön: A felhők kapitánya. Regény. Vezényi Elemér rajzaival. Budapest, é.n., 212 l. Szent István-Társulat kiadása.

P. Pál Ödön első regényes kötete, a Tündérfa, 1925-ben jelent meg. Ezt követte 1926-ban A bujdosó vagy. Elbeszélő kötetait megelőzték verses kiadványai (Tárogató, 1922. és Fekete rózsá, 1923.), melyek nemes világfelfogású nemzeti szellemű lírikusnak mutatják. Szépirodalmi munkásságán kívül számottevő tudományos működése is. Az irodalomtörténetnek és az esztétikának a művelője. (Pitroff Pál).

A felhők kapitányának meséje Szöllősy István és Bajóthy Péter élet-története. A kolozsvári piarista atyák gimnáziumában tanuló fiúk nagyon megszeretik egymást, testi-lelki jóbarátok lesznek. Péter édesanyja egyedül él Alvincen. Hét gyermeke volt s mind a hét meghalt. Pétert, a nyolcadikat, hogy megtarthassa, felajánlotta Istennek. Pista özvegy édesanyja Somogy-szilben gazdálkodik, hogy megszerezhesse férje volt birtokát. A kártyás férj nagy adósságot hagy a családjára, mikor öngyilkos lesz. Az özvegy minden erejével azon van, hogy az adósságtól megszabaduljon.

Bajóthy Péter nem érez hivatást a papi pályához. Mérnök és kémikus lesz. Jólétet, kultúrát akar teremteni szülőföldjén, hogy testvériesítő a magyart és az oláht Erdélyben. Azonban minden jóakarata hajótörést szenved az oláh pópá magyarelles magatartásán. Hatalmas vállalatát eleendő tőke híján életrehívni nem tudja. A háború után a Dunántúlon, Halimbán, az eladott erdélyi birtok árából nagy ipartelepét akar létesíteni a bauxit feldolgozására. Ez a vállalkozása sem sikerül. Menyasszonya hirtelen meghal. Péter a győri karmelita zárdába vonul. Szöllősyék megszerzik a szöllősi birtokot, ahol Szöllősy István családjával együtt boldogan él.

A nem sokrétű mesét ügyesen szövi az író leleménye. Az élénk előadás biztosan halad, könnyedén gördül. A megoldás, ha nem is a személyek jelleméből folyik, kielégítő és megnyugtató. Zamatos, népies kifejezésekkel tűzdelt nyelve jóhangzású, törzsökös magyar nyelv. Nem nagyon színes, de árnyalatokban gazdag, az érzelme hullámzásához készséggel simuló. A jellemzésben van bizonytalanság, ingadozás és következetlenség, bár a személyek valószerűek annak ellenére, hogy valamennyien jók, angyalok és önzetlenek, akárcsak Jókai alakjai.

Halász László.

Bánhegyi Jób: A magyar irodalom története. I. kötet. A legrégibb időktől Kisfaludy Károlyig. Budapest, 1929. (Szent István könyvek 73—74. szám. 228 l.).

A művelt magyar közönség irodalmi igényeinek szolgálatára készült Bánhegyi Jób irodalomtörténete. Amint Előszavában írja: „Nem az volt a célom, hogy minden áron újat mondjak; tiszteletben tartom a hagyományos, a tudomány mai állása mellett is érvényben levő felfogásokat, megállapításokat és értékeléseket, igyekeztem az újabb kutatások gondosan leszűrt tanulságai alapján módosítani, kiegészíteni, ami már elavult, vagy téves volt.“ Ez a program, mely alatt egyrészt magának a szerzőnek a magyar irodalom vezető szellemei előtt hódoló tisztelete, másfelől egy nagy feladat munkáját elvégezni készülő törekvésének finom szerénysége is kifejezésre jut, mindvégig következetes gonddal s lelkiismeretes pontossággal alakul ki. Szinte azt lehetne mondani, hogy könyve összegezve nyújtja mindazokat az

eredményeket, melyeket a magyar irodalomtudomány és irodalomtörténet napjainkig felmutatott. Éppen ezért sokféle irány-erőzet fonja össze és hatja át Bánhegyi Jób könyvének anyagát, s így már azért is értékes és érdekes, mert összefoglalóan adja azokat a tudomány-kísérleteket, melyek külön, a maguk útján próbálkoznak a maguk felfogásával s módszerével rájutni a magyar irodalmi jelenségek értelmére.

A rendszer alapvetésében a szerző Pintér Jenő irányát követi. Egyébként Pintér Jenő hatása érzik tény-ítéleteinek mérséklő jellegében is. Irodalom-esztetikai felfogása Horváth János világát tükrözi. Nyelvének pontos és erős kifejező erejű alkata szintén Horváth János új irodalmi forma-nyelvére emlékeztet. Egy-egy finomabb irodalmi jelenség jellemzésének gondosságában Négyesy László művészetére ismerünk. Ítéletei mögött az irodalmi anyag, ismeret s bibliografiai tájékozódás nagy műveltsége vehető észre. Ez az alaki sokoldalúság, ez a változatos módszertani képzettség lesz Bánhegyi Jób ereje, amellyel megfrissíti az értékelésnek sokszor már történetivé vált szempontjait s az irodalom jelenségeit az újabb vizsgálatok lélektanán keresztül mutatja be s közvetíti a közönségnek. Az értékrendet illetően lényegileg nem tesz újabb változást, inkább csak a halaványabban hangoztatott értékelemeket jobban kiemeli és méltányolja.

A módszer magyar mesterein kívül Bánhegyi Jób nagy tanultsággal és ízléssel kapcsolódik bele az irodalomtörténetírás Dilthey-től megindított szellemtudományi irányába és munkája egyes fejezeteit (a középkort, a XVII. századot) egészen ennek az irányzatnak a szellemében írja. Bár látszik, hogy Bánhegyi Jób ki akarja kerülni ennek az iránynak a veszedelmét s azt, hogy az irodalom csak szellemi törekvések hordozója és szolgája legyen, mégis, úgy találjuk, hogy sok részlet-adattal túlzásba ment az ellensúlyozás munkájában, így a sok jelenség közt elsüllyed az egyetemes jellemkép s nem marad meg más, mint a kor történetfogalmi meghatározása. Hogy azonban itt is hová lehet eljutni, erre mintaszerű példát nyújt Walter Müller tanulmánya: *Das Problem der Seelenschönheit im Mittelalter*.

A könyv nemű értékein kívül külön jelenségként emelkednek ki az anyagrendezés jó beosztással dolgozó gondja; az előadás nemes foglalkoztatottsága, néha szinte hívős óvatossága; a stílusnak minden zavaró pathosztól, retorikus fellengzéstől ment előkelő nyugodtsága s finom kiképzése.

A magyar közönség e kötetben megkapta — s bizonyára a következő kötetben is meg fogja kapni — azt, amit egy szellemes francia esztétikus: André Maurois szerint a modern ember irodalmi ízlése és igénye kíván: a történeti igazságot és a művészi kifejezést. *Brisits Frigyes.*

Kortársaink. Szerkeszti Hankiss János. Budapest, 1928. A Studium kiadása.

Az élő írókról szóló munkák ellen azt szokták felhozni, hogy nem lehet meg a kellő távlatuk irodalmi értékek megállapításához. Ezt a felfogást máris megcáfolta a sorozatban eddig megjelent hat kis monográfia, mert sok pozitívumot, meglepő adatot, felvilágosítást nyújt az érdeklődőknek, anélkül, hogy ítéletét véglegesnek hirdetné. Kalauzt akar adni az olvasó kezébe, előkészít az élvezésre és megértésre. Értékes adatokat gyűjt a jövő irodalomtörténet számára. Öntudatossá teszi az irodalmi közvélemény kialakulását. Szélesebb-

rétű olvasóközönségre is számíthat, mert kit ne érdekelne most élő íróink élettörténete, írói fejlődése?

Mint a szerkesztő az Előszóban ígéri, politikai vagy más pártszempont nem befolyásolta a tárgyalásra kerülő értékes kortársak kiválasztását. Az első sorozat írói a legkülönbözőbb világnézetek és irodalmi ideálok képviselői. Értékben is vannak közöttük különbségek, de mindegyikük érdekes.

1. *Juhász Géza: Babits Mihály.* 48 l.

A költő életéből, különösen Sturm- und Drang-korszakából sok eddig ismeretlen adatot hoz. Angyal Dávid még 1913-ban megrója Horváth Jánost, mert Babits irodalmi tanulmányairól néhány méltányló szót ejtett. Azóta nagy pályafutást tett meg Babits az olvasóközönség és a hivatalos kritika szemében is. Ma már Arany legméltóbb követői közé szokták sorolni. Egyike a legemlegettebb modern magyarnyelvű íróknak. Tanári pályájától visszavonulva, 1916 óta csak az irodalomnak él.

2. *Szondy György: Csathó Kálmán.* 40 l.

Életrajzíróktól megszoktuk, hogy többé-kevésbé elfogultak hősiük javára. Ezt talán menteni is lehet abból a szempontból, hogy az olvasó lelkében úgys sok elmosódik s emlékében csak a valódi érték marad meg. Szondy Györgyben nincs meg ez az elfogultság. Az életrajzból megtudjuk a következőket: Csathó, a jeles diák, az érettségén a magyar nyelv- és irodalomból éppen írásbeli dolgozata miatt kap elégséges osztályzatot. Gyászosan vagy félig sikerült jogi szigorlatok után a kultuszminisztériumban fogalmazó, míg végre a színházhoz kerül. Lassan, sok írással dolgozik, e'ő fogalmazásban alig marad meg egy-egy sora, egy tucatszor is újra írja kéziratát. A természetet és a falu népét alig ismeri, nincs közös érzése, problémája, gondolata a magyar paraszttal. Minden regénye alapjában véve egy téma variációja: a hódításé. Jó emberei passzívak. Nem a szegény emberek írója, sőt a boldogtalan embereket sem szereti. Kiábrándult világban járunk, ha Csathó-könyvet olvasunk. Tisztelnünk kell az emberi ostobaságot, meg kell görnyednünk az orősek előtt, míg ők szívtelen közönnyel tiporják el az útjukban állót. Csathó elkeseredve látja, hogy a magyar dzsentri talán még kezében tart egy kis politikai hatalmat, születési privilégiumokat, de hiú ábrándozásával, könnyelmű világszemléletével és munkakerülésével vesztébe rohan.

3. *Zsigmond Ferenc: Herczeg Ferenc.* 44 l.

A sok Herczeg-tanulmány után is tud újat mondani. Úgy érzi, hogy mikor Herczeg a férfinak a hűvösségig komoly, magasabbrendű lelki-világát megérteni nem tudó nő kerül a téma középpontjába, akkor mintha a művész alakító kezét az ember személyes élményeinek sodra is irányítaná. Összehasonlítja Jókai tehetségét, mely csak úgy ontja magából az alakításra váró nyers meseanyagot, Herczegnek kevésbé gazdag invenciójával. Ennek következménye, hogy Herczegnél a helyzetek és jellemek részben vagy egészben gyakran ismétlődnek.

4. *Juhász Géza: Móricz Zsigmond.* 48 l.

A nagy író küzdelmes életéből sok érdekes intimitást közöl. Mint ötödikes gimnazista három tárgyból megbukik. Húszéves, mire leérettségizik. Debrecenben főlévig teológus, aztán jogász, Pesten a tanári pályával kísérletezik, a kultuszminisztériumban számgyakornok, a Statisztikai Hivatalban is tölt

egy évet, míg végre mint az Az Újság munkatársa megkezdte felfelé ívelő írói útját.

5. *Hankiss János: Tormay Cecile.* 48 l.

Anatole France, mikor 1914-ben megismerte Tormay Cécilét, így mutatta be barátainak az Emberek és Kövek Között íróját: Ritkán ismertem férfiírókat és sohase nőírókat, aki így és ilyen egyszerű eszközökkel tudta volna éreztetni az élettelen dolgok életét. Hankiss nívós munkában ismerteti legartisztikusabb írónőnket, de egy magyartalan kifejezést meg kell rónunk: El hagy vinni magától (35. l.).

6. *Ruzitska Mária: Zilahy Lajos.* 48 l.

A sorozat leggyöngébb kötete. Sok jóindulattal, de gyakran dilettáns, kritikátlan lelkesedéssel megírt munka. A közönséget azonban érdekelné fogju belőle, hogy kedvelt íróját az erzsébetvárosi gimnáziumból valami diákcsíny miatt kicsapták. A máramaroszigeti líceumban érettségizett. Pesten latin-magyar-szakos tanárjelölt volt, de a pénztelenség hazakergette Szalontára. hol ügyvédi irodában dolgozott. Írói munkái csakhamar függetlenítették a pénzkeresés gondjaitól. A Süt a nap sikerekor Herczeg Ferenc azzal üdvözölte Zilahyt, hogy a magyar gondolat a városban lakik, a magyar érzés falun; ha elköltjük az egészséges vérkeringést, akkor a budapesti irodalom virtuskodássá fog zülleni, a vidéki irodalom pedig kezdetleges provincializmussá lesz. A legköltőibb könyveket olyan íróknak köszönjük, akik Budapest intellektuális levegőjébe hozták a vidék érzelmi kincseit. Ilyen író Zilahy Lajos.

Szabó István Andor.

Zulawski Andor: Irodalompolitika. Budapest, 1928. 157 l. Wodianer-kiadás.

Zulawski Andor új kötete tizenöt, részben már nyomtatásban is megjelent, cikkek a gyűjteménye. E cikkek összeállítása kissé rapszódikus. Beszél bennük az író az esztétika és a nemzeti szellem kapcsolatáról, irodalmi kritikánk jelenlegi megalkuvó hangjáról, a művészet és erkölcs viszonyáról, az irodalomban is megnyilvánuló erkölcsi válságról, nyelvünk veszedelemben forgásáról, drámai irodalmunk nemzeti ébredéséről s Ady Endre magyarságáról. Felcsillámlik e cikkekben egy-két gondolat irodalompolitikánkra vonatkozóan is. Szól a nem egyszer a büntetőtörvénykönyvbe ütköző irodalmi alkotásokról s az irodalomnak a revízió szempontjából való jelentőségét tárgyalva le is zárja a kötetet.

A könyv szerzője elszorult szívvel sürgeti a Gyulai-féle értékeléshez való visszatérést. Ezt fontossá tenné az a körülmény, hogy irodalmunk egy részét az öntudatnélküli konzervativizmus, másik részét az elvtelen modernség jellemzi. Ugyanakkor a kritika, mely akárhányszor tudományosságot színlelve, skatulyázza az írókat, mindenre tekint, csak a nemzeti szempontokat hagyja figyelmen kívül. Mintha arra nem volna szükség, hogy a kritikus esztétikai felfogása mellett nemzeti lelkiismerettel is rendelkezék. Kritikánk tulajdonképpen csak néhány, gyéren olvasott szakfolyóíratra szorítkozik, míg a nagy nyilvánosság előtt az értékünköl sokkal súlyosabban latba eső napilapok kritikusai kénytelenek alávetni tollukat az üzleti érdekeknek.

Arra a kérdésre, hogy mit tegyünk a nemzeti szempontból káros irodalom virágzásának meggátlására, azt a választ adja, hogy lélekben tiszta magyarokat kell nevelnünk.

Ezeket a gondolatokat ragadtuk ki Z. A. könyvéből, akinek rendkívül merész megállapításai vannak az iskolával és az egyetemekkel szemben. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynia, hogy az egyetemi tanár, mikor adategyűjtő dolgozat-témát ad valakinek, éppen úgy a tehetség mérlegelése alapján teszi ezt, mint mikor nehezebb problémák kibogozását tűzi ki feladatul. Az a magyar középiskolai tanár pedig, aki az élet minden kálváriáját végigjárta és minden nyomorúsága mellett is leghatékonyabb támogatója és munkása a tudománynak, az az élet praktikumból többet is tud, mint azt, hogy „a tanóra végén csöngetnek”. Akkor, amikor nehéz kenyérgondjai mellett a tudománnyal oly sokat törődik, sőt — majdnem azt mondhatnók — kizárólagosan törődik, nem megy „evvel a csöngettyűszóval feladni nemzetének az utolsó kenetét”. Ez a magyar tanár szorosan vett napi munkájának elvégzésén kívül irányítja és segíti az ifjúság minden nemes megmozdulását, ott áll az önképzőkörök, ifjúsági egyesületek s a cserkészlet élén, része van tudományos és irodalmi társaságok munkájában, az ő nevével találkozunk legtöbbször az olvasó a tudományos folyóiratok hasábjain, szerepe van minden nemzeti akcióban és senkitől sem méltányolva tekinti önzetlen feladatának a népművelési előadásokon és egyéb alkalmakkor az igazi tudomány és törzsszűkös magyar irodalom népszerűsítését. Legyen már egyszer vége annak, hogy a nemzet e legönzetlenebb napszámosait bárki is igaztalanul támadja. A könyv írója hatoljon egy kissé mélyebbre a tanári lélekbe, mikor elég vakmerő arra, hogy ilyen kijelentéseket megkockáztasson.

Z. A. műve egyébként nagy vonásaiban visszamegy Greguss Ágost, Gyulai Pál, Négyesy László, Horváth János és Pintér Jenő nézeteire. Nem elemezzük részletesen ezt a megállapításunkat, mert semmi értelme sincs annak, hogy aprólékos filológiai boncolgatásokkal foglalkozzunk. Véleményünk szerint egy ilyen természetű munkában nem árt, ha az író már megfogalmazott s általánosan igaznak ismert megállapításokra támaszkodik.

Egyébként Z. A. derekasán dolgozott. Hasznos ez az írása is, mint minden olyan alkotás, mely tudományos kérdések tisztázására készült s melynek vezérfonala a nemzeti értékek napfényre hozatalának célja és az irodalomnak a salaktól való mentesítése.

Horváth Béla.

Máté Károly: Irodalomtörténetírásunk kialakulása. Pécs, 1928.

A legértékesebb értekezések egyike az utóbbi években megjelentek közül. Új anyagot tár fel igen áttekinthető elrendezésben és világos stílussal, mindenütt gondosan jelezve forrásait. Régebben nem is gondoltuk, hogy Czittinger Dávid előtt ilyen előzményei vannak a magyar irodalomtörténetírásnak.

Máté Károly sorra veszi a sokféle szétszórt mozzanatokat, hogy rámutathasson azokra az előzményekre, amelyek után a magyar irodalomtörténetírás Czittinger Dávid historia litterariájának terjedelméig emelkedett. Ezek az előzmények: könyvekről szóló alkalmi följegyzések, üdvözlő versek, gyászoló költemények, prózai életrajzok, munkák címjegyzékei és hosszabb-rövidebb irodalmi szemlék. (Az utóbbi csoportba tartozik például az a visszapillantás, amelyet Cserei Mihály történeti művének elején találunk: Cserei Mihály itt felsorolja s némileg jellemzi az előtte élő történetírókat.)

Kíváncsinos volna, hogy Máté Károly mielőbb írja meg ennek az érteke-

zésnek folytatását is vagy legalább gyarapítsa irodalmunkat Czwittinger Dávid életének és munkásságának behatóbb ismertetésével. Ez a pont s a Bod Péterig terjedő korszak meglehetősen homályos, míg Bod Péter és az utána következők munkássága eléggé fel van derítve. *Pintér Jenő.*

Hegedüs Zoltán: Katona József lírai költészete. Budapest, 1927. 58 l. A szerző kiadása.

Komoly értekezés, tárgyat egész kimeríti, összegyűjt minden adatot, ami Katona József lírájához kapcsolható. Kimutatja a kapcsolatokat is Katona József érzelmi élete és lírai költészete között, vizsgálja továbbá, hogy milyen módon függ össze a nagy tragédiaíró lírai munkássága korának szellemi áramlataival: mit kapott korától vagy a megelőző kortól és miként használta azt fel. Megállapítása szerint Katona József líráján meglátszik az új németes iskola hatása, de ellátogat a többi költői irányhoz is, formában legalább kipróbálja valamennyit. Észlelni lehet költészetén Berzsenyi Dániel, Csokonai Vitéz Mihály, Kisfaludy Károly hatását. Ennek ellenére is önálló és eredeti egyéniség. Lírája inkább csak külsőségekben mutat egyezést azokkal, akiktől átvesz valamit és csak Berzsenyivel mutat közelebbi rokonságot.

Az értekezés írójában nincsenek meg azok a nagyképű félszagségek, melyek annyira jellemzik a mai irodalomtörténeti pályakezdők egyik sokat tanult, de gondolkodásban zavaros csoportját. Ma már ott tartunk, hogy expresszionisták is akadnak az irodalomtudományi tanulmányok írói között. Megnyugvás, mikor az ember azt látja, hogy vannak fiatalok, akiket még nem kapott el a nagyzolás divata; vannak, akik értelmesen és világosan írnak s eredményeik nem a lázasan hajszolt különködés furcsaságaiban merülnek ki, hanem az értelmes tanultság és józan ítéltelet megállapításaiban.

Pintér Jenő.

Tolnai Vilmos: Magyarító szótár. Második, bővített és javított kiadás. Budapest, 1928. Eggenberger-féle könyvkereskedés. Pallas rt. nyomdája.

A kiváló nyelvész és irodalomtudós új kiadásban bocsátotta közre 1900-ban megjelent Magyarító szótárát. Ha meggondoljuk azt, hogy legutóbb is — egy tudományos előadáson — a magyar anyanyelvű előadó rövid félórás előadásában száznál több idegen szót használt, még pedig szükségtelen szót, kétszeres örömmel kell üdvözlőnk az új kiadást, mert legalább kezünkben van az a segítő eszköz, melyet javára fordíthat az idegen szókat használó szakember. Az idegen szó divata a legutóbbi évtizedekben annyira megfertőzte a magyar nyelvet, hogy még a tanultabb ember is bosszankodva olvas végig egy-egy tanulmányt. Mindenesetre könnyebb idegen szavakkal játszani, mint időt szentelni arra, hogy a lépten-nyomon ajkunkra szaladó idegenségeket magyar szókkal helyettesítsük.

A szótár gazdag anyaga, lelkes egybeállítása, pontos értelmezései minden dicsőretet megérdemlnek. Legyen szabad azonban a szerző figyelmét a legközelebbi kiadás alkalmából nyomtatékosan felhívni a következőkre:

1. Vissza kell térni a szótár régi formájához. A harmadik kiadás alakja, papírosa, beosztása betűi nem lehetnek mások, mint az első kiadásé, mert aki ezt a kiadást ismerte és megszerette, sohasem tud belenyugodni abba, hogy mostani kellemetlen alakjában kapja régi kedves könyvét.

2. Mindenütt közölni kell az idegen szavakat kiejtésük szerint is, mert hiszen így keresi az illető szót mindenki. Senki sem nyomozza a *kommunizmust* (kanális, sarlatán, komplikált) a *communizmus* (canalis, charlatan, complicált) cím alatt. A szótárban legalább is meg kellene lenni a *kommunizmus* szónak, utalással arra, hogy az olvasó az értelmezést a *communizmus* alatt kapja meg. Ki fogja nyomozni a cupringer, szanál, szandál, svindler, sál magyar megfelelőjét a zubringer, sanál, sandal, schwindler, shawl szó alatt? Ki fogja keresni a vagont, flegmatikust, fonográfot: waggon, phlegmaticus, phonograph elnevezéssel, a verklit, kontúrt a werklinél, contournál?

3. Minden egyes szó mellé oda kell tenni a szó magyar kiejtését is: *sensatio* (ejtsd: szenzációs), *visum* (ejtsd: vízum). Oda kell tenni a kiejtést még akkor is, ha ez mosolyt keltő aprólékoságnak látszik.

4. Meg kell jelölni, hogy milyen származású az idegen szó: görög, latin, német, francia, angol? Akként, amint ez pompásan meg van jelölve Radó Antal könyvében: *Idegen szavak szótára*. 7. kiad. Bp., 1927. (Vonzó kiállítású könyv kedves betűkkel. Ezt a formát is érdemes volna utánózni.)

Ezek a gyakorlati tanácsok olyan szorzótól erednek, aki nagyon sokszor és igen hűlően forgatta Tolnai Vilmos munkájának első kiadását. Itt közölt észrevételeit is csak azért tette, mert kevés olyan könyvet ismer, mely hasznosabb fegyver volna a tiszta magyarságért való harcban. P. J.

Csekey István: Északi írások. Budapest, 1928. 230 l. Pfeifer Ferdinánd kiadása.

A kecskeméti jogakadémia professzorát, kinek már ottani működése alatt ezer lapnyi publikációja jelent meg könyvalakban, az a kitüntetés érte, hogy a dorpáti észt egyetem közjogi tanszékére hívták meg, hogy ott öt évig námotül, azután pedig észtül tartsa meg előadásait. El is fogadta és most hatodik esztendeje, hogy kiváló tudományos munkássága mellett elsőrangú feladatának tekinti a világháború nyomán állami önállóságot nyert két testvérnép, a finn és észt, valamint a magyarság közt a mult kultúrkapcsolatainak kutatását és a jövődobelinek izmosítását. E célját szolgálja az is, hogy most könyvalakban ad ki 25 cikket és tanulmányt, melyek egy része különféle hazai és külföldi lapokban és gyűjteményes munkákban látott napvilágot.

A sok keserűség után, ami lelünkben a világháború következtében felgyűlemlett, jóleső érzéssel olvashatjuk, hogy vannak kultúrnépek, melyek büszkéek ránk, nyugati rokonaikra. Nincs ma még egy olyan ország a föld kerokségén, amelyben annyi rokonérzés és megbecsülés nyilvánulna a magyarság irányában, mint finn testvéreinknél. Sem ők, sem az észtek nem mulasztanak el egy alkalmat sem, hogy e ragaszkodásuknak értékes tanujelét ne adják. Ha a magyar beszédet az észtek nem értik is meg, mégis elragadtatással hallgatják. A hangsúly náluk is az első szótágon van és a mássalhangzótorlódást ők is kerülük, mint a magyar. Egy magyar ünnepevény az észt elnök hosszasan elbeszélgetett Csekeyvel. Elmondta, hogy magyarul tanul és egész sereg a magyarral rokonhangzású észt szót sorolt fel. A Pester Lloydból naponta figyelemmel kíséri eseményeinket.

A könyv előadása vonzó. Csekey nemcsak tudós, hanem költői lolekületű író is. Tudományos munkájával szépirodalmi babérokot is arat. Csodálkozva

olvassuk, hogy észt rokonaink kis hazájukból, mely Csonka-Magyarországnak csak fele, önállóságuk öt éve alatt milyen kis paradicsomot csináltak. Dápatnak, a hatvanezer lakosú kis városnak egyetemén négyezer hallgatója van. A felvilágosító és tudományos munka, a csereprofesszorság jelentőségének megvilágítására felhossa Csekey, hogy egy professzor több szolgálatot tehet hazájának, mint száz diplomata, nem is szólva a központi hatalmak háborúelőtti arisztokrata diplomáciai karáról, mely teljesen hasznavehetetlennek bizonyult. A nem a háborúból, de a békétárgyalásból oly fölényes győzelemmel kikerült Csehszlovákia sohasem álmódott sikerét annak az összeköttetésnek köszönhetette, amelyet Masaryk publicisztikai működése és amerikai csereprofesszorsága folytán Wilsonnal való barátsága révén szerzett.

Hazafias és művelődéstörténeti szempontból is ajánljuk mindenkinek ezt az érdekes könyvet. Kifogástalan kiadását Koch Ernő, Revalban élő magyar iparművész fejlécei teszik még értékesebbé. —r.

Várdai Béla: Benedetto Croce újabb esztétikai művei. Budapest, 1928. 41 l.

Benedetto Croce azok közé a szellemi nagyságok közé tartozik, akiknek nevét nemcsak ismerik nálunk, hanem beszélnek is róla. Egyesek támadják, mások védelmezik, de a támadás is, a védelem is hemzseg az ú. n. közhaléktól. Ez utóbbi körülmény sajnálatosan arról győző bennünket, hogy a nagy esztétikust nem ismerik s így értékolése, melyet akár olvas, akár hall az esztétikával foglalkozó szakember, nem egyszer bosszúság forrása lesz számára.

Várdai Béla most megjelent ismertetése nem tartozik a főntebb említettek közé. A dolgozat mélyreható tanulmány eredménye. Ebből a kis füzetből igazán módjában van széles tájékozottságot szereznie az érdeklődőnek Croce filozófiájának és esztétikájának fejlődéséről. A kiváló magyar esztétikus az ismertetés mellett mérlegre is teszi a nagynevű olasz tudós fejtegetéseit, gondosan átszűrve a Crocra vonatkozó külföldi szakvéleményeket. A tanulmány tömör stílusa mellett is mindvégig élvezhető.

Várdai Béla e legújabb alkotásáról elég annyit mondanunk, hogy nagymértékben hozzájárul az esztétikai érdeklődés fokozásához. —th.

A nagyköroői Arany János-Társaság évkönyvei. Második kötet. Szerkesztette: Gaál László főtítkár. Nagykörös, 1927. 112 l. A nagyköroői Arany János Társaság kiadása.

A jól szerkesztett kötetben van néhány irodalomtörténeti vonatkozású közlemény is. Ilyen Neményi Imre magvas emlékbeszéde Apáczai Csere Jánosról, Varga József emlékezése három nagyköroői zeneszerzőről (Nyisnyay Gusztáv, Sz. Nagy József, Brück Gyula). Egyéb cikkek, versek és prózai darabok szerzői: Rákosi Jenő, Lampérth Géza, Bárd Miklós, Lőrinczy György, Magyar Kázmér, Dombi Béla és mások.

A harmadik kötetben (Nagykörös, 1928) olvassuk Debreczeni István cikkét: Hogy lett Arany János gazdag ember? Ugyanitt van Bánóczy Endre emlékbeszéde Szilágyi Sándorról és Gaál László közleménye: Körösi Csoma Sándor egy kiadatlan levele a nagyköroői gimnázium könyvtárában. Ugyaninnen idézzük Szász Károlynak a kötet élén álló ünnepi beszédéből (Irodalmi újjászületés, Az Arany-serleget fölavató beszéd) a következőket:

„Azon igyekezzenek a fiatal írók, hogy tanulják meg a Toldi és a Buda Halála írójától erővel teljes régi nyelvünk elrejtett kincseinek felkutatását, népies nyelvünk úton-útfélen heverő gyöngyszemeinek összegyűjtését... Tanulmányozzák az ifjú nemzedék tagjai a nyugoti nagy költőket is, de ne azért, hogy megúnják a magunk hazáját s megütálják fajunkat és átkozzák népünket, hanem hogy a hízelgéstől mentesek maradván bár, s faji hibáinkat, nemzeti bűneinket ostorozva: fogvatkozásaiiban is szeressék nemzetünket.“

A Társaság buzgón munkálkodik, hogy a nagykorúsi közönség irodalmi érdeklődését és általános műveltségét emelje. A Benkó Imre elnöklete alatt működő tisztikar és választmány tagjain kívül a tiszteleti tagok sorában vannak többek közt: Bárd Miklós, Dóczi Imre, Gaal Mózes, Herczeg Ferenc, Imre Sándor, Juhász Gyula, Kozma Andor, Lampérth Géza, Lőrinczy György, Neményi Imre, Némethy Géza, Pap Károly, Rákosi Jenő, Révész László, Szaboleska Mihály, Szász Károly, Vargha Gyula és Voinovich Géza. —r.

Oláh Gábor: A művészi alkotás lélektana. Debrecen, 1928. 124 l.

A szerző ezzel a művével olyan rejtett világot akar előttünk felfedni, amelyről már sokan írtak, amelyre — a művész alkotóműhelyének belső titkaira — évszázadok kíváncsi szeme tapad s amelyet mindent megértő tudással még mindig nem ismerünk.

A művészi alkotás titka, hogy a szerző által is felvetett hasonlattal éljünk, olyan, mint maga az élet titka. Az új ember fogamzásának külső körülményeit, a szaporodásra ható erőket ismerjük, csak az emberré formálódás belső törvényszerűsége, mikéntje marad előttünk örök probléma.

A szerző élvezetes és tanulságos munkájával e problémát igyekezett megoldani. De önmagától értetődik, csak az igyekezethél maradt s minden kiváló tulajdonsága mellett is, mindössze csak egy jól sikerült lépést tett — a végtelen felé. A szerző maga sem vette talán észre, hogy művének mindjárt az elején, önmaga is ezzel a tudatalatti igazsággal nyult témájához. Szinte dogmatikusan hirdeti, hogy a természet és az emberi lélek ugyanazon törvények szerint alkot. Ismerjük-e azonban és fogjuk-e valaha is ismerni, minden kétséget kizáró tudással a természet alkotásának misztikus titkait? Nem hiszem, mert akkor az Istenség titkait ismertük meg.

A szerző a *természet* s a *szellemi* alkotás módjának azonosságát egy hasonlattal világítja meg. „Hogyan megy végbe a természetben — kérdi — egy virág születése? — Kettő kell hozzá — fölöli — *mag* és megfelelő *talaj*. A szellemi, művészi alkotáshoz is *kettő* kell: először *mag* kell, azután alkalmas *talaj*.“ Mi úgy hisszük, e két tényező nem elég. Kell még hozzá az a hatalmas *harmadik*, melyet nevezünk Istennek, Öserőnek, Össejtnek, Életnek, akárminek. Ez a rajtunk kívül eső, bennük is megnyilatkozó *X* az, mely minden alkotás legfontosabb tényezője, mely nélkül kevés a teremteshez *mag* és *talaj*, levegő és napfény, eső és harmat.

Oláh Gábor egy lépéssel a teremtes után kezdte. Természetes. ~~Mrre~~ az egyetlen lépésre minden emberi erő kevés. Ezért volt szerencsés tőle, hogy nem a „teremtesről“, hanem az „alkotásról“ filozofál, mely szerinte létrejöhet a művészetben főleg *ösztönösen*, mintegy organikusan, akár a virág a talajból és *mechanikusan*, előre megállapított tervezet és törvény szerint, mint egy gótikus torony. Szerinte *ösztönosság* és *mechanizmus*. *lelki han-*

gottság és egyéniség, kor és irodalmi irányzatok. az ellentétes égőv alatt élő népek *pszichéje* teszi a művészi alkotás talaját. E tényezők közül mi csak az első kettőt soroznánk ide. Mert az egyéniség, a kor, az irodalmi irányzatok, lelkiállapot s a népfaj kiütköző pszichéje inkább komponensei az ösztönös és mechanikus alkotás eredőjének is, mint tényezői. Ez, hogy a szerző felfogásával ellentétben így van, legjobban az *irodalmi irányzatoknak* az alkotásra való hatásukban mutatkozik. A szerzőnek nincs igaza p. o. mikor azt írja: „Az úgynevezett *irodalmi irányzatok*, mint klasszicizmus, romantizmus, naturalizmus, szimbolizmus, impresszionizmus stb. színtén a támadó művészi alkotás szellemi talajának mondhatók.” Az író vagy ösztönösen romantikus s akkor ez a művészi alkotásnak nem önálló talaja, vagy tudatosan az s akkor a mechanikus alkotás komponense.

A szerző viszont igen helyesen mutat rá arra, hogy lélektani szempontból nincs nagy jelentősége a költők műfaj szerint való osztályozásának. Mert a művészet: világkép egy lélek tükrében. S e képen tényleg nem a lírai, epikai vagy drámai forma az igazató, hanem — jól látja meg Oláh Gábor — a *mód*, ahogyan a költő a világképét látja. Így kerülnek a szerző rendszerezésébe az optimisták és pesszimisták, az individualisták és szocialisták, az idealisták és materialisták, konzervatívok és progresszívek, a világosan és homályosan látók, a részletezők és egybeelőlk s végül a tendenciátlanok és tendenciózusok. A szerzővel szemben kötelességünk kiemelni, hogy a világirodalomból vett szemelvényes portrait-i rendkívül ügyes szerkesztőre. finom esztétára és nagy lélekbúvárra vallanak.

A szerző így végezve a művészi alkotás *talajával*, rátér kezdő metaforájának további kifejtésére: a művészi alkotás *magvának* megvilágítására. Petőfi, Arany és Katona egy-egy munkájának alapulvételével megállapítja, hogy a művészi alkotás eszmemagjában különösen két fő érlelő erő hat. mozog és mozgat: egy egyéni, elnyomott ábránd és egy, a korszellemtől a művész lelkére ható sugalom s mint harmadik érlelő erő, hozzájárul ezekhez a költő történelmi érzéke. Ennek nincs miért ellentmondanunk. Mindössze annyit felelhetünk rá, hogy vannak és ismerünk olyan költői termékeket is, amelyekben a művészi alkotás eszmemagjának e három tényezőjéből egyet sem találhatunk föl. Különösen Tompa költészete szolgálhat itt nem egy példával.

Nem érdemtelen a szerző munkájának az a része sem, melyben a bizonyos hangulatállapotban fölbukkanó eszmemagot az *érzelmekkel* kapcsolja össze s ezt továbbfűzve, a *képzelet* birodalmának fátylát lebbenti föl előttünk. A művészi *ihletről* szóló fejezete pedig a leghatározottabb érdeklődésre tarthat számot.

Mindent egybevetve, Oláh Gábor szervesen egybeépített logikája a művészi alkotás feltételeit annak *talajában* s az alkotás *magrában*, a művész legbensőbb *arcképében* s az alaphangulatban találja föl, melyhez az *ihlet*: akaratunktól független lelki állapot járul. Mindezekhez még az *érzelem*, *képzelet* és *kifejezés* együttes munkája kapcsolódik.

A szerző munkájának végén tesz még egy igen jelentős és érdekes kísérletet. A *szépség új meghatározását* adja. E szerint Kant általános jellegű definíciójának elvetésével azt mondja: *a művészi szép nem más, mint eszményített mozgás, eszményített mozgalom.* Mert a művészi alkotás rövi-

den annyi, mint egy eszménynek formát adni; az *eszmény* pedig az élet kiemelt képe, más szóval: szépség. S mert az élet mozgás, mozgalom, az ideálja sem lehet más, csak eszményi mozgalom. Ez pedig a művészi szép.

Oláh Gábor könyve minden elismerést megérdemel s ez az észrevétel nemcsak a tudományos íróra, hanem a stilsztára is vonatkozik. Zr.

Móricz Pál: A magyar királyi honvéd. Budapest, 1928. 212. l. Az Athenaeum r.-t. kiadása.

Móricz Pál a magyar multnak sokszor még feltáratlan mélységeiből hozta fel kincsét: a magyarság tettekrekész, hűséges katonáinak, a honvédeknek történetét. A szerző hazánk történetének és művelődéstörténetének alapos ismerője. A mult század közepétől a világháború befejezéséig írja meg a honvédség történetét. Könyvének minden sora mindannyi kedves emlék. A laikusnak e könyv olvasása nélkül fogalma sem lehet arról a tiszteletet parancsoló titáni munkáról, melyet a rendkívül nehéz körülmények között életrehívott honvédség, különösen az első időben, megélhetéséért végzett. A szerző nem hallgatja el azokat a keserves helyzeteket sem, melyek annak idején a vicclapoknak hálás és könnyű témát adtak a honvédség kígyúolási sára. Külön fejezetet érdemelének a csak jegyzet alakjában felsorolt gyönyörű jellegi a nyolevzhat honvédszázalójnak.

A könyv megjelenését a magyar királyi honvédség ez évben elkövetkezett hatvanadik esztendeje tette alkalomszerűvé. A kiadás mintaszerű. A számos korhű illusztrációval díszített kötethez gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter írt előszót. —r.

Legendae Sancti Regis Stephani. Szent István király legendája. A legrégibb kézirat alapján az Ernst-kódex hasonmásával közrebocsátotta, fordította és magyarázta Varju Elemér. Budapest, 1928. 122 l. és 40 l. hasonmás.

Az Ernst-kódex egy XII. századi latin írott könyv, melyet Ernst Lajos szerzett meg egy német könyvűrástól. A kis negyedréti alakú kódexben megvan Szent István király mindkét latinnyelvű legendája. A kódex a XIII. század végén a csehországi hohenfurti ciszterci kolostor tulajdonosa volt; ide bizonyára valamelyik magyarországi ciszterci rendházból került. Azt a részét, mely a két István-legendát tartalmazza, most a Singer és Wolfner kiadásában díszes kötetben közreadta Varju Elemér, közölve a latin szöveg hasonmását, magyar fordítását s mindazt, amit erről az újonnan megtalált kéziratról tudnia kell a szaktudományoknak. A díszes kiadású kötetet bizonyára örömmel és tanulsággal forgatja a magyarországi latin irodalom minden kutatója, elsősorban a történettudós. —r.

Lám Frigyes: Színházunk története dióhéjban. Győr, 1928. 14 l.

Győrött 1742 óta jártak különböző színtársulatok, eleinte németek, később magyarok is. 1768-ban egy német színigazgató felépítette az első színházat. A szerző szerint ezzel a fából készült színházzal Győr megelőzte az összes magyarországi városokat, Pozsony kivételével. A pesti színház története is csak 1773-ban kezdődik, mikor felépült az első pesti színi épület: a Rondella-színház.

Köszínház 1798-ban épült Győrött. Ebből a színházból Napoleón győz-

tes katonái 1809-ben kaszárnyát és istállót csináltak. Német és magyar színművészek váltakozva játszottak a város közönsége előtt, de valójában sok toldással-foldással még ma is az 1798-ban épült színházba jár a közönség.

Csahihen Károly: Drámairóink. Budapest, 1927. 48 l. Stephanonum kiadása.

A könyv írója áttekinti a magyar dráma fejlődésének legfőbb mozzanatait Bessenyei György fellépésétől a kiegyezés koráig. Figyelmet érdemel könyvében az 1866-tól 1871-ig terjedő időszak drámatermésének ismertetése és bírálata. Az öt éves időszakon belül megemlékezik minden valamire való drámai munkáról, jelzi tartalmukat s kritikai megjegyzéseket fűz értékükhöz. A régebbi drámáiról ez az eredménye: „Kisfaludy Sándor rétori dikcióra törekedett, Kisfaludy Károly helyzetekre, Vörösmarty Mihály költői dikcióra, Teleki László korrajzra, Szigligeti Ede folyton haladó cselekvényre, Tóth Kálmán férfiasabb szatírára, Katona és Madách kívül álltak a fejlődés hullámgűrűjén.”

Dengl János: Bevezetés a kereskedelem tudományába és gyakorlatába. Budapest, 1928. 550 l. Toldi Lajos könyvkereskedése.

Ez a könyv nem tartozik folyóiratunk figyelő körébe, de mégis meg kell említenünk, hogy rámutassunk egyik jelenségére. Míg újabban divatosabb lett, hogy egyes magyar tudományos szerzők idegen nyelven írják meg és adják ki munkáikat s ezzel voltaképen le is mondanak arról, hogy érdemeiket a magyar tudomány javára könyveljék el (mert hiszen ha élne bennük némi nemzeti öntudat, akkor legalább megelőzőleg magyar kivenetben tennék közzé, a nemzeti prioritás megóvása érdekében, kutatásaik legfőbb eredményeit); addig a szóbanforgó munka szerzője — bár *képszerűlre volt* egyetemi tanárnak és hallgatóinak érdekeire való tekintetből németül megírni munkáját — könyve élén magyar címlapot ad s a német előszó elé magyar előszót ír s ezzel példát mutat arra, mi a magyar érzés a tudományban. Ezt a könyvet német főiskolákon is használják: kétszeres az örömrünk, hogy a kiváló szerző büszkeséggel hangsúlyozza magyarságát.

P. J.

Gabányi János: Tövískoszorú. Versek Budapest, 1928. 75 l. Gabányi János ny. honvédtábornok, több hadtörténelmi munka jeles szerzője, most költeményeit bocsátotta a nyilvánosság elé csinosan kiállított kötetben. A csokorba fűzött versek javarészt a hazafias bánat légkörében nyíltak nemos virággá, melyek nem minden érték nélkül diszítik a hontalanná vált magyarság *tövískoszorúját*. Az értékes tartalmú kötetből külön kiemeljük a *Hitvesemhez* c. bevezető költeményt, mely könnyed verselésével, a gyengéd lelketlen megnyilvánulással a hitvesi szeretet zengő zsoltára. A szerző könyvét is hitvesének ajánlotta, aki annak megírására ösztönözte, lelkesítette s aki a tövískoszorúnak sebzó tüskéit magyar szívében hordozza.

Zr.

Gombos Albin: A grönlandi titok. Négy kötet. Budapest, 1928. Kiadja a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

A kiadót elismerés illeti meg azért, hogy magyar szerző ifjúsági iratát bocsátotta közre s nem idegenbe fordult témáért és könyvért. A szerző viszont jó munkát adott, izléses és élvezetes olvasmányt, igazán az ifjúságnak való elbeszélést.

Hájas Muki alakját Gombos Albin teremtette meg. Ennek a hősnek csak a neve csúf és komikus, egyébként derék magyar fiú, sok kedves kaland hőse. Ezúttal Grönlandba vitorlázik társaival, hogy egy magyar vadász sorsa után kutasson. A tengeri utazás a világháború idejében történik. Kellemos hatású könyv s csak sajnálni tudjuk, a pompás magyar fiúnak a neve — Hájas Muki.

Örvendetes volna, ha Muki régebbi kalandjait is egybegyűjtene a szerző s közreadná az Egyetemi Nyomda.

P. J.

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Gulyás Pál, Halász
László, Pintér Jenő.*)

I. Folyóiratok.

Athenaeum. — 1928. évf. 5—6. sz. Brandenstein Béla báró: *A tragikum elmélete.* A tragikum lényege az értékhordozó magabizás és a tragikus, megrázó bukás: a magabizás összeomlása. Ez a tragikum lehet egy nagy hős hatalmas állásfoglalása, de lehet csupán egy gyöngéd nő léleknek Istent elfelejtő vagy nem teljes mértékben figyelembevevő, világos vagy homályos önmagában való megnyugvása, illetőleg ennek akarása: mindkét eset magabizás és tragikus. És e kettő között végtelen a mindenféle átmenetek száma. Csupán értékei menthetik meg a magabizó szellemet pusztulásában. Semmi-féle érték el nem múlik. A magabizó tragikus jellem vagy értékei sem pusztulnak végleg el. A bukásban kielégett a lélekből magabizása, fogvatékos önző lény: így megtisztult. Ez a katharzis, melyet először a tragikus személy maga, másodszer a tragikus sorsban vele együttérző él át.

Budapesti Szemle. — 1928. évf. 9. sz. Császár Elemér: *A magyar irodalomtörténet százéves fejlődése.* (Megjelent önállóan: Irodalomtörténeti Füzetek. 29. szám.) — 10. sz. Bajza József: *Horvát eposz Kálmán királyról.* Kanavelics Péter horvát költő (1637—1719) magyar vonatkozású hősköltésének beható ismertetése. Az eposz címe: Szent István trauai püspök és Kálmán király.

Déliháb. — Képes színházi hetilap. 1928 évf. 51. sz. Dr. gróf Klebelsberg Kunó: *Művészet és technika.* „A technikai kultúra révén nemzetközi motívumok szüremlenek be a művészetünkbe. A nagy slágerek többnyire idegen filmek, a koncerteket túlnyomóan idegenből fogják fel rádión. Ezzel szemben az élő művészet van hivatva a nemzeti gondolatot képviselni.”

Egyetemes Philologiai Közlöny. — 1928. évf. 4—10. sz. Boda István: *Arany János „különös természete” és az Arany-balladák megrendült lelkű hősei.* (II.) Arany levelezése a költő kodálybetegségének érdekes, új fejlődésrajzát tükrözi. A költő egész lelkivilágának állandó és legmélyebb jellemzője egy, gyökerében soha meg nem változtatható mély sajátság: a benyomások iránt való túlságos érzékenység. De nem nehéz valami cunyhén hiszterikus színeződésre is reátalálni Arany tüneteiben. Egyéni alkatanak ide tartozó vonásai s a balladák újra vizsgálása után jobban megvilágosodik előttünk az aktívabb, diadalmasabb Arany is.

Erdélyi Helikon. — 1928. évf. 7. sz. Németh László: *Tóth Arpd.* A korán elhunyt költő lírai törekvéseinek meglehangú ismertetése.

Élet. — 1928. évf. 9. sz. Brisits Fr.: *Ady és a miszticizmus.* A kérdés megvilágítása szempontjából elkülönítendőnek tartja Ady vallásos életszándékát a stíluszándékától, s azt az Adyt, aki nyugtalanul keresi önmagát, attól az Adytól, aki új irodalmi utat törve, a pszichologizmus belsőbb tájaira vezette a magyar költészetet. Tartalmilag a miszticizmusnak csak egy cseppét találja meg benne, s annak okát, hogy ez a csepp nem tudott lelkiállapottá fejlődni benne, vallásfilozófiai eklekticizmusában, vagyis inkább blazirtságában jelöli meg. Hiányzott benne az egység fegyelme. Formailag azonban voltak benne elemek, amelyek egy tartalmi misztika kifejlesztésére alkalmasak lettek volna. — 10. sz. Brisits Fr.: *Pintér Jenő irodalomtörténet-írása.* Toldy Ferenc a nemzeti szellem egység-elvéből dedukálta egész módszerét, s az irodalomtörténetet művelődéstörténeti ténynek fogta fel. Gyulai Pál a történeti elvtől elválasztja az esztétikai elvszerűséget és az irodalomtörténetbe bevezette a lélektan filológiáját. Bodnár Zsigmond rendszerének termékeny vonása a fejlődés gondolatának hangsúlyozása. Beöthy Zsolt az irodalomtörténetet az esztétika szempontjával gyarapította. Minthogy azonban a művelőzet alanyiségében eltűnt a tárgyak irodalmi valóságának és önálló igényű létformájának tudata, Katona Lajos meghonosítja az összehasonlító irodalomtörténetírási módszerét. Pintér Jenő irodalmi szellemének alapvetése azonos Toldyval, de a történeti látásnak formailag összegező ideál-realizmusa mintegy szilárd felületté biztosította az irodalomtudomány történeti alapját. — K. Gy.: *Két Ady-anthologia.* Röviden megszövegezi a katolikus álláspontot az Ady-kérdésben. — 11. sz. Alszeghy Zs.: *Sarlós-boldogszöny.* Sik Sándor költői pályájának új termését jellemzi. — 12. sz. Alszeghy Zs.: *Kortársaink.* A Hankiss János szerkesztésében megjelenő válnalat célkitűzésének és eredményeinek kritikája. — 16. sz. Berényi László: *Komáromi János.* Irodalmi termésének részletes áttekintése. Megjelöli forrásait: gyermekélményei, a történelem, a nagy háború átélésében; megállapítja szubjektivizmusa és realizmusa mivoltát és egyénisége főerejének hármas tényezőjét jellemzi: mesterkéletlen egyszerűségét, művészi és mégis természetes naivitását, tiszteletet parancsoló őszinteségét. — Kovács György: *Más-e a magyar lélek a megszállott területen?* Győry Dezső versköteté kapcsán a felvidéki magyarság lelkét elemzi és alaprétegűl benne a mult tanulságait is okosan felhasználó emberszeretettel látja. — 21. sz. Pitroff Pál: *Andor József.* Emléksorok. — 23. sz. Brisits Fr.: *Bartóky József.* Megrajzolja életfelfogását és megállapítja, hogy irodalma elsősorban konkrét (tartalmi), másrészt reális, de felfogásában a poéta egyenlő a moralistával. Ebből a felfogásból magyarázza meséit és rajzolja meg alakvilágát.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1928. évf. 3—4. szám. Horváth Cyrill: *Középkori László-legendánk eredetéről.* (11. és bef. közl.) A középkori László-hagyományok legendás elemei egy történet kivételével már régebről is kimutathatók. E mesék idegenből valók s utólag tapadtak a szent király emlékéhez. Forrásaik nem ismeretesek, de bizonyos: 1. hogy nincs oly mű, melyre legalább nagyobb részüik visszavezethető volna; 2. nem írták ki őket régebb forrásokból, hanem a nép tette rájuk kezét és tőle kerültek a föl-

jegyzőkhöz. Az „írott legendá”-ról megállapítható, hogy váradi ember munkája és nem készült előbb a XIII. század első felénél. — Oláh Gábor: *Csokonai*. I. Élete. II. Érzésvilága kedves keverékét mutatja a szabadabb emberi műveltségért való rajongásnak és a természet apró szépségeiben való gyönyörködésnek. Szerelmi érzése egy kissé szentimentális; van benne sok friss vonás és bizonyos csíntalan érzékiség is. E sokhúrú lántról egy hang mégis hiányzik. A családi érzés néma Csokonainál. III. Képzete: játékos képzelet, díszítő szerepe sokszor különválnak a költeményekben az érzelemtől; mint néha Shakespeare-nál, nála is önálló életet élnek a képek. Fantáziájának legérdekesebb sajátága az, hogy kicsinyít. Képzeletének e játékos kedvessége a rokozó hatásából magyarázható. Nála a természet olyan, mint egy liliputi világ, amellyel óriási gyermekek űzik unalmukat. Képzete azért oly gazdag, mert a három főképzetecsoport: a hangok, színek és a mozgások képzettömege egyúttámpolyóg alakuló felhőiben, e színes álmokképekben. Jellemző rá valami bujdosó, incselgő kellem s ez nála nem öntudatlan (v. ö. Az én poezisom természet s A pillangóhoz c. verseit). IV. Nyelve. Nyelvkínese nagyon gazdag s nem pusztán magyar szavakból áll: idegenek is feles számmal vegyülnek közé. E tarkaság oka: 1. az irodalmi divat; 2. a realításra vagy érzéki hűségre törekvés. De nemcsak idegenből vett új szavakkal fejezi ki a ritkább fogalmakat, hanem vagy a nép nyelvéből vesz, vagy önmaga alkot megfelelő fogalomjelölést. Amit Ady Endre a XX. század elején tett a magyar költői nyelv megújítására, ugyanezt tette Csokonai a XVIII. század végén. A nyelv zenéjét először a görög és római költészet formáin át érezte meg. Az olasz hatással kezdődik költészetének játékosága és édeskés rokozó színe. Szereti a nyelvbéli ellentéteket, amelyek néha a parallelizmus sarkán forognak. Az ellentétek e fordulatossága teszi Csokonai nyelvét drámaivá. Legszebb képeiben csaknem mindig akció van megérzékítve. De nemcsak szavaiban népies, hanem érzésében és gondolatában is. Nyelve általában gazdag, színes, zengő, magyar. V. Jelentősége. Csokonai: szellemi híd a XVIII. és XIX. század között. Konzervatív és egyben progresszív szellem. Költészetében egyforma ihlető és gazdagító szerepe van a görög-latin klasszicizmusnak, francia-német romantizmusnak és a magyar realizmusnak. Kérdés: mit adott az utána következő magyaroknak? Ha élete példáját vesszük, Petőfinél látjuk hatóerőnek. De a nagy nyelvűvész Vörösmarty sem ment el Csokonai költésze mellett anélkül, hogy színt és zenét ne tanult volna a Debrecen porába halt örökdiáktól. Arany János nyelvében Csokonai-szólamok lappanganak, sőt rokon gondolatsszálánkokkal is találkozunk. De Csokonai hatása leszállt legújabb költőinkig s Adynál is kimutatható. Csokonai példaadója minden modern költőnek abban, hogy kell a ma legfrissebb szavait költőiekké esdítani s a ma legújabb fogalmait költőiekké avatni. — Speneder Andor: *Csikv Gergely, mint regényíró*. A regényírás Csikvnek kísérlet volt, új forma keresése, hogy a társadalmat orvosló tendenciáját az eddigiektől eltérő költői eszközökkel juttassa kifejezésre. Egyébként benne a regényíró determinálta a drámaíró. Elbeszélő műveiben is ott emelkedik az átlag fölé, ahol mint drámaíró: a meseszövében és a jellemzésben. De folytatkozásai ellenére is jelentős regényíró. Egyfelől, mert eredeti, másfelől pedig, mert művei komoly célszakkal, realitásukban is érdekes bonyodalumokkal, gondos jellemrajzzakkal színes és mozgalmas háttérrel az egykorú irodalom értékesebb terméséhez

tartoznak. — Dézsi Lajos: *Régi magyar verseskönyvek ismertetése*. [VIII.] A Körmendi-kódex. E verseskönyv összeírója Baksai (Baxai) Textor (Takács) György, körmendi iskolamester, aki 1684-ben jegyezte föl a benne megőrzött darabokat. A kódex eredetijét jelenleg a M. T. Akadémia kéziratára őrzi. — Dézsi Lajos: *Adatok Balassa Bálint életéhez*. Szkárossy György nyilatkozata a garamelléki káptalan előtt (1578. IX. 29.); Tiltóparancs Szkárossy Györgyöt illetőleg Balassa Bálint javára (1578. XII. 6.). Szkárossy György fölhivatik számadásának beadására (1578. IX. 14.). — Galamb Sándor: *Shakespeare-reminiscenciák Vörösmartyban*. Shakespeare hatásának nyomai Vörösmarty drámaiban. (Hamlet, Csongor és Tünde, Cillei és a Hunyadiak, Marót bán; Felsült szerelmesek, A fátyol titkai stb.). — Hegedüs Zoltán: Petőfi „Tündérka”-land” c. ismeretlen töredéke. Huszonkét — hatos jambusi — sorra terjedő töredék, melyet állítólag dr. Kommer Magda egyetemi asszisztens nagyatyja, Kóti József, Nagykőrösön Arany Jánostól kapott emlékül. A facsimilében is közölt, eddig kiadatlan vers mellett — tollpróbálgatás alakjában — Petőfi névalírása is ott látható. Voinovich Gézánnak a közleményt követő észrevételei szerint e töredék „címét látva lehetetlen a Tündérlálmra nem gondolni; mintha elejének félretett kidolgozása lenne. Nem valószínű, hogy Petőfi kétszer őlt volna ennyire egyforma címmel... Az is érthetetlen, hogy e töredék eddig nem került nyilvánosságra, sem kiadásokban, sem a Petőfi-Társaság elé.” — Waldapfel József: *A Boldog Szerelem és az első Regék történetéhez*. Péteri Takáts Józsefnek 1803 május 10-én Légrády Imréhez írt soraiból kitűnik, hogy Kisfaludy Sándor a Regéket eredetileg a Boldog Szerelm: énekeiül szánta s a Csobánc már 1803 tavaszán készen volt. Ezidőtájt foglalkozott a költő a Tátika tervével is. — Waldapfel József: *Csokonai, mint könyvtárás-jelölt*. Mossotzi Institoris Gábor pesti magyar könyvtár 1803 május 29-én költ. Csokonaihoz intézett leveléből megállapítható, hogy Institoris felajánlotta számára debreceni képviselőt megfélemlő díjazással. — Horváth Konstantin: *Verseyhy Ferenc néhány ismeretlen verse*. Adatközlés (magyar és francia versek) a zirci apátsági kéziratárban levő anyag alapján. — Gulvász József: *Anyos hatásához*. Utalás Anyos „Im koporsód ajtajánál...” kezdetű versének egy kézirat, eddig ismeretlen szövegváltozatára. (Honnan került elő ez a kézirat?)

Képes Krónika. — Szépirodalmi hetilap. 1928. évf. 52. sz. Császár Elemér: *En és a méltóságos asszony vagy van-e magyar irodalom?* Párbeszédes jelenet annak bizonyítására, hogy a magyar irodalomnak nincs mit szégyenkeznie a külföldi irodalmakkal szemben. Olvasni kell kiváló íróinkat, nem pedig vakon dicsérni a divatos külföldi könyveket.

Literatura. — 1928. évf. 2. sz. Nil: *Poszthumusz találkozásom Ady Endrével*. Ismerteti a költővel való találkozásának egyes mozzanatait. — K. P.: *A muszka professzor*. Tomori Anasztáz életének ismertetése. — Rónay Mária: *A ponyva írói és olvasói*. A füzetes regényeknek most is megvan a maga nagy olvasóközönsége. Az irodalmi értelemben vett nevesebb magyar írók nem tudnak jó ponyvaregényt írni, úgyhogy a velük tett kísérletek sikertelenek voltak. Ezzel szemben a németből vett fordításoknak és átdolgozásoknak nagy üzleti sikere van. — 10. sz. *Délamerikai magyar poéta*. Amint a Délamerikai Magyar Hírlap írja, Dél-Amerikában megjelent Chernel Gyula

magyar verseskönyve. A szerző a magyar gyarmatos költészet útját óhajtotta egyengetni. Van könyvében vallásos költemény, háborús vers, irredenta költemény.

Magyar Család. — 1928. évf. 6. sz. *Feljegyzések Gárdonyi Gézáról.* A cikkből megtudjuk, hogy Erdősi József törökszentmiklósi elemi iskolai igazgató 200 lapra terjedő kötetben adta ki Gárdonyi Gézával töltött éveinek emlékeit.

Magyar Nyelv. — 1928. évf. 7—8. sz. Kniezsa István: *A magyar helyesírás a tatárjárásig.* (II.) Diphthongusok. Mássalhangzók. — Ligeti Lajos: *Magyar kutatóút Mongolországba.* A szerző tájékoztatója három évre tervezett keleti utazásáról. — Gulyás Pál: *Az Orthographia Ungarica 1549 előtti kiadásairól.* Az eddigi föltevésekkel szemben valószínűbbnek látszik, hogy az Orthographia Ungarica-nak 1549 előtt csupán egy kiadása volt, s ennek 1529 és 1538 között kellett megjelenie. Hogy ez hol jelent meg, azt példány hiányában nem lehet megállapítani. — Csűrű Bálint: *Damosi tanváltatás 1550-ből.* Nyelvtörténeti adat. — 9—10. sz. Kniezsa István: *A magyar helyesírás a tatárjárásig.* (III.) Mássalhangzók. — Csordás Mihály: *Balassa-e vagy Balassi?* Minden eddigi vitatkozás ellenére kétség uralkodik a kérdésben, hogy mi volt a XVI. század nagytehetségű lantosának neve: Balassa vagy Balassi Bálint? Az idevonatkozó vizsgálat bizonyossága szerint lehet szó Balassa Bálintról, de nem Balassiról, legfeljebb Balázsról vagy Balázsról. — Pais Dezső: *Szórvány-nyelvemlék; szöveg-nyelvemlék.* A külföldi vagy hazai eredetű kútfőkben és oklevelekben előforduló magyar szavak, szókapcsolatok meg tulajdonnevek nyelvtudományi új elnevezése ez lehetne: „szórvány-nyelvemlék”; „szöveg-nyelvemlék” a. m. összefüggő szövegű nyelvemlék.

Minerva. — 1928. évf. 8—10. sz. Keresztúry Dezső: *A nemzeti klasszicizmus essay-irodalma.* Nemzeti klasszicizmusunkban (az antikizáló-klasszicista törekvések közös jellemzője) a keresztény-európai és a görög-római szellem küzdelme helyébe a sajátosan faji és az európai kultúra küzdelme lép. Kialakulásában három izület különböztethető meg. Kezdő fokán a költészetben a Falu jegyzője jelenti az áthajlást Eötvös érzelmességétől az ugyancsak romantikus színezetű, de tartalmilag realisabb, formailag klasszikusabb művészetéhez. A forradalom a második korszak kényszerű hatása. Az ötvenes-hatvanas évek minden ténye mögött Deák szelleme érezhető; Széchenyi s az ő szellemében kezd el az újjáépítés munkáját az „irodalmi Deákpárt”. A Budapesti Szemle klasszicizmusunknak különösen az essay fejlődése szempontjából legfontosabb orgánuma. A XIX. század elején új törekvések teszik nyugtalanná a magyar életet. Faji, ösztönös erők küzdelme indul meg Európa kultúrájának erőivel. A történelmi helyzet folyományaképpen nemzeti klasszicizmusunk főtörekvése, hogy egységes szellemével valamilyen rendszerező elvet állítson a régi, az elvesztett helyére. Az így kifejlődött egység-ideál legjellemzőbb vonása: a klasszikus mértéktartás. Egyéni életakarátát szabad öntudattal kapcsolja nagy erkölcsi törvények korlátaival. Második lényeges jegye e szellemnek: az egyéni és közös élet nagyfokú öntudatossága. Az intellektus, az öntudat kitartó tisztelőténak függvénye nemzeti klasszicizmusunk hordozóinak az a vágya, mely önmaguk megismerésén túl eszméik és

művészetük teljes megismerésére irányul. A kollektív célzat s az írók tehetségalkata határozzák meg e kor esszé-jének alakí jeveit. Kemény Zsigmondot mély szakadék választja el nemzeti klasszicizmusunktól és mégis általa válik teljessé képe. Valami hősi, az örökkévaló természeti erőkbe kapcsolódó fatalizmus jellemzi Kemény világnézetét. „Élet és irodalom“ c. irodalompolitikai tanulmányorozatából látni hajlandóságát, hogy az irodalom jelenségeit is állandóan összefüggésbe hozza a közönséggel. Az ember- és világismert mély-sége Kemény minden munkájában elhomályosul a kifejező eszközök nagy fogytékossága miatt. Péterfy Jenő legszebb kifejezése annak a szellemtörténeti egységnek, melyet lezár. A legnagyobb lelkek éles ösztönével ismeri fel az emberi nagyság és szépség tragikus voltát. Jelentősége abban van, hogy nemzeti klasszicizmusunk esztétikai látókörének tágitásán túl, azt a filozófia erőivel újra megtermékenyíti. — Thienemann Tivadar: *Irodalomtörténeti alapfogalmak.* (III.) A szerző folytatólag közölt, nagyszabású tanulmányának e részlete a következő fejezetcímek szerint fejtegeti a tételt: C) Közeli közönség. III. A könyv. A) Állandó szöveg. — A kritikai szemlében Pukánszky Béla ír terjedelmes bírálatot Horváth Jánosnak „A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig“ című munkájáról. Horváth — úgy mond — mindvégig egyvonalúnak, részleteiben is folytonosnak látta az irodalmi népiesség fejlődését. A népiesség azonban maga is jelentékeny részben nyugati forrásokból táplálkozik, sőt általában világirodalmi jelenség. E tény hangoztatása után elismeri, hogy Horváth gondosan regisztrálja az eddig megállapított külföldi ösztönzéseket, de a világirodalmi irracionizmus „népies“ másodhajításaitól és rejtettebb megnyilvánulásaitól mintha kissé mereven szegezne tekintetét a magyar népiesség mindvégig egységesnek látott fejlődésére. Ezt az észrevételét bővebben is kifejtve, annak a reményének ad kifejezést, hogy a részlet-kutatás nemsokára tisztázn fogja a népiesség „progresszív“ elemeit. Végül rámutat arra, hogy Horváth könyvének minden lapja öszmélkedésre, állásfoglalásra készlet s éppen e módszerformáló ereje folytán válik majd megbecsülhetetlen útmutatójává a magyar irodalomtudománynak.

Napkelet. — 1928. évf. 21. sz. Halász Gábor: *Arany János egyetemi tanársága.* (A költő kiadatlan levele.) Trefort Ágoston 1876 január 21-én kérdést intézett Arany Jánoshoz, hogy elfogadná-e — a Toldy Ferenc halálával — a budapesti egyetemen megüresedett magyar irodalomtörténeti tan-széket. A költő gyenge egészségi állapotára való hivatkozással hátrította el magától a megtisztelő ajánlatot. — U. i. 23. sz. Németh László: *Babits lírája.* Példátlan az a formahabzsolás, amellyel Babits a hexametertől az Ady-versig, a makamától Petőfi híres trocheusáig minden formát magához cibált. Gyakran oly célokat tűz ki előbük, amelyek már nem forma-, de izgatott játékcélok: bonyolult refréneket, alig megoldható rímelhelyezéseket stb. Dikció-jában ugyanez a tünemény ismétlődik. Ami a formában túlterhelés volt: itt szójáték s a szójáték mintájára csinált, sokszor már kimos hangzásjáték. Képei is kétféle villanásúak. A szinte égivé párolt hasonlatok közt gyilkosan reális, szűkszavúságukban is részletes képek robbannak föl. Babits költői hangja kettős: felhangjai külön szólamhá alakulnak; amikor elbeszél, kihalljuk azt, aki az elbeszélést figyeli s megjegyzésekkel kíséri. Ez a költő egy könyvtárnyi pszichoanalízis és pszichopatológia, ami bizonyára jobb jel, mint

ahogy a sztereotíp egészség magyar író-mániákusai képzelik. A „Babits-líra” jövője már kialakult: a forma szétszakad, mint egy szélben kirojtozott lobogó, de a megtalált eszméibe kapaszkodó én kiszabadul a gondolkozással és neurasteniával megmérgezett életrelativitás örvényéből“.

Nyugat. — 1928. évf. 22—24. sz. Tóth Árpád halálát meleghangú cikkek siratják: Babits Mihály, Ignótus, Tersánszky Jenő, Peterdi István. Elek Artúr. Schöpflin Aladár, Füst Milán cikkei. — Schöpflin Aladár és Füst Milán kegyelelesen megújítják Kafka Margit emlékét. — Elek Artúr Babits Mihály negyedszázados költői munkásságát méltatja.

Pásztortűz. — 1928. évf. 18. sz. Gyalui Farkas: *Petelei Istránról*. Visszapillantás a kiváló novellaíró pályájára. Közöl néhány szép képet is.

Protestáns Szemle. — 1928. 11. sz. Gulyás Pál: *Némety Ferenc szoltárfordító halálához*. Adatközlés. — Karácsony Sándor: *Imre Sándor*. Imre Sándor ma Magyarországon az egyetlen dísmert tekintély, aki tisztán és harmónikus pedagógus-lélek. Legalapvetőbben az a nevelői lelkiület jellemzi, amelyet nemrég megjelent Neveléstanában minden nevelőnél oly fontosnak tart. Ő ma a társadalmi egyesülések egyik legszívesebben hallgatott szónoka. Egyike volt a legelsőeknek, aki már jórőgen megszabadította a szocializmus nevelési követelményeit osztályharc jellegtől. — U. i. 12. sz. Karácsony Sándor: *Gombocz Zoltán*. Gombocz Zoltán egyik nagy érdeme, hogy a nyelvi jelenségeket egységre vitte és a legminuciózusabb hangtani kérdéseket is a mondat szempontjából tekinti. Tudományos jelentősége, hogy a magyar nyelvtudományt véglegesen felszabadította a logikai iskola béklyójából és lélektani irányba terelte. — 1929. évf. 1. sz. Németh László: *A rizzsolyi biblia*. A Károli-fordítás sem a magyar nyelv, sem a magyar műfordítás történetében nem ugrás. A közel száz kiadás fölé került Károli Gáspár név voltaképp egy kollektív erőfeszítés neve. Tagadhatatlan, hogy Balassa lírája mellett a protestáns bibliafordítás a XVI. század legjelentősebb magyar irodalmi alkotása. — Gulyás Pál: *A „Bericht vom Sacrament des Altars“* c. Szabó Károly szerint (R. M. K. II. 212. sz.) Hartlieb Jánostól származó 1590-i monyorókereki nyomtatványról megállapítja, hogy szerzője nem Hartlieb. Egyéb e kérdéssel kapcsolatos adatokból következtetve nem látszik lehetetlennek, hogy Beythe Istvánnak 1582-ből való Agendája Homburger János gráci evangélikus lelkész „Christliche Agenda...“ c. művének fordítása.

Religio. — 1928. évf. 4. sz. K. Gy.: *Madách és a társadalmi kérdés*. Gondolatok a londoni színház és a falanszter-rendszer bírálatához. A cikkiről azokra a szocialista és kommunista munkákra, melyeket Madách tanulmány tárgyává tett. (Új adatokat nem nyújt a cikk.)

Széphalom. — 1928. évf. 11—12. sz. Dézsi Lajos: *A Vigyázó-alapítvány és a magyar tudománypolitika*. Nagyszabású programot nyújt arra nézve, hogy a Magyar Tudományos Akadémia milyen munkákat adjon ki a Vigyázó-alapítvány évi kamataiból. Akadémiánk vezetői nagy hasznát fogják venni ezeknek a tanácsoknak s bizonyára elsőrangú feladatukul tekintik a könyvek és folyóiratok kiadását, szemben azokkal, akik egyéb célokra szeretének költenek. — Vajthó László: *En, Ady Endre*. A már ismertett tanulmány folytatása. — Várkonyi Nándor: *Óláh Gábor*. Mutatvány a szerző-

nek most megjelent munkájából. — Thienemann Tivadar: *A platonista Rimay*. Adatok a magyarországi XV. és XVI. századi neoplatonista törekvésekhez. — Szori Endre: *Benedek Elek*. Abból az alkalmából, hogy Szabó Dezső az Előrs hetilapban időtlen támadást intézett Benedek Elek ellen, méltányoló cikket közöl a megtámadott és kigúnyolt íróról. — Zolnai Béla: *A kettőszakadt irodalomtudomány*. Kritikai megjegyzések Császár Elemérnek a magyar irodalomtörténet százéves fejlődéséről szóló vázlatához.

Színházi Élet. — Képes hetilap. 1928. évf. 52. sz. *Ady Endre ismeretlen szerelmes levelei*. A. E. még házassága előtt levelezett egy svájci nevelőintézetben tanuló magyarországi leánnyal. A cikk közöl néhány levelet és hasonmást. Körülbelül ötven levél és levelezőlap őrzí M. Duschnitz Alice írásai között A. E. sok gyöngéd figyelmének emlékeit. M. D. A. jelenleg Kolozsvárt élő úriasszony.

Szocializmus. — 1928. évf. 11. sz. Nádass József: *Szocialista magyar irodalomtörténet*. Közli egy ilyen irodalomtörténet vázlatát Bessenyei Györgyig. Az alsó néposztályok nyelvét először Apáti Ferenc Feddő éneke szóltatja meg. Utána kevés adat van, mert még a jobbágycsaládból származó Tinódi Sebestyén is kerül a jobbágysággal minden igazi kapcsolatot s a nagy urak szolgálatába szegődik. A protestáns papok munkáiban akadnak fohászkodások az elnyomott népért. Apáczai Csere János munkássága az addigi világkép megbontását célozza. A kuruc daloknak erős szociális magva van, egy részük a nincstelenség szenvedéseiről szól. A régi szellem gyökeres változása Voltaire tanításainak Magyarországra való érkezésével kezdődik.

Vasárnap. — 1928. évf. 17. sz. Cserny Rózsi: *Aranyhálót bogozó íróember*. Váth János írói munkásságának megleghangú méltatása.

II. Hírlapok.

Magyar Hírlap. — 1928. évf. dec. 30. Vikár Béla: *Heinrich-reminiscencia*. Számos jellemző emléket elevenít föl Heinrich Gusztáv életéből. H. G. egyetemi tanárságának első évében Pest még egészen német jellegű volt, nem is említve Budát, ahol magyar szóval alig lehetett boldogulni. Budapest nem tudott még magyarul, viszont a vidékről feljövő egyetemi hallgatók jórésze nem tudott németül. H. G. előadásai így is a legnépesebb kollégiumok közé tartoztak, mert H. G. egyike volt a legpompásabb előadóknak, amit többi tanártársáról nem lehetett elmondani.

Nemzeti Újság. — 1928. évf. dec. 7. Czákó Elemér: *Veszélyben a magyar könyv*. Vezércikk arról, hogy milyen tünetei vannak az írói és könyvkiadói túlprodukciónak s mennyire leromlott a könyvvásárló közönség felvevő piaca. A könyvet előállító kiadók és a könyvet fogyasztó olvasóközönség közt a viszony meg van zavarva. A könyvvásárlásnál az aktuális reklám dönt, az ipari könyvtermelés a minőség rovására burjánzik. A könyvek életét megrontják az ingyen könyvek, az erőszakos ügynökösködések, a vég nélküli részletfizetések. Ezek nyomán lassankint beáll az általános könyvhiány. Míg a háború előtti Nagy-Magyarországon egy évben 2377 könyv

jelent meg, a mai Magyarország határai közt 1926-ban már 3828 mű látott napvilágot. Ha a százhatmilliós dúsgazdag Amerika csak 9925 könyvet termel egy évben, a nyolcemilliós szegény Magyarország nem bírhat el 3828-féle könyvet évenként. — Dec. 25. Brisits Frigyes: *A katolikus líra*. A modern magyar líra keretében joggal keresi a maga helyét és elismerését az új katolikus líra is. A modern líra nemcsak stílusváltozás és ízlésfordulat, hanem világnézet-átváltás is. A katolikus líra is átment bizonyos külső és belső átalakulásokon, átcserelődött szemlélete, módosult szókinésének jelentéstana. A korábbi katolikus líra az egyetemes egyházi ének és imádság lélektanának bensőségei közt kialakult költészet, az új katolikus líra az egyéni vallásos lélek belső liturgiája és misztikája. A katolikus világrend élet- és értékszépségeiből hajtott ki Harsányi Lajos, Sik Sándor, Gáspár Jenő, Mécs László, Kocsis László, Németh István, Mentess Mihály és Pakots Károly költészete. — Dec. 30. Vas Tamás: *Sik Sándor*. Meleghangú megemlékezés a költőről. „Harsányi Lajossal együtt az új katolikus költészet vezérfőfiát kaptuk benne, akinek dalában a katolikus és magyar lélekvilág úgy tükröződik, mint a tisztafényű hold a csendes tó színén.”

Pesti Hírlap. — 1928. évf. dec. 30. Tamás Ernő: *Egy halhatatlan költő napjai a Pesti Hírlapnál*. Reviczky Gyula utolsó éveiről. R. Gy. 1887-ben lett a Pesti Hírlap munkatársa, értékes színházi kritikákat írt, de betegsége gyorsan elhatalmasodott rajta. A halála alkalmából megjelent tudósításokat részletesen ismerteti a cikkíró. — Baktay Ervin: *Magyar író Indiában*. Kevesen tudják, hogy Justh Zsigmond egyidőben Indiában üdült s itt állandó vendége volt az angol társaságoknak. Egy angol tábornok a maga feljegyzéseiben megemlékezik róla, mint igen rokonszenves magyar emberről.

Sárospataki Hírlap. — 1927. évf. 43. sz. Gulyás József: *Gárdonyi Géza és Sárospatak*. G. G. főesztendeig a sárospataki református gimnáziumban is tanult s később is szeretettel gondolt a sárospatakiakra. A cikkíró egybegyűjti a kérdéssel kapcsolatos adatokat. — 48. sz. Rácz Lajos és Hodossy Béla: *Gárdonyi és Sárospatak*. Kiegészítő adatok az előbbi cikkhez. — 1928. évf. 1. sz. Harsányi István: *Nádaskay András sárospataki főiskolai nyomdász eddig ismeretlen levele Kazinczy Ferenchez*. Hű másolatban közli a szöveget.

FIGYELŐ.

Széljegyzetek az első Baumgarten-jutalmakhoz.

Eltelt már bőven a Baumgarten-alapítvány első jutalomdíjainak kiosztása óta a kötelező három nap — az ügy megszűnt esoda lenni, s most már a kritika is hozzászólhat az alapítvány szuverén kancellárjának, Babits Mihálynak, eljárásához. Hogy magasabb, tudományos és irodalmi szempontból helyesen történt-e a jutalmazottak kiválasztása, rászolgáltak-e eddigi munkásságukkal az évdíjra a kitüntetett írók, azt nem szabad bírálat tárgyává tennünk, mert az alapítványnak miniszterileg jóváhagyott, nyomtatásban is megjelent *Alapító oklevele* utal a végrendeletre (1. §), s ez határozottan kimondja, hogy nem a tehetőség utólagos jutalmazása a kitüntetés célja, hanem új érdemek életrehívása. Ez a rendelkezés meglehetősen szabad kezet biztosít a kancellárnak, de megköti a mi kezünket: csak azt van jogunk vitatni, vajjon az irodalmi kurátor — ez Babits hivatalos címe — az alapítványtevő végrendeletének és az *Alapító oklevélnek* szellemében járt-e el. Lássuk.

Az alapítvány története közismert. Baumgarten Ferenc végrendeletében (1927 október 17) egész vagyonát a magyar irodalom fejlesztésére hagyta, oly módon, hogy a hatalmas vagyon tőkésítve alapítványul szolgáljon, s ennek évi kamataiból segélyeken kívül évdíjakkal jutalmaztassanak magyar írók. Az alapítólevél elkészítésével Babits Mihály író és Basch Lóránt ügyvédet bízta meg a végrendeletében Baumgarten, s ugyanőket tette meg az alapítvány kurátoraivá. Az alapítólevél elkészült tervezetét a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1928 július 7-én jóváhagyta, s az mint a *Baumgarten Ferenc irodalmi alapítvány alapító oklevele* nyomtatásban is megjelent.¹

Hogy milyen szempontból választandók ki a jutalmazásra érdemes írók, arra vonatkozólag az alapítólevélnek a végrende-

¹ Budapest, 1928. 8-r. 16 l.

lettel nem mindenben összhangzó rendelkezései egészen világosak. Magyar költőket és tudósokat („a szépirodalom és a tudományos irodalom művelőit“) kell évenként legalább 4000 P-nyi évdíjjal (12. §) kitüntetni, mégpedig nem a tehetségükért, hanem azért, hogy a komoly törekvésű, eszményi célokat szolgáló, jellemes írók — a végrendelet föltételül kötötte ki a megjutalmazandók szűkös anyagi viszonyait is! — anyagi helyzetük javulását fölhasználhassák eszményi célú, a magyar irodalmat fejlesztő munkák megírására (2. és 4. §). Kurátor nem kaphat évdíjat (20. §), a kurátorok mellett működő *Irodalmi tanács* („Tanácsadó testület“) tagjai pedig csak kivételesen indokolt esetben (24. §).

Az idén Babits öt költőnek és öt tudósak juttatott évdíjat.² Az előbbieket: *Erdélyi József, Juhász Gyula, Szini Gyula, Tamási Áron, Tersánszky J. Jenő*, az utóbbiak: *Elek Artúr, Farkas Zoltán, Kárpáti Aurél, Osvát Ernő, Schöpflin Aladár*.

Az első föltűnő jelenség, amelyet a névsor önmagától, minden elemzés nélkül elárul, hogy ez a tíz író jóformán mind irodalmunk baloldali szárnyáról került ki — csak Tamási erdélyi, s Farkas Zoltán jobboldali író, de az utóbbit a szerenese sodorta közéjük: gyermekkori barátja volt az alapítvány-tevő Baumgarten Ferencnek. Hogy így jóformán az egész kitüntetett társaság egy irodalmi párt híveiből telt ki, az nines ellentétben az alapítólevél *betűivel*, de annál inkább ellenkezik a *szellemével*: arra vall, hogy a jutalmazottak kiválasztása nem a megkövetelt elfogulatlansággal történt, hanem határozott *tendenciával*. Amit mi vagy egy évtizede hirdetünk, s amit a túlsó partról mindúntalan tagadnak, azt, hogy irodalmunk kettészakadt, Babitsnak ez az ítéltetése napnál világosabban igazolja: az évdíjjal esupa baloldali írókat, a Nyugat irányának híveit tüntette ki, s féltő gonddal vigyázott, hogy jobboldali ne kerüljön közéjük a nem mellőzhető Farkas Zoltánon kívül. Vagy talán azt akarja ez az ítélet jelenteni, hogy jobboldali irodalom nines, s amit a nemzeti szellemű, hagyománytisztelő, konzervatív írók adnak, az Babits szemében nem irodalom — se nem költészet, se nem tudomány?

A másik föltűnő körülmény, hogy a tíz jutalmazott közül kettő (Osvát és Schöpflin) tagjai a *Tanácsadó testületnek*, noha

² Az évdíjakon kívül kiosztottak segélyeket is. Mivel azonban a segélyezett írók teljes névsorát nem közölte az alapítvány kuratóriuma, a kérdésnek a segélyezést illető részével ezúttal nem foglalkozom.

a szabályok határozottan tiltják tanácsstagok jutalmazását. A kancellár nyilván azzal menti eljárását, hogy „kivételesen indokolt esetben“ eltérhet a szabálytól. Nekünk ugyan nem tartozik felelősséggel Babits, de az alapítólevél 28. §-a értelmében a vallás- és közoktatásügyi miniszternek igen: nagyon szeretnők tudni, mik voltak ezek a kivételesen kényszerítő okok, amelyekkel a miniszter előtt a kurátor igazolta e két tanácsstag jutalmazását. Mi a legszorgosabb vizsgálattal sem tudtuk fölfedezni ezeket az „indokokat“.

Mélyebbre nézve, a kitiüntetettek érdemét és jelentőségét kellene fontra tenni, de mivel Babits alkalmazkodott a végrendelet utasításához és a *tehetséget* nem tette a kiszemelés kritériumául, ejtsük el ezt a szempontot. Ne foglalkozzunk tehát az őt *költővel*, mert a költészet körében az értékelés alapja, az esztétikum, mindig rejt magában szubjektív elemeket, s p. o. az én véleményemmel szemben teljes joggal hivatkozhatnék Babits magáéra: én Színit és Tersánszkyt jelentéktelen íróknak tartom, akik eddigi elég hosszú működésük alatt semmi jelét sem adták annak, hogy eszményi célokat szolgálnak s a nemzeti irodalom fejlesztésével törődnek — Babits őket nyilván kitűnő vagy legalább is jó íróknak tartja s hiszi, hogy ha a multban nem, majd a jövőben „emelni fogják a magyar irodalom színvonalát“. Juhász Gyulát a közzelfogás értékes költőnek tartja, Erdelyit és Tamásit biztató ígéretnek: majd eldől, beváltják-e, anyagi gondjaiktól megszabadulva, a hozzájuk fűzött reményeket, megírják-e majd azt a művet, amely „emeli az eszményi célokat szolgáló magyar irodalmat“ (2. §).

Sokkal jobban érdekel bennünket, mint a tudomány egyik ágának, a magyar irodalomtörténetnek művelőit, a kitiüntetett írók másik csoportja, akik a magyar tudományosság terén szerzett (vagy csak szerzendő) érdemekért kapták az évdíjat, tehát Babits *tudósai*. Velük már inkább meggyűlik a bajunk, s ebben a kérdésben nem rejtjük véka alá véleményünket, mert itt már szilárdabb talajon állunk. Hogy X vagy Y úr mint tudós komoly, eredményes, értékes munkát végez-e, arról lehetnek esetleg eltérők a vélemények, de hogy tudós-e egyikük vagy másikuk, az alig lehet vita tárgya. Vannak objektív kritériumok a kérdés eldöntésére: tudományos folyóiratok, amelyek közlik X és megbírálják Y úr műveit; a két Akadémia és egyéb tudományos társulataink, amelyek tagjaik közé választják őket vagy

kiadják műveiket; egyik-másik tudomány terén rendszeres összeállítások is számon tartják a végzett tudományos munkát — így, még ha kikapcsoljuk is a módszerességet, mint a szakemberek szemében a tudományosságnak meggyőző bizonyítékát, akár a laikus is eligazodhatik abban a kérdésben, megillet-e valakit a tudós jelző. Ezen az alapon Babits névsorában az egyetlen író, akit tudósnek vehetünk, Schöpflin, s tudósnek indult, de csakhamar egészen a kritika síkjába lendült át, Farkas Zoltán. Schöpflin is elsősorban kritikus, de e téren is, a multa vonatkozólag is, vannak nagyobbszabású, összefoglaló dolgozatai és mélyreható, tudományos jellegű fejtegetései — kitüntetését megnyugvással fogadjuk mi is, noha más szemmel nézzük irodalmunk multját és jelenét, mint ő. S valóban Schöpflin és Farkas azok, akiknek nevével a tudomány organumaiban találkozhatunk: mindkettő műveit ismertették a tudományos folyóiratok, s Farkas egyik műve akadémiai dícséretet nyert, Schöpflin pedig egyideig választmányi tagja volt egy tudományos társulatnak, éppen a mienknek, a *Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak*. A többiek neve azonban semmiféle tudományos organummal kapcsolatban eddig még nem bukkant felénk, ők pusztán kritikusok és essayisták.

Úgy tudjuk, bár erre írásos bizonyítékunk nincs: Babitsék kimondották, hogy az essayistákat és a kritikusokat is tudósnak tekintik. Van-e jogosultsága ennek az álláspontnak, amely a tudományos irodalom fogalmát a napi kritikára is kiterjeszti, vitás, de fogadjuk el. Csakhogy a kuratórium nem állott itt meg, hanem egy nagy lépéssel tovább ment és a jutalmazott tudósok sorát *pusztán* kritikusokból és essayistákból válogatta össze s ezzel akarva-akaratlanul dokumentálta, hogy az igazi magyar tudományos világot éppúgy nem becsüli semmire, mint ahogy a jobboldali irodalmat nem, — magyar tudomány számára nincs, a tudománnyal foglalkozó sok ezer magyar író között egyet sem talált, akit az alapítvány szellemében kitüntetésre érdemesített volna.

Babitsnak tudósská előléptetett essayistáiról, Elek Artúrról és Kárpáti Aurélról, nem akarok bírálatot mondani, de Osvát Ernő megjutalmazását nem hagyhatom szó nélkül. Tudományos téren kifejtett munkássága alapján jutalmat kapott az a szerkesztő, akinek a rendelkezésemre álló forrásokból egyet-

len értekezését vagy tanulmányát sem tudom kiánsni,³ könyv-írássra gondolni pedig Osváttal kapcsolatban megbocsáthatatlan merészség. Tudományos könyv terve talán meg sem fordult még Osvát képzetvilágában! Kritikái sem lehetnek valami nagy számmal, még kevésbbé akad közöttük jelentős, én legalább sohase hallottam, hogy valamilyen bírálata figyelmet keltett volna. De Brutus mondja, hogy Caesar nagyokra tört — s Babits mondja, hogy Osvát tudós! Nem hiszem ugyan, hogy rajta kívül elhinné valaki — talán maga Osvát sem — de legyen! S ez nemcsak az én véleményem. A *Magyar irodalmi lexikon* című nemrég megjelent szakmunka, amely minden apró-cseprő íróat beleiktat betűrendes anyagába, nem ismeri ezt a nevet: Osvát Ernő, ilyen nevű író nem szerepel benne!

És ez az Osvát Ernő volt az, akinek kedvéért széttörte Babits az alapítólevél kereteit, akit mint tanácstagot, kivételes indokolás alapján (?) megjutalmazott! Az előbb említettem, hogy ezt a kivételes elbánást megokolni nem lehet. Objektív érvekkel, tudományos érdemekkel nem is, de azért Babits akciójának rúgójára könnyű rámutatni: Osvát a Nyugat szerkesztője. Hogy mi volt, s mi most is a Nyugat Babitsnak, s mi Osvát a Nyugatnak, az közismert, s így a jutalmazás ténye és oka között fönnálló kapcsolat kulcsát kezünkbe adja a jutalmazó és jutalmazott személyes viszonya: amivel Babits, a Nyugat főembere, tartozik Osvátnak, a Nyugat másik főemberének, azt nobiles gesztussal, még az alapítólevél megsértésével is, megfizeti Babits, a Baumgarten-alapítvány kúratora, Osvátnak, az alapítvány kitüntetettjének. Ha ez nem elfogultság és pártoskodás, amit Baumgarten végrendelete olyan nyomatékosan tilt, akkor nincs elfogult és pártoskodó ember a magyar irodalom berkeiben.

Mindez azonban, s nemcsak Osvátnak, hanem essayista társainak kitüntetése is, több pusztán pártoskodásnál és sokkal többet nyom a latban, mint a költők kitüntetésében jelentkező egyoldalúság. Ez a legsúlyosabban beleütközik az alapítvány szellemébe. Az örökhagyó lelkében, amint már említettem, egy

³ Csak a mindenki kezéiggyébe eső forrásmunkákat említve: Pintér kézikönyve (II : 408) nem is az írók között, hanem az *irodalompolitikusok* között említi; a *Pallas Lexikon* pótkötele (XX : 736—737) említi kritikáit, de egyetlen egy címet sem közöl; Várkonyi Nándor nagyterjedelmű munkája (*A modern magyar irodalom*; év n., 1929) csak szerkesztői munkásságáról szól s gazdag repertóriuma számára egyetlen róla vagy tőle írt cikket sem fűdött fölhasználni; a Napkelet *Lexikonában* nincs Osvát címszó.

gyönyörű gondolat formálódott ki: nagy vagyonát arra szánta, hogy kamataiból felerészben komoly, képzett, hivatott tudósok gondtalan megélhetést nyerve, szellemi erejüket hasznos, értékes művek megírására fordíthassák. (*Alapító oklevél* 1. §.) Gondoljuk el, milyen szép lett volna, ha egy szerény, vagy éppen szegényes javadalmú középiskolai tanár, aki magánórák adásával kénytelen erejét, egészségét emészteti, hogy el tudja tartani családját — mondom, ha egy ilyen tudományosan képzett és tudományos szellemű tanár egypár évre megszabadul a léleksorvasztó anyagi gondoktól és megírhatja azt a könyvét, amelyet pihenő perceiben kitervelt! Nemesak tudományos ambícióját elégíti ki — esetleg megalapozza tudományos karrierjét is — hanem szolgálatot tesz a tudománynak is: kitölti tudományágának egy régen érzett hiányát. Hány igazi tehetség süllyed el a mindennapi kenyérért folytatott bajszo sivárságában — megmenteni egy esemőt közülük a tudomány, a nemzet javára valóban nemes, nagy gondolat!

Ezt az eszményi célt akarta Baumgarten Ferenc megvalósítani, ezt kellett volna Babitsnak előmozdítani. E helyett pályájuk delelőjére érkezett — vagy azon már túl is jutott — írókat jutalmazott, akik azzal a bizonyos „nemzeti irodalmunkat fejlesztő mű”-vel még mindig adósak. Schöpflin és Farkas Zoltán tehetsége és képzettsége jogos alapot ad annak a reményünknek, hogy a nekik biztosított nobile otium idején megírják ezt a nagy tudományos munkát — de ki merné még csak föltenni is ugyanezt Osvát Ernőről? Attól várjunk tudományos művet, aki írásban sem nem művelte a tudományt, aki még egy nyúlfarknyi értekezést sem írt, noha már belefordult életének hatodik tizedébe?

Schöpflin és Osvát éppúgy a Nyugat emberei, mint Elek Artúr és Kárpáti Aurél: a tudósok kitüntetése terén is éppúgy a legridegebb irodalmi pártpolitikát érvényesítette Babits, mint a költők megjutalmazásában. Sőt eljárása itt még sokkal súlyosabb megítélés alá esik. Ám nézze le ő a jobboldali szép-irodalmat s a költészet fogalmát korlátozza egészen a maguk irányára — de a Nyugat tanulmányait és kritikáit tekinteni egyedül magyar tudományosságnak, az egészen abszurd álláspont. Tudomány-e egyáltalán, amit ők csinálnak, azon nem vitatkozom, de hogy az igazi magyar tudomány, az, amelyre Baumgarten gondolt, nem a Nyugat évfolyamaiban van letéve.

s az a tudomány, amelyet a Nyugat körén kívül álló tudósok esináltak, százszorta, ezerszerte többet tett a „nemzeti irodalom fejlesztésére“, mint Babitské, az bizonyos.

Igy, mint az életben annyiszor, megismétlődött Horatius meséje a vajúdó hegyekről: az a nagyszabású koncepció, amely az alapítványtevő lelkében élt, Babits gyakorlatában kicsinyessé torzult. Nagy, eszményi célok helyett a pártpolitika célját szolgálja, a nemzet érdeke helyett egy baráti körét, egy folyóirat szűk keretein belül. Úgy illett volna, hogy az alapítványi évdíjak kiosztása egy országra szóló, nemzeti jelentőségű ünnep legyen — s lett a Nyugat ünnepe, egy kis írócsoport magánügye, amelyhez a nemzet egészének nincs köze. A Baumgarten-alapítvány Babits ítélkezésével megszűnt az lenni, aminek Baumgarten szánta, és mi mindannyian reméltük: már nem közműveltségi tényező, a nemzet irodalmi életének szerve — alig több Babits egyéni akciójánál.

Az évdíjakért eddig Babitsot tettem felelőssé. De vajjon ő viseli-e valóban a felelősség súlyát — hiszen működik mellette az ú. n. *Tanácsadó testület*. Nincs-e annak is része a döntésben? Milyen jogon hárítottam el arról a felelősséget? Nem vagyok beavatva a határozat létrejöttének körülményeibe, de a logika és pszichológia, egyetlen segédeszközeim, kétségtelen bizonyosságá emelik azt a föltevésemet, hogy a döntés pusztán Babits műve. Nem ismerem a *Tanácsadó testület* összetételét, csak annyit tudok, hogy elnöke *Ambrus Zoltán*, s tagjai között ott vannak *Voinovich Géza* és *Szekfü Gyula*: lehetetlennek tartom, hogy ez a három finom ízlésű és biztos ítéletű, elfogulatlan és higgadt író, mindannyian a maguk sajátos munkakörében kitűnő egyéniségek, belenyugodtak Babits döntésébe: lehetetlennek tartom, hogy ne emelték volna föl szavukat ez ellen az egyoldalú, pártoskodó, tudományos szempontból semmiképen nem igazolható ítélet ellen. Megtették mindenestre, de még tiltakozásuknak sem lett volna semmi nyomatéka, mert az *Alapító oklevél* 24. §-a szerint a kúrárt⁴ „a (jutalmazandó)

⁴ Az *Alapító levél* szerint ugyan a kurátorok döntenek, s nem maga az irodalmi kurátor egyedül. Ennek a rendelkezésnek elmeletben nincs sok értelme, mert hiszen író-kurátor mellett, akit az oklevél 15. §-a *irodalmi végrehajtónak* nevez, s számára tartja fenn az irodalmi kérdések irányítását (17. §), a jogász-kurátor pusztán az *alapítványi ügyvivő* szerepét látja el, s hatásköre elsősorban a vagyoni kérdések intézése (17. §); a gyakorlatban meg éppen elhalványodik a jogász-kurátornak, az irodalommal aktíve nem foglalkozó Basch Loránt ügyvédnek szerepe Babitsé mellett.

írók kiválasztásában a tanácsadó testület véleménye nem köti". A kúrátor egészen a maga esze szerint járhat el, nem korlátozza senki — ezért mondtam fentebb, hogy szuverén. Tehet, amit akar, nincs aki útját állja.⁵

De ha ez így van, akkor a *Tanácsadó testületnek* nincs semmi szerepe és semmi jelentősége, tagjai pusztá statiszták a kúrátor mellett, még pedig, s ez súlyosbítja helyzetüket, maguktól a kúrátoroktól kinevezett statiszták: négyet az irodalmi, négyet a jogász-kúrátor nevez a testületbe. Hát nem fölháborító, sőt vérlázító-e, hogy a magyar szellemi életnek olyan kiválóságai, mint Ambrus, Voinovich és Szekfű, ezek a vezetésre hivatott elmék, statisztáskodásra kényszerülnek Babits mellett, aki maga is tudós elme ugyan, képzett és nagyműveltségű író, de tudományos téren mégsem ér föl hozzájuk.

Még csak egy tanulságot akarok levonni a Baumgarten-alapítvány ezévi díjkiosztásából, azt, hogy irodalmi kérdésekben a diktatúrának nincs jogosultsága. Egy emberre bízni egy sokmillió alapítvány sorsát, korlátlanul rendelkezésére bocsátani kamatait végzetes könnyelműség s óhatatlanul megboszszolja magát. Még ha a diktátor teljesen elfogulatlan, irodalmi pártokon fölül álló, irányoktól független ember, akkor is ki van téve az egyéni rokon- és ellenszenv hatásának, ítélezés közben érzelmei akaratlanul is belezúszanak az értelem munkájába. Mennyivel inkább megvesztegetik és félrevezetik ezek a szubjektív tényezők Babits ítéletét, aki határozott pártmber, egy egész irodalmi irányzat feje, azonkívül, amint éppen mostani döntése igazolja, a legnagyobb mértékben elfogult. Aki Osvát Ernőt évdíjjal tüntette ki, az nem hivatott a diktátori szerepre!

Úgy érzem, hogy ezen az állapoton segíteni kell, s az 1929. évi döntésnek nem szabad a jövőben megismétlődnie.

Két módja volna a segítségnek.

Az egyik, a természetesebb és gyökeresebb, de nehezebb: megváltoztatni az *Alapító oklevelet*, annak három pontját együtt, vagy egymástól függően, megigazítani, még pedig:

⁵ Egyetlen egy módja volna a *Tanácsadó testületnek* tiltakozni a kúrátorok döntése ellen: abban az esetben, ha valamelyik írónak az évdíjban való részesítését az alapítólevél rendelkezéseivel „merőben ellenkezőnek” tartja, észrevételt tehet a minisztériumhoz, de csak mint testület s csak akkor, ha a nyolc tag közül legalább ötnak ez a véleménye. Hogy ennek a sajátosan és furfangosan kiesztelt módozatnak nincs gyakorlati jelentősége, nem kell mondanunk.

1. a döntést egy író, a kúrátor (illetőleg kúrátorok) helyett a *Tanácsadó testületre* bízni;

2. a *Tanácsadó testületet* ne a kúrátorok nevezzék ki, hanem éppúgy, mint a gazdasági ügyek vezetésére befolyó *Alapítványi tanácsot*, független testületek vagy kormányzati szervek;⁶

vagy ha az első követelés megvalósíthatatlan, legalább

3. a *Tanácsadó testület* minden tagjának legyen joga „észrevételt tenni“, helyesebben: tiltakozni, a döntések ellen.

A másik mód könnyebb, nem is követel semilyen szabályváltoztatást, de nem igazi segítség, csak ellenszer: a vallás- és közoktatásügyi minisztérium éljen az *Alapító oklevél* 28. §-ában biztosított jogával, s minden olyan esetben, amikor egy-egy döntés az „alapítólevél rendelkezéseivel merőben ellenkezik“, semmisítse meg a kúrátorok határozatát.

Nagyon szeretnők, ha ezek az „észrevételeink“ nem maradnának pusztába hangzó szavak, s Baumgarten Ferenc nagy-lelkű és monumentális alapítványát bele lehetne állítani annak a nemes célnak szolgálatába, amelyre tisztán látó, eszményi gondolkodású alapítója szánta.

Császár Elemér.

Egy bírálat bírálata.

A „csillagos cikkek“ írója egy irodalmi kérdésben ugyan csak elveti a sulykot. Szabó Lászlónak a Pesti Naplóba írott „csillagos“ cikkei tagadhatatlanul éles szemről, a politikai és társadalmi viszonyok eleven megértéséről tanuskodnak, de gyakran másról is.

A Pesti Napló 1928 november 30-i számában az irodalomról, az irodalomtörténetről és annak tanításáról vannak mondanivalói.

Azt írja, hogy Toldy Ferenc, nagy becsületes igyekvésében, minél terebélyesebbé akarta tenni régi irodalmunk családfáját, ez pedig azzal a szomorú eredménnyel jár, hogy „derék tanáraink szemében íróvá lett mindenki, akitől valaha egy könyv vagy akár csak egy füzetecske is nyomtatásban megjelent“. Túl-

⁶ Az *Alapítványi tanács* egyik tagja hivatalból az, azonkívül hivatalos személy is (a közalapítványi kir. igazgató); a másikat a Magyar Nemzeti Bank főtanácsa választja; a harmadikat a két előbbi tanácstag választja a Baumgarten-család tagjai közül (25. §).

zásnak is sok! Ha csak egyetlen ilyen tanára akadna a magyar irodalomnak, nem volna szabad tanítania. De irodalmi tankönyveink is ennek az ellenkezőjére figyelmeztetnek, ha egy kis összehasonlítást teszünk: kiket tanítunk és kiket csoportosít id. Színyeyei hatalmas kiadványa. „És aki sokat írt, az nagy író lett” — írja. Ugyan, kiviláglik-e ez bármelyik irodalomtörténetünk tanításából? Kár az ilyen látszat-igazsággal megtéveszteni az olvasót s olyan tudomány ellen hangolni, amelynek területére a bíráló ezúttal is csak a kerítés hasadékein át pillantott.

Azt is írja, hogy nincs az a Mussolini, ki a maga körében úgy diktált volna, mint Toldy Ferenc. Ugyan! Toldy Ferenc gigászi munkát végzett, de nem diktált; tudományt teremteit s a szomjas elnök szívesen fogadták. Csak egy emberöltő kellett, hogy Gynlai Pál értékelései új utakra világítsanak. Így diktált Toldy!

Szabó László soraiból az is kiderül, hogy Beöthy Zsoltot Rákosi Jenő sikere csábította az irodalom útjára. Sógorság nélkül Beöthy Zsolt nem lett volna Beöthy Zsoltta. Hogy nem tudtuk ezt eddig! Szabó László szerint Beöthy sem tudott szabadulni Toldy hatásától. A tény az, hogy klasszikus becsű irodalomtörténetének történeti mozzanataiban számos adatot merített ugyan Toldyból, de ítéleteiben, méltatásaiban, esztétikai eszmélmékedéseiben hatalmas haladást mutat Toldy után.

A csillagos író keserőséggel gondol arra, hogy *magoltában*, tanuló korában Beöthy könyve a vadon rengetegét tárta fel, a sok fától nem látta az erdőt, hogy az irodalom fogalma elhomályosodott előtte. Mi, akik *tanultuk* Beöthy irodalomtörténetét, vallomást tehetünk arról, hogy új világot villantott elénk; nem bozótnak mutatta az irodalmat, hanem virágoskertnek.

Ki győzné Szabó László minden kijelentését tühegyre venni? Igaz-e, hogy a *Képes Irodalomtörténet* írói közül mind-egyik „a lehető legnagyobb” írónak tette meg azt, akivel foglalkoznia kellett? Aki ezt a munkát alaposan ismeri, ilyet nem állíthat.

Szerény kívánsága a csillagos írónak az is, hogy a múzeumba való irodalommal ne bajlódjunk az iskolában. Soraiból kitetszik, hogy Jósikát és Keményt is a múzeumba utalná. Ne nézzük Rafael vagy Hogarth képeit, ne gyönyörködünk az antik szobrokban, a jáki templom stílusában, hányjunk fittyet Gluck zenéjének, mert ma másként festenek, faragnak, építenek és zenél-

nek. Az *Umwertung aller Werte* jelszavával ajkunkon induljunk a mult kineseinek múzeummosítására! Mintha eddig nem *tudtuk* és nem *tudattuk* volna, hogy vannak muzeális jellegű írás-művek! Szabó László azonban olyan írók múmiásítását ajánlja, — ezt is az irodalomtörténetírók kirekesztésével, — akik eleven erői voltak a magyar szellemi életnek, kiknek értékét esztétikai vizsgálódás, kritikai latolgatás állapította meg, de akik nem írnak a mai írók modorában.

Bizonyára nem csupán a magam álláspontját fejezem ki, mikor tiltakozom az ellen, hogy felhasználva a más téren való jelességgel kiérdemelt népszerűséget, bárki is olyan szellem kibebíttására vállalkozzék, amely munkakörétől messze esik s olyan elvek alapján igyekezzék változást előidézni, amelyek egy-egy erősebb fúvásra szappanbuborék módján oszlanak tova.

E. O.

Középiskolai értesítők irodalomtörténeti értekezései.

Az 1927—1928. iskolai évről kiadott középiskolai értesítőekben több értekezés jelent meg a magyar irodalomtörténet köréből.

Gál János: *Irodalomtörténetírásunk a válaszüton.* (Pesterzsébeti állami Kossuth Lajos-reálgymnázium.) Rámutat arra, hogy az irodalomtörténetírás fejlődésében időnkint különböző új célok merülnek föl s mikor a kitűzött célt elérték, szükségképen megint új cél születik. Korunk az enciklopedikus feldolgozás és a szintézis kora. A jövőben az irodalomtudományra nem vár más, mint amin az orvostudomány már keresztülment: a specializálódás. A szerző számos értékes gondolatot vet fel fejtegetései közben.

Magasi Artúr: *A modern magyar irodalom ismertetésének kérdése a középiskolai oktatásban.* (Győri szentbenedekieendi Czuczor Gergely-gymnázium.) Érett pedagógiai gondolkodásra s helyes irodalmi látásra valló értekezés arról, hogy a fejlődő diáklelket hogyan neveljük az irodalom segítségével. Csak az az irodalni nevelés életképes és alapján el nem hibázott, amelynek céljai közé tartozik a mai irodalom megértése is. Mivel a középiskolák egy részében a legújabb irodalomról semmit sem hall az ifjúság, azért a teljes tájékozatlanság bizonytalan mohóságával habzsolja a XX. század irodalmát. Ha a középiskolai nevelés nem akar meddő erőlködés lenni s nem akarja kitenni az ifjúságot a hirtelen átalakulás veszélyének, foglalkoznia kell a modern magyar irodalommal. Ez annál is inkább szükséges, mert a középiskolán kívül nagyon kevés embernek jut alkalom erre.

Jankovits János: *Gyöngyösi hatása Kőszeghy Pálra.* (Jászberényi áll. József nádor-reálgymnázium.) Az értekező bebizonyítja, hogy Gyöngyösi István hatott Kőszeghy Pálra, még pedig nemcsak Kemény Jánosával, hanem még nagyobb mértékben Murányi Venusával. Ez a hatás főképen az isteni beavatkozás alkalmazásában, az elmélkedő és fabulás kitévésekben, a különböző leírások alkalmazásában mutatkozik. Legügyesebb Kőszeghy a leírásokban.

Ilyenkor mintha kicsérőlnének a tolla. A lovak rajzolásával és a vadkaszat festésével felül is múlja Gyöngyösit.

Molecz Béla: *A nyelvjuttatás korának nyelvészpítő törekvései.* (Szentesei állami Horváth Mihály-reálgimnázium.) Kazinczy Ferenc és társa szépítési igyekezték az irodalom nyelvét s ezzel nagy hatást gyakoroltak a közbeszédre is. Ez a hatás vetekszik Széchenyi Istvánnak politikai és társadalmi hatásával. A nyelvészpítő törekvésekre nézve számos egykorú adatot nyújt a szerző.

Málly Ferenc: *Petrarca hatása Kisfaludy Sándorra.* (Szegedi állami Klauzál Gábor-reálgimnázium.) Egybeveti a két költő szövegeinek számos egyezését, néhány újabb adatot nyújtva az eddig kimutatott átvételekhez.

Majoros Béla: *Fazekas Mihály, a költő. Loras Rezső: Fazekas Mihály, a botanikus.* (Debreceni állami Fazekas Mihály-reáliskola.) Az érdemes munkásságú író emlékének megújítása. A Magyar Füvészkönyvet jól ismerték a régebbi magyar írók is, így Tompa Mihály, Arany János, Jókai Mór.

Bodó Jenő: *Arany János levele.* (Csurgoi ref. Csokonai Vitéz Mihály-reálgimnázium.) Közli Arany Jánosnak Lónyay Menyhérthez intézett levelét 1876 május 2-áról. A rövid levél ajándékképpen került az iskola kéziratai közé.

Horváth Endre: *P. Szathmáry Károly.* (Pápai ref. gimnázium értesítője.) Az egykor sokat emlegetett regényíró életének és munkásságának ismertetése. Eddig mindössze egy nagyobb tanulmány szólt erről a tárgyról: Kovács Béla munkája: P. Szathmáry Károly élete és művei, Kolozsvár, 1911.

Dongó Orbán: *Sajó Sándor hazafias úrája.* (Budapesti állami Szent László-reálgimnázium.) Sajó Sándor a ma élő legnagyobb magyar költők közt foglal helyet. Legtöbbször a magyar hazafias érzés szóval meg lantján. E nemben halhatatlan versei vannak. Legkedveltebb műfajai: az elégia és az óda. Ez utóbbiban Berzsenyiig és Vörösmartyig emelkedett. Egész költészete emelkedett művészet. Jellemképző és nemzetnevelő értéke felbecsülhetetlen.

Biczó Ferenc: *Az elszakított Erdély és Felvidék irodalmi élete.* (Kaposvári egyesületi leányliceum.) Az ifjúság számára hazafias lendülettel ismerteti Reményik Sándor, Aprily Lajos, Gyallay Domokos, Berde Mária, Gulácsy Irén, Szabó Mária és Mécs László irodalmi munkásságát.

Szetei Endre: *Ady és az iskola.* (Újpesti állami könyves Kálmán-reálgimnázium.) Felel arra a kérdésre: lehet-e Ady Endre költészete a nevelés tényezője? Felfogása szerint immár az iskolában nem lehet Adyról hallgatni, sőt az sem elég, ha csak felszínesen érintjük őt. Hiába minden jóakarató tiltakozás: Ady már bevonult az ifjúság közé. Mennyiben hat Ady nevelően az ifjú lélek kialakítására? Mit kezdhet az iskola Ady költészetével? Melyek a rügyező emberlélekhez szóló Ady-versek? Itt vannak elsősorban Isten-versei. Ha valaki őszinte elmélyedéssel olvassa Adyt, észre kell vennie a lelkében bujkáló és verseiben vonagló tiezta szándékot. Ady másik verscsoportja, mely a magyar ifjúság szívét elemi erővel ragadja magához: a hazafias költemények sora. „Sok-sok vád és ócsárlás botránykövei voltak ezek. S hogy miért, ma már alig értjük meg... Fontos az, hogy a magyar bűnök csakugyan meg voltak Ady korában s ő igazságot beszélt; s még fontosabb az, hogy éppoly igaz, fájó, gyöttrődő magyar szívből, éppoly égő fajszerelmből fakadt minden önkínzás, ének, mint halhatatlan elődeinél... Ha Ady hazafias költészetének a szívverésére tesszük a füllünket s nem csupán a korabeli politikum nyers protuberanciáit vagy személyes ellenségeinek szóló riposztjait mérlegeljük:

bizony másképen tűnik fel nekünk a hazafias Ady, mint azelőtt... Sárral is megdobálta nemzetét, az igaz, de ez a sár a próféta-lelkek tisztító sara... Ha így nézzük Adyt s hazafias költészetét, akkor érezzük, hogy az iskola nem hallgathat róla. Mert a költői szépség mellett nemzeti érték, nevelő hatás is sugárzik belőle. A háború előtti magyar mult pedig Ady költészetében tükröződik legmegrázóbb igazsággal, szinte prófétai fenséggel. Ady költészete az iskolának kényes igényeit is magas fokon kielégíti, ha nem is minden irányban. Csak meg kell érteni az ő komor fenségu kinyilatkoztatásait."

Ezzel szemben *Melich János* egyetemi tanár, a szarvasi gimnázium felügyelője, így nyilatkozik Ady költészetéről 1926 június 27-én tartott beiktató gyűlési beszédében (Szarvasi ág. hitv. ev. gimnázium értesítője. 1925—26. iskolai év.): „A tanár ne csak szaktudós, hanem jellem is legyen, akit a serdülő ifjú példaképül vesz. Sokszor tapasztaljuk, hogy egy-egy tanulóknak megdöbben a tanár egy-egy külsősége, így pl. meglepett a betűvetése s mindent elkövet, hogy hasonló betűket vessen, vagy a hajviselete s azt utánozza, és sok más. Így van ez a lelkiéknél is, csak hogy e téren a hatás megindulása tudatalatti és sokszor alig analizálható. A tanár egyénisége tehát az iskola fundamentuma. Elsőrendű fontosságú tehát, mi a tanár szaktudása, mi a jelleme, milyen az életfelfogása, mi az élet-ideálja, világnézete. Sohasem fogok túrni olyan életfelfogást, olyan tanítást, amely a hazafiság, a vallás, a jó ízlés és a jó erkölcs ellen vét. Nem ok nélkül mondom általánosságban e szavakat, nem ok nélkül azért, mert ma vannak tendenciák, amelyek egy nagy magyar zseninek. Ady-nak destruktív és dekadens költészetét az iskolába akarják bevinni. Ha e költő szelleme iskolánkba belésszkelődne, akkor ránk is alkalmazható majd az a nyilatkozat, amelyet egy francia akadémikus Heine összes munkáinak elolvasása után tett, mondván: *Ha a németek rálóban szobrot emelnek Heinének, akkor a franciák ugyanazon a napon elbocsáthatnak egy hadtestet.* Ha nálunk az Ady-kultusz belopózik tanáraink gondolatvilágába s vele az iskolába, akkor soha nem kerül vissza Máramaros és Erdély sája, a Tátra fenyve, Gümör vasa."

Elhúnytak.

ALDOR IMRE ny. gimn. tanár, szül. Budapesten 1838-ban, megh. Újpesten 1928 dec. végén. — 1861—64. a székesfehérvári és egri cisztercita gimnáziumoknál működött, majd kilépve a rendből, Budapesten telepedett meg s egy ideig tisztán az irodalomnak élt. Mint főmunkatárs szerkesztette a Magyarország és a Nagyvilágot és a Divatot, majd a Föv. Lapok főmunkatársa volt. 1879-ben áll. szolgálatba lépett s 1909 ig mint tanár Temesvárt Székelyudvarhelyen, Besztercebányán és Cegléden működött. Tárcaí és elbeszélései az 1860-as évek óta Vachot Imre és Vas Gereben képes vállalatában. Segédszerkesztője volt az Egri Postának, majd a Hölgydivatlapnak, munkatársa a Bécsi Híradónak, a Kritikai Lapoknak és a Kalauznak. Szerkesztette a Történelmi könyvtár c. népszerű füzetes vállalatot, melynek 38 füzetét maga is írta, egy egész sereg naptárat s különböző vidéki lapokat. Szépirodalmi munkái: *A Clémenceau-pör.* Regény. Írta: Alexandre Dumas fiás. Ford. Pest, 1866. — *A forradalom költészete.* (Anthologia.) U. o. 1867. — *Arany-furulya.* Dalok és elbeszélések az 1848—49. szabadságharc

idejéből. U. o., 1868. — 1793. *vagy a polgárháború*. Regény. Írta: Victor Hugo, Ford. György Aladárral. Bp., 1874. (3 köt.) Álnéve Cassius.

BAÁN ENDRE dr. jur., ny. főispán, szül. Ivánban (Sopron m.) 1855 nov. 24., megh. Sopronban 1928 nov. — 1876—83. szerkesztette a Sopron c. lapot.

DEZSÉRI (Horvát) GYULA színész, megh. Budapesten 1928 dec. 5-én. 78 éves korában. — A kolozsvári Nemzeti Színház örökös tagja volt. 1920 óta Budapesten élt, mint a Renaissance-Színház tagja. Visszaemlékezései a Magyarországon.

EXNER ERNŐ festő és író megh. 1928 novemberében 31 éves korában.

KARÁCSONYI JÁNOS dr. teol., c. püspök, a M. Tud. és a Szt. István akadémia r. tagja, szül. Gyulán 1858 dec. 15., megh. Nagyváradon 1929 jan. 1. — 1898—1904. a budapesti tud. egyetem theologiai karán az egyház-történet r. tanára volt. Számos történeti és genealógiai tanulmányt írt, főleg az Árpádok korából. Főbb önálló történeti munkái: *Szent Gellért élete és művei*. Bp., 1887. — *Békés vármegye története*. Gyula, 1896. (3 köt.) — *A magyar nemzetségek a XIV. sz. közepén*. U. o. 1900—1903. 3 köt. — *Szent István király élete*. U. o., 1904. — *A székegyek eredete és Erdélybe való letelepülése*. U. o., 1905. — *Magyarország egyháztörténete*. Nagyvárad. 1906. (2. kiad. 1915.) — *A magyar nemzet történeti jogu hazánk területéhez*. U. o., 1916. — *Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*. Bp., 1922—24. 2 köt. — *A magyar nemzet őstörténete 896-ig*. Nagyvárad. 1924.

KEMECHÉY LÁSZLÓ sajtó-attaché, szül. Budapesten 1898 nov. 7., megh. Rómában 1928 nov. 15. — K. Jenő író fia. Munkácson végezte a gimnáziumot, azután katoná lett. A világháború után a B. Hírlap, majd a Nemzeti Újság munkatársa volt.

LÉVAY EDE dr., c. tanker. főigazgató, szül. Nagyváradon 1864 ápr. 18., megh. Budapesten 1928 dec. 30. — Az 1880-as években több műfordítása jelent meg a Családi Lapokban és az Ország-Világban.

MARTON MANÓ hírlapíró, szül. Kaposvárt 1874-ben, megh. Budapesten 1928 dec. 23. — Az 1890-es évek közepe táján lépett föl verseivel, melyek a Hétben jelentek meg. 1897 óta Nagyváradon élt, mint különböző ottani lapok belmunkatársa. Legutóbb a Nagyvárad Estilap fel. szerkesztője volt. Vidéki színpadokon több apró színművét adták elő. 1899-ben egy verskötetet is megjelent, melyről azonban bibliográfiaink nem tudnak.

NAGY JÓZSEF ügyvéd, földbirtokos, lapszerkesztő, megh. Szatmárt 1928 végén (?) 80 éves korában.

RÉVÉSZ MIHÁLY hírlapíró, megh. Székesfehérvárt 1928 novemberében 55 éves korában. — Számos novellája jelent meg budapesti lapokban is.

G. P.

Hírek.

Kölcsey Ferenc emléke. — A budapesti VI. kerületi állami Kölcsey Ferenc reál-gimnázium példaadó módon ünnepelte névadó patrónusának neves napját. Nemesak műsoros ünnepélyt tartott az ifjúság és hozzátartozóik előtt, hanem elhatározta, hogy emlékegyűjteményt, esetleg Kölcsey-szobát

állít fel a halhatatlan író emlékére. Már eddig is megszerezte a Tudományos Gyűjtemény 1817. évi füzetét Kőlesey bírálataival, megszerezte Kőlesey munkáinak első kiadását, megfestette sírját, őrzi a sírhalmáról hozott virágokat, több Kőlesey-emléktárgyat gyűjtött, végül a Kőlesey-örögdiákok segítségével Kőlesey-emlékérmet alapított.

Petőfi Sándor emléktáblája Székelykeresztúron. — 1928 december 2-án leplezték le Székelykeresztúron a Petőfi Sándor utolsó földi hajlékára helyezett emléktáblát. Ezrekre menő székely sokaság gyűlt egybe ezen a napon az emléktábla köré. A székelykeresztúri unitárius gimnázium ifjúsági énekkara és a polgári dalegylet Petőfi-dalokat énekelt s lelkes szónokok elevenítették fel a halhatatlan lírikus emlékét. Az ünnepélyre üdvözlötlet küldött Varga Zsigmond is, unokája annak a Varga Zsigmondnak, akinél Petőfi Székelykeresztúron utolsó estjét töltötte 1849 június 30-án.

Petelei István emléktáblája. — A Kemény Zsigmond Társaság az ősz elején leplezte le Marosvásárhelyt a Petelei István szülőházára helyezett emléktáblát: „E házban született Petelei István erdélyi magyar író. 1852—1910.” Az ünnepély nagy közönség előtt folyt le. Az Erdélyi Irodalmi Társaságot Gyalui Farkas képviselte.

A film erkölcsiisége. — Az amerikai filmgyárosok közreadták a filmkészítés tizenkét parancsolatát. Eszerint tilos: Isten és a papok profanizálása, a meztelenség minden formája, a kábítószerkereskedelem, gyújtogatás, rablás, csempészés, kegyetlenkedés, állatkínzás, csábítás, rendőrségi kínvallatás és a halálos ítélet végrehajtásának ábrázolása, végül a bűnözőknek mindig ellenszenves alakoknak kell lenniök.

Az öt világrész mozgóképszínházai. — A múlt évben 51.000 filmszínház működött az öt világrészben. Megoszlásuk: Észak-Amerikai Egyesült Államok: 21.000, Németország: 4300, Anglia: 3800, Dél-Amerika: 3600, Franciaország: 3400, Olaszország: 2000, Spanyolország: 1500, Svédország: 1000, Csehország: 700, Belgium: 700. A többi országban az említetteknel kevesebb a mozgóképszínházak száma. (Nálunk: 450.)

Új egyetemi magántanár. — Gálos Rezsőt, a győri női felső kereskedelmi iskola igazgatóját, a pécsi egyetem filozófiai kara magántanárrá kényszerítette. A neves irodalomtörténész a most lefolyt első félévben már meg is tartotta bevezető előadásait. (A magyar irodalom története a XVIII. század első felében.)

Új könyvek.

Verses kötetek.

Falu Tamás: Évek illata. Bp. 196 l. Genius.

Jakab Ödön: Versek. Kolozsvár. 112 l. Magyar Nép Könyvtára.

Kiss Menyhért: Magyar Miatyánk. Bp. 1929. 160 l. Singer és Wolfner.

Székely László: A szirtnek álma van. Szombathely. 1929. 100 l.

Szép Ernő: Jó szó. Bp. 96 l. Singer és Wolfner.

Tóth Árpád: Lélektől lélekig. Bp. 124 l. Athenaeum.

Vályi Nagy Géza: Földem, népem. Bp. 1929. 80 l.

Blaskó Mária: Édesanyám, Szűz Mária élete. Bp. 216 l. Szent István-Társulat.

Elbeszélő kötetek.

- Bokor Malvin: Az esztergomi diák. Bp. 176 l. Szent István-Társulat.
 Darkó István: Szakadék. Kassa. 1928. 244 l. Studium.
 Földi Mihály: A láthatatlan út. Bp. 240 l. Franklin.
 Gombos Albin: A grönlandi titok. Négy kötet. Bp. 1928. Egyetemi Nyomda.
 — I. köt. A jégvilág rejtélye. 180 l. — II. köt. A lángban álló Adrián.
 176 l. — III. köt. Bujóska a tengeren. 166 l. — IV. köt. Magyarok
 a jégországban. 160 l.
 Hangay Sándor Kékkönyve. Két kötet. Bp. 1928. 192 l.
 Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék. Kassa. 1928. 170 l.
 Kertész József: Az óceán foglyai. Bp. 146 l. Stádium.
 Komáromi János: Régi ház az országútnál. Bp. 344 l. Genius.
 Markovits Rodion: Szibériai garnizon. Bp. 504 l. Genius.
 Mézes János: A Kántorék Annuskája. Bp. 160 l. Szent István-Társulat
 Móricz Zsigmond: Az ágytakaró. Kis regények. Bp. 284 l. Athenaeum.
 Pakocs Károly: Lélek-zuhanás. Bp. 280 l. Szent István-Társulat.
 Palásthy Marcell: A csodák szigete. Bp. 156 l. Szent István-Társulat.
 P. Pál Ödön: A felhők kapitánya. Bp. 210 l. Szent István-Társulat.
 Rácz Pál: A szomorú ember. Kassa. 1928. 200 l. Studium.
 Reményi József: Lesz-e reggel? Kassa. 1928. 200 l. Studium.
 Sztitnyai Zoltán: Az ég — a tó. Bp. 1929. 160 l. Amicus.
 Tamási Áron: Szűz-Máriás királyfi. Két kötet. Bp. 308 l. Athenaeum.
 Temesi Győző: A csejennek romlása. Bp. 1928. 104 l. Franklin.
 Török Sándor: Magyar fiúk oláh mundérban. Bp. 1928. 88 l.
 Törökné Kovács Hermin: Kormos Biri. Bp. 126 l. Szent István-Társulat.

Színművek.

- Evetovics Kuno: A kereszt diadala. Zenés színjáték. Zenéjét szerezte Kalovits
 Alajos. Bp. 76 l. Szent István-Társulat.
 Feysz A. Hugolin: Karácsonyi misztérium. Bibliai színmű. Bp. 74 l. Szeni
 István-Társulat.
 Sándor Pál: A királynő kedvence. Színmű három felvonásban. Pápa. 1928.
 54 l.

Tudományos munkák.

- Árnyék rajzolatok. Rajzolta: Kazinczy Ferenc. 1784—1814. Bp. 1928. 158 l.
 Egyetemi Nyomda.
 Balanyi György: A római kérdés szerepe a hármasszövetség megkötésében.
 Bp. 1928. 24 l. Szent István Akadémia.
 Balogh Arthur: A kisebbségek nemzetközi védelme a kisebbségi szerződések és
 a békeszerződések alapján. Berlin. 330 l. Voggenreiter.
 Baráthosi-Balogh Benedek: Japánföldi bolyongások. Bp. 1928. 160 l.
 Csekey István: Északi írások. Bp. 1928. 228 l.
 Eperjesy Kálmán: Kézirati térképek Magyarországról a bécsi levéltárakban.
 Szeged. 1928. 56 l.
 Gábor György: Die Misanthropie Chamforts. Berlin. 1928. 92 l.
 Glatz Károly: Dürer. Bp. 1929. 66 l. Studium.
 Hoffer András: A föld belső erői. Debrecen—Budapest. 1928. 222 l.

- Horváth Cyrill: Szent László-legendáink eredetéről. Bp. 1928. 58 l. Székfoglaló értekezés.
- Horváth János: A középkori magyar vers ritmusa. Berlin. 1928. 160 l. Vogenreiter.
- Irodalomtörténeti Füzetek. Bp. 1928. — Badiés Ferenc: Megoldott problémák Gyöngyösi István életrajzában. 24 l. — Angyal Dávid: Gróf Széchenyi István. 22 l. — Császár Elemér: A magyar irodalomtörténet százéves fejlődése. 30 l.
- Kristóf György: Esztétikai becslésünk a mai közszellem hatása alatt. Kolozsvár. 1928. 150 l.
- L'art populaire Hongrois. Bp. 1928. 270 l. Egyetemi Nyomda.
- Magyar Költők. Szemelvények hétszáz esztendő dalterméséből. I. köt. Szerk.: Zlinszky Aladár. 240 l. — II. köt. Szerk.: Vajthó László. 288 l. Bp. Egyetemi Nyomda.
- Miskolczy István: A magyar Anjouk trónigénye Nápolyra. Bp. 1928. 80 l. Franklin.
- Miskolczy István: András herceg tragédiája és a nápolyi udvar. Bp. 1928. 54 l. Székfoglaló értekezés.
- Móricz Pál: A magyar királyi honvéd. 1868—1918. Bp. 212 l. Athenaeum.
- Muzsnai László: A lélek rejtelmes világa. Bp. 120 l.
- Némethy Ernő: Prohászka Ottokár életrajza. Bp. 1928. 44 l. Stephaneum.
- Pap Károly: Tisza István háborús levelei. Debrecen. 14 l. Különlenyomat.
- Romhányi Sándor: A magyar irodalom esődjé. Bp. 1929. 14 l. Különlenyomai.
- Schermann Egyed: Adalékok az állami könyvcenzura történetéhez Magyarországon Mária Terézia haláláig. Bp. 1928. 58 l. Értekezés.
- Sik Sándor: Gárdonyi, Ady, Prohászka. Bp. 404 l. Pallas.
- Takács Sándor: Emlékezzünk eleinkről. Bp. 594 l. Genius.
- Várkonyi Nándor: A modern magyar irodalom. Pécs. 466 l.
- Vendl Aladár: A budai hegység kialakulása. Bp. 1928. 22 l. Székfoglaló értekezés.
- Zborovszky Ferenc: A keresztény bölcsélet. I. kötet: Természethölcsélet. Bp. 250 l. Szent István-Társulat.
- Zulawski Andor: Irodalompolitika. Bp. 1928. 158 l. Wodianer.

Fordítások.

- Florence L. Barclay: Az elválasztó fal. Ford. Lendvai István. Bp. 304 l. Szent István-Társulat.
- Émile Baumann: A feláldozott. Ford. Várkonyi Nándor. Bp. 342 l. Szent István-Társulat.
- F. R. Clarke: A nagy igazságok. Rövid adventi elmélkedések. Bp. 84 l. Szent István-Társulat.
- Don Luis Coloma: Juan Miseria. Ford. Jándi Bernardin. Bp. 158 l. Szent István-Társulat.
- Marion Crawford: Corleone. Fordítás. Bp. 392 l. Szent István-Társulat.

- Marion Crawford: Küzdelmes szerelem. Ford. Pogány Kázmér. Bp. 400 l. Szent István-Társulat.
- Keeble Sámuel: A szentírás tanításai. Ford. Incze Gábor. Bp. 1928. 224 l.
- Alessandro Manzoni: A jegyesek. Bevezetéssel ellátta: Várdai Béla. Bp. 334 l. Szent István-Társulat.
- Cesare Orsenigo: Borromei szent Károly élete. Ford. Nyisztor Zoltán. Bp. 324 l. Szent István-Társulat.
- Jaques Péricard: Egy apa regénye. Ford. Kertész Kálmán. Bp. 248 l. Szent István-Társulat.
- Sienkiewicz Henrik: Sivatagban, őserdőben. Ford. Bányai Károly. III. kiad. Bp. 312 l. Szent István-Társulat.
- H. Sienkiewicz: Tűzzel-vassal. Ford. Bányai Károly. Bp. 418 l. Szent István-Társulat.
- Barna János: Spanyol lírai költészet. Makó. 1928. 24 l.
- Ibanez: Mindenki asszonya. Ford.: Sándor Imre. Bp. 288 l. Athenaeum.

Egyéb könyvek.

- A nagykőrösi Arany János Társaság évkönyvei. Szerk. Törös László. Nagykőrös. 1928. 168 l.
- Baumgarten Ferenc irodalmi alapítvány alapító oklevele. Bp. 1928. 16 l.
- Özv. Báthory Nándorné: A lángész tűzében. Bp. 212 l. Szent István-Társulat.
- Lantos r.-t. VII. aukciója. Szendrey Júlia levelesládájának kincse. Bp. 1928. 78. l.
- Nyitott könyv. Szerk. Bodor Antal, Gerlőczy Zsigmond. Bp. 320 l. Egyetemi Nyomda.
- Orel Géza: Az árusítás technikája és lélektana. Bp. 1929. 144 l. Athenaeum.
- Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye törvényhatósági iskolán kívüli népművelési bizottságának évkönyve. Szerk.: Bocsánecz Lukács. Bp. 1928. 524 l.
- Vágassy Gyula: Van-e Isten, van-e lélek? Bp. 70 l. Szent István-Társulat.
- A Balassa Bálint irodalmi és művészeti társaság évkönyve. 1926—1928. Esztergom. 1928. 26 l.
- Arató Amália: A direkt módszer a középiskolai francia nyelvtanításban. Bp. 1928. 12 l. Különlenyomat.
- Bikkal Dénes: A fasiszta Olaszország. Mit alkotott a fasiszmus öt év alatt? Bp. 1928. 124 l. Stádium.
- Budai Gergely: Presbýterek a vallásórákon. Bp. 1928. 8. l. Vallásoktatási füzetek. 1. sz.
- Czike Gábor: Mit jelent a katolicizmus Magyarországnak? Bp. 1927. 18 l. Élet.
- Czike Gábor: Vegytan. A faipari szakiskolák, faipari mesterképző tanfolyamok, asztalosok, női háztartási- és női ipariskolák számára. Bp. 1928. 92 l.
- Czike—Vigh: Természettan. IV. Csillagászati alapismeretek a felsőipariskolák I. osztálya számára. Bp. 1925. 20 l.
- Dengl János: Mi ellen folyik a harc? Bp. 1928. 20 l. Különlenyomat.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1929. január 12-én tartott felolvasó üléséről. — Elnök: Négyesy László. — Tárgy: Timár Kálmán: Szántó Arator István irodalmi tervei.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1929. január 12-én tartott választmányi üléséről. — Elnök: Négyesy László.

Az elnök megnyitván az ülést, mély megilletődéssel emlékezik meg arról a fájdalmas csapásról, mely Szász Károly alelnök urat érte. Indítványára a választmány elhatározza, hogy részvétének jegyzőkönyvi kivonatban is kifejezést fog adni.

A választmány örömmel veszi tudomásul, hogy Zoltvány Irén alelnök visszavonta lemondó szándékát s tovább is megtartja alelnöki tisztét.

Az elnök bemutatja a Társaságnak a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez a Fővárosi Könyvkiadó rt. által a régi írók műveinek átdolgozása ügyében 1928. november 10-én fölterjesztett feliratára kapott választ. A Kornis államtitkár által 1929. január 3-án aláírt válasz jelzi, hogy a minisztériumnak nincs módjában „akár közhatalmi, akár erkölcsi eszközökkel“ megakadályozni az ilyen átdolgozó vállalkozásokat.

Inhalt der selbständigen Artikel. Alexander Imre: *Umwertung in Literatur und Geschichte. Eine tiefeschürfende Untersuchung über die Frage, ob eine Umwertung in der Beurteilung literarischer oder historischer Momente statt-
haft sei.* Von der Notwendigkeit einer Umwertung sind heute viele überzeugt; sie muss daher eine gewisse Berechtigung haben. Andere hinwieder verwarren sich energisch gegen den Gedanken einer solchen Umwertung, sie muss daher irgendetwas Gefährliches in sich bergen. Die Umwertung kann immer nur ein Resultat der Untersuchung sein, nie Zweck derselben. Der Forscher kann seinen individuellen Standpunkt und sein Gefallen oder Missfallen den Tatsachen gegenüber nie aufrechterhalten. Aus den Gesichtspunkte der Wissenschaft ist es ganz wertlos erst zu behaupten und dann zu untersuchen, nicht aus den Tatsachen zu folgen, sondern Beweisgründe zu sammeln. Was der Fortschritt der Wissenschaft fordert, ist nicht die Umwertung, sondern eine neuerliche Untersuchung, die nicht unbedingt zu einer Änderung der bisherigen Wertung führt; im Gegenteil, die alte Überzeugung kann durch neue Gesichtspunkte gestärkt werden. Eine Neuwertung ist noch keine Umwertung; wenn aber eine solche erfolgen sollte, wird sie gewiss keine Unruhe erwecken, wenn sie von wahrheitsliebenden Forschern verkündet wird. — Johann Gál: *Die schriftliche Prüfungsarbeit Zsolt Beöthys und Franz Toldy als Censor.* Beöthy, der verstorbene berühmte Literaturhistoriker und Aesthetiker, Vorsitzender der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte bestand im Jahre 1875 die Lehramtskandidaten-Prüfung aus ungarischer Sprache und Literatur. Zu dieser Zeit war noch Franz Toldy, der „Vater der ungarischen Literaturgeschichte“ Professor dieser Disziplin an der Budapester Universität. Er war der Censor dieser Arbeit, die die ältesten ungarischen Sprachdenkmäler behandelte. Gál's Artikel bringt Beöthys Arbeit und Toldys Censur zum Abdruck. — Koloman Timár: Das

Schuldrama der Benediktiner. Der Verfasser weist nach, dass in 18. Jahrhundert auch in den Gymnasien der Benediktiner ungarische und lateinische Schuldramen aufgeführt wurden. — Karl Trencsényi: Arany's Klagesang in Toldi's Liebe. Anmerkungen zu diesen Teil der Toldi-Trilogie des grossen Epikers. — Géza Kiss v. Hegyalja: Die Freunde Michael Tompa's. Daten zur Biographie des hervorragenden ungarischen Lyrikers. — Moses Rubinyi: Pseudonymen Koloman Mikszáth's. Anmerkungen zum Verzeichniss der Werke des volkstümlichen Romanciers. — Zsolt Alszegehy veröffentlicht eine Studie über den jüngst verstorbenen ungarischen Lyriker Árpád Tóth. Eine eingehende Analyse der geistigen und künstlerischen Werte seiner Dichtungen. — Es folgen grössere und kleinere Recensionen über neuere Erscheinungen der ungarischen Literatur und Literaturgeschichte. Alle, in ungarischen Zeitungen und Zeitschriften erschienenen Artikel, die mit der ungarischen Literatur in irgend-einer Beziehung stehen, werden ausnahmslos registriert. — Die Rubrik „Der Beobachter“ bringt diesmal wohlbegründete Anmerkungen aus der Feder Prof. Elemér Császár's zur erstmaligen Verteilung des Baumgarten-Preises. Dieser Preis wurde vor einigen Jahren von einem in Deutschland verstorbenen Aesthetiker ungarischer Abkunft für solche ungarische Dichter und Schriftsteller gegründet, die wegen ihrer Armut nicht zur Geltung kommen können. Die erste Verteilung der Preise löste keine Befriedigung aus und die Kritik Császár's ist für die Jury überaus ungünstig. — Biographische Daten über jüngst verstorbene ungarische Schriftsteller, ein Verzeichniss von Neuerscheinungen und der Bericht über die Tätigkeit der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte bilden den Schluss des Heftes.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Ladislaus Négyesy. Vicepraesides Ludovicus Dézsi, Julius Viszota, Carolus Szász, Irenaeus Zoltvány. Ab epistulis: Zoltanus Alszeghy. Moderator ephemeridis societatis: Eugenius Pintér. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Josephus Oberle.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Ladislaus Négyesy, Stellvertretende Vorsitzende: Ludwig Dézsi, Julius Viszota, Karl Szász, Irenaeus Zoltvány. Sekretär: Zoltán Alszeghy. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Eugen Pintér. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenverwalter: Josef Oberle.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Moderator: Eugenius Pintér, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.

Fasciculus XVIII. 1929.

Argumentum :

Dissertationes. — Conspectus librorum 1929. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellanea. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Herausgegeben von Eugen Pintér, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XVIII. Jahrgang. 1929.

Inhalt :

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1929 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschau. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékozást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ára egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek küldendők be postautalványon (Budapest, I., Attila-utca 1.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámlájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II., Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Pintér Jenő szerkesztő címére küldendők (Budapest, I., Attila-utca 1.).

XVIII. ÉVFOLYAM.

3—4. SZÁM.

1929

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

TIZENNYOLCADIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1929.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK. — KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

	Oldal
Perényi József: Ferenczy Ferenc színművei.. . . .	81
Kastner Jenő: Az olasz irodalomtudomány mai állása .. .	95
György Lajos: Anekdoták forrásai	98
—l —s: Egy tudós hitszónok Madách Imréről	100
Timár Kálmán: Egy Osszián-töredék	101

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

Alszeghy Zsolt: Krudy Gyula	102
--------------------------------------	-----

BÍRÁLATOK.

Horváth Cyrill: Irodalomtörténeti tanulmányok. — Sik Sándor: Gárdonyi, Ady, Prohászka. — Péterfy Károly: Váradi Antal. — Barna János: Fejezetek a makói színészet multjából. — Csen-gery János: Pindaros. — Radó Antal: Angol és amerikai köl-tők. — Szabolcska Mihály összes költeményeiből. — Vályi Nagy Géza: Földem. Népem. — Ozorayné Kálmán Margit: Halálos összetartozás. — Móricz Zsigmond: Ágytakaró. — Berecz Dezső: Párbaj. — Ditrői Mór emlékiratai. — Mit vesztett a magyar színészet Trianon által? — Révai József: Zarándokút a szent-helyekre. — Travnik Jenő: A társtalan költő.. . . .	107
--	-----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Akadémiai Értesítő. — Új Idők.. . . .	121
---------------------------------------	-----

FIGYELŐ.

Szász Károly: A Toldyak. — Pintér Jenő: Magyar zsidó lexikon. — th: Külföldi vélemény a magyar irodalomról. — Gulyás Pál: Elhunytak. — Új könyvek. — Társasági ügyek	130
---	-----

TANULMÁNYOK.

Ferenczy Ferenc színművei.

Írta: PERÉNYI JÓZSEF.

A színművek jegyzéke. — *Hablélek*, dráma 3 felvonásban. Először a Vígyszínházban 1901. — *Pogány Gábor*, dráma 4 felvonásban, utójátékkal. Először a Nemzeti Színházban 1902 március 12. — *Flirt*, vígjáték 3 felvonásban. Először a Nemzeti Színházban 1904 február 5. — *A nagy érzés*, dráma 5 felvonásban. Először a Nemzeti Színházban 1906. — *Az örök küzdelem*, színmű 3 felvonásban. Először a Nemzeti Színházban 1909. január 17. Ugyanez átdolgozásban: *Mimikri* címen, vígjáték 3 felvonásban. Először a Kamara Színházban 1926 március 14-én. Mind a kettő kézirat. Sűgőkönyveik a Nemzeti Színház könyvtárában. — *A szerelem útjai*, színjáték 8 képbén. Először a Nemzeti Színházban 1912. március 8-án.

Irodalom. — A napilapok bírálatai az első előadás utáni napokon: *Lukács György*: A modern dráma fejlődésének története. Budapest, 1911. II. k. 515—518. l. *Ferenczi Zoltán*: A magyar irodalom története 1900-ig. Budapest, 1913. 592. l. *Bartha József*: Két nemzedék irodalma. Budapest, 1926. 154. l. *Várkonyi Nándor*: A modern magyar irodalom. Pécs, 1929. 294—95. l. *Ignotus*: Színházi dolgok. Budapest, 1910. (*Örök küzdelem*.) Budapesti Szemle. 1912. V. f. (A szerelem útjai.) Akadémiai Értesítő. 1927. 55. l. (Mimikri.) Vasárnapi Ujság. 1908. 6. sz. (*Örök küzdelem*.) U. a. 1912. 12. sz. (A szerelem útjai.) *Harsányi Kálmán*: Színházi esték. Budapest, 1928. 235. l. (Mimikri.)

Ferenczy Ferenc legmodernebb drámaíróink közül való. Drámái többnyire hasonló társadalmi körök érzéseit, gondolatait és problémáit fejezik ki, mint Herczeg Ferencéi. Herczegnél azonban kritikusabb és így közelebb is jut a drámához, de az igazi organikus, technikai átalakulás benne sem történik meg, ő sem viszi egészen végig — sem gondolatilag, sem formailag — legjobb témáit. Lényegileg ő is benne marad a francia iránydráma drámaellenes technikájában. Ferenczynek azonban költői céljai is vannak és kár, hogy igazi, nagy általános sikereket nem ért el.

Ferenczy drámaírói pályája emelkedést mutat. Főproblémája: a modern ember érzés- és gondolatdiszsonanciái. Ezek szá-

mára keres drámai formát. A modern ember érzései és gondolatai közt az összefüggés meglazult. A gondolatnak sikerül néha elnyomnia az érzést, néha pedig ez emelkedik az előbbi fölé. Akinél azonban ez az elválás egyszer megtörtént, annak bukása elkerülhetetlen. Ezt az összeütközést rajzolja drámáiban. Ferenczy a vígjátékban tökéletesebb, mint a komoly drámában; meglát-szik, hogy francia technikával dolgozó író.

Ferenczy Ferenc első drámai műve: „*Rablélek*“, dráma 3 felvonásban. Fábián Ella már három éve jegyese Csathó Alán festőművésznek, de a házasságkötés különböző okok miatt késett. Volt Ellának egy vőlegénye már előbb is, akinek médiuma volt Ella, de ez a vőlegény meghalt és Ella nem tud emléktől és hatása alól megszabadulni. Alán azt hiszi, hogy ha legújabb festményével díjat nyer, olyan anyagi helyzetbe jut, hogy a szegény Ellát végre is elveheti. Alán éppen akkor jön Ella látogatására, amikor a jury összeült, hogy a díjról határozzon. Alán újból valamást tesz és végre sikerül Ellát rávennie, hogy ha a díjat elnyeri, két hét múlva megtartják az esküvőt. Alán csakugyan megnyeri a díjat, de Ella visszavonja ígéretét, mert nem érzi magát szabadnak. Bevallja, hogy elhalt vőlegényének zálogba adta lelkét. A volt vőlegény Ella arcképét egy bronzmedaillonba tette, melynek hátlapjára e szavak voltak vésve: örökre a tied — és rábírta Ellát, hogy mondja e szókat és menyasszonya kezét beteg mellére vonta, hogy érezze a medaillont. Ella többet vőlegényét nem látta. Míg nagyatyját látogatta, meghalt a beteg és magával vitte a leány arcképét és ígéretét. Most is az ő hatalma alatt áll, az ő rabja, nem lehet Aláné, mert úgy érzi, mintha a sírkőhöz volna láncolva. (I. felv.)

Alán azzal az elhatározással távozott Ellától, hogy küzdeni fog érte és eltépi a láncot, mely Ellát a holt vőlegény sírjához köti. Alán hollétéről nem tud senki, még legjobb barátai sem sejtik, hol lehet. Végre is Ella előszedi régi spiritiszta asztalkáját, ettől akar felvilágosítást kérni. Az asztalka megmozdul és a „tomba“ szót írja le. Ella megrémül, mert ez az olasz szó „sirt“ jelent, s azt hiszi, hogy Alán meghalt és Alán haláláért magát okolja. Most váratlanul belép Alán rendetlen, piszkos, átázott öltözetben és magával hozza a végzetes medaillont. Elmondja, hogy elment abba a házba, amelyben a meghalt lakott és ott a pincében, régi holmiai közt találta meg. Ella most már szabadnak érzi magát.

nem rabja többé a halottnak. Oda adhatja szívét, kezét annak, akit szeret: megszabadítójának. Alán a nagy boldogságtól elájul, de a jelenlevő medikus eszméletre téríti és ekkor nyugtalanul, félve kérdezi barátját, a medikust, nem beszélt-e valamit öntudatlan állapotában? A medikus megnyugtatta és most megállapodik Ellával, hogy két hét múlva esküsznek. (II. felv.)

Az esküvő megtörtént. Ella eljön Alán lakására. Alán ekkor veszi észre, hogy Ella a medaillont hordja. Ella azzal védekezik, azért hordja, mert arra emlékezteti, hogy szabad. Alán elkéri tőle az emléket és kidobja az ablakon, de miután látja, hogy ezzel Ellának bánatot okozott, kisiet, hogy megkeresse. Ezalatt bejön a szobába Jónás, Alán régi inasa. A beszédes inastól megtudja Ella, hogy azt a házat, amelyben meghalt vőlegénye lakott, már régen lebontották. Ella most azt hiszi, hogy Alán a medaillont vásárolta és őt így félrevezette. Most vissza akar térni otthonába, érzi, hogy rabja a holtnak. Erre Alán beismeri, hogy a medaillont a sírból hozta el. Ella összeesik, majd víziói vannak, melyek megnyugtattják, férje mellé ül és mondja: „Most már a tied vagyok, örökre tied!” (III. felv.)

A darabon erősen érezhető *Ibsen* hatása. Ella helyzete a mult és a jelen között egészen párhuzamos a „*Fruen fra Havet*“, a *Tenger asszonyá*-nak belső cselekvényével, csak hogy itt a mult győz a jelen felett. Ferenczy analytikus technikával dolgozik; a titok az izgalomkeltés főeszköze és az izgalmat fokozza, hogy a titok csak lassanként derül ki. A darab hősnője, a „rablélek“, meghalt vőlegényének, Bélának hatalma alatt áll. A halottal eltemetett medaillon Ella arcképével és „mindörökre tied“ esküjével köti az élő a holthoz. Ennek a medaillonnak visszaszerzésére a festőt szerelme bírja rá. A festő eltűnése zivataros éjjel, visszatérése rendetlen, piszkos ruházatban, ideges viselkedése gyaníttatja, hogy valami rendkívüli dologban járt el. Ki is derül, hogy megszerezte a medaillont, csak azt nem vallja be, hogy a temetőben járt érte, noha sejtjük, hogy ott volt. Ajulása, utána pedig érdeklődése, nem szólta-e el magát eszméletlen állapotában, mind sejtetik ezt. Végre kiderül a titok, de alig hihetjük el, hogy Alán a sírt felbontotta — ez egy kissé merész vállalkozás, mely alig sikerülhet. Hiszen Béla már négy év óta fekszik a sírban. Ilyen sírt éjnek idején felásni és benne a keresett apró tárgyat megtalálni — egészen valószínűtlen. Érdekes azonban, mi-kép iparkodik Ferenczy Ella pszichopatológikus esetét elfogad-

hatóvá tenni. Valamikor kitűnő médium volt és esete a poszt-hipnotikus szuggesztió esetei közül való. A darab többi alakjai közül igen jól sikerült Ella ifjabb nővérének, Mariskának jellemrajza. Ez az egészséges fiatal leány valóságos napsugár, mely eloszlatni van hivatva azt a homályt és ködöt, amely Ella lényéből árad. A darab párbeszéde választékos, finom, előkelő tónusú. Ferenczy következő darabja *Pogány Gábor*, dráma négy felvonásban utójátékkal. Özveggy báró Pogány Péterné ősi birtoka, Pogányvár, eladósodott. Gábor, a báróné fia, jól tudja, hogy sokáig már nem tarthatják a birtokot, jól tudja ezt Hermin és Pogány Péterné sógornője, aki az öreg bárónéval együtt úgy gondolják, hogy Gábor előnyös házassága révén biztosíthatják magukat. Találtak is számára már menyasszonyt, Linder Berta személyében, ki nem származik ugyan előkelő családból, — atyja ugyanis meggazdagodott koreszmáros volt, — de igen művelt és vagyonos leány. Gábor nem tiltakozik határozottan e házasság ellen, de a dolog még nem érett meg. Különben Gábornak is van terve rokonát, Pogány Annát, jó barátjának, a gazdag Kováts Zoltánnak szánta, aki Gábor meghívására csakhamar meg is érkezik Pogányvárra. Az özveggy báróné és Hermin is örülnek, hogy Annának ilyen gazdag kéréje akadt. Kováts tudja, hogy a báróék eladósodtak és felajánlja anyagi segítségét Gábornak, akitől megtudja, hogy Gábor bátyja, Péter, ki egy színésznőt — Fellegi Laurát — vett feleségül, főoka a család anyagi romlásának. (I. felv.)

A II. felvonásban megtörténik, amit az özveggy báróné és Hermin olyan nagyon kívántak. Kováts megkéri Anna kezét, aki Gábor tanácsára igent mond, viszont Berta is kezét nyújtja Gábornak, noha tudomása van arról, hogy a birtok egészen eladósodott. (II. felv.)

Kováts Zoltán és Anna igen boldogok. Gábor lelkében azonban valami különös történik. Mikor Bertával zongorázik és Kováts Annával boldogan beszélget, folyton megzavarodik, annyira, hogy kénytelen a játékot abbahagyni. Bertának is feltűnik Gábor különös viselkedése, amit Hermin arra magyaráz, hogy Gábor önérzetét bántja, hogy menyasszonya gazdag, ő meg szegény. Gábor viselkedése még feltűnőbbé válik, mikor Kováts boldogan bevallja neki, hogy Anna igazán szereti őt. Gábor izgatottan viselkedik és izgatottsága növekedik, mikor megtudja, hogy Kováts éjjeli zenét készül adni boldog menyasszonyának. Mikor Gábor a zenét hallja,

erőt vesz rajta a fájdalom, a pamlagra veti magát és görcsösen zokog, csak nagynehezen tud magán erőt venni. (III. felv.)

Gábor izgatott, ideges viselkedése mindinkább feltűnőbbé válik, míg végre is bevallja Annának, hogy őt szereti kiolthatatlan, végtelen, leküzdhetetlen szerelemmel. Anna is nyilatkozik, hogy hasonló érzelmekkel van iránta. Gábor ekkor kijelenti, hogy őket többé már semmi sem választja el, inkább vesszen minden. Most Berta kéri Gábortól régi ígérete beváltását, hogy mondja el legújabb regényének meséjét. Gábor a maga és Anna szerelmi történetét mondja el és az egész környezetből csak Hermin kezdi sejteni a valót. Ekkor veszik észre, hogy Anna az elbeszélés alatt eltávozott és ugyanakkor belép Pogányék öreg gazdatisztje, hogy Anna beleesett a gátnál a vízbe és a malom kerekai közé került. (IV. felv.)

Az utójátékban arról értesülünk, hogy Pogányvárt eladták, az öreg báróné Annát követte a sírba és Gábor útra készen áll Amerikába, hogy feledjen és új életet kezdjen. Gábor Hermin-től búcsúzkodik, ki Pogányvárról egy egész sorozat fényképet készíttetett Gábor számára, hogy a messze idegenben legyen emléke. Azt hiszi, hogy Gábor egy idő múlva visszatér. Gábor azonban nem akar többé visszatérni, mert földönfutóvá lett. Az utolsó pillanatban felhangzik a pogányvári nép ajkán a Szózat. Gábort az ének annyira meghatja, hogy magához veszi a pogányvári képeket és elindul. Érezzük, hogy Gábor vissza fog térni, nem tud véleg elszakadni a hazai rögötől.

Pogány Gáborban az ész küzd az érzelmekkel. Esze akarja érzéseit leigázni; azt hiszi, hogy érzéseinek tetszés szerint uralkodhatik, azokat szabályozhatja. Mikor Hermin azt mondja neki, hogy az érzelmek árja visz valamennyiünket, azt válaszolja, hogy őt csak arra viszi, amerre akarja. Ki is próbálta ezt magán és elbeszéli, hogy Párizsban ismert egy igen szép grisettet és egy nagyon kellemetlen idősebb nőt és megpróbálta, hogy az utóbbiba beleszeressen. Először utálta, majd megszokta s mikor elutazott, a szakítás valóságos fájdalmat okozott neki. A szerelmet az iránt a nő iránt maga idézte fel magában. Persze így könnyen beleszerethet majd a csinos, fiatal, művelt és gazdag Bertába. Elmélete azonban csődöt mondott. Régi szerelme, mely Anna iránt lobogott benne, végre is kitört és ellenállhatatlan erővel vitte a romlásba családját és magát is. Ferenczy ügyesen mutatja be, hogy válik Gábor eszén lassanként úrrá érzése. Csak az a baj, hogy a mese-

szövéseben van valami vonlatottság és hogy a felvetett kérdés nincs teljesen végiggondolva. Így ebben a darabban is zavarólag hat a főproblémára Gábor lelkületében leviharzó összeütközés a hazafiság és a vilápolgárság között. Gábor szerint a hazafiság félig gyengeség, félig önzés, amelyen ő felülemelkedik. Kozmopolitának vallja magát, neki nincs hazája, de a Szózat hangjai mégis csak megmozdítják szívét. Ez a téma beszéd tárgyának nagyon is súlyos, ha pedig megadja neki az ezt megillető helyet, új darabot kellene a meglevő mellé írnia.

A darabban van néhány jól megrajzolt alak, ilyenek: Hermin, az alapítványi hölgy; a bájos és kedves két leány, Berta és Anna; a régi magyar, becsületes, urát híven szolgáló gazdatiszt típusa, az öreg Pataky. A darab természete hozza magával, hogy szerkezete laza, szétfolyó. Dialógusa ebben is finom és választékos. A mű több figyelmet érdemelt volna, mint amennyivel fogadták.

A komoly drámák után Ferenczy harmadik színpadi művével a *Flirt* című háromfelvonásos vígjátékkal mutatkozott be. Ferenczy a vígjátékban a fiatal francia írók és elsősorban *Maurice Donnay* hatása alatt áll. Vígjátékának laza szerkezete, dialógusa, sőt egy-egy alakja is, mint pl. Clarisse és Madame Sureau La douloureuse-ben emlékeztetnek rájuk.

Titsch Lina festőnő szalonjában ismerkedünk meg az előkelő társaság tagjaival, akik valamennyien hívei a „flirt”-nek. Ebbe a társaságba kerül Morvay Dénes földbirtokos feleségével, Lászlódy Vilmával és Lászlódyné Vera nevű leányával a vidékről. Vera érdekes embereket akar a fővárosban megismerni, de báró Rodák, miniszteri titkár mindjárt jó tanáccsal szolgál neki: „az írónak olvassa el a művét, a festőnek nézze meg a képét, a színészt élvezze a színházban, de ne igyekezzék velük személyesen megismerkedni, mert minden művészlélek, ami van benne értékes, azt beleviszi művébe. A nemes ércet így megkapjuk kiolvasztva, minek vesződünk tehát a salakkal? De Verát éppen az érdekli, hogy mint van összetéve a nemes érc a nemtelennel. Marosy és felesége, mint vidéki gazdálkodók, nem ismerik a fővárosi, előkelők társadalmi életét, szokásait. Mindjárt első megjelenésükkor meglepetésben van részük. A „flirt”-öt névleg sem ismerik s itt rögtön megismerkednek Clarisse-al, a „flirt” királynéjával és Lina meg is magyarázza, hogy „a flirttelen asszony csiszolatlan gyémánt, csakis a flirt hozza érvényre lelkének ragyogását”. Meg-

ismerkednek Jezsovay Kornél íróval, aki a tapasztalatlan, naiv Marosynéra veti ki hálóját, de egyúttal Vera fejét is igyekszik elszédíteni. Marosyné megbotránkozik Jezsovay viselkedésén, de Clarisse azzal bátorítja, hogy néhány nap múlva ő is másként fog gondolkodni. (I. felv.)

A Műcsarnokban vernisage-ra gyülekezik a már ismert társaság. Jezsovay folytatja az ostromot Marossyné és Vera ellen, de mikor Clarisse-től megtudja, hogy Vera nem oly gazdag, mint képzelte, visszavonul és kijelenti a leánynak, hogy sohasem szándékozik megnősülni, mert író bohème embernek ez nem való. Marossynét azonban tovább ostromolja, sőt mikor megtudja, hogy Marossyéknak másnap már haza kell utazniuk, kijelenti az asszony előtt, hogy öngyilkossá lesz, ha meg nem hallgatja. Marossyné megijed, komolyan veszi Jezsovay fenyegetőzését. Miután Jezsovay becsületszavára fogadja, hogy a kezét sem fogja megérinteni, csak menjen el vele legénylakására és mentse meg őt az életnek — ezzel bizonyítaná be az asszony, hogy tisztességes embernek tartja — Marossyné ingadozik, de mégsem mer elmenni, mert fél, hogy ismerősei közül valaki megláthatná. Ekkor ráveszi Jezsovay Mezőt, a festőt, hogy oltassa el a villamoslámpákat. A sötétben Marossyné Jezsovayval eltávozik. Marossy mindenütt keresi a feleségét, végre Jeszákné nyomra vezet. Marossy felesége után siet. (II. felv.)

A társaság ismét együtt van a Vigadóban egy jótékonycélú előadáson. Megkezdődik Marossyné megrágalmazása, hiába mondja Clarisse, hogy Marossynét ura még jókor érte utol, a rossz nyelvek nem némulnak el. Marossyné tisztázza magát férje előtt és ez Jezsovayt párbajra akarja kihívni. Rodák lebeszéli Marossyt erről, mert ezzel csak igazat adna a rágalmaknak. Végül is Willenstein hercegné elsímítja az asszonyok közt az ellentéteket és Marossy Jezsovayt, ki Linát a hölgyek jelenlétében durván megsérti, simmereklőnek nevezi és provokálja. Rodák Verát veszi feleségül. (III. felv.)

A Flirt témája szatirikus változata Ferenczy főtémájának. A vígjátéknak gyengéje, hogy meséje kusza és sovány, de ezzel szemben kárpótol a szerző a jól megfigyelt, élő alakoknak egész tömegével. Kiválóan sikerült vígjátéki alakok: Clarisse, a flirt királynője, az öregedő, de még mindig kacér Titsch Lina festőnő; Webern báróné, született Blau Cecil, Bizlay és Jezsovay írók. A fővárosi előkelő társadalom alakjait mutatja be Ferenczy rend-

kívül ügyesen finom szatírával. Majd minden alakjának megvolt az élő mintája. A századeleji budapesti írói, művészi és előkelő társadalmi osztály ismert tagjai voltak modelljei. A darab dialógusa természetes, szellemes és minden oldalról jól megvilágítja a témát. E tekintetben kevés magyar vígjáték vetekedhetik vele. Ezt a darabot tekinthetjük Ferenczy legsikerültebb alkotásának.

Következő műve *A nagy érzés*, dráma öt felvonásban. Ez a dráma tulajdonképpen a Pogány Gábor című drámát egészíti ki; mindegyik ugyanazt a disszonanciát rajzolja, de mindegyik más oldalról: Pogány Gábor — mint láttuk — eszével akarja leigázni érzéseit és mégis ezek kerekednek felül és megsemmisítik őt és hozzátartozóit is. Dános László nem bízik Leona iránti érzelmében, nem hiszi, hogy ez az a „nagy érzés“, amelyet ő keres, csak akkor veszi észre tévedését, mikor az már késő mindkettőjükre nézve. Leona, kit Dános távozása végig sértett, megsemmisíti őt és önmagát is.

A darab meséje érdekes, bár fejlődése nincs minden zökkenő nélkül. Egy budapesti kisebb szállodában báró Stanojlovits pikniket rendez barátaival, akik között van a gazdag Dános László, aki már egy fél éve udvarol a szép és gazdag Leonának, de még vallomást nem tett, mert nem hisz érzésének igazságában és erejében. A mulatságon részt vesz Garam is, aki világkörüli útra készül, de útitársa lemondott és most Dánost szólítja fel, hogy legyen útitársa. Dános eleinte vonakodik, de mikor a szálló szomszéd szobájában egy szerelmes pár öngyilkosságot követ el, megváltoztatja elhatározását. A fiatal párt már előbb is ismerte és most, hogy együtt mentek a halálba, gondolkozóba esik. Így elmélkedik: „Amire vágyom, az egy nagy, erős érzés... hatalmas, egész lényemet átható legyen... Az út, melyen haladtam eddig, nem visz oda. Ez az út legfeljebb az úgynevezett polgári boldogsághoz vezetett volna. Vagy nagy érzés, vagy semmi. Hogy részünk lehessen a nagy érzésben, kerülnünk kell a kis érzéseket.“ Ezért most Garam útitársául ajánlkozik. (I. felv.)

Dános öt évig volt távol. Ez alatt az idő alatt Stanojlovits, ki Dánosnak rokona és földbirtokos szomszédja, feleségül vette Leonát. Dános most otthon gazdálkodik s így találkozik Stanojlovitssal és Leonával. Stanojlovitsék kastélyukat átalakíttatják és azért egy ideig Dános vendégei. Maga Leona veszi rá férjét, hogy hívassák meg magukat Dánoszhoz. (II. felv.)

Stanojlovits észreveszi, hogy Dános és Leona közt van valami. Leona kacérkodik Dánossal, de sikerül férjét megnyugtattania. Dános kerülni akarja Leonát és ezért hosszabb időre Bécsbe akar utazni, de mégsem megy el, mert szíve nem engedi és amikor Leona megtudja, hogy Dános otthon marad, már érzi, hogy győzött. (III. felv.)

Dános érzése mindinkább elhatalmasodik. Végre is valomást tesz Leonának és kéri, hogy váljon el urától és legyen az ő felesége, de Leona ridegen visszautasítja: „te elhagytál engem, hogy keresd a nagy érzést, nos hát én is a nagy érzés keresésének szenteltem életemet. A te nagy érzésed forró, lángoló, az enyém jéghideg, de az enyém is boldogít, — a te nagy érzésed a szerelem, az enyém a bosszú. Elértem, boldog vagyok. Adieu!” Dános le van sujtva, a halálba menekül. Öngyilkossági kísérletet tesz, de életben marad, de Leona sem követi férjét, a nagy beteg mellett marad. (IV. felv.)

Dános sebe életveszélyes. Egy ideig javulni látszik, de a vég rohamosan közeledik. Dános és Leona kibékülnek. Dános belátja egész oktalan életét: „Azt hittem, mondja, hogy a boldogságot messze távolban kell keresni, pedig oly közel lett volna, oly közel.” Minden késő. Dános meghal, Leona pedig az orvos táskájából szerzett méreggel emészti el magát. (V. felv.)

A nagy érzés éppen oly szépen és mélyen elgondolt darab, mint a Pogány Gábor. Kár, hogy a cselekvény szövésében néha magakad. A sok epizód útját állja a cselekvény természetesebb és gyorsabb, egységesebb fejlődésének. Egészen fölöslegesek Hertának, Dános házvezetőjének, jelenetei. Herta is szerelmes Dánosba, félti őt Leonától, sőt kis húgától, Ilitől is, de egész szereplése nem kapcsolódik szervesen a cselekvénybe és akadályozza ennek szerves kiépítését. Igen ügyesek és kedvesek Ili és Goszlópy Pali, a két fiatal szerelmesnek a jelenetei. A fiatalok sorsa Dános kezében van, de húgát addig nem akarja férjhezadni, míg meg nem győződik igazi nagyságáról, őszinteségéről. Mikor már a halállal vívódik és belátja tévedéseit, boldoggá teszi őket. A dráma dialógusa finom szövésű, választékos, diszkrét.

Az *Örök küzdelem*, Ferenczy háromfelvonásos társadalmi drámája, kevésbé sikerült alkotás, de azért ez is érdekes munka. Arra a kérdésre igyekszik megfelelni, hogy mennyire esik a férj hűtlensége beszámítás alá? Ferenczy hősnője többszöri, sőt állandó hűtlenségbe is beletörődik. A szerző végül azt a gondola-

tot emeli érvényre, hogy a férjek gyakori vagy tartós hűtlenségébe nyugodjanak bele az asszonyok. A drámának színpadi hatását nem ez a felfogás biztosította, nem is a már túlságosan kiaknázott tárgy, hanem a mű egyik leggyakrabban fellépő mellékalakja, egy Zlinszky Tasziló nevű kalandor, aki ha akarna sem tudna igazat mondani s aki élénken emlékeztet *Goldoni* „Hazug“ című vígjátékának hősére.

A darab rövidre fogott meséje a következő: Egy boldog, fiatal házaspár kastélyába bevetődik egy kedves svihák, trencsénmegyei hétszilvafás gentry, aki nem jön zavarba, amíg másnak pénze van. Ezt nagyon bosszantja a kastélybeliek vele szemben tanusított tartózkodó viselkedése, amikor észreveszik, hogy az igazmondás nem kenyere. Ez a kalandor becsempész a fiatal asszony levelei közé egy névtelen levelet, amelyhez mellékel a fiatal férjnek szeretőjét a színházba meghívó kártyáját. Ebből támad a nagy baj, boldogtalanság, a feleség már a válásra gondol, de Ervin megmagyarázza a fiatal asszonynak, hogy a férfinak van egy nemesebb része és egy nemtelenebb része és a menyecske nyugodt lehet afelől, hogy a csécsapnak látszó Tibor gróf énjének csak silányabb részével volt hűtlen hozzá — vegye az életet úgy, ahogy van — s mikor a fiatal grófné már-már megnyugodott a változhatatlanba. Ervin az orgonán eljártssza az új boldogság új nászindulóját. A kibékült pár egymás nyakába borul és Zlinszky Taszilónak be kell látnia, hogy minden intrikája hiábavaló volt — happy end — minden jól végződik.

Ferenczy ebben a darabban kedves és elmés, vannak ötletei, megfigyelései és van mondanivalója is. Alakjait nemesak meglátja, de alakítja is őket. A legtöbb érték azonban Ferenczy szellemes, könnyed párbeszédében van. Akkor van elemében, ha finom és eleven, szalónias hangon beszélteti alakjait. Néhány pompás mellékalakja a „Flirt“-re emlékeztet. Ferenczy darabját „Mimikri“ cím alatt vígjátékká dolgozta át, ezt újabban (1926) a Kamara Színház mutatta be.

A Mimikri főszereplője Zlinszky Tasziló, a hazudozó, aki akkor van igazán elemében, ha már-már leleplezik. Talpraesett, elmés ember, ki minden kelepceből kimenekül. Csak egyszer téved olyan hazugságra, amely rútt és erkölestelen, ezen aztán rajta veszt. Ez a bukása. Apor Tibor bárót, a gyanússá lett, félrelépett férjet akarja ezzel a hazugsággal felesége előtt tisztázni, de erős ellenfélre talál a tisztalelkű paprokonban s a férjben is, kinek

lelkiismerete megszólal, ők ketten hódítják vissza a már válni készülő asszonyt a tiszta igazság bevallásával.

Az egész darabban kevés történik, de ebben nem is ez a fontos, az előadásmód, a dialógus finom szövése, enyhe szatírája, elméssége, érdekessége és folytonos feszültsége. Bár ebben a vígjátékban megvannak Ferenczy írói irényei: finom műveltsége, előkelő életfelfogása, derűs világnézete, párbeszédeinek elméssége, választékossága és belső egybekapcsolódása, mégsem volt tartóssabb sikere.

Ferenczy utolsó színműve *A szerelem útjai* nyolc képben, mely a Nemzeti Színházban került bemutatóra, ebben a szerelemnek az emberiség egyes korszakain át mindent megneemesítő erejét mutatja be jellemző képekben. Érdekes drámaciklus ez, melynek vannak szépségei, anélkül, hogy az egész műnek igazi sikere lett volna. Ferenczy ugyan nem akar filozofálni, csak variációkat játszott a szerelem örök témájáról. Az a művészi gondolat inspirálhatta, hogy miesoda csodálatos gazdagság rejlik az örök egy szerelemben és látásait *egy* színházi estén akarta bemutatni.

A darabhoz két expozíciót írt, ami azonban túlságosan sok.

Egy nagy szálló halljában vagyunk és megtudjuk, hogy az író udvarol egy férjes asszonynak, kinek a férje nyomorék és rá akarja bírni, hogy váljon el férjétől és legyen az övé. Ez az író föl fogja olvasni legújabb drámáját a színházigazgatónak és ettől a fölolvastól sok függ, mert ha az igazgató elfogadja a művet, akkor az író a szeretett nőnek anyagi jólétet is biztosíthat. Ez a kerete a műnek, de maga is szerelmi dráma. A mű felolvasása után folytatódik és befejeződik az a dráma, amelynek eleje és vége közé be van ékelve a tulajdonképeni darab. Ez az expozíció, a keretdrámának első része azonban száraz és érdeklődést alig kelt. A költő természetesen nem olvassa fel művét, hanem az lejátszódik előttünk. Sűrű köd kél a színpadon és látjuk a felhőseget és angyalokat, kik a befejezett teremtésről beszélnek. A világ készen van, de mulandó, ki fogja fenntartani? — kérdi Lucifer. A szerelem — felelik az angyalok és máris jó Rafael, hogy ajándékolja a halandóknak a szerelmet. Ez a prológuis egészen fölösleges. A mű nem oly grandiózus, hogy megbírja prológuis gyanánt a mennyei jelenetet és a hozzákapcsolódó nagy emlékeket. Teljesen elegendő, hogy a költő a mű megindulása előtt néhány tájékoztató megjegyzést mond a színházigazgatónak (ezzel együtt voltakép három expozíciója van a darabnak!).

A negyedik kép után még egyszer látjuk a mennyet és halljuk az angyalokat, kik a földi szerelem romlásáról beszélnek. Az előadásokon az első és ezt a második mennyei jelenetet elhagyták és ezzel a darab határozottan nyert is.

A költő darabja a mennyei jelenetek elhagyása után négy képből áll: a szerelem az ősidőkben, színhelye egy ősvadon; Salamonnál, színhelye Salamon király palotája; a múzsahonban, Lesbos szigetén, Sappho korában és a kolostorban, Bresciában, a XIV. században. Négy stílus. Az ősidőkben a hang primitív, Salamon udvarában keleti pompa és bujaság, Görögországban plátói asketizmus, a kolostorban középkori erőszak, jámborság, extázis.

Az első kép stílusos, de drámailag nem él. Az ősvilágban -- ez a költő gondolata -- a szerelem csak a fajfenntartást szolgálja, semmi finomabb, emberi nincsen benne. Ez tudományos, de nem költői gondolat. A darabban a meddő asszonyt elkergei férje; a leányt a szerelmes férfiú úgy hódítja meg, mint a hím állat a maga párját, éppen csak hogy beszélni is tud, a vetélytárs pedig lesből agyonüti a szerelmes hímet és a hátára veszi a nőstényt, hogy eleipelje. Ez túlságosan éles és primitív rajz. Stílus-érzék van benne, de drámai hatása nincsen, nem is lehet. Az állatsorban levő ember nem drámába való.

A következő három kép szép, legszebb az utolsó. Salamon király udvarában a szerelem a kéjt szolgálja. Salomonnak ezer felesége van, de nem csekély mértékben unatkozhatik, mert semmiféle küzdelem nem juttatja győzelemhez, minden nő odaveti magát neki, nem is neki, hanem a hatalmas királynak. Hogy ily körülmények közt a tavasz ünnepén nem a kínálkozó két fejedelmi nő közül választ, hanem egy ártatlan, tudatlan, szegény leánynak veti oda a nászkendőt, azt Ferenczy kedvesen és humorosan írta meg. Az egész jelenetből keleti hangulat árad.

Egészen más világot találunk Lesbos szigetén, Mitilenében Sappho udvarában. Sappho és az ő tanítványai lemondtak a férfi-szerelmről de lehetséges-e ez? Mily finom érzékkel rajzolja a költő azt az állapotot, mely annyira eltávozott a természettől, anélkül, hogy igazán megszabadulhatott volna tőle! Mert íme, jön egy görög ifjú, ki az egyik tanítványt szereti és el akarja ragadni, a leány nem akar menni. De midőn egy szegény asszonyt lát, kit ura megvert és elvert és aki mégis boldogan öleli gyermekét, az elnyomott anyai ösztön felszabadul benne és eltépi a plátói szerelem láncait. A természetes szerelem győzött. Mennyire nem

igaz, hogy a görög nép oly közel állott a természethez! Művészileg és az életben egyaránt messze eltávolodott tőle. Milyen más itt a hangulat, mint a keleti fejedelem kéjes udvarában!

Erős drámai indulat lobog a kolostori képben. A szerelem a kolostorban égi szerelemmé finomodott. Krisztus az apácák mennyei vőlegénye. De ugyanabban a korban a féktelen szenvedély megfér a lemondással. Pandolfo Malatesta betör a kolostorba és éppen a legjámorabb apácát akarja elragadni. Ekkor az ég csodát tesz és az apáca kezén, mellén, lábain megjelennek a stigma-jelek. A vad Malatesta zsoldosaival térdrehull, az apáca pedig extázisban látja mennyei vőlegényét, amint várja, hívja, fogadja és holtan rogy össze. Ez a kép hat legmélyebben, mert a legemberibb. Salamon király soknejűsége idegenszerű és horszolja a kórikumot; Sappho udvarának hangulata különös és komolyság nélkül való, de Malatesta vadságát és a kolostori nők áhítatát megértjük és átérezzük. Itt erős, nagy indulatok szólnak hozzánk.

Ezek után ismét a hall-ban találjuk magunkat és a költő újra ostromolja a szeretett nőt, aki végkép elutasítja. Könyörületes lelke nem tud megválni nyomorék férjétől és süketnéma mostohafiától, kik a nő gondoskodása nélkül elyesznének. Kár, hogy ezt a szerelmes párt oly kevésbé ismerjük s így nem is tud megindítani bennünket.

Valami rezignált, melankólikus érzés borúja sötétíti el ezt a darabot. Fajfenntartás, kéj, lemondás: ez az egész szerelem, ez minden? A középkor után tulajdonképen nem következik semmi, mert hiszen a modern jelenetben is a nő lemond és betegápoló lesz, csak világi ruhában.

Ferenczy Ferenc drámaírói pályája befejezettnek tekinthető. 1901–1912-ig hat egész estét betöltő művet írt. A figyelmet drámaírói tehetsége iránt mindjárt első darabjával (Rablélek) idézte fel és ezt mindvégig fokozottabb mértékben fenn is tudta tartani.

Azok közt a színműírók közt, kik a XX. század első éveiben mutatkoztak be, finom műveltségével, előkelő életfelfogásával, derűs világnézetével és finom hangjával tűnt ki. Ezek a tulajdonai óvták meg az olosó sikerek hajhászásától, a hatásvadásztattól. Színművei inkább irodalmi értékek, mint hangoz sikereket ért színpadi művek.

Ferenczy tanulmányozta a külföldi modern drámaírókat.

Különösen *Ibsen* foglalkoztatta, kinek hatása első darabján szembetűnő. A vígjátékban a modern franciákat, különösen *Maurice Donnay*-t követte és az újabb német (bécsi) vígjátékírókat is tanulmányozta. Érdekelte *Oscar Wilde* is, aki paradox szódialektikájára volt hatással. Ferenczy szereti a komoly problémákat és ha minden felvetett kérdést nem is gondolt végig teljesen, mégis tud érdeklődést kelteni. Ferenczy a vígjátékban tökéletesebb, mint a komoly drámában. Különösen színszerűségével és szellemességével hat. Színpadi művei az újabb magyar drámairodalom maradandóbb értékei közé sorolhatók.

Az olasz irodalomtudomány mai állása.

Írta: KASTNER JENŐ.

A mai olasz irodalomtudomány állásáról akarván beszámolni, elsősorban azt keresem, van-e valami újabb rendszerező munka, mely módszeresen tárgyalja a gazdag olasz irodalom hosszú multját. Mert ha van ilyen, ennek szempontjából vonhatom majd le kétségtelenül a legbiztosabb következtéseket az olasz irodalomtörténetírás törekvéseire vonatkozólag.

Nem kell sokat keresnem. Azonnal szemembe ötlük Giuseppe Zonta *Storia della letteratura italiana*-ja. A három nagy kötetre tervezett mű (I. Medioevo, II. Rinascimento, III. Età Moderna) füzetekben jelenik meg. Az első kötet 1928 végére teljesen elkészült, a második kötet kiadása most van folyamatban.

A Zonta vállalkozása több okból tarthat igényt figyelemünkre. Mindenekelőtt a nagy Vallardi-féle irodalomtörténet óta, melyben minden századot egy-egy külön kötetben tárgyaltak a harminc-negyven évvel ezelőtti olasz irodalomtörténetírás jelesei, nincsen példa ily rendszerezésre. Azután az első reprodukciókkal gazdagon illusztrált olasz irodalomtörténet fekszik előttünk. A szemléltetésnek ezt a módját ugyanis az olasz irodalomtörténetírás eddig teljesen elmellőzte. Zonta irodalomtörténete a nagyközönségnek szól. Annak szólnak a műveknek idézetekkel gazdagon megtűzdelt tartalomkivonatai is. Ha azonban összehasonlítjuk a Vallardi irodalomtörténetével, a Zonta rendszerezése módszer szempontjából is újnak fog tetszeni. Elmaradnak itt a Vallardinál kötelező életrajzok; csak annyit kapunk belőlük, amennyi a művek megértéséhez okvetlenül szükséges. De a főhangsúly még mindig nem ezeken nyugszik. A műveket Zonta dokumentumoknak tekinti, melyekből az olasz szellemi élet történetét akarja megismerni. Érdekli őt tehát a csekély esztétikai értékű mű is, ha fényt vet az olasz szellemi élet történetére. Az olasz irodalomtörténetírás hagyományos századokra-bontása (trecento, quattrocento stb.) pedig hármias beosztásának nagyobb egységeibe tagozódik. Az olasz szellem történetét akarja megrajzolni. Ezért e szellem megszületésének a kora, a középkor, számára fontosabb, mint volt elődei számára. Egy egész kötetet szán neki és ebben is több mint 500 lapon tárgyalja a Dantet megelőző irodalom történetét, nyomról-

nyomra kísértén, hogyan fejledezik egy új lélek, új nyelv, új költészet a római birodalom romjain, hogyan vész el a klasszikus irodalom formaérzéke a középkori ember askétikus megvetésében minden méltatlan cicoma iránt, hogyan kezd a *haza és Itália* fogalma kiesírásni a barbár hódítások zűrzavarában, az olasz nyelv hogyan bontakozik ki középkori közjegyzői okiratok vulgáris latinságában, stb.

Azonban nagyon tévednénk, ha Zonta művében a mai német irodalomtudomány szellemtörténeti irányának olasz hajtását keresnők. Mert igaz ugyan, hogy a fejezetek végén található kimerítő bibliográfiai tájékoztatás felöleli a legújabb német irodalmat is, mely az olasz szellem által kezdeményezett világnézeti változások iránt annyira érdeklődik, de ez az irány a konzervatívabb olasz irodalomtörténetírásban nem lelt oly rajongó követőkre, mint nálunk. Hiszen — nem is szólva az éles Spengler-bírálatokról — Karl Vossler olaszra fordított munkáit (a modern olasz irodalomról vagy a Danteről szólót) is nagy fenntartással fogadta az olasz kritika. Benedetto Croce, a hegeli tanokon nevelkedett filozófus és irodalomtörténész, most is élénk figyelemmel követi ugyan a német fejlődést, de csak e napokban megjelent legújabb munkájában is¹ Troeltsch, Burdach, Vossler, Wölfflin, Strich, tárgyát érintő megállapításait olykor „túlságosan általánosítónak“ s ezért „esalfa káprázatoknak“ tartja (6. l.). Úgy érzi, hogy a forma és stílus vizsgálataikban túlságosan kizárólagos szempontokká váltak (32. l.) és hogy az általa áttanulmányozott művek tömege nem igazolja kevés dokumentumból levont némely alapvető következtetésüket. A XVII. század lelkiségével nagy kedvvel foglalkozó német szellemtörténeti munkák hatása Crocenál — bár az előszóban elismeri, hogy újszerű történeti és módszertani problémalátásuk nélkül aligha írta volna meg könyvét úgy, ahogyan azt megírta — mondhatnók abban az engedményben merül ki, hogy az olaszoknál eddig szokásos „seicentismo“ helyett barokk-izlésről beszél ő is.

A mai olasz irodalomtudomány tehát független a német Geisteswissenschafttól, bár tud róla és eredményeit igyekszik a maga javára fordítani. A figyelem, melyet szellemi áramlatok vizsgálatának és forma-szempontok alkalmazásának szentel, olasz tradícióból, mégpedig éppen a Croce még mindig igen

¹ Storia della età barocca in Italia. Bari, 1929.

elevenen ható Esztétikájából és filozófiai idealizmusából táplálkozik. De oly jellemvonásai ezek az olasz irodalomtudománynak, melyeket az újabban megjelenő irodalmi tanulmányok és monográfiák már címükkel is igazolnak. Gyakran szólnak ezek egy század „lelkéről“ és foglalkoznak egy eszmének vagy szellemi áramlatnak történetével.²

Az összefoglaló rendszerezés és monográfia-irodalom e sajátosságai mellett azonban feltűnhet még valami: azt a lendületet értem, melyet az utóbbi években olasz költők, írók műveinek és levelezéseinek teljes kiadása vett,³ amiben az olasz szellemi élet minden területén ma oly erővel érvényesülő nacionalizmus megnyilvánulását kell látnunk, mely az irodalmi multnak minél tökéletesebb feltárásán fáradozik. E megállapításunkat az a körülmény is igazolja, hogy a mai olasz irodalomtudomány azokkal az írókkal foglalkozik legszívesebben, akik az olasz erkölcsi és nemzeti megújulás, a risorgimento előfutárai vagy zászlóvivői voltak.⁴

Ötven évvel ezelőtt az olasz irodalomtörténész aligha kutatta volna oly szorgosan a *haza* és *Itália* fogalmainak első felbukkanását a középkorban, mint azt Zonta teszi, és aligha fordított volna annyi gondot Dante vagy Machiavelli politikai gondolatának taglalására, mint azt újabban Francesco Ercole kiváló tanulmányában tapasztaljuk.⁵

² G. Zonta: *L'anima dell' ottocento* (Torino, 1924.); F. Rizzi: *L'anima del cinquecento* (Milano, 1928); A. Fardeletto: *La vita e l'anima... dal cinquecento al novecento* (Bari, 1929); A. Gerbi: *La politica del settecento. Storia di un' idea* (Bari, 1928); A. C. Iemolo: *Il giansenismo in Italia prima della rivoluzione* (Bari, 1928).

³ Egymás után jelennek meg Foscolo, Giusti, Machiavelli összes művei; V. Monti, Gioberti levelezése, stb.

⁴ L. pl. C. Antonio-Traversi és A. Ottolini hatalmas monográfiáját. Ugo Foscoloról (Milano, 1928).

⁵ *La politica di Machiavelli* (Roma, 1926); *Il pensiero politico di Dante* (Milano, 1927).

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Anekdóták forrásai.

Fenti címen e folyóirat 1928. évf. 7—8. számában Szigetvári Iván egy XVII. századi francia anekdotagyűjtemény 9 darabjára hívta fel figyelmünket. Valamennyit olvasta, illetőleg hallotta magyarul is, de megjelölni nem tudja, hogy hol. Ezzel mintha utalni akart volna arra, hogy többek között egy kritikai anekdotatárunk is hiányzik, mely az ilyesféle kétolyunkben nyomban emlékezetünk segítségére siethetne. Sajnos, mi még a kezdet kezdeténél sem tartunk. Anekdótás könyveinket számba sem vettük, még kevésbé dolgoztuk fel rendkívül gazdag anyagukat. Tehát semmi előzményre sem támaszkodva, — lehet, hogy hiányosan — mégis megpróbálom a Szigetvári Ivántól ismertett anekdoták közül ötnek magyar változatait összeállítani. Ebből kitűnik, hogy ezek semmiesetre sem a szerzőtől gyanított Tallemant francia könyvből jutottak hozzánk. Az útvonal megállapítása ezeknél a vándor tárgyaknál különben is nehéz, sokszor lehetetlen, minden esetben nagy óvatosságot kívánó feladat, mert az anekdotagyűjtemények legtöbbször többé-kevésbé szemérmetlen kompilációk. Ezekről már G. Ph. Harsdörffer megmondta helyes véleményét az *Ars Apophthegmatica*-jában (Nürnberg, 1662. 3542. sz.): „Die Bücher-schreiber sind zum theil wie die Guckguck, einer guckt den andern nach, und wenn man einen hört, so hört man sie fast alle.“

1. (1.) Az Oseuna herceg nápolyi vicekirályhoz fűződő anekdota Taxonyi János nevezetes példatárában (1740—1743. II. II. VII. 268. l.) olvasható először magyarul. Jablonkay Gábor *Taxonyi életrajza* (Kalocsa, 1910. 299. l.) a magyar jezsuita közvetlen forrására is rámutatott (*Ardia*, III. *Poenitent. Instr.* 21. sz. 6. pag. 316.). Még ugyanebben a században Kónyi János is elbeszéli ezt a történetet (*A mindenkor nevető Democritus*. Buda, 1786. II. 182. sz.), minden mozzanatában megegyezően a Taxonyi és a Szigetváritól idézett Tallemant elbeszélésével. A jóízűen anekdotázó strázsamester mégsem náluk olvasta a nápolyi alkirály elmésségét, hanem minden valószínűség szerint Friedrich Nicolai berlini könyvkereskedő *Vade Mecum* (Berlin, 1767—1782) című 10 kötetes sorozatában (I. k. LVI. sz. „Die Galerensclaven.“) bukkant rá. Ezt azért merjük állítani, mert a XVIII. század e legterjedelmesebb német anekdotagyűjteményében Kónyi 393 elbeszéléséből 255-nek, tehát majdnem háromnegyed részének csaknem szószerinti német szövegét kapjuk. A *Democritus* hat kiadása népszerűsítette nálunk ennek az anekdotának ismeretét. Közelfekvő tehát a gyanú, hogy Kis János is Kónyinál olvasta az ossunai herceg esetét (*Ifjúság barátja*. Pest, 1816. I. 272. l.: „A' nyílt szívűség' jutalma“), de az is lehet, hogy máshonnan másolta le. Annyi kétségtelenül

megállapítható, hogy ő is írásbeli forrást használt. Ezek a népszerű könyvek aztán annyira beleolvaszthatták a szájról-szájra járó anekdota-anyagba ezt az elbeszélést, hogy Vas Gerebennél (*Neversünk!* Pest, 1856. I. 181. l. ÖM. IX. 441. l.), akinek emlékezetében már feledésbe merült Ossuna herceg nápolyi vicekirály neve s csupán „egy nagy úr“-hoz fűződik a főbb vonásaiban és lényegében megmaradt cselekvény, nem is szükséges irodalmi forrást keresnünk. A legérdekesebb magyar változat azonban a 600 válogatott adomát tartalmazó *Pipafüst* c. gyűjteményünknek „A beismerés jutalmá“-ról szóló elbeszélése (Szekszárd, 1898. 6. l.), amelyben Ossuna herceg helyét Mátyás király foglalja el s az eset színhelye sem a gálya, hanem egy „fogház“. Így öltött lassanként kifogástalan magyar ruhát ez az idegen eredetű anekdota. Az ilyen nemzeti lokalizálás nem ritka eset az anekdoták világában.

2. (4.) Az az anekdota, hogy a szamarakat hajtó öreg asszonyt a szamarak anyjának csúfolják az emberek (rendszerint a járókelők vagy a gyermekek) s az fiainak nevezi a gúnyolódókat, magyar nyelven Kónyinál található meg első ízben. Ő már magyar anekdotaként közli, a nagyszombati diákokat téve meg szereplőként (*Democritus* I. 106. sz.). Rajta kívül még 3 gyűjteményben lehet megtalálni ezt az anekdotát: Vas Gereben, *Neversünk!* Pest 1856. I. 81. l. ÖM. IX. 370. l.; Kőmives János, *Gondűző*. Eger 1867. 294. sz.; Gácsér Pista: *Abczug!* Budapest é. n. 58. l.

3. (5.) Szintén Kónyi János beszéli el — tudomásom szerint — először a kemény télen dühös kutyáktól a „Brabontziában“ megtámadott spanyol esetét, aki átkozódásra fogja, hogy a kutyákat szabadon eresztik, a köveket pedig megkötik (*Democritus* I. 75. sz.). Nemcsak a francia, hanem a német anekdotagyűjteményeknek is kedvelt darabja volt az idegen ember balgaságának ez a kigúnyolása (pl. *Das blaue Buch zum Todtlachen*. S. 1. s. a. XVIII. sz. 22. sz.). Még három magyar gyűjteményben akadtam rá erre az anekdotára: Andrád Sámuelnél (*Elméts és mulatságos rövid Anekdóták*. Bétsben 1789. I. 295. sz. „Szabad ebek, s kötött kövek“), Dvorzsák Jánosnál (*Adomák és veszemék*. Budapest 1903. 6013. sz.) és Babik Józsefnél (*Fráter Jukundián*. Eger 1891. 84. l.). Ez utóbbinál magyar színt nyert ez az idegen anekdota: Szatmáron esik meg a kaland egy olasz jezsuitával.

4. (8.) Azt a jóízű anekdotát, hogy a halálraítélt szabómester helyett az egyik bognár felakasztását kívánja a falu lakossága, mert az utóbbiból kettő is van, míg szabó csak egy mesterkedik a faluban, — Andrád Sámuel mondja el először magyarul (*Anekdóták*. I. 188. l.). A „magyar Democritus“-nak a *Vade Mecum*-ból átültetett (VII. 16. sz. „Ein Schmidt und drey Schneider“) darabjai közé tartozik ez az anekdota. Nála s a későbbi magyar változatokban rendszerint egy kovácscról s két takácscról vagy két borbélyről esik szó. Magyarul olvasható még a következő helyeken: Dugonics András, *Magyar Példa Beszédék*. Szeged 1820. I. 110. l.; Erdélyi János *Magyar Közmondások könyve*. Pest 1851. 504. sz. („Hetedfél Balázsnak csak egy esze“ szólás magyarázatául), Vas Gereben, *Neversünk!* Pest 1856 I. 237. l. 237. l. „Hetedfél Balázsnak csak egy az esze“, Kőmives János, *Gondűző*. Eger 1867. 86. sz.

5. (9.) Az ingyenborotválás s közben a kint vonító kutya, melyről a szenvedő alany azt hiszi, hogy azt is ingyen borotválják, rendkívül népszerű

adoma, amely többek közt a Joh. Pet. de Memel (*Lustige Gesellschaft*. Zip-pelzerbst 1657. 326. sz.) és F. J. Rottmann (*Lustiger Historien Schreiber*. Freystadt, 1717. LV. 79. l. „Der um Gottes Willen geputzte Armer“) híres gyűjteményeiben is fellelhető. Magyarul Kónyi János jegyezte le először (*Democritus*. I. 36. sz.). Lehet, hogy a *Vade Mecum* elbeszélése (III. 28. sz. „Etwas um Gottes willen“) volt a mintája, bár ebben — s a fenti két gyűjteményben is — egy szegény ember, míg Kónyinál egy franciskánus barát az áldozat. Vajda Jánosnál egy koldus szerepel ebben a kényelmetlen helyzetben s kutyavonítás helyett macskanyávogás ébreszt benne részvétet a szegény állat iránt (*Magyar bors*. Budapest, 1876. 113. l. „A koldus és a horbély“). Az újabb gyűjteményeinkben jellegzetes cigányadomaként szerepel (Öreg Hegedüs Lajos, *Eredeti tréfák s mondák a cigány életből*. Pest 1857. 38. l. „A cigányt Isten nevében borotválják a városban“; Dvorzsák János, *Adomák és veszemék*. Budapest 1903. 853. sz.)

Az itt tárgyalt anekdoták meglehetősen szürke darabjai a műfajnak. Anekdotás könyveinkből rengeteg olyan anyagot lehetne összeválogatni, amelyek a legnevezetesebb európai vándortárgyak magyar változatait képviselnék. Nem szabad tehát felednünk, hogy magyar anekdotagyűjteményeink számbavétele s nemzetközi kapcsolatainknak megkeresése még az irodalomtörténeti kutatásaink adósságai közé tartozik.

György Lajos.

Egy tudós hitszónok Madách Imréről.

Madách Imréről szól Löw Immanuelnek, a tudós szegedi főrabbinak, nemrég megjelent „*Hetven Beszéd*“-e közül az egyik, melyet 1823-ban január 21-én, a költő születésének századik évfordulóján, tartott. A beszéd hét prófétahoz fűződik, akit egy régi héber tanítás felsorol, és e kapcsolat alapján Löw hét szakaszban méltatja Madáchot. Bevezetésül így foglalja össze a maga szempontjából Madách költészetének egyes mozzanatait: „A szentírás költésén felel és érlelődék Madách látói lelke. Jó könyve volt szárnyaló képzeletének szárnybontója, alkotásának indítója. A szentírásból merített nem egy kisebb törlejtésének anyagát, Jó könyvéből egyedül túlélő szerzőményének keretét. Megénekelte az agáda költői képzetei nyomán a nő teremtését, Abel halálát, Lót nejeének megdermedését. Megkísérelte drámába foglalni Mózes emberfölötti alakját és jellemének mélyére hatolt, midőn így szóltaltatta meg:

Jaj a népnek, ha nincs költésze!
Lelkét elfojtja a körültekintés;
A lelkesülés szülhet csak nagyot!”

Azután, miként már említettük, hét prófétaalakhoz, t. i. a bibliai Bileam, Beór, Jó és ennek négy barátja alakjához köti Löw Madách ismertetésének fonálát, érdekesen megvilágítja Madáchban a poétát, a gondolkodót és a politikust. Egy figyelemreméltó, Madáchra jellemző életrajzi apróságot is tudunk meg Löw emlékbeszédéből. 1890-ben a főrabbinak egy hive (Schönwald Márk volt a neve) hirdetésre jelentkezett. Átadta a születéslevelét.

Csetvén született 1850-ben. Löw végigfutott a születéslevelén és utolsó során meglepődve akadt meg szeme. A jelentkező megszólalt: „Ügy-e, hogy csodálkozik? Madách Imre volt a komám! Apám házizsidajuk volt és a fiatalúr fönn tartotta magának a zsidó tiú komaságát.” Löw Immanuel beszédében sok finom megjegyzés van Madách költészetéről általában és külön egyes műveiről is: az Ember Tragédiájáról, a Mózesről, a Mária királynéről stb.-ről. A magyar irodalomtörténet és esztétika, illetőleg az Irodalomtörténet nem mehet el Löw Immanuel finomszövésű beszéde mellett, anélkül, hogy tudomást nem venne róla.

—l—s.

Egy Osszián-töredék.

Fábián Gábornak Osszián-kiadásához írt bevezetésében a régebbi magyar Osszián-fordításokról is beszámol Heinrich Gusztáv. (Fábián Gábor: *Ossian énekei*. Bpest, 1903.) A fordítások felsorolása természetesen nem tart számot a teljességre. Heinrich adatait megszerzem egy aprósággal.

Csicsáky Imre, a még ma is élő költő pap, *Csicsáky Imre kisebb költeményei és műfordításai* (Temesvár, 1888. 119. l.) c. verses kötetében találunk egy töredéket Ossziánból. A fordítás címe: *Darthula sírdala*. Keltezése: Zsombolya-Csitó, 1885.

Csicsáky a *Dar-Thula* c. ének végén levő sírdalt, a bárdok dalát, fordította le az eredeti versmértékhez alkalmazkodva. A sorok rímtelenek; az ossziáni versek sémájában Ahlwardt értelmezését követi.

Csicsáky átültetésében a sírdal 23 soros, Kálmán Károlynál 22, Fábián-nál 18 sor; Denis német fordításában szintén 18 sor.

A Dearduil (Fábiánnál Gyárdúl) névből Macphersén csinált Dartthulát. Kálmán a Dearduil nevet magyarosan Dardula-nak mondja.

Timár Kálmán.

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

Krudy Gyula.

Az elmúlt esztendő végén falragaszok hirdették az ötvenedik esztendejét elért Krudy Gyula munkáinak gyűjteményes kiadását. A gyűjtemény ígért 16 kötete a termékeny író munkásságának még felét sem ölelheti fel, hiszen — ha jól számítottuk — 27 elbeszélés-kötet, 30 regény és egész sereg ifjúsági mű forog a neve alatt. A gyűjteményes kiadás terve és ez a bő termés azt mindenesetre bizonyítja, hogy az írónak ragaszkodó olvasóközönsége van, és a mi kötelességünk az, hogy megállapítsuk azokat a tényezőket, amelyek Krudyt ehhez a letagadhatatlan írói sikerhez segítették.

Hogy Krudy az irodalmi siker tényezőin gondolkozott, azt, ha semmi más, egyik regényének ez a — két író között lefolyó — párbeszéde is igazolná: „Mindig csak azt írnád, amit a közönség szeret... Vigyázz, hogy ne essél hazafias áramlásokba, mert nyomban öregnek és tehetetlennek mondanak... Úgy írnád meg hazádat, mintha az, nem is a te hazád volna, csak átutaznál rajta. Úgy írnál a nőkről, mintha sohase lett volna se édesanyád, se testvéred. Mulatságos, félszeg, hóbortos oldaláról lásd írásaidban a magyarokat, tetszeni fogsz olvasóidnak; sikert aratsz, ha kidomborítod férfiaink léhaságát, asszonyaink erkölestelenségét, kisasszonyaink snájdigságát...” Vajjon ez gúnyos-keserű megállapítás írónk ajkán, vagy maga is tapasztalta ennek az írói programmnak a sikeres voltát?...

Figyeljük meg Krudy Gyula szeme irányát, hogy erre a kérdésre őszinte választ adhassunk. Amikor I. Ferenc József arcképét akarja megfesteni, ezzel kezd a portréhoz: „Kísértetnek kellene lenni Budán, a Várhegyen, hogy mindent pontosan elmondhatnék róla. Azon a titokzatos lépcsőn kellett volna járni, amely a vérmezei oldalról vitt fel a budai várba, amikor azt a mezőt még »generálisok kaszálójának« nevezték. (Ferencz József idejében kétszer vették igénybe ezt a rejtek-folyosót:

egyszer a régi Népszínház könnyezve szeretett csalogánya, aki valamely titokzatos okból közvetlenül az éjféli óra előtt »volt kihallgatásra rendelve« a Népek Atyjához, — másodszor egy dunai vidra, amely télvíz idején fürgén felszaladt a grádicson a legnagyobb magyar uraság dolgozó szobájáig, hogy az inasok alig tudják vala elhessegetni a hivatlan vendéget.) Befalazott vitéznek kellett volna lenni egy kémény falába a király házában... Vagy eleven testőrnek lenni a Király hálószozája előtt...”

Ebben a rövid néhány sorban a következő jól kiszámított családtek röpülnek az olvasó felé: egy kényes látogatás (a király és az énekeső éjféli kalandja); a hálószoza, amelyben katonapokrócos ágyon forgolódik a király, mivel a királyné „nem nyitja ki szelíd kézzel a hálószozába vezető ajtót”; egy különös mese a várba jutó vidráról; és egy sejtető kép a házkéménybe falazott vitézről. Krudy Gyula a maga irodalmi receptjéül ezeket a mozzanatokat válogatta ki. Minden írásában van valami „sokat sejtető” vagy sokat kimondó kaland, jó csomó intimitás-elsuttogás, egy kis különösség, és nem ritkán egy kis romanticizált mult.

Ámde ne siessünk a megállapításokkal. Itt van előttem legismertebb és talán az írónak is legkedvesebb regénye: a *Vörös postakocsi*. A gyűjteményes kiadás címlapjára és a gyűjteményes kiadást hirdető plakátra egyaránt ez a postakocsi került. A regény meséjében a valóság elemeit maga az író leplezi le *A tegnapok ködlovagjai* című kötetében. A vörös postakocsi Alvinczyje Szemere Miklós, a titokzatos Madame Louise az újvilágutcai Róza, a virágárusleányból A. A. gróf szerelme révén „fehér kaméliásnővé” emelkedő nagyvilági hölgy, s a körülöttük rajzó alakok Szemere Miklós különö társasága. Alvinczy alakja némi romantikus titokzatossággal színeződött, régi szerelmes kalandjai határozottabban hangsúlyozódnak. De ez csak a keret a költött hősök regényéhez. Két vidékről Pestre került színésznő a főhős: Horváth Klári és Fátyol Szilvia. Ezeknek gondolkodása ilyen életcél körül forog: „Csak egyszer életben látnék egy finomfejű embert, aki nem a fodrász keze és a betanult színházi fogások révén érdekes, hanem a természetből valójában finomnak, nemesnek, exquisitenek született! Egy középkori urat vagy egy régi művészt szeretnék ismerni. Egy firenzei nemest, aki úgy gondolkozik és érez, mint Dante. Vagy egy hírlapírót, aki olyan úriember legyen, mint a velencei doge.

Ilyen embernek szeretném magam odaadni. Utóvégre huszon-négy esztendő vagyok. Itt az ideje, hogy megkezdjem a szerelmi életet. Mert — folytatja — már orvosi szempontból sem helyes, hogy egy huszonnégyéves, egészséges nő érintetlenül járjon. Mire való a városban az a sok férfi!...“ A regény meséje nem is több, csak ennek a törekvésnek a története. Az egyik vágyakozó eljut ugyan Madame Louise szalonjába, találkozik Alvinczyvel, de végre is annak a Rezeda szerkesztőnek lesz ápolónője, aki Debrecenben udvarolt neki s akinek Múzsája most „nem visel tiszta fehéreneműt“. A másik azzal a fiatal-emberrel tűnik el a színről, aki tizenöt esztendő korában egy verset mondott neki, verset, amely után elszakadtak egymástól. Mesének ez bizony kevés, de az íróknak abban a körében járunk, amelynek a kétes egzisztencia a tagsági-jegye. Szerelmes vágyódást figyelünk, amelyben nagyon kevés a realitás, de mégis sok az érzelmesség. A szerelmi érvényesülés birodalmának kapui merednek elénk és a kulcslyukon a kis Clarence boldogulásának fénye csillog keresztül. Házmasterlányok álmvilága ez, ma nyilván a hősnők pályája valahol Hollywood filmbirodalmában végződnek. Az egész regény olyan, mintha Szomjas uram idézett irodalmi receptje szerint készült volna. És ez Krudy Gyula legismertebb, az író szemében is legkedvesebb munkája!

Általában, Krudy írásaiban a mese mintha másodrangú fontosságú lenne. Maga is megvallja néha: „Mese vajmi kevés van itt.“ Vagy: „Ah, mi unalmas, száraz mese!“ Egy helyt: „Ilyen kicsinyek, aprók, semmitmondók az én történeteim.“ Elbeszéléseinek alig tíz percentje telik ki meséből teljesen. Regényei közt Jókai mesebőségére emlékeztető egy sincs. Még Mikszáth modorára is csak egy emlékeztet: az *Andráscsik öröksége*. A többiben a mese elvész a hangulat nedvében. Rendesen már a megindulás is hangulati húrokat penget: „Vajjon álmodnak még az emberek? És mit álmodnak?...“ Vagy: „Jövel meleg, szerelmes nyári nap! Lágy, édes sugaraid bejönnek az ablakomon s ezek a sugarak bekóborolják körülöttem a szobát. Az akác virágot bont és a félig nyitott zsalugáteren át a délutáni szél a szobámba sodorja az akácvirág illatát...“ De van egy érdekes ötlete ennek a hangulat-áradatnak a biztosítására: Szindbád alakja. Nem sok rokonsága van ennek a Szindbádnak azzal az Ezeregyéjszaka-beli ismerősünkkel, talán csak az, hogy

utazásában sem a tér, sem az idő nem köti meg. Azután meg valami felelősségnélküli szerepcserére jogosítja ez a köntös, Szindbád köntöse, amelyet könnyed kézzel vet emlékeinek fodraira és álmainak felhőfoszlányaira. És a köntös lehetővé teszi, hogy a mese hősének alakja mögött magát az író sejttesse, és így mindenféle mesetárgy fölött az író hangulati meghatódását felhőztesse. Nem szabad azonban ezt a hangulati járulékot túlságosan sokra becsülnünk művészi szempontból; nem ér el többet ezzel, csak azt, hogy valami gyengéd érzelmesség lopózik az olvasó szívébe, egy kis fogólép a lép vesszőre. Hogy maga sem tartja valami fontos elemnek, azt elárulja azzal is, hogy Szindbád utazásainak elbeszélés gyűjteményébe is kerülnek darabok, amelyeknek más megnevezett hőse van, amelyekben magának Szindbádnak semmi szerep sem jut. De ott, ahol Szindbád a hős, mint a regénnyé nőtt *Francia kastélyban*, ez a szindbádi köntös rejtelmessé hivatott tenni a mögötte megvonuló íróhóst. Csakugyan, itt a költő-szindbád olyan rejtelmes tökéletességű hős, mintha a Fekete Gyémántok hőséhez járt volna iskolába.

Egyébiránt van még egy eszköze Krudynak e romantikus hangulatosság állandó ébrentartására: stílusa. Megjelölései csaknem állandóan hasonlatok lámpájában vesztek valóságuk színét és öltenek rejtelmes, „regényes“ ködöt magukra. Egyik novellájának elejéről idézek egy csokrot: „Reggeltől estig a kocsisom zöldre fakult rongyos hátát néztem, a lovak fülét és a csörgők szóltak, *mint* egy láthatatlan zenekar játéka, amely a temetésemen vagy az esküvőmön kíséri lépteimet... A vasrácsos ablakon át pirosan tündöklött föl a tűzhely lángja, *mint* a zsoldos katona álmában, aki Zsigmond király idejében megfagyott a határszéli országúton... Egy hóba temetett kis koresma tájékán, amelyet *mintha* a svájci kártyából vágtak volna ki, árva muzsikusz pengette hangszerét, az orra piros, *mint* a müncheni babáknak, kerek kalapja mellett fácán elhullajtott tolla és a szakálla hegyes, *mint* a rablólovagoké...“ És így tovább, másfél oldalon tíz mint- és minthával. A hasonlat Krudynál nem megvilágító erejű, hanem éppen a realitásától kell megfosztania a megnevező szót, hangulati ködbe kell merítenie a valóság konkrét elképzelését.

És mégis, ha az ember végiggondolja Krudy regényeit, egész sereg ismerős alak merül fel az emlékezetében. Mi ennek

a magyarázata? Igen egyszerű. Két eszköze van erre: az egyik régi, jól bevált eszköz, az alakok ismétlése. Az *Andráscsik öröksége* talán azért a legérdekesebb, mert ebben mintegy összefoglalja ezeket a kedvenc alakjait: élükön Zathureczkyvel és a Gáál-családdal. A felvidéknek ez a tőtből magyarrá formálódó zsentrije, a maga iparosrokonságával és vagyonából egyetlennek átmentett büszkeségével nem ismeretlen Mikszáth olvasói előtt. De Krudy egyéni szint tud adni nekik, elsősorban azokkal a szoknya-kalandokkal, amelyeknek elmondásában sokkalta találékonyabb, mint Mikszáth.

A másik eszköz szorosabban a regény művészetéhez tartozik. Krudy, aki még stíljében is szereti a realitást elúzó ködöt, egy-egy alakját ügyesen tudja valami feledhetetlen megfigyeléssel egyéníteni. Az egyikén csak az elmaradhatatlan köpeny, a másikinál egy ismétlődő mondás, a harmadiknál egy furesza gesztus, a legtöbb alakban pedig multjának egy lemoshatatlan kalandemléke az, ami megköti az embert az olvasó emlékezetében. Különösen elbeszéléseiben akad bőven erre példa; csak egyet említek, a három orosz barátot *A paraszkira-malom* című elbeszélésében. Az ember nem tudja elfelejteni a nagytalpú Hipácot, aki fekete hosszú szakállát úgy ujjaira tudta csavarni, hogy kezét alig tudta aztán kiszabadítani, a szépfürtű Nicefort és az öles termetű Cirillt. És ilyenkor mintha ez a megfigyelőerő nem is engedné ki karmai közül a realitások őszinteségétől idegenkedő költőt; minden alakja ilyen jellegzetesen formálódik ki, mint itt a vöröskés Bobák és az alázatos Prokop.

Krudy írásait ez a reális megfigyelőerő és azzal kergetődző hangulati ködösség jellemzi. Az előbbi az elhithető, az utóbbi az olvasónő szívét ejti meg. De ezzel még nem hódított volna közönséget. Abból a fentidézett irodalmi programból még egyet tanult: a pikáns ízt a mesében és stílusban. Mintha önmagát jellemezné, amikor a mesemondást ily hasonlati párokkal szemlélteti: „...mint egy kontynak ábrándos feltűzése az önfelédkező karokkal. Mint egy bokánál feljebbesuszamlott szoknyának a megigazítása a simogatásra született tenyérrel; mint egy medalion, melyet rejtetten, az ing vászna alatt viselnek a nők életük végéig...” Ez a hang és ez a képzetkör jellemzi Krudy írásait. Nyilvánvaló, hogy meséi is érzelmességük mellett ezzel az érzékiséget hol finoman, hol durvábban csiklandó tartalmukkal és stíljükkel hódítottak. *Alszegehy Zsolt.*

BÍRÁLATOK.

Horváth Cyrill: Irodalomtörténeti tanulmányok. — *Szent László-legendánk eredetéről.* Budapest, 1928. 58 l. — *Két fejezet a magyar irodalom történetéből.* A budapesti Vörösmarty Mihály-reáliskola értesítője. 1927. 28 l. — *Ady Endre hite, erkölce, magyarsága.* Budapest, 1928. 80 l.

Horváth Cyrillnek három értékes irodalomtörténeti tanulmányát foglaltuk egybe ezen a gyűjtőcímen.

Az egyik *Szent László-legendánk eredetéről* szól. Az értekezés a tudós szerzőnek akadémiai rendes tagsági székfoglalója volt. Horváth Cyrill, egyik legköltoőbb lelkű irodalomtörténrtírónk, emellett a középkori magyar irodalomnak kétségtelenül a legalaposabb ismerője. Nincs ezen a területen olyan fa, ha még annyira terebélyes is, nincs olyan bokor, ha még olyan szövevényesen sűrű is, amely rejtély volna, vagy titok lehetne előtte. A Szent László-legenda eredetét is bámulatos adatkészlettel mutatja ki. Mint a vasreszelék mágnes hatása alatt, úgy sorakoznak a sokféle szétszórt, azonos vonásokat mutató legendák Horváth Cyrill tanulmányában. A világos előadás, a biztos elrendezés és az anyag könnyed kezelése semmi kétséget nem hagy az eredményt illetően. ami a matematikai bizonyosság kétségbevonhatatlan igazságával bontakozik ki. A középkori László-hagyományok legendás elemei, egy történet kivételével, már régebről is többé-kevésbbé kimutathatók. Ezek a mesék idegenből kerültek és utólag tapadtak a szent király emlékéhez. Közvetlen forrásaikat nem tudjuk megjelölni, de két dolog bizonyos: az első, hogy nincs olyan határozott mű, amelyre valamennyi, vagy nagyobb részük visszavihető volna. A másik, hogy nem írták ki őket régi forrásokból, hanem a nép tette rájuk a kezét és tőlük kerültek a feljegyzőhöz.

A másik értekezés címe: *Két fejezet a magyar irodalom történetéből.* A mondák korát és a kódexek korát dolgozza fel módszeres kísérletül középiskolában tanító tanárok számára. Ebből a két fejezetből kitűnik, hogy Horváth Cyrill nemcsak kitűnő tanár, hanem világos gondolkodású előadó is. A kérdés tárgyalásánál bő olvasmányi anyagból indul ki s ezekből vonja le egyrészt a tanári magyarázat számára a tanuságokat, másrészt a tanulók által való megtanulásra az eredményeket. A kísérlet tehát tanárnak és tanítványnak készült vezérkönyv. Ilyenféle módszeres útmutató igazán házagpótló mű. Csak azt kívánhatjuk, hogy a hatalmas tudású szerző a megkezdett nyomon továbbhaladva, a magyar irodalmat tanító tanárok számára nélkülözhetetlen vezérkönyvét feltétlenül írja meg, összefoglalva benne a magyar irodalomnak egész történetét.

Ady Endre hite, erkölce, magyarsága. Ez a tanulmány a Budapesti

Hírlapban megjelent cikkek különlenyomata. A könyv nemcsak bizonyítéka Horváth Cyrill sokoldalú érdeklődésének, biztos látásának, hanem igazolja azt is, hogy Horváth Cyrill a tudós objektivitásával nyúl a legkényesebb problémákhoz is. Nem szenved ugyanis kétséget, hogy az Ady-problémának eddig legnagyobb baja volt az objektivitás hiánya. Lassankint mutatkoznak már jobbról is, balról is a tárgyilagos megértésnek a jelei. Horváth Cyrill munkája alkalmas lesz arra, hogy a még mindig alig csendesülő irodalmi harcot a nyugópont fölé terelje. Horváth Cyrill nem idegen bölcsesség olajával töltögeti az érdeklődők lámpását, hanem Adynak a saját nyilatkozatai segítségével állítja össze vallásos és erkölcsi felfogását és emberi törekvéseit. A végeredményül kapott kép végtelen sok adatból tevődik össze, amelyeket a tudós módszeres szorgalma gyűjtött össze Ady költeményeiből és egyéb írásaiból. A szerző szerint Ady Endre erkölcsi szempontból a magyar költészet szomorú alakja. A tagadás, a bűn, a satanizmus főképviselője. A Nyugat bölcsességét akarta elhozni hozzánk, — írja Horváth Cyrill — de a nagy virágoskertből csak néhány mérges növény szapora magvait hozta magával és szórta el közöttünk. Ady Endrét nem tartja a nemzeti eszme árulójának. Szerinte Adyt, mint magyart, eszményi cél hevitette. Tévedésének forrása a kellő kritika hiánya. Vakon ragaszkodott Nietzsche elméletéhez és nem számolt eszméinek lehetőségével és következményeivel. Nem gondolt a rettenetes következményekre, azt hitte, hogy a patriotizmus ösvényén jár és az anti-patriotizmus halálos mérget szórta a lelkekbe. Mint ilyen, akaratlanul is rombolást végzett s verseinek nagy része volt a bekövetkezett forradalmak és Magyarország összeomlásának előkészítésében. Ady Endrének, a zseniális formai újítónak, a bámulatos kifejező erejű lírikusnak, van egy kötetre való kifogástalan költeménye, körülbelül annyi, mint amennyit Párkányi Norbert összegyűjtött az ifjúság számára, bár ezek sem mentek minden erkölcsi botlástól. Egészben véve azonban sem vallásos, sem hazafias, sem erkölcsös költészetünk nem dicsekedhetik Ady Endrével.

Halász László.

Sik Sándor: Gárdonyi, Ady, Prohászka. Budapest, év nélkül.
404 l. Pallas-kiadás.

Az erős analízáló képességgel megírt hatalmas tanulmány egyes részeiben lankadatlan serénységgel és igazán költői átéléssel gyűjtött rengeteg adat van. A mindvégig könnyed, lendületes, lebilincselő előadás sok élvezetet szerez az olvasónak. A tárgy természetében rejlik, ha egyes megállapításai sokszor tiltakozó ollenmondást váltanak ki és heves vitára készítetnek.

Szerzőnk a címlap szerint lelket és formát keres a századforduló irodalmában, már t. i. a XIX. és XX. század váltása körüli magyar irodalomban, hogy ezáltal igazolja a három név, a három egymástól szakadékszerűen elkülönülő egyéniség kiemelését és egymásmellé helyezését. A bevezetésben ugyanezt a célt már a következőképpen fogalmazza: a századforduló körül az emberi szellem, lerázva a természettudományos világnézetnek a tiszta látást elhomályosító akadályait, „kiindul új világot és bele új embert, új típust, új ideált teremteni.” Megjelennek a kiindult új emberek, az új típusok — Gárdonyi, Ady, Prohászka —, akik „új látásmódot és új érzésmódot: új világnézetet hoznak.” Valamivel később tágitja az új emberek az új típu-

sok körét, mert már a tárgyalt negyedszázad java íróinak valamennyiére vonatkoztatja, minthogy csaknem mindegyiknek „eleven és egyéni, saját világnézete van, amit az előbbi kornak csak egyes legkiválóbbjairól lehet elmondani.“ Sem a lélek, sem a forma, sem a világnézet nem elegendő alap tehát a három nagy író különös kiemelésére és egymás mellé helyezésére. Azért a bevezetés tovább keresi a bűvös közös nevezőt és végül is abban látja meg, hogy „ez a három író fejezi ki logeredetibben, logésebben és legművésziebben a kor magyar lelkiségének három különböző arculatát.“ A három író magyarságáról csak annyit, hogy Pírháskának például egészen más irányú volt a működése, a lelki teltség, hogysen a XX. század magyar lelkiségének arculatát különlegesen kereshette volna vagy éppen kifejezhette volna. Ady magyarságáról pedig éppúgy, mint vallásosságáról vagy erkölcsösségéről — legalább abban az értelemben, ahogy ezeket általában érteni szoktuk — jobb hallgatni. A tárgyalt írókról röviden néhány észrevételünk.

Gárdonyi Géza az újabbkori irodalmunknak, sőt talán az egész magyar irodalomnak kétségtelenül egyik legnagyobb értéke, valóságos nemzetnevelő. A lángész sajátlagos bélyegeit azonban nem találhatni meg sem az egyéniségében, sem a munkásságában. Gárdonyi hozott magával annyi újszerűt, mint amennyit minden erősebb egyéniség hozni szokott, kifejezésben is, formában is. Sik Sándor éles, sokszor reális, csaknem bántó megvilágításai nyomán hogyan is tudnánk megtalálni Gárdonyiban az új embert, az új típust Gárdonyiban, mikor a félszeg autodidakta, hiányos műveltségű tanító „az elmének kellő iskolázottsága híján nem egyszer új igazsággént üdvözlő banális laposságokat, igazsággént imád csillogó féligazságokat, megmámorosodik hatásos köntösben fellépő semmisségeken, sőt hazugságokon és sohasem jut el odáig, hogy az appericiált új dolgokat bele tudja illeszteni az igazságoknak és értékeknek évezredek szellemi munkája kialakította hierarchiájába.“ Várhatunk-e új látásmódot, új érzésmódot és új világnézetet attól, aki pl. „a katolikus hit-rendszerről mélyebb és egészen szabatos fogalmakra nem jut s idevonatkozó gondolatai magukon viselik az autodidakta fél-értékének jegyét.“ Hogyan alakulhat ki Gárdonyi tiszta világnézete és hogyan születethet meg formateremtő ereje, mikor össze-vissza olvas mindenféle természettudományt, teozófiát, Tolsztojt, buddhizmust? Ezekből láthatjuk, hogy szerzőnk nagyon leértékeli Gárdonyit, bár végeredményben mégis — úgy látszik — túlbecsüli Gárdonyi formaalkotó művészetét.

Az Ady Endréről szóló fejezetnek összegezését mindenben aláírjuk, bár ez a konklúzió a premisszákkal bizonyos fókig ellentétben áll. Szerzőnk a maga premisszáiba nem akarja azt belevenni, ami azokba szükségszerűen beletartozik. „Életimádó, hedonista-pantheizmus — írja az Adyról szóló rész végén — determinista fajfilozófiája mégis csak a mult sekélyes materializmusából táplálkozik, annak ösztövére parlagát vonja be egy kábító illatú, nagyszerű és új, de mégis csak abból nőtt vegetáció buja virágzata... Ennek a kornak és ennek a magyarságnak minden gyötrelme, minden bűne, minden problémája, minden nyugtalansága, minden sóvárgása, minden dühe és lázadása ott sír, ott vergődik, ott panaszkodik és ott káromkodik Ady költészetében... Ennek a generációnak szomorú idegessége, gyökértelen kapkodása, doktrínér forradalmisága, parvenü Nyugat-imádása az ő

lelkében egy öserejű, ösztönös örvénylésű magyarság mélységeiben merül el és megtermékenyítője lesz egy tépettségében is félelmes erejű tragikusan magyar költészetnek. Ezekből nem tudjuk azt kiolvasni, ami szerzőnk előbbi fejtegetéseiben félreismerhetetlenül benne van, hogy Ady Endre vallásos, erkölcsös és hazafias költő.

Nem hisszük egyébként, hogy a katolikus pap-költőn keresztül talán a magyar katolikus papságnak vagy pláne a magyar katolikus egyháznak volna ez a hivatalos felfogása Ady Endréről és költészetéről. Ha így volna, akkor nekünk, világiaknak, nincs okunk a tiszta erkölcsöt számonkérni Ady Endrétől.

A nagy készültséggel megírt könyv számos helyen végeszakadatlan vitákra adhat alkalmat, de sehol annyi vitatható anyag, mint az Ady Endréről szóló részben. Önkénytelenül arra gondol az ember, olvasva ezeket a fejezeteket, hogy az aposztaták hú fiai az egyháznak, engedelmes alattvalói Krisztus királynak. Ady Endre bárminő erkölcsös, vallásos, istenes lélekkel indult is el rögs pályáján, kétségtelenül a radikális-szocialistáknál végezte. Vallása valami pantheista-hedonista vallás, mert az életnek, a kéjnek, az örömmnek mindenek fölött való és egyedüli kiélvezését tartotta életcéljának és legfőbb hittételének.

Az az egy bizonyos, hogy Ady lelki alkatát oly részletekbe menő finom-sággal elemezve, mint ahogy azt szerzőnk teszi, meg lehet őt érteni és ebből kifolyólag meg lehet neki bocsátani, de maradék nélkül a magunkénak nem mondhatjuk soha.

Még néhány szót Prohászka Ottokárról. Az ő irodalomtörténeti jelentőségét szerzőnk abban látja, hogy „a legnagyobb, legeredetibb magyar szónokok egyike, aki csak a Pázmányok, Kölcseyek, Kossuthok, Apponyiak mértékével mérhetők... A gondolati szépprózának új lírát, új formát, új stílust adott.” Prohászka Ottokár jelentősége mindezeknél jóval több. „Egy új hang csendül meg vele a magyar irodalom kórusában, amely enélkül eddig csonka volt: a misztika mély, gazdag zenéje... Ebben is mint egész küldetésében túlnő a magyar határokon. A letűnt korok misztikusainak legnagyobbjaival is egyenrangú, ha éppen nem emelkedik fölül.”

Ha az irodalomtörténet tisztán stílus, külső forma szerint, vagy csak művészi irányzat szerint ítél, akkor ennél találójában és kifejezőbben Prohászka nagyságát és irodalomtörténeti jelentőségét lemérni nem lehet.

Szerzőnk nagyon is érzi, hogy ez kevés Prohászka Ottokár irodalomtörténeti jelentőségeül, mert maga mondja, hogy „ennek a csodálatosan gazdag és csaknem emberfölöttien termékeny életnek az írás csak egyik, nem is legfontosabb tevékenysége volt és ezt is mindenestül a nagy vezérlő fény, a küldetés ihlete irányította.” Adjunk hát az irodalomnak, az irodalomtörténetnek olyan értelmezést, fogalmazzuk át a meghatározását úgy, hogy Prohászka Ottokár mindenestül beleférjen, mert hiszen őbenne nem a stilisztia, hanem új, a magyar irodalomban majdnem példanélküli embertípus áll az apostoli küldetés szolgálatába: a misztikus lélek. Írói egyénisége ennek a két érdekes típusnak, az apostolnak és a misztikusnak egészen sajátos, gazdag egyéni vonásokkal színezett egyénisége.

Lehetetlen is az, hogy míg pl. minden húszadrangú versszerzőt számon tart az irodalomtörténet, addig Prohászka Ottokárról vagy Ravasz Lászlóról kénytelen lemondani, mert szónokok és nem versírók. *Halász László.*

Péterfy Károly: Váradi Antal. Budapest, 1928.

Péterfy Károly terjedelmes értekezésében Váradi Antal életrajzát, drámaírói munkásságát, prózai munkáit és verses költészetét ismerteti. Váradi Antal életrajzát nem nehéz megírni. Váradi maga gondoskodott arról, hogy életének jelentéktelenebb mozzanatairól is tudomást vehettünk. Műveiben (Ifjúságom, Emlékeim, Naplóm, Följegyzések életem sorából) bőséges adatokat találhatunk. Péterfy ki is aknáztta ezeket és kiegészítette Váradi családi levéltárának adataival és egyéb, Váradiról régebben megjelent cikkek adataival. Nagy szeretettel és lelkesedéssel ír Váradiról. Lelkesedése azonban elragadja és túlzásokba viszi. Így pl. Váradit „a magyar nyelvnek egyik legszebben zengő dalnokának“, „a magyar nyelvnek egyik leghivatottabb hangú hirdetőjének“ mondja. Bőven ismerteti Váradi drámáit, amelyekkel, szerinte, „kiváló sikereket“ ért el. Az Iskariótot „a magyar drámai irodalom egyik kiváló alkotásául“ említi. Drámái közül egyedül a Mózesrel nem foglalkozik, pedig, a teljesség kedvéért, erről is meg kellett volna emlékeznie, annál is inkább, mert ez az 5 felvonásos dráma megjelent nyomtatásban és a Képes Családi Lapok melléklete gyanánt (1878) s így könnyen hozzáférhető. Váradi drámáiról írt összefoglaló méltatása helytálló. E szerint „Váradi drámái nem jelentenek új korszakot, nagy forradalmi lépést a magyar irodalomban“. Váradi prózai munkái közt említi színészettörténeti műveit is, amelyeknek „értéke a magyar színművészet történetére nézve megbecsülhetetlen jelentőségű“. Ez bizony ismét csak túlzás. Váradi e nemű munkáit csak óvatosan, a legszigorúbb kritikával szabad felhasználni, mert ezekben több a költészet, mint a valóság. Péterfy elismerésre méltó szorgalommal kutatott fel minden adatot és használt fel minden forrást, ha ítéleteiben helyenkint elfogult, ez lelkesedésének tudható be, amellyel hőseinek emléket akart állítani.

Perényi József.

Barna János. Fejezetek a makói színészet multjából. Makó, 1928.

Barna János, a magyar színészettörténetnek érdemes munkása, legújabb művében a makói színészet eddig ismeretlen multjából közöl érdekes adalékokat. A makói színészet történetével eddig senki sem foglalkozott. Barna János ebben a művében főképen a színlapemlékeket dolgozza fel, pontosan megállapítja a makói színészet kősi kezdetét és nagy vonásokban ismerteti Makó színészetének korszakait. (A legrégebb kor 1883-ig, a második korszak 1903-ig. 1883-ban alakul ugyanis a makói színpártoló egyesület, mely 1903-ig működött. 1903-tól kezdődik a makói színészet legújabb korszaka.) Moeskó Sándor főispán elnökelete alatt 1903-ban újból megalakul a színpártoló egyesület, amely célul tűzte ki a magyar színészet új csarnokának, a Hollósy Kornélia-színháznak fölépítését. Az újonnan épült nyári színházat 1903 augusztus 18-án nyitotta meg Zilahy Gyula igazgató. Makónak, sajnálatosan, még ma sincs közsínháza, pedig ilyen nagy és módos város megbírhathná. Makónak *Kelemen Lászlóval*, *Lendvai Mártonnal*, *Hollósy Kornéliával* több színészeti értékes emléke van, mint akár-bány más, téli színházzal rendelkező városnak. Barna Jánosnak ez a munkája

előhírnöke annak a készülő műnek, mely ugyancsak az ő hivatott tollából fogja elhagyni a sajtót: Makó színészete történetének. Barna János lelkiismeretes munkáját örömmel üdvözljük.

Perényi József.

Csengery János: Pindaros. Budapest, 1929. 440 o. A Magy. Tud. Akadémia kiadása.

Hálás lehet a művelt világ annak a kis méhnek, amely a Helikonon Pindarosnak álmában ajkára szállt és mézet hintett reá. A thebai költő a görög líra legkiválóbb művelője lett. A kardalköltés minden fajtája megcsendült lantján, mindegyikben remekeket alkotott, de bizonyára már korát is azok a dalai bájozták el legjobban, amelyekkel a versenyterek bajnokait magasztalta. Kocsi- és lóversenyek győzteseit, diadalmas ökölvívókat, birkózókat, jeles futókat dicsőített ódáiban s általuk a maga nevét is halhatatlanná tette.

Mélyen megható, milyen megbecsülésben részesítette kora. Amikor Nagy Sándor Kr. e. 335-ben leromboltatta Thebát, a költő szülővárosát, az istenek szentélyein kívül egyedül az ő házat kímélte meg s önkézzel írta rá: „Pindaros költő házat ne égessétek fel“. Az ókor világhíres ökölvívójára, a rhodosi Diagorasra írt gyönyörű dalát meg aranybetűkkel vésett márványlapon örökítették meg Pallas Athénének lindosi (Rhodos szigetén) templomában.

Iodalmunkban az „isteni lantos“ eddig ritkán szólalt meg nyelvünkön. Fabrich Józsefnek, 1804-ben megjelent fordítása már korábban is élvezhetetlen volt s e derék írónk talán erre a munkájára is gondolt, amikor e diatichona megszületett:

„Hogyha magyar könyvre találsz, jó legyen akár rossz,
Megvegyed, ámbátor olvasod azt sohasem.“

Kívüle Pindaros egyik-másik költeményét magyarosította még Kazinczy Ferenc, Pécsi János, Radó Antal, Hegedüs István, Latkóczy Mihály.

Amikor Döbrentei Gábor (1809-ben) meghallotta Wesselényi Miklóstól, hogy Kazinczy Homerost fordítja, így szólt: „Jó kéz nyúl hozzá.“ Nos, Csengery János személyében is hivatott férfi vállalkozott Pindarosnak nyelvünkön való tolmácsolására. Immár közel félévszázadot kitevő munkássága során ismételten tanubizonyosságot nyújtott, hogy avatott fordítója az ókori klasszikusoknak. A római elegiakusok (Catullus, Tibullus, Propertius) után a görög tragikus-triász is átültette hozzánk s majd eredeti köntösükben csillogtatta azok szépségeit, majd nemzeti formáinkban szólaltatta meg őket. Pindarosában megtartotta az eredeti, bonyolult, változatos, utólréhetetlenül művészi külsejét, úgyhogy annak zenei szépségei tisztán, hamisítatlanul csengenek nyelvünkön is. Nyelv művésze segítségével könnyű szerrel bír le minden nehézséget s akár a gyakorlott atléta, simán siklik át minden akadályon. A thebai költő plasztikus, nem egyszer képpé kerekedő szóösszetételeit, velős jelzőit (lófékező leány, mélyöví Leda, III. ol. dal, ibolyafürtös Evadné, hősszerető Arkadia, szende Kharis, VI. ol. dal), magasan szárnyaló nyelvét hűséges másolatban kapjuk: az epinikionokat, e pompás görög gyöngyszemeket magyar keretbe foglaltan ragyogtatja.

Nagy ritkán fordul elő, hogy egy-egy szót fordítatlanul hagy s a költőknek engedélyezett szabadságokkal (kedvelli, II. olympiai dal 2. strophá 8. v., sereg, V. ol. dal 2. antistr. 2., vígaszaúl, VIII. ol. dal. 4. str. 5., arkasok,

e. h. arkadiaiak, IX. ol. 3. antistr. 3., trónussokat, XIV. ol. str. 14.) is módjával él. E pompás kötet ismét beszédesen bizonyítja, hogy az ó-klasszikai formákra rendkívül alkalmas „a mi édes-bájos, erővel teljes, színekben gazdag, zengzetes nyelvünk, melytől talán a görög Kharisok sem idegenkednének“. (35. l.)

Itt-ott egy kis szépséghiba („Műveik élők másaiként látszottak járnai az útjokat“ VII. ol. 3. epodos 2.), az egyébként tanulságos bevezetésben talán helyénvaló lett volna közölni az egész magyar Pindaros-bibliográfiát (a fordítók közül pl. kimaradt Pécsi és Latkóczy, az értekezések közül Hóman Ottónak, valamint Vaszary Dózsának Pindaros életrajza stb.), azonban mindez mit sem változtat azon a meggyőződésen, hogy az új magyar Pindaros egyik újabb ékköve műfordító-irodalmunknak.

Csengery János a Magy. Tud. Akad. első osztályának 1927 május 9-i gyűlésén bemutatta Pindaros három ódájának fordítását. Ez alkalommal Némethy Géza, az I. osztály elnöke, azzal üdvözölte őt, hogy a magyar Pindarossal feltette a koronát műfordítói munkásságára. Anélkül, hogy a magyar „princeps philologorum“-mal vitába akarnék szállni, én a Görög Anthológiát szeretném a koronának tekinteni. Ennek magyarítására keresve sem találhatnánk megfelelőbbet az ősz szegedi professzornál. Szívünkől kívánjuk, hogy adjon az Isten még elég erőt ehhez a gyönyörű munkához! *Mező Ferenc.*

Radó Antal: Angol és amerikai költők. Budapest, év nélkül, 191 l.

Radó Antal műfordítói kiválóságát nem kell szakközönségünk előtt külön méltatni. Most megjelent könyve előhangjában műzsájához fordul, kéri annak kegyelmét, hogy élete alkonya ne legyen meddő, legyen ihlete, hogy híven tudja visszhangzani azt, amit két nagy ország dalmezője termett. Szíve húzza a két országhoz, amely Kossuth harcában mellettünk volt s melynek sok szép dala csengett bele lantosaink szívébe.

Az angol és amerikai irodalom legjelesebb költőinek verseit töröl metsett, emelkedett magyar nyelven adja. Fordításai mindenütt az eredetinek mélységes hatását keltik, alig lehetne helyet felhozni, ahol egy-egy szó csak némi kis zökkenést is okoz. Nyelvének muzsikája is visszaadja az eredetinek hangulatát.

Ez a kötet nagy költői tehetségről és hatalmas fordítói készségről tanuskodik. A most kísérletező fiatalabbak igazi mintaképül tekintik s joggal, mert vele legfeljebb csak egyenlő, de nálánál kiválóbb műfordítót a mai magyar irodalomban nem találhatnak. *Horváth Béla.*

Verseskönyvek. 1. *Szabolcska Mihály összes költeményeiből.* Válogatott versek könyve. 3. kiadás. Budapest, év nélkül. 216 oldal. Singer és Wolfner kiadása. — 2. *Vályi Nagy Géza: Földem. Népem.* Budapest, 1929. Kiadja: Az Országos Jegyző Árvaház Egyesület irodalmi osztálya. 80 oldal. Ára 4 P. — 3. *Klímits Lajos: Rohan az élet.* Szemere János és Prohászka István festőművészek eredeti rajzaival. Második kiadás. Bratislava, 1928. 113 oldal.

1. Szabolcska Mihály nyugodt szemlélő. Az előtte kitáruló életet magába fogadja, átérzi és érzelmeit versebe önti. Elégiás, zenei lélek. Öszinte, tiszta és igaz. Világ szemlélete egységes. Versei dalolhatók. Tárgya: szerelem visszaemlékezésekben és felesége iránt. Az emberi lét fenntartójának a krisztusi szeretetet vallja. Ezzel övezi édesanyját, gyermekeit, a gyermekeket egyáltalában és az

összes nem gonosz és nem farizeus emberiséget. Mindenekfölött magyar. Val-lása Istenfélelem, Krisztus-szeretet és Mária-áhitat. A bibliát a hit legnagyobb-szerűbb könyvének tartja. Advent, Karácsony, a Nagyhat mély ünnepi han-gulatba ringatja. Egyszer kételye mégis kitör a papi köntös alól. Költői segítőtársa a természet. Érzelméhez innen kölcsönzi a képeket s ha pedig a természet a tárgya, ezt emberi vonásokkal ruházza fel. A debrecnei nagy erdő, a Hortobágy, az ákácós falu, maga az ákácvirág és fa, a búzavirágos Alföld, a vihar, az est, az alkony, a tűnő nyár, az ős sokszoros tárgya. A csillagos égen elkalandoz, elálmodoz és titokzatossága mélabús sejtelmekbe hálózza. A magyar népben a büszkeséget, a bátorságot, a katonát, az önértet becsüli. Megsiratja a kivándorlókat. Szomorúan gondol arra, mikor e népből csak dala és története fog megmaradni. Hazaszeretete elborongó. Részt fől-fölszillanó egyes verseiben, részint nyíltan is kitörő. Elkecsereketten mutat rá négyszázéves rabságunkra, sőt mai rabéletünkre is. Ezzel párosul nagy szabadságszeretete. Magát az utolsó hegedűsnek véli, ki fölött a divat eljárt, de azért régi nyomom-kon hirdeti érzéseit és dalol. Tudja, hogy dalai megmaradnak.

Előadási módja változatos, akár a boldogság izgatja, akár a mélabú vesz erőt rajta. Költeményei dalolható csendéletek. Akár Párisban, akár Genfben, akár itthon ébredtek. Sok benne a népdalszerű. At is mentek dalos világunkba. Nincsen benne semmi nagyzás, nagyhangúság, túlzás, dagály, nincsen kihagyve-zett és mégis homályos érzelem, nem hajszol bölcselmi titkokat, sem áfümos delirium, sem izgató mámor nem ragadja el. Semmi póz, semmi tetszelgés. Versét nem kell magyarázni, Tiszta, nemes, egyszerű. Közlékeny lelke átértzte, átszenvedte verseit. A lány szenvedély, a szelíd bánat, szeretetteljes álmodozás fő jellemvonása. Elbeszélő költeményein is ilyen fájdalmas borulat vonul át. Falusi tragédiák, gyermekötleletek, népbeli ellentétek balladaszerű átgondolás-ban tűnnek elő. Rövidség szaggatottság nélkül, villanásszerű, erőteljes hangulat riasztó homály nélkül, néha alanyi megszólalással, midőn erőre kap benne a gúny és a humor.

Verselése sokféle, változatos. A kedélyhullámmázshoz mért jambusok vagy hangsúlyos versek. Rímelése keresetlen, bár csengő, ha néha nem is tiszta. Nem hajhássza csilingelésüket. Szereti a kezdő és végző, vagy a verset átölelő refré-neket. Ezzel hangsúlyt, erőt ad érzelmeinek. Szerkezete mindig egységes.

2. „Földem, Népem“ voltaképen az Alföld és a magyar paraszt. Föld-anyánknak hol himnuszos, hol ditirambuszos magasztalása. Ha szaggatott voltakban, egyenkint nézzük e rímes vagy rímelen ditirambokat, hangulat-törmelékeknek tekinthetjük. Az összes verseket együttvéve nagy tankölte-ménynek nézhetjük. Egybeforrnak; külön sokszor nyerseks, anyagiasak; néme-lyike visszatetsző. A naptúztól izzadó magyar parasztot dicsőíti munkájában. Magyar rapszódiaának is nevezhetném. Nincsenek allegóriái, szimbólumai. Nyere-sen, élettelenesen tükrözi vissza, amit lát és hall. Bár néha duzzad a föld illa-tától, a levegő izzásától és tüneményeitől: szeretete, hite, vallása, lelkesedése törzsökös magyar. Szinte beleéli magát az agrár-érzésbe. Mintha maga is vetne, szénát hordana, aratna, marhát etetne, szérűn táncolna, őrlene, boronálna, gépet hajtana, vihart szenvedne, rőzsét szedne, pásztortűzet ülné. A paraszt hőssé magasztosul benne. Ezt kifejezve, nem riad vissza a rapszodiás előadás-tól, a dagálytól sem. Szindús, festői képek vonulnak el. Szinte tombol-

nak, lármáznak. Nagy impresszionista, ennél fogva jobbára leírásokat, képeket kapunk. Dalolható verse nincsen. A hazafias lángolás éppen a magyar Tiborok hangulatában tör elő. Lírája, bár nem egyszerű, de közvetlen és bensőséges.

3. „Rohan az élet“. Hová rohan? Klimts szerint csak a halálba! Amde ezt egyénileg semmivel sem indokolja, csak jajong, nyöszörög, fájósan zokog. Hogyha ily indokolatlanul teszi, valószínűleg van egy érzékalatti oka, melyre nem ismert rá és akkor az egész nem szenvedély, nem lelki szenvedés, csak betegség. Az orvos azt mondaná: pathológia. A megindokolható belsőség hiányzik. Kedveli az éjszakákat, az álmot, a temetőt, a hulló csillagokat, az elszakadt lombokat, sirokat, a csatatér hulláit, nerói gyújtogatást, de ezt is néha zavarosan, kiforratlanul tünteti elénk. Igaz, hogy az életből kiragadott egy-egy enyhébb, megnyugtatóbb sugár is tör elő és áhítja a szeretetet, van hite és vallása. Annál összhangtalanabb a jajongása. Közönyös rezignációt, nem költői megnyilatkozásokat olvasunk. Mivel nincsen mélyen járó problémája, melyet érthetővé tudna tenni, szomorúsága, kétségbeesése, öntemetése meg nem ható. Halvány képfoszlányok úsznak előttünk, mint a mellékelt rajzok. Keresett hangulat és szükségtelen dagály jellemzi ezeket a verssorokat. Formai készsége megfelelő, a tartalmat azonban nem tudja hangulatossá, cselekvővé, igazi költéménnyé alakítani. Lírája ennél fogva nem dalképes, csak verseket ad. Elég gördülékeny verseket.

Morray Győző.

Osorayné Kálmán Margit: Halálos összetartozás. Az újraelés színjátéka. Budapest, 1929. 242 l. Katz G. kiadása.

A reinkarnáció poétikus feldolgozása. A szerzőnek erős a meggyőződése, hogy sokkal kevesebb öngyilkosság történne a világon, ha az emberek binnének a soha el nem múlásban. A színdarabban egy emberpár vívja meg szerelmi harcát különböző korokban és szerepekben. A férfi a ridegségéért nem érthette el az egyetlen férfit, akihez feltekint. A hindu hitregén és görög mitológián át eljutunk a középkori német kereszties vitézek harcterére, az angol restaurációs időkbe, a francia imperializmus korába, a múlt század köztársasági mozgalmaiba és a világháborúba.

A színjátéknak szokatlanul hosszú (34 oldalas) előszava sokkal sikerültebb, mint maga a munka. A háborút követő léhább életfelfogásért a modern nőt teszi felelőssé. Szerinte a legtöbb férfi inkább vállalkoznék szerelmes elérhetőségért a szegényes házasságra, mint a mai nő, aki semmiképpen nem akar lemondani arról az öltözködési luxusról, ami legtöbbjét meg sem illeti és amit egy férfi alig tudhat előteremteni.

A színdarabban is vannak határozottan értékes gondolatai, de stílusa nem egészen kiforrott; fárasztó. Előadásra hálátlan, hatástalan, könyvdrámának pedig nem elég érdekes. Gyakran használja azt a rég elavult, unalmas formát, melyet a régi színpadi szerzők *felre* megjegyzéssel jelöltek: mikor a színész elfordul partnerétől és a közönség felé hangosan gondolkodik, ön-magában beszél. Nagyon kellemetlenül hat a szövegben a sok fölösleges vessző. Fölösleges kötőjelek: Isten-igazságossá (XXIII. o.), dolgok-akarata (XXVII. o.) Buddha-tana (XXXII. o.). Fölösleges igeekötők: eluralkodni (XXII. és XXVIII. o.), leközülni (XXII. o.). Amelyben (X. o.), amitől (XX. o.), amely (XXI. o.) és amelyben (XXIII. o.) vonatkozó névmásokkal kezd új

mondatot. Fölösleges idegen szók: a meghasonlásra inklináló lélekben revelálni (XXIX. o.). Magyartalan kifejezések: De ha ön eltávozik és én nem talállok reá (önre helyett, 87. l.), elveszem magamnak (130. l.).

Nagy kellemetlenséget okoz az olvasónak a nyomda hanyagsága is. Egyenesen szemfájást okoz a sok É és Ő, melyek a nagy betűk közé szedve csak a kis betűk nagyságát érik el. Szabó István Andor.

Móricz Zsigmond: Ágytakaró. Kis regények. Budapest, 1928. 286 l. Az Athenaeum kiadása.

Öt kis regény. Az *Ágytakaró* mesteri rajza a férj és családapa lelki tusájának, ravaszkodásainak, mikor kissé megúnva a házaseletet, fellobban egy csinos lány látásakor. — *Klärchen* egy osztrák fürdő directrice-sze. Kalandra éhes szép leány. Flörtölni kezd egy magyar fürdővendéggel, aki azonban úgy oldja meg a csomót, hogy odasürgöngyzi feleségét. — A *Nemezis* és a *Kamaszok* témája a kisvárosi élet mindent elposványosító hatása, néhol talán túlzott színekkel festve. — *Az asztalos* egy felfelé nősült iparos tragédiája.

Móricz Zsigmond szokott naturalizmusával megírt érdekes kis regények ezek. A címkép ellen van egy kis kifogásunk. Simon György János kissé elsiette a dolgot. Nem olvasta el, hogy nemcsak az elsőnek tett és az egész gyűjteményt is erről elnevezett regény címe mond ágytakarót, hanem a regényben is határozottan ágytakaróról van szó, nem pedig arról, amit Simon rajzolt: paplanról.

—ó—r.

Berecz Dezső: Párbaj. Elbeszélések és egyfelvonások. Sopron, 1928. 192 l. A Frankenburg Irodalmi Kör kiadása.

A kötet első elbeszélése, a *Párbaj*: a nő és a férfi örökös harcáról szól. A festőművész egy ismeretlen nőnek felajánlja, hogy lefesti; sikerül a nő hiúságára hatnia: még aktot is hajlandó állni. A férfi csak a művész szemével nézi a meztelen nőt és megsérti, de a távozó nő után kétségbeesve vágyódik. A befejezést a szerzőnek jobban kellett volna indokolnia. — *Pater Romualdus*-ban a sanct-galleni esetet úgy adja elő, hogy az együgyű barát szerepét megszépíti, a barát tud magyarul, tőlünk származott olyan messzire. — Legmélyebben szánt Sarolta átká c. elbeszélése. Géza fejedelem haldoklik; Koppány szerelmesen ostromolja a királynét, hogy legyen a felesége s maradjon az egész ország pogány, ne hozzák ide más isten papjait, más ország zsoldosait; ne tanítsanak minket térdenállásra, olvasómorzsolásra; a magyar jó bolond, hüvelyben felejtí kardját, pedig okosabb lenne, ha kiebrudalná a sok silány németet, csehet, morvát és visszatérne Hadúrhoz, aki századokon keresztül megtartotta becsületben dicsőségben. A királyné nem hallgat a pogányra, hanem megátkozza. — *Sigismundus*-ban Lajos orleansi herceg útban van Magyarország felé, hogy Mária királynőt feleségül kérje, mikor Sigismundus, brandenburgi örgróf azt pletykálja neki, hogy a magyarok törbe csalják. Lajos visszafordul. — *Az Attak Hercege* Ferenc Gyurkovics-leányok stílusában megírt jóízű bohózat.

Berecz Dezső stílusa kellomes, nyelvrézke kifogástalan. Egyetlen kifejezésére figyelmeztetjük: a kutya nem ellik (46. l.), hanem fiadzik. (Sz.)

Komédiások. Ditrói Mór Emlékiratai. Budapest, 1929.

Ditrói Mór, a Kolozsvári Nemzeti Színháznak egykori bérlő-igazgatója, utóbb a budapesti Vígszínház művészi igazgatója, Komédiások címen tanulságos és értékes könyvben tette közzé emlékeit. Ditrói, ki most 77 éves, a magyar színészetnek igen érdemes, tanult, hasznos tagja volt. Alig, hogy letette az érettségi vizsgálatot, feljött szülővárosából, Kolozsvárról a pesti színiiskolába, hol Paulay Ede és Szigeti József voltak tanárai, de rendes hallgatója volt az egyetem bölcsészeti karának is, hol Toldy Ferenc és Greguss Ágost előadásait hallgatta. Tanulmányainak befejezése után 1874-ben Kolozsvárra szerződött, innen Kassára, majd rövid ideig a budapesti Nép-színház tagja volt, azután Krecsányi társulatánál működött, aztán Sopronban, Székesfehérváron, Szabadkán, Nagybecskerekén végigpróbálta a vándorszínészek sorsát, míg végre visszakerült Kolozsvárra, hol 1896-ig volt a színház igazgatója és rendezője. Mikor a millenium esztendeijében megnyílt a Vígszínház, idehívták a színház bérlői művezető-igazgatónak és ebben az állásában megmaradt nyugdíjba vonulásáig.

Ditrói könyve tulajdonképpen két főrészből áll. Az első részben ifjúságáról, tanulmányáról, vándorlásának esztendeiről és a kolozsvári színháznál mint igazgató eltöltött éveiről számol be. A második rész a Vígszínház történetét foglalja magában. Mindkét rész egyformán tarthat számot a magyar színészet történetével foglalkozók részéről meglehetősen nagy érdeklődésre. Az elsőben sok oly adatot őrzött meg, amelyek sehol fel nem lelhetők, a második teljesen új. Ditrói rajongója a magyar színészetnek, amelynek egész életét, minden tehetségét áldozta. Őszintén és közvetlenül számol be emlékeiről. Büszkén jelenti ki: „*ha újból születnék, megint csak színész lennék!*” Ditrói azok gárdájából való, kik nem anyagi jólétet, tündöklést, hírt kerestek a színészetnél, hanem akik nemzeti missziót teljesítettek és a magyar művészetnek rajongásig lelkes apostolai voltak. Minden gondolatával, minden érzésével szolgált a magyar műzsát, melynek egyik leghivatottabb papja volt. Mint színész és mint rendező egyaránt kiváló. De jóles mint író is. Most megjelent könyve írói készségének is fényes bizonyága. Irodalmunk kevés ilyenű, jóles művel dicsekszik. Könyve kellemes és élvezetes olvasmány a nagyközönség számára, a szakember pedig mint megbecsülhetetlen és megbízható forrásmunkát forgathatja haszonnal.

Perényi József.

Mit vesztett a magyar színészet Trianon által? Színészeti térkép. Kiadta az Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézet Propaganda-osztálya. Budapest, 1928. Ára 1 pengő.

Az előttünk fekvő érdekes és tanulságos színészeti térkép B. Kovács Andor terve alapján készült és a rajta található adatokat Erdődi Jenő állította össze. Ennek a térképnek a célja, hogy feltüntesse, hogy Nagymagyarországnak közel 150 esztendő óta mely színházait veszítette el igazságtalanul, s melyeket hagyott meg részünkre a gyilkos trianoni béke (?). Ez a gyalázatos megcsonkítás ezernél több színészt hagyott kenyér nélkül, tönkretette az 54 éves Színész Nyugdíjintézetet és ma kimutathatólag 580 nyugdíjas színész, özvegy és árva küzd az éhhalállal. Sok keserű tanúságot vonhatunk le ennek a térképnek adataiból. A térkép adatainak összeállítója az ország régi és új határain belül megjelöli mindazokat a városokat, ame-

lyekben állandó színházépület volt, az épület emelésének évszámával — illetőleg az időpont megjelölésével, amikor első ízben jártak a városban magyar színészek és megjelöli azokat a helyeket is, amelyeken állandó színházépület nem volt ugyan, de ahol alkalmas termekben működött a magyar színészet. Ezekből az adatokból látható, hogy a Csehszlovákiához csatolt területen 19 állandó színházépület volt. Ezek közül a legrégebb emlékek Nagyszombat-hoz fűződnek, ahol már 1692-ben volt az első színi előadás. E terület legfiatalabb színháza az ungvári (1907). Az elveszettek közt van a pozsonyi (1776), a kassai (1789), a nyitrai (1883), a beregszászi (1834) s mások, ezeken kívül még 54 helyen talált hajlékot a magyar színészet. A Romániához csatolt területen volt 22 állandó színházépület. Ezek közül a legősibb telep a kolozsvári, ahol 1792-től volt színi előadás. Ezen a területen vesztettük el legértékesebb színházainkat, a kolozsvárin kívül a nagyváradi, aradi, marosvásárhelyi, temesvári, nagyszebeni, máramaros-szigeti és más nevezetesebb, a magyar színészet történetében fontos szerepet játszó helyeket. A 23 állandó színházon kívül 58 helyen működtek magyar színtársulatok. A Jugoszláviához csatolt területen volt a szabadkai színház és ezeken kívül 8 állandó színházépület és 34 városban találtak alkalmas színháztermekeket a magyar színészek.

Csonka-Magyarország területén van összesen 65 színház, ebből Budapesten 20; a vidéki városok közül csak Dobrecennek van 2 színháza.

A térkép mint propagandaeszköz megfelel céljának, de színészettörténeti szempontból sok kifogás alá esik. Kár, hogy a jóra való gondolatot a térkép tervezői nem oldották meg tökéletesen. A tervezők egy kissé felületesen jártak el, mert összezavarják az iskolai drámák előadásait a világi színészet előadásaival, holott feladatuk az lett volna, hogy az első magyar előadástól kezdve állítsák egybe a magyar nyelvű színészet feltűnését és azután az önálló színházi épületek emelését. Aki a térkép után akarna fogalmat alkotni a magyar színészet fejlődéséről furcsa képet kapna. Így pl. a magyar színészet kiindulási pontja Nagyszombat (1692), pedig ott ekkor csak iskolai dráma volt. Sopron a térkép szerint megelőzte volna Kolozsvárt (1768—1792) stb., stb. Általában a legtöbb helyen az állandó színház építésének időpontját jelzik a tervezők.

A tervezők a térkép magyarázatát francia, angol, német és orosz nyelven is közlik. Ha egy kis körütekintéssel és nagyobb gondalal valószínűsíthető, hogy a térképnek különben életre való gondolatát, nemcsak kiváló propaganda-célt szolgáló eszközt, de színészettörténeti szempontból is igen hasznos és tanulságos szemléltető képet adhattak volna. —i.

Révay József: Zarándokút a szenthelyekre. Budapest. Év nélkül. 520 oldal. Franklin-Társulat.

Ez a díszesen kiállított könyv elvezet bennünket számos zarándokhelyre. Majdnem kétezer év óta keresik az emberek a búcsújáróhelyeket, mert imádkozni ugyan mindenhol lehet, de mégis vannak helyek, ahol az imádkozást mélyebbnek, őszintébbnek érzik. A magyarok is régóta kedvelik a zarándokhelyeket, már Szent István király építtetett zarándokmenhelyeket Rómában, Jeruzsálemben, Konstantinápolyban.

Legtöbbet foglalkozik a szerző Jézus életének, szűz Mária csodáinak és

Rómában a vértanuk szenvedéseinek zarándokhelyeivel. Mély áhítattal vezeti az olvasót a szent helyekre, színes szavakkal meséli el a csodálatos legendákat. Nem egyszer úgy érezzük, hogy szinte mi is részt veszünk a zarándokúton s mi is megtaláljuk a kegyelmek forrásainál lelkünk békéjét.

De ez is az író óhaja. Ő a zarándokhelyek fölkeresésével két ősi ellenséget akar megölni: magunkban a bűnt, a világban a rideg közönyösséget. Aki elolvassa ezt a szép könyvet, sok lelki vigaszt és nagy megnyugvást fog találni benne.

A tanulságos előszót Lepold Antal esztergomi prelátus-kanonok írta a könyvhöz.

B. B.

Travnik Jenő: A társtalan költő. Vajda János emlékezete. Győr, 1928. 21 l.

Vajda János költészetével az újabb időben meglehetősen sokan foglalkoznak. A szerző szerint Vajda János nem született a boldogságra, amilyen mértékben ő szabta meg ennek a boldogságnak nagyságát, végletes és egyetlen változathoz kötött voltát. Sokkal őszintébb volt, mintsem ne tudta volna, hogy boldogtalanságának főoka önnön lényében rejtett. Pesszimizmusa nem elvi, filozófiai állásfoglalás, hanem visszahatás szélsőséges idealizmusára. Élettagadás és életigenlés közt vergődik a költő lelke. Lemondás és vígasztalódás egymást űzi nála. Vajda János átmeneti jelenség a materializmus és új idealizmus meggyéjén. Volt hite, de ez nem volt elég erős ahhoz, hogy állandó megnyugvást merítsen belőle. Művészete költeményeinek csak egy aránylag csekélyebb részében éri el a művet alkotó tényezők klasszikus összhangját, a megoldás maradéknélküli bevezettségét.

A kis munka alapos tanulmány. rajongó irodalmi szeretet eredménye s igen alkalmas a költő iránti érdeklődés fokozására.

th.

Ecsedi István: Hortobágyi életképek. Debrecen, 1927. 103 l.

Kis novellák gyűjteménye ez a könyv. Kedves apró történetek, bennük ég a magyar faj szeretete, a nemtörődömségünkön érzett keserűség, a csendes humor és a tennivalókra vonatkozó egy-két útmutatás. Stílusa, előadása jóízű, magyaros, amint magyar az a levegő, amely átlengi a hortobágyi pusztát ennek a kis könyvnek minden sorában. Kár, hogy képei, melyek különben igen jól vannak egybeválogatva, a nyomda gyengesége miatt nem a legszebben sikerültek.

th.

Vass Béla: Le Roman Français des origines a nos jours. Paris. 1927. 192 l.

E folyóirat soha nem tekintette céljának, hogy idegen nemzet idegen nyelvéen megjelent munkáit, még ha szorosan irodalomtörténeti jellegű műről is van szó, ismertesse. *Vass Béla* könyvével szemben azonban úgy érezzük, kötelességünk kivételt tenni, mert könyve — bár francia nyelven s a francia irodalomról szól — magyar nemzeti szempontból is jelentőséggel bír, amit *S. Rocheblave*, a Sorbonne kiváló tudósa a legtalálóbban így jellemzett *Vass Béla* könyve elé írt előszavában: „*Vass Béla* terve és a tervének sikerült formába öntése, hogy a francia irodalmat megismertesse hazájában és az Új-Magyarországot velünk, önzetlenségével és a francia irodalom nagy ismeretével, határozott figyelmet érdemel.”

Aki S. Rocheblave előszavát elolvassa, mindent megtud, amit e sok értéket rejtő mű szerzőjéről, magáról a műről, a magyar-francia kultúrkapcsolatokról nagy vonásokban tudnia kell, hogy Vass Béla könyvét megérthesse és élvezhesse. Es Rocheblave annyira találóan jellemezte Vass Bélát és munkáját, hogy ha előszavából néhány megállapítását magyar fordításban közöljük, a mű részletesebb ismertetése alól felmentve érezhetjük magunkat. „Vass Béla szándéka, hogy rövid, értelmes áttekintést nyújtson és biztos vezető legyen a francia regényirodalom útvesztőiben — sikerült.“ „Ez a munka nagy kutatásokat, olvasottságot, szorgalmat, lelkiismeretességet és határozott ítéletet igényelt.“ „Főleg a diáksághoz fordul, akik osztályozva, jellemezve és jól kiválasztott idézetekben ismerhetik meg az utolsó századok és a XX. század francia regényirodalmának fontos mozzanatait.“ „A modern regénynél — szerencsés ötlet — nagyon rövid, kerüli a fölösleges kritikát, mert időre van szükség, hogy a *ma* aratásából megkülönböztethessük a magot a szalmától.“

Ami most már a mi véleményünk, néhány vonással azt is megrögzítjük. A mű beosztása világos és áttekinthető. Ez az irodalomtörténetíró Vass Bélának élvezetes értéke. Az egyes írók jellemzését követő s nagy olvasottságról, széles ismeretkörről tanuskodó bibliográfiai vázlatai a francia irodalommal tudományosan foglalkozó — főleg francia szakos — tanárjelöltjeinknek igen nagy hasznát jelenti. De mert magunkévá tesszük S. Rocheblave megállapítását, hogy e könyv „semmiesetre sem marad Franciországbán észrevétlen a éppen ezért örömmel ismertetjük“, megkockáztatjuk, mint kritikai véleményt, hogy jól tette volna a szerző, ha bibliográfiai vázlataiban — éppen a francia-magyar kultúrkapcsolatok kimélyítésére s főleg nemzetünk nagy kulturális fejlettségének igazolására — felvett volna néhány magyar nyelven megjelent s a francia írókról szóló tanulmányt is. Végül sem a mű kiváló szerzőjével, sem S. Rocheblaveval nem tudunk abban egyetérteni, hogy „szerencsés ötlet volt a modern regénynél kerülni a «fölösleges» kritikát“. Ennek ellenkezőjére éppen a magyar irodalom utolsó negyedszázada tanított meg elsősorban. S e felfogásunk jogosultságát Pintér Jenő és Horváth János tudományos gyakorlata igazolja.

Zr.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Gulyás Pál, Halász
László, Pintér Jenő.*)

I. Folyóiratok.

Akadémiai Értesítő. — 1928. évf. 8—12. sz. Bártfai Szabó László: *Gróf Széchenyi István emlékiratai.* Széchenyi István az 1823—1848 közötti időben számos felterjesztést írt közérdekű ügyekben. Ezek közül többet be is mutat az értekező (a királyhoz a magyar lótenyésztés érdekében: 1823. Pest városához az árvíz elleni védekezésről: 1839, Metternich herceghez József nádor jubileumának megünnepléséről: 1846, a kormányhoz a Tisza szabályozásáról: 1847.) — Baros Gyula: *Az irodalmi hagyomány életereje.* A szerző akadémiai székfoglaló értekezésének kivonata. Szépirodalmi termésünkben feltűnően nagy az irodalmi tárgyú munkák száma. Egyes írók és művek igen erősen hatnak az utókor képzeletére (Anonymus, Mikes, Petőfi). A szerző készülő nagyobb munkája a legrégibb kortól kezdve Arany Jánosig időrendben tárgyalja az említett szempontból figyelembe vehető írókat és műveket.

Budapesti Szemle. — 1928. évf. 9. sz. Császár Elemér: *A magyar irodalomtörténet százéves fejlődése.* A XVII. század irodalomtörténetíróinak egy része betűrendbe rakott írói lexikont adott s nem irodalomtörténetet. Annak a gondolatnak tudatosítása, hogy az irodalom, igazi koncepciója szerint, több mint az irodalmi művek sora: Toldy érdeme. Nála már öncélú tudománnyá lesz ugyan az irodalomtörténet, de még van bizonyos gyakorlati — hazafias érzésben rezonáló — melléklöngéje, s ez Gyulainál odanemesedik, hogy az irodalomtörténet a magyar közmíveltség kimélyítésére van hivatva. (Kortársai: Erdélyi János, Salamon Ferenc, Arany János inkább a kritika terén tűnnek ki.) Péterfy Jenő, Riedl Frigyes, Angyal Dávid, Voinovich Géza, Papp Ferenc is sok értékeset adtak az irodalomtörténet terén. Az idetartozó dolgozatok két legkedveltebb típusa e korban az írói életrajz és az egy irodalmi jelenséghez tapadó értekezés. A biografikus adatok hangsúlyozásának legszükségesebb példánya Ferenczi Zoltán háromkötetes Petőfi-életrajza. Fölfogásában újszerűt csak legújabbán kaptunk Horváth Jánostól: az ő nagyszabású Petőfi-je életrajz és esztétikai méltatás helyett a költő fejlődésének és lírai

jellemének rajzát adja meg. A hagyomány útjait járó epigonok mellé csak hamar önálló egyéniségek léptek, akik új távlatokat tártak föl. Az éükön Szilády Aron, Heinrich Gusztáv és Katona Lajos haladtak. Szilády és követői Horváth C. meg Dézsi L. munkássága nyomán a XV—XVI. századi írásműveinknek ködfoltként kóválygó anorganikus halmazából kezd kialakulni valami szerves egység, s az szemünk előtt tovább fejlík az irodalom felé. A mult század utolsó negyedében elérkezett az új szintézis ideje. Voltak, akik egy irodalmi műfaj életét rajzolták meg, mások egy időben zárt korszak irodalmáról adtak képet. Beöthy Zs. a széppróza, Szinnyei F. a regény és novella, Bayer József és Vértessy Jenő a dráma történetét írták meg, monografiához jutott a tanító mese, a kritika, sőt a regény is. A középkor irodalmáról Horváth C. adott nagyméretű összefoglalást, a XIX. századéről Alszehy Zs. Shakespeare diadalútját magyar földön hárman is végigkísérték. Dante Divina commediájának magyarországi történetét Kaposi József írta meg s Horatius, Molière és Schiller hatásairól is van monografiánk. Négyesy László a magyar mértékes verselés fejlődését kísérte végig irodalmunkon. Irodalmunk egész életének megrajzolását tűzték ki célul: Beöthy Zsolt, Bodnár Zsigmond, Horváth Cyrill. Ezek nagyobbméretű kísérletei csonkán maradtak. Irodalmunk egész történetét csak a művelt közönség számára többek közös munkájával készült művek adták, valamint Pintér Jenő (1921.). Tisztelettel kell említenünk id. Szinnyei József nevét. Rendszerező munkája a Magyar Írók 14 hatalmas kötete (1891—1914) mint életrajz-gyűjtemény páratlanul áll teljességében és részletességben a külföld hasonló rendeltetésű művei közt is. A pusztá rendszerezésen túl, magasabb eszme világánál csak Beöthy Zsolt tekintette át a magyar irodalom egész életét. (A m. irod. kis tükre.) Mély és következetesen végiggondolt elméleti megfontolás teremtette meg „A magyar irodalom elmélete“ c. meg nem írt, csak egyetemi előadásokból ismert művét. Mulasztása tudományunknak, hogy nem gondolt eddig a maga elméleti megalapozására. Egyáltalán irodalomtörténetírásunk Toldy idején csak úgy, mint Gyulai és Beöthy idejében is mindvégig a pozitivizmus jegyében állott. Az újabban tért hódító szellemtörténeti irány jellemző vonásai: 1. hogy az irodalmat nem a maga egyes adottságaiban nézi, hanem összefüggésében, mint kontinuumot vagy komplexumot; 2. hogy az irodalmat nem tartja az emberi szellem önálló megnyilvánulásának, hanem az egyetemes szellemi élet egyik fokának. Az új irány még nem dolgozta ki a maga problematikáját. Az az ellentét, amelybe a szellemtörténeti irány temperamentumosabb hívei a régi és új célkitűzéseket állítani akarják, csak látszólagos, s a két irány akarva-akaratlan. nem egymás ellen, hanem egymás javára fog dolgozni. Az elvégzendő nagy szintetikus feladatok (az irodalomtörténetnek, valamint az irodalomnak elméletén és filozófiáján kívül): 1. A magyar irodalom fejlődéstörténete. 2. A magyar irodalomnak, mint kontinuumnak beállítása a szellem egyetemes világába. (Mit vett a magyar irodalom a külföld irodalmaitól és mit adott nekik.) 3. Meg kell rajzolni a magyar irodalmi élet kibontakozását, megvilágítva azokat a feltételeket, amelyek megvalósulásával az egyénnek, az írónak szellemi terméke, a mű eleme lesz a nemzet szellemi életének. 4. Végül külön feladat Horváth János fogalmazása szerint „az irodalmiság specifikus eredményeinek, az irodalmi nyelvnek, mű-, stíl- és ízlésformák-

nak" kialakulását, történetét megrajzolni. — 10. sz. Bajza József: *Horvát eposz Kálmán királyról*. Kanavolic-Canavelli Péter curzolari származású horvát költő (1637—1719) magyar vonatkozású hőskölteményének részletes ismertetése. Az eposz címe: Szent Iván trauai püspök és Kálmán király. Huszonegy énkre van osztva és 19.124 nyolcszótagos sorból áll. — 11. szám. Galamb Sándor: *A „Zord idő” mint operalibretto*. Báró Kemény Zsigmond Zord idő című regénye nyomán készült az Il Rinnegato című opera, melynek szövegét Deák Farkas írta, zenéjét pedig báró Orczy Bódog szerezte, a Nemzeti Színház egykori intendánsa, báró Orczy Emma angol regényíró apja. A darab Londonban, 1881-ben került színre olasz szöveggel. — 12. szám. Lukinich Imre: *Teleki László életéhez*. Egy testileg-lelkileg beteg ember gyötrődéseiről tesznek megható tanúságot azok a levelek, melyeket testvéréhez, gróf Teleki Augusztához külföldről intézett. Első levelét 1851 szeptemberében írta. 1853 február 6-án Genfből ezt írja: „Mindjárt egy szomorújáték írásához fogtam... már három fölvonást teljesen elkészítettem és jól.” A készülő tragédiáról még egyszer esik szó leveleiben; valószínű azonban, hogy azt sohasem fejezte be. 1853 végén Párizsba költözik. Innen kezdve elfogatásáig Franciországbán, Belgiumban és Svájcban tartózkodott. Drezdai látogatása, elfogatása és kiszolgáltatása Bécsnek, ismereteseek. Bécsből 1862 január 2-án kelt levelében tudósította testvérét a vele történetekről. Állítólag azt ígérte a császárnak, hogy amennyiben a külfölddel Ausztriára nézve ellenséges összeköttetései volnának, azokkal fölhangy, továbbá, hogy nem megy külföldre és hogy „e pillanatban” politikai tevékenységéről lemond. Február elején Gyömrőn tartózkodott. Utolsó levelét május 1-én írta haza. Ez a levél arra mutat, hogy idegessége újból győtorzte. „Jövő héten, talán már hétfőn fognak kezdődni tanácskozásaim a nagy tárgy fölött. Vettük már a Reichsratban tartott császári beszédet. Úgy hangzik, mint egy hadüzenet Magyarhon ellen. Nagy ingerültséget okozott mindenütt. Ennek is hatása leend tanácskozásainkra, amint képzelhető.” Egy hét múlva, május 8-án, sajátkezűleg vetett véget életének. A testvéréhez írt levelek arról tesznek bizonyosságot, hogy Teleki beteg ember volt, kit neuraszténias nyugtalansága elhatározásában és munkaképességében gyakran kedvezőtlenül befolyásolt. Adott szavából következő súlyos dilemmája — úgy látszik — elég indító ok volt arra, hogy egy pisztolylövessel kísérelje azt megoldani. A lelki diszpozíció — a levelek bizonyossága szerint — meg volt benne. — Darkó Jenő: *Gróf Széchenyi István görög tanulmányai*. Széchenyi 1818. évi görögországi útjában megtanult görögül és több ókori jeles író művét olvasta el. Legnagyobb hatást Platon Phaidrosa tette rá. Naplója tanúsága szerint etikáján is rajta van a görög tanulmányok bélyege. Legszembetűnőbben jelentkeznek az egyezések, ha fiához intézett intelmeit Epiktetos Encheiridionjával párhuzamosan olvassuk. — 1929. évf. 1. szám. Császár Elemér: *Az elszakított országrészek szerepe irodalmunkban*. Hogy milyen hatalmas méretű volt a jelenleg elszakított területek szellemi termelése, s milyen nagy kincse a magyar irodalomnak az, ami a multban a trianoni határokon kívül eső országrészekről került oda, arról némi fogalmat adhat az az összeállítás, mely a régi Magyarország négyfelé elcsatolt területén született magyar írók és tudósok névsorát tünteti fel. Trianonig húszmillió magyar állampolgárból válhatott a magyar irodalomnak munkása, Trianon után csak tízmillió magyar-

ból. Ez a két szám önmagában megérteti, miért fog a jövőben a magyar irodalom összezsugorodni, erőtlén, csenevész irodalommá süllyedni. — Hlatky Endre: *Széchenyi sajtópolitikai eszmái a „Hittel“-ben*. Széchenyi sajtópolitikai álláspontjának erkölcsi alapja a szó szentsége és a gondolatközlés szabadsága. Célja e téren is a magyarság haladása. Természetes, hogy ebben az elgondolásban a magyar nyelv ügyének is méltó helyet juttatott. — Pekár Gyula: *Szendrey Júlia emléke a Petőfi-Társaságban*. (Elnöki megnyitó az 1928. évi december havi ülésen.) Költői szárnyalású, meleghangú megemlékezés Petőfi Sándor feleségéről, születése százéves fordulóján. — 2. szám. Mitrovics Gyula: *Kazinczy esztétikai törekvései*. Kazinczy minden megjegyzésében azt szolgálta, amire irodalmunknak akkor legnagyobb szüksége volt: az ízlést. Fölismerte az egyéniség jogát és szerepének jelentőségét az irodalomban s ennek korlátját a kritika szükségességét. Helyesen ismeri föl az esztétikai elmélet és gyakorlat viszonyát. A költészet lényegét az érzés és képzelet gazdagságában kereste. A költői műfajok közül azokat kedvelte, melyek alkalmasak lehettek a formák megkötésével az ízlés és nyelv csiszolására. Ilyenek: a szonett és epigramm. Elsősorban mindig a külalak szépségére gondolt. Ez tette műfordítóvá is, ami legtöbb alkalmat nyújt a nyelv képzésére és a kifejező formák finomítására. Ő az irodalomban az esztétikai kultusz eszközt látta s azért azt is az ízlés fejlesztésének szolgálatába állította. — 3. szám. Ravasz László: *A pap-literátor*. Szász Károly a XIX. századnak egyik leghasznosabb és legmunkásabb embere. A magyar irodalom aranykorának egyik iskolai nagysága, aki elmélettel és szapora produkcióival a mester igazságait hirdeti és győzelmét mozdítja elő. — Vargha Gyula: *Szász Károly*. Sz. K. minden sokoldalúsága mellett, nem polihisztor, hanem költő volt. Tehetsége a lírában nyilatkozott meg legerőteljesebben. Epikai alkotásai közül különösen kiválik Salamon című nagyszabású költői beszélye, míg drámai költészete Bölcs Salamon című drámájával emelkedett legmagasabbra. Roppant terjedelmű munkásságának legfontosabb s legértékesebb részét azonban, a kortársak ítélte szerint is, műfordítói munkássága alkotja. Nagy támogatója volt ebben tüneményes formakészsége. — 4. szám. Császár Elemér: *Irodalmunk nemzeti jelleme*. Faji érzés és úri fölfogás — ezek a magyar irodalom lelkiségének legmélyebben fekvő rétegei. A francia irodalom megkülönböztető vonása a szellem, a németé a kedély, az angolé az értelem, a spanyolé az előkelőség, az olaszé a temperamentum, — a magyar irodalom sajátos vonása, hogy termékeiből elsősorban és mindenekfölött a magyar faj jelleme tűnik ki. — Berzeviczy Albert: *Rákosi Jenő*. Eletét, működését nemzetünkre nézve kimagasló jelentőségűvé az teszi, hogy nemcsak akkor volt legbüszkébb nemzeti álmaink hirdetője, amikor azok megvalósításától nagy akadályok nem látszottak elválasztani, hanem akkor is, mikor jövőnket illetőleg sokakra a csüggedés, sőt kétségbeesés árnyai borultak.

Erdélyi Irodalmi Szemle. — 1928. évf. 1—4. szám. György Lajos: *Két dialógus régi magyar irodalmunkban*. 1. Az ismeretlen szerzőtől származó, 1513-ból való „F. A. F. Poetae regii Libellus de obitu Julii Pontificis Maximi. Anno Domini MDXIII. című Julius-dialógus néven ismert latin pasquillus magyar fordításának ismertetése. Nyelvünkre Kovács Ferenc mérnök, Beöthy Zsolt délapja fordította. Az 1785 tájáról származó kéziratot a Kisfaludy-

Társaság őrizi. Címe: „Második Julius, avagy Beszélgetés Julius, ennek Angyala és Szent Péter között a Mennysorszámban. Dégen K. J. Olvasó! ne nevéss.“ Az eredeti dialógus gyanítható szerzőjéül különböző források más és más emlegetnek (Hutten Ulrik, Erazmus, Faustus Andreolus, Hieronymus Balbus). 2. „A Cristus Urunknak Szent Péterrel való beszélgetése. Szerzettetett Nyul Conradus által... Megfordította pedig Gyirwa Wentzel Németből Magyarra az újság kívánóknak kedvéért. Lőtsén Bréver Lörintz által. Anno 1640 eszt.“ című verses dialógus ismertetése és szövegének pontos közlése. — Bitay Árpád: *Román dicsőítő irás és vers a Széchenyiekről 1839-ből.* A „Conte Stefan Seceni (így!) de Cam. Chr. Flechtenmacher iuris-consult a Moldavei Esri La Institutul Albinei 1879“ című 16 lap terjedelmű oláhnyelvű nyomtatvány ismertetése és a „Hunyadi és Széchenyi“ című vers P. Jánossy Bélától származó magyar fordításának közlése. — Csűry Bálint: *Bod Péter Szent Hiláriusának forrása.* A Szent Hilárius egy német találósmese-gyűjteményen alapul, melynek szerzője Heidfeld János ebersbachi prédikátor, Szenci Molnár Albert bizalmas barátja, kivel Molnár levelezésben is állott s művéhez: a Sphinx theologico-philosophicához adalékot is küldött. Heidfeld munkájának kilencedik kiadása 1631-ben jelent meg Herbornban. E kiadás megvolt Bod Péter könyvtárában. Az értekezés szerzője az 1621-ből származó nyolcadik kiadást hasonlította össze Bod Péter Hiláriusával. — Ujvári Gyula: *Hol keressük a Balassi Menyhart drámatípusáról írt Comoedia szerzőjét?* Balassi árlásának idejéből (1562. I. 13. L. Tört. Tár. 1880. 688. 1.) maradt fenn egy levél, melynek minden sorát nemes harag tüzei Balassi árlása miatt. Írója Csáky Mihály kancellár, kiskora óta Izabella, majd János Zsigmond híve. Fiatalabb éveiben nagyváradi kanonok volt, majd János Zsigmond kancellárja. A Comédia Paulus Joviusra való célzása is megmagyarázható Csákyval kapcsolatban. Az a föltevés, hogy a Comédia szerzője unitárius hitű volt, nem zárja ki a szerzőség Csákyra vonatkoztatását, mert e főur élete végén unitárius lett. A szerző véleménye szerint oly irányban kellene kiterjeszteni a kutatást, nem lehetett-e a darab írója az a — talán Csáky Mihályhoz, esetleg Balassihoz közelálló, az erdélyi udvarban élő — Szotyori Gáspár, akit Zombori László XVIII. századi költő, családi hagyomány alapján, a Balassi-komédia szerzőjének tart.

Ethnographia. — 1928. évf. 1. szám. Balogh József: *Egy „lakodalmos temetés“ Aranyánál.* Arany J. A varróleányok című költeménye becses irodalmi adalék annak bizonyítására, hogy a halál — elterjedt népi felfogás szerint — „házaság“, a temetés pedig esküvő. — U. i. 3—4. szám. Gulyás József: *A két „Dávidné Soltári.“* Dávidné nevéhez három dalgyűjtemény fűződik. Az egyik a sárospataki főiskola könyvtárának 630. számú versgyűjteménye, melyben tréfás cím alatt 195 világi dal van. A másik, 307 lapból álló, 240 dalt tartalmazó kötet a debreceni Csokonai-kör tulajdona. (Dávidné Soltáriból kiválogatott Énekek. Íródtak 1814. esztendőben Méhesi Gyula számára.) A harmadik ismét egy pataki 54 dalt magában foglaló kéziratos verses füzet: A Dávidné dudája 1809-ből. — Dézsi Lajos: *Ördögi kitértet- és lélekjárás 1587-ben.* — Mészöly Gedeon: *Folklore-adalékok Kresznerics Ferenc kézirataiból;* — Dömötör Sándor és K. Posonyi Erzsébet: *Kalapom szememre rágom.* Adatközlések.

Magyar Könyvszemle. — 1928. évf. 1—4. szám. Gárdonyi Albert: *Régi pesti könyvkereskedők*. Kilián-testvérek (1789—1853), id. és ifj. Leyrer József (1799—1850), Hartleben Konrád Adolf (1803—1863) szerepének ismeretése a magyar könyvkiadás terén. Kilián György a magyar irodalom terjesztése körül számottevő munkásságot fejtett ki. Ő adta ki Bajza verseit, Kisfaludy K. munkáit, Kazinczy F. leveleit, Vörösmarty M. újabb műveit, Császár F. beszéleyeit stb. Hartleben Adolf értékesebb kiadványai: Csokonai minden munkái, Eötvöstől A falu jegyzője, Garay J. tollrajzai, Jókai Hétköznapiak-ja, Kemény Zs. Gyulai Pál-ja, Petőfitől A hóhér kötele stb. — Holub József: *A Budai Krónika említése 1488-ból*. Az idetartozó adat a herceg Festetics-család levéltárában található. — U. a.: *Nyomdászattörténeti adalék a XVI. század derekáról*. Miksa király 1574 február 7-én Bécsben kelt levelében utasítja Bánffy Lászlót, hogy ne tűrje meg a lendvai uradalmában működő, Erdélyből kiűzött antitrinitárius nyomdászt, aki főként magyarnyelvű eretnek könyveket nyomtat és terjeszt. — Harsányi István: *A legrégibb, helyi jelzettel is ellátott hazai könyvtári katalógusok* (XVII—XVIII. század). — Ernyey József: *Adalék a XVI. századi hazai könyvkereskedelemből*. — U. a.: *Verbőczy Tripartituma német fordításának történetéhez*. — Pukánszky Kádár Jolán és Bartoniek Emma: *Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I—II. kötetéhez*. — Jakubovich Emil: *Zalán Menyhért* (1892—1928). A nemrég elhunyt fiatal tudós megleghangú nekrológja.

Magyar Nyelv. — 1929. évf. 1—2. szám. Kniezs István: *A magyar helyesírás a tatárjárásig*. IV. — Timár Kálmán: *Nyelvrújítás nyoma a Feste-tics-kóderben*. Adatközlés.

Magyar Szemle. — 1929. évf. 3. szám. Halász Gábor: *A magyar regény problémája*. (Beszámoló a legújabb regényekről.) A vidék rajzában a zűnnerszerűség és képtelenné nagyítás, a nagyvárosi típusok visszaadásában a csak konvencionálisat vagy csak betegeset és a közönség alantas rétegeire számító erotikumot nyújtó szemlélet uralma alól kell írónknak elsősorban felszabadulniok, hogy maradandót és lélektanilag igazat adhassanak.

Minerva. — 1929. évf. 1—3. szám. Szerb Antal: *Magyar preromantika*. A magyar felújulás, ha pusztán gondolati elméit tekintjük, kiindulása pillanatában nem volt más, mint a felvilágosodásnak a magyar viszonyokra való adaptációja, éltető lendületét azonban a romantika adta meg. A felvilágosodás virágkorában, a XVIII. század közepén, egyszerre számos helyen, számos megnyilatkozási formában jelentkezik a világérzésnek az a gyökeres megváltozása, amit újabban preromantikának neveznek. Az új életérzés történelmileg a protestantizmusból nő ki, abból a befelé-fordulásból, mely a protestantizmus első gesztusa volt. A XVIII. században, a titkos társulatok fénykorában, egy misztikus hullám halad át Európán; ennek a misztikus hullámnak világi lecsapódása a preromantikus ízlésváltozás. Az érzelmek az igazi érték; az emberek érezni akarnak az érzés kedvéért. Ez az, amit szentimentalizmusnak szoktak nevezni. A „nép” fogalmának bevezetése a művészetbe, ami a magyar irodalmi gondolkodásban oly nagy szerepet játszott, szintén preromantikus eredetű. A preromantika korszaka volt az a történelmi pillanat, amikor a magyar szellem találkozik az európai szellemmel. Hogy Magyar-

országban ugyanaz következett be, mint másutt, azért történt, mert a magyar szellem, amint az igen kisézámú választottakban még eleven volt, akkor még teljességgel hozzátartozott az európai szellemhez és mint rész átélte azt, ami az egészben végbement. Ez időtájt Ausztriának és Magyarországnak közös multja a barokk. A felújulás pillanatában az ízlés:rány kétfélékép eleven még mindkét országban; először az intenzív latin műveltségben, másodsor az olasz barokk-kultusz hagyományaiban. Bessenyei és a francia iskola nem nevezhető preromantikusnak; gondolati tartalomban a francia felvilágosodásból indul ki, formája pedig a régi magyar forma. Az első preromantikus költő irodalmunkban Anyos Pál, akit a franciás iskolához csak személyes kapcsolatok és a régies forma fűztek s olyan érzéskomplexumot, oly világlátást fejez ki lírájában, mely addig idegen volt a magyar földön. A preromantikus életérzés, az enyészethangulat kifejezése a nemzeti nyelvhez volt kötve; ez a körülmény tette Anyos Pált nemzeti költővé. A magyarság reakciója II. Józseffel szemben megint egybeesik az általános európai reakcióval a felvilágosodás ellen és ez az általános reakció, a preromantika, szolgáltat neki fegyvereket. Ez a szellemtörténeti háttére a felújulás egy másik kiindulópontjának, a magyaros iskolának. Kétségtelen a Gvadányi-féle Falusi Nótárius rokonsága azzal a német műfajjal, melybe az osztrák-német költőtől, J. Richtertől származó Eipeldauers Briefe is beletartozik. Ez a műfaj egyike azoknak a jelenségeknek, melyekben a barokk, átívelve a klasszicizmuson, a romantikába nyúlik. (A német barokk-költészet egyik fontos műfaja a franciás divatot ostromozó szatíra.) Dugonics jelentősége viszont abban áll, hogy benne a preromantikus mult-elképzelés és a specifikus magyar multhoz-ragaszkodás szintézisre jutottak. Dugonics megalapított egy célzatában nemes, alsóbb irodalmat, mely aztán hatásában igen áldásos volt, mert a nyomában növekvő mult-irodalom előkészítette a magyar romantika legdicőségesebb alkotásainak, Vörösmarty eposzainak, a Bánk bánnak az útját: közönséget nevelt és a közönség írókat nevelt magának. A népi gyökerekhez való visszatérést is Dugonics valósította meg elsőnek; Etelka kacskaringós exklamációi megkedveltették a közönséggel a népi nyelv íztét. — Kármán és Kazinczy magyar íróvoltát is a preromantika determinálta. (A felújulás korabeli negyedik iskolának, a deákosnak vizsgálatát a szerző mellőzi, bár meggyőződése szerint „az antik versmérték alkalmazása nem klasszikus reminiscenciák, hanem a preromantikából következő okok és hasonló irányú német kezdeményezések hatása alatt történt”; de ennek megértése csak Berzsenyi és Vörösmarty bevonásával volna lehetséges, kiknek működése kiesik tárgyköréből.) A fentebbiek alapján: „A magyar irodalomnak azt a korszakát, mely Bessenyeitől Vörösmartyig húzódik... teljes joggal lehet a magyar preromantika korának nevezni.” (A szép készületségre valló, terjedelmes dolgozatba egy-két tollhiba csúszott. Például ott, ahol Kármánról, mint orvostanhallgatóról beszél és mikor Kazinczyról azt írja, hogy „Bécsben tanult, nagyműveltségű ember”. Kármán tudvalevőleg jogi tanulmányokat végzett, Kazinczy pedig megfordult ugyan Bécsben, de nem iskolázás céljából.) — Eckhardt Sándor: *Magyar humanisták Párizsban*. Szelestei és kövesszarui Gosztönyi János győri, majd erdélyi püspök (meghalt 1527) párizsi szereplésének ismertetése. Nem tudjuk, hogy Gosztönyi maga írt-e valaha valamit, az azonban bizonyos, hogy nem

kevesebb, mint öt művet ajánlanak neki és valamennyi mű szerzője őt jelöli meg mint munkája inspirátorát. A közvetett tanúságokból és a történeti adatokból eléggé világosan áll előttünk Gosztonyi János szellemi képe. A kor neoplatonizmusa, misztikus áramlatai egyrészt a reformáló törekvések felé sodorják és hogy papságának vallásosságát is mélyítse, a liturgikus szövegek közérthető magyarázatát iratja meg. Másrészt a párizsi környezet humanista szelleme öbenne is kifejleszti a kritikai érzéket, mely egy adott alkalommal megütközik a liturgia merészebb stilisztikai fogásán. Mikor negyven évvel később egy másik magyar humanista, a szintén püspök Dudits András került Párizsba, megismétlődik Gosztonyi János esete: megint egy Párizsba vetődött magyar humanistán keresztül lehet tanulmányozni a francia racionalizmus újabb eszméit. — Zolnai Béla: *Körmondat és tiráda*. (Tanulmány a klasszikus és romantikus stílus kérdéséhez.) A szemléltető idézetekben bővelkedő tanulmány szerint a klasszikus stílusza uralkodik anyagán, felülről nézi és rendezi a mondatokat: a romantikus író együtt fejlődik anyagával, benne él és maga sem tudja, hova vezeti őt a lelkesülés ösztöne, a saját páthosza. A klasszikus körmondat grammatikai alakzata az alárendelő szerkezet, a romantikus tiráda specifikus formája a mellérendelés. A barokk körmondat is bőbeszédű, mint a romantikus tiráda, de a részeket szoros logikai kapcsolatba építi: a mellérendelés és alárendelés eresztékei mélyre nyúlnak. Valamennyiükkel szembeállítható a modern naturalista stílus, amelynek tipikus mondatformája az egyszerű bővített mondat, vagy a rövidlélekzetű összetett mondat. Mind a négy esetben más és más lelkiség áll a mondatformák mögött.

Napkelet. — 1929. évf. 4—5. szám. Dóczy Jenő: *Arany János napjai-ból*. Arany János végtisztességének hangulatos rajza és költői elképzelésű leírása annak a beszélgetésnek, melyben egy baráti társaság a temetést követő összejövetelen a nagy költő diákeveinek emlékeit eleveníti föl. — 6. szám. Makkai János: *Proletáriródlom, proletárművészet*. Ahogy eddig a polgári társadalom különböző színezetei tartották kezükben az irodalom és művészet irányítását, úgy kezdi most ezt a kultúrát és közízlést az európai városok ipari proletariátusa, az európai külváros befolyásolni és némely helyütt már irányítani is. Míg a polgári kultúra kritikai jellegű volt, addig a proletariátus irodalma és művészete agitatív és így célja: a proletariátus érdekében való agitáció, az osztálykultúra megteremtése és ezzel a polgári társadalom legyőzése. A proletariátus egész szellemi frontja a munkásság életében, a külvárosban nyeri magyarázatát. A nemzetköziség, a magántulajdon relativitása, az egyházellenesség és a pacifizmus csak ott verhet gyökeret, ahol hiányzanak a tradíciók. Az expresszionizmustól a dadaizmusig terjedő korszak, belefoglalva a futuristákat és az összes új izmusokat, egy új társadalmi osztály megnyilatkozási formáit, kezdődő művészetét reprezentálják. A proletariátus irodalma és művészete azonban éppúgy el fog bukni, mint a polgári társadalomé, sőt máris bukóban van ugyanazon okok miatt, mint ahogy a polgári társadalom már sok tekintetben csak vegetatív kultúrájával történt. A zene mutatja a sok tekintetben nemzetközi polgári irodalom és művészet és a teljesen nemzetközi proletáriródlom és művészet elbukása után követendő utat s ez az út a faji irodalom és faji művészet.

Protestáns Szemle. — 1929. évf. 2. szám. Dóczy Jenő: *Arany napjaiból*. Arany J. ifjúkori lelki tépelődésének költői elgondolású rajza. — Németh László: *Sylvester nyelvtana*. Ismert adatokra támaszkodó, egyéni színű ismertetés a címben írt tárgyról. — 3. sz. U. az: *Heltai prózája*. U. úgy.

Új Idők. — 1929. évf. 7. szám. Császár Elemér: *Csathó Kálmán, az ember és az író*. Csathó egyéniségének, írói pályájának és költői világának bemutatása az ismert szépirodalmi munkái gyűjteményes kiadásának megjelenése alkalmából. Az a világ, amelynek képét Csathó regényeiben, drámáiban és novelláiban kapjuk, a magyar gentry élete, a múlt század 80-as, 90-es éveinek világa. Akár egyéneket rajzol Csathó, akár típusokat, mindegyikben a valóságnak, az életnek egy vonását objektiválja, azt varázsolja elénk a miliő-rajzban is, s műveinek meséje sem egyéb, mint a valóság, az élet reflexe.

FIGYELŐ.

A Toldyak.

A Toldy néven három nemzedékben élt család utolsó férfisarját március 22-én temették. Ha ez a német Schedelből Toldyvá magyarosodott familia a magyar nemesek sorában foglalt volna helyet: most meg kellene fordítani a címet az utolsó Toldy sírja fölé. De ha jog szerint nem volt is nemes a Toldy-család, — nem volt-e az, a szónak igazi értelmében? Fejedelmi kegy és elhatározás, történeti származás nem juttatott ugyan nemesi levelet a Toldyaknak, — de vajjon Toldy Ferenc, a legnemzetibb tudománynak: a magyar irodalomtörténetnek megteremtője, nem írta-e meg maga a maga címeres nemesi levelét, nagy műveiben, melyek egy szakadatlan munkában eltöltött életnek örök értékű emlékeiként maradtak fenn késő nemzedékek számára? Mennyire igaza van Madách Keplerének, mikor a szellemre, a tudásra, az emberi homlokra szállt sugárra utalva mondja:

— Hol van nemesség más ezen kívül?!...

Ennek a nemességnek dicsőségténye sugározza be alakját Toldy Ferencnek, akiről jól mondta Gyulai emlékbeszédében, hogy „senki sem volt, aki nála több lelkesedéssel, hűséggel és kitartással szolgálta volna az irodalom és tudomány érdekeit...”

A Toldyak második nemzedékében Ferenc három fia közül kettő: István és László állott nem kis tehetséggel a nemzeti közművelődés szolgálatába. Toldy István, aki mint publicista és mint szépíró dolgozott, sziporkázó szellemmel forgatta tollát, a hosszú élet áldásában azonban nem részesült. Fiatalon halt meg, 1879-ben, alig 35 éves korában. Időnap előtti elhunytá különösen dráma-irodalmunkra volt nagy veszteség, mert a kiegyezés utáni új Magyarországon ő volt az első, aki a színpad és a társadalom kapcsolatának fontosságát átérezve, ennek nyomán — mélyreható külföldi irodalmi tanulmányoktól támogatva, de egyben erős nem-

zeti érzéssel — megvetette alapját a modern társadalmi színműnek. Annak a Kávéforrásnak nevezett baráti társaságnak köréből emelkedett ki, melynek tagjai, Rákosi Jenő szellemi vezérlete alatt, Berezik Árpád, Dóczy Lajos, Kaas Ivor, Márkus István és Miklós, Urváry Lajos voltak. Toldy Pista — ahogyan mindenki nevezte — elegáns, szép férfi volt, szeretetreméltó bonvivant s egyben a legragygóbb jellemű, lovagias gondolkodású ember.

Öccse, Toldy László, papnak készült, de aztán történész lett. Mint Budapest székesfőváros főlevéltárosa, nagy érdemeket szerzett a fővárosi múzeum és könyvtár megalapítása körül. Életmódra, modorra egészen ellentéte volt két évvel idősebb bátyjának, akit úgy a férfi-, mint a hölgytársaságokban valósággal deldelgettek. Toldy László a csendes munka embere volt, visszavonultan élt, íróasztalának és családjának. Egy orosz származású, de már gyermekkorában elmagyarosodott nagyon szép asszony — Ribáry Ferencnek, az ismertnevű történetírónak özvegye — lett a felesége.

Ebből a házasságból származott a Toldyak harmadik nemzedékeként ifjabb Toldy László, a jelestehetségű zeneszerző és zenetudós. Gyönyörű, erőteljes énekhangja is volt, amivel barátainak társaságát sokszor gyönyörködtette, míg betegségének áldozatul nem esett a szépen zengő hang. Ifj. Toldy László egy darabig a Nemzeti Zenede tanára volt, majd a budapesti Pázmány-egyetemen a zenetudomány címzetes rendkívüli tanára lett. Írt operákat, operettet, lírai drámát s ismételve nyert pályadíjat. Családot nem alapított, talán azért, hogy egész életét özvegy édesanyjának szentelje, kin rajongással csüggött s kit kevésszel élt csak túl. Hű barátja, Némethy Géza, a klasszika-filológia tudós tanára, ki nagy zenekedvelő is s ki a temetésen az egyetem nevében megindultan búcsúztatta ifj. Toldy Lászlót, néhány évvel ez előtt a Kisfaludy-Társaságban olvasta fel az ő „tudós zenész” barátjához intézett bölcselmi költeményét.

De a férfiaγον kihalt Toldy-család férfitagjairól szólva, méltatlanság lenne meg nem emlékezni e derék család néhány kiváló nőtagjáról is. Elsősorban Izabelláról, Toldy Ferenc egyik leányáról, ki fátyolt öltve, az angolkisasszonyok egri kolostorának lett főnöknője. Fogadalmának 40. évfordulóján ünnepi színt nyert Eger városa, mert az egész társadalom hódolattal vette körül a nagynevű főnöknőt, kit a királyi kegy is kitüntetésben részesített volt. Emlékét Egerben ma is híven őrzik.

Még három leánya élt Toldy Ferencknek. Közülök a legidősebb, az immár nyolcvanon túl járó Augusztá, ki félszázaddal ez előtt olyan önfeláldozó szeretettel ápolta Pista testvérét, a család szemefényét és büszkeségét nehéz betegségében, s ki ma is olyan frissen mozog és kalligrafiának is beillő szép betűket vet, hogy szinte bámulatos. A legfiatalabb nővér pedig, Jolán — Kozma Antalné —, amellet, hogy angol nyelvtanításával sok hűséges tanítványt szerzett az úri társaságban, akik nem győzik eredményes módszerét dicsérni, Anna királyi hercegasszonynak magyar nyelvmesternője. S hogy a hercegnő olyan szépen ejti a magyar szót s hogy nyelvünkön keresztül nemzetünket is annyira megszerette: abban nem kis része van Kozmánénak, a magyar irodalomtörténetírás atyja leányának.

Íme, egy német családnak szívvel-lélekkel magyarrá lett sarjai, három emberöltő alatt mennyi szolgálatot tettek nemzetünknek és mennyi becsületet és dicsőséget szereztek a magyar névnek.

Szász Károly.

Magyar zsidó lexikon.

Most került könyvárusi forgalomba a *Magyar zsidó lexikon*. Szerkesztette Újvári Péter. Budapest, 1929. 1042 lap. A *Magyar zsidó lexikon* kiadása, Pallas-nyomda. Átlapoztam a kötetet, elolvastam belőle az irodalomtörténeti vonatkozású cikkeket s néhány sorban beszámolok benyomásaimról.

A minden tekintetben figyelmet érdemlő kiadvány a Pallas-Lexikon formájában és betűivel jelent meg s így külső hatása sokkal kedvezőbb, mint a Révai Nagy Lexikonáé. Tartalmát tekintve nemcsak érdekes könyv, hanem sok tekintetben valóságos forrásmű, amit lexikonokról ritkán mondhatunk el, mert hiszen a lexikonok csak első tájékozódásra valók, de nem arra, hogy tudományosan is használhassuk szövegeiket.

A vállalatnak az volt a célja, hogy a magyarországi zsidóság multját és jelenét részletesen ismertesse. Az anyag összeállítása az együvértartozás jegyében készült. A lexikon a vallásos vonatkozású és történeti tárgyú címszókön kívül felemlíti mindazokat a nevezetesebb embereket, akiket — az előszó kifejezése szerint — a közös származás vérségi kapcsolatai állítanak egymás mellé. „Ezért nem is tesz ez a lexikon különbséget a feleke-

zet keretében élő zsidók és a felekezetükből kilépett zsidók között. Az alkotó tehetség nem változik a vallásos érzések megváltozásával és mi itt a munkát mértük meg, nem pedig az egyéni élet belső vívódásait és változásait. Egyébként a hagyományos zsidó felfogás sem tűr ilyen szelektálást, mert a zsidósághoz való tartozást nem a vallás, hanem a származás dönti el. Ezt az elvet érvényesítik a külföldön készült lexikonok is, amelyek vallás-csere miatt senkit sem közösisítenek ki a zsidó értékek lajstromából.“

A lexikon eszerint a zsidó fajiság alapján áll. Nemcsak az ősi vallásukban megmaradt zsidókat veszi fel, hanem a kikeresztelkedetteket is, az utóbbiakat csillaggal jelöli. Megfigyeltük azonban a következőt. Ha valaki már kereszténynek született, vagy ha anyja zsidó, az ilyeneket figyelmen kívül hagyja, sőt igen sok esetben kihagy értékes zsidókat is. Az utóbbit számos példával tudnám igazolni, de nem teszem, mert nem sértem senkinek sem az érzékenységét. Maga a lexikon úgyis elég mélyen belevág sokszáz ember lelkébe, feltép régen behegedt sebeket: távol legyen tőlem, hogy ezen az úton kövessem a lexikont. Szerintem a kikeresztelkedett zsidóknak a lexikonba való felvétele olyan bántalom, amelyre nagyon sokan nem szolgáltak rá. Nem mintha szegyen volna zsidónak lenni, de a közfelfogás ádáz tapintatlan-ságnak fogja fel az ilyen dolog feszegetését.

Az előszó jelzi, hogy a lexikon nem támaszkodhatott hasonlító természetű magyar munkára, ezért esetleg sok lesz a fogyatkozása. A magunk részéről úgy látjuk, hogy a szerkesztő és munkatársai nagyarányú munkát végeztek s csodálni lehet, hogy aránylag rövid idő alatt ilyen gazdag anyagot halmoztak össze. Itt következő észrevételeinkben erős kifogásokat emelünk ugyan a lexikon hiányosságai ellen, de azt is elismerjük, hogy a vaskos kötet adatkészlete igen értékes s a nem zsidók számára — néhány speciális érdeklődésű keresztényt kivéve — egészen ismeretlen világot tár fel.

Mindenekelőtt feltűnik, hogy a jobbnévű zsidó tudósok és írók nem vettek részt a munka megírásában. A szerkesztőbizottságban helyet foglal ugyan Donáth Gyula egyetemi rendkívüli tanár, Eisler Mátyás egyetemi magántanár, Kiss Arnold neves tudós és író, Klein Sámuel egyetemi tanár, Kunos Ignác és Munkácsi Bernát akadémiai tag, de a tulajdonképeni lexikoni cikkírók névsorában mindössze Komlós Aladár, Komor András,

Seltmann Rezső, Szilágyi Géza, Újvári Péter, Tieder Zsigmond és Zsoldos Jenő az ismertebb nevek, nem számítva ide egy-két tudós rabbi-cikkíró. A többi munkatárs ezidőszerint eléggé ismeretlen, sőt van köztük olyan is, akiről még a lexikon sem emlékezik meg. Ezt különösen helytelenítjük, mert legalább két-három sort kaphattak volna, hadd tudja meg az olvasó, kik azok, akik felelősek az általuk jelzett cikkek megírásáért (Fábián Pál, Kempelen Béla, Schlosz Lajos, Tisbi Illés, Vidor Imre).

A lexikon ugyanis a cikkek alá odajegyzi a cikkek szerzőjének nevét is. Ez a vállalat komolyságát mutatja, mert aki nevével kénytelen jegyezni cikkeit, az gondosabban fog írni, mint az, aki névtelenül dolgozik. A nyilvános felelősség érzése óvatossá teszi az embert. Révai Nagy Lexikonának súlyos hibája a névjelzés elhagyása: nagy visszaesés a Pallas Lexikonhoz mérten!

Nem jó dolog azonban, hogy egyes munkatársak a képzettségüktől meglehetősen távoleső cikkek írását is elvállalták. Munkácsi Bernát életrajzát például Szilágyi Géza költő és novellista írta meg (egyébiránt helyes cikkben) s ugyanő a szerzője az Alexander Bernátról szóló életrajznak (ez is szép megvilágítás, csak a könyvek tudományos felsorolása fogyatékos). Ilyenkor az olvasóban mindig van némi bizalmatlanság a szakszerűség hézagossága miatt. Nyelvtudásról jó, ha nyelvtudós ír; filozófussal jó, ha filozófus foglalkozik; költő ne mondjon véleményt kémikusról. Ezért kellett volna bevonni nagyszámú szakmunkatársat a lexikon írói közé. Így bizony az aránylag kevés munkatárs miatt megesett, hogy a szerkesztő elnézett olyan dolgot, aminek nem lett volna szabad megtörténnie. Darvas Simonról Szabó Imre ír, viszont Szabó Imréről Darvas Simon. Világos, hogy nagyobb érdemet tulajdonítanak egymásnak, mint amennyi a többi íróhoz viszonyítva megilleti őket. (Darvas Simon is, Szabó Imre is kolozsvári újságíró.)

Élő személyekről mindig nehéz szólni, ilyenkor ugyancsak helyén legyen a szerkesztő s ne botránkoztassa meg olvasóit azzal, hogy egyik íróról sokat enged írni, a másíkról keveset. Azt megértjük, bár nem helyeseljük, hogy a kikereszteltokról tervszerűen keveset közölnek, de egyéb kedvezés vagy visszaszorítás súlyos hiba. Waldapfel Jánosról a szerkesztőnek is, munkatársainak is tudniuk kellene, hogy kicsoda. Olyan apró cikkben, mint aminőben most szerepel, nem lehet elintézni. Ezzel szemben olykor ugyan csak előzékeny a szerkesztőség egyes társadalmi nagyságok

vagy névtelen fiatal emberek iránt. Nem tudunk belenyugodni abba, hogy egy aranyműves, ügyvéd, bankember, képviselő vagy színész több méltatást kapjon, mint egy kiváló érdemű tudós. Pedig ez az eset sűrűn ismétlődik.

Lehetséges-e az, hogy Hatvany Lajossal szemben háttérbe szoruljon Bárány Róbert, a Nobel-díj nyertese; Fraknoi Vilmos, a kiváló érdemű történettudós; Fayer László, akit a lexikon a leg-híresebb magyar büntetőjogásznak nevez; Bőke Gyula, aki a lexikon szerint a fülgyógyászat megalapítója Magyarországon; Gruby Dávid, akinek neve bele van vésve az egyetemes orvos-történetbe is (bár a lexikon cikke inkább csak novellisztikus színezésű s nem mutat rá e nevezetes orvos igazi tudományos érdemeire); Csemegi Károly, aki a magyar büntetőtörvénykönyvet készítette; Kaposi Mór, a híres dermatológus; Simonyi Zsigmond, akivel a lexikon szerkesztősége hálátlanul bánt el; Korányi Frigyes, a nagy magyar orvos; König Gyula, aki többek közt két ízben nyert matematikai munkáival akadémiai nagyjutalmat. És így folytathatnám a sorozatot, újabb és újabb példákat hozva fel arra, hogy jelentéktelen emberekről elég sokat ír a lexikon, az igazi nevezetességekkel pedig sokszor érdemükön alul bánik el. Jól van, kapja meg Czobel Ernő kommunista-politikus, jelenleg a moszkvai Marx—Engels-intézet egyik igazgatója, a maga 24 sorát, de akkor Bánki Donát műegyetemi tanár, akadémiai tag, ez a világhírű tudományos feltaláló, legalább tízszeres arányban nyerjen méltatást s ne intéztessék el 13 sorban. Ismétlem, nem a cikkírók hibája ez első sorban, hanem a szakszerkesztés hiánya. Fischhof Adolf publicista háromszorannyi méltatásban részesül, mint Felek Gyéza publicista; Fazekas Imre színműíró pedig ugyanannyiban, mint Fejér Lipót, az európai hírnévű tudós, aki huszonnyolcéves korában már a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt, harmincegyéves korában egyetemi nyilvános rendes tanár s harminennyolcéves korában megnyerte az Akadémia matematikai nagyjutalmát. De még Fischhof Adolfnál is többet kap egy végleg ismeretlen nevű, egyéb-iránt derék polgári munkásságú ügyvéd, hogy ne is szóljunk egyes udvari tanácsosokról és kormányfőtanácsosokról, részvénytársasági és hitközségi elnökökről.

Kevés hálát nyert az utókortól Ágai Adolf is. A cikkíró megtehetette volna, hogy önállóan megjelent munkáit rendes évszámjelzéssel és teljesebben sorolta volna fel. Ilyen szaklexikon-

ban Ágai Adolfnak legalább két hasábot kellett volna adni s az általánosságokat megfogható adatokkal is ki kellett volna egészíteni. A szerkesztőség talán meg fogja engedni, hogy Ágai Adolfról a lexikon 14. lapján közölt cikknek utolsó két sorát — mint a magyar írók emlékének egyik őrzője — ezen a helyen felerősítem az új kiadás számára a következő szöveggel: „Ismerőbb munkái: Porzó tárcalevelei. Két kötet. Budapest, 1876. — Forgó bácsi gyermekszínháza. Tizenhat vígjáték, színmű és apró jelenet. Budapest, 1882. — Por és hamu. Barátaim és jóembereim emlékezete. Budapest, 1892. — Igaz történetek, Hűsz elbeszélés. Budapest, 1893. — Vízen és szárazon. Útirajzok. Két kötet. Budapest, 1895. — Egy görbe nap. Énekes bohózat. Budapest, 1902. — Új hantok. Budapest, 1906. Utazás Pestről Budapestre. Budapest, 1908.“

Felette kevés lexikoni szerkesztő van tisztában legfontosabb teendőivel. A szerkesztőnek mindenekelőtt tudományosan képzett szakszerkesztőket kell maga mellé vennie. (A jelen esetben számításom szerint legalább tíz segédszerkesztőre lett volna szükség.) Nem elég pusztán csak kijegyezni a feldolgozandó cikkek címszavait, hanem gépírással szövegmintákat kell eljuttatni minden egyes munkatárshoz, még pedig négy típus szerint: 1. típus az ötsoros cikk; 2. típus a tizenötösoros cikk; 3. típus az ötvensoros cikk; 4. típus a százötvensoros; azután már csak a tanulmány következik. Mindegyik címszó mellé odajegyzi a szerkesztő, hogy melyik típushoz igazodjék a cikkíró, azaz milyen terjedelmű legyen cikke. Ebben a munkájában természetesen a szakszerkesztőkkel egyetértve jár el. Ha így dolgozik, nem állhat be az a kínos helyzet, hogy az emberiségnek nagy szolgálatokat tevő, vagy legalább is emlékezetes tudományosságú és példás munkásságú férfiak háttérbe szorulnak a protekciós divatnevek mellett.

Említsünk meg most egy igazán súlyos kifogást a szerkesztés munkája ellen. Nem hiszem, hogy mindeztideig előfordult volna akármilyen betűrendes munkában, hogy a magyar ábécé o betűjét keverjék az ő betűvel, az u-t az ü-vel. Keresem Fónagy Béla lexikoni munkatárs életrajzát s látom azt, hogy Fogarasi Béla nevével elfogy az F után következő o betű és sorra kerülnek a Földes, Földi, Földrajz nevek; Fónagy Béla nevű író tehát nincs a lexikonban; óvatosságból mégis tovább lapozok s látom, hogy a Földrajz után következnek a Folyóiratok, Fónagy, Főpap,

Forbát, Förendiházi tagok, Forgács stb. cikkek. Ugyanígy Mózes után jön a Mozi, Műfordítók, Müller, Mult És Jövő stb. Azt hiszem, az ilyen eljárás nem védhető semmiféle érveléssel.

Olvasás közben számos tárgyi hibát is kijegyeztem a személyekről szóló cikkekből. Ilyen hibák vannak például Ehrenfeld Adolf, Fekete Mihály, Kanizsai Dezső, Stern Ábrahám, Várnai Zseni, Veszprémi Vilmos életrajzában. Vajjon a Magyar Zsidó Lexikon elnöki tanácsában említett Fischer Benjamin azonos-e a 279. lapon szereplő Fischer Gyulával; a gyanum t. i. az, hogy a kettő ugyanegy személy, de a lexikonnak eziránt nem volna szabad kétségben hagynia az olvasót. A Detre Lászlóról közölt cikkben éppen az hiányzik, aminek nem volna szabad hiányoznia, hogy t. i. Detre László külföldről hazajövet, Pertik Ottó laboratóriumában dolgozta ki a vérsejtek törvényszéki felismerésének módszerét. Kardos Samu nem törvényszéki bíró volt, hanem ügyvéd s nem a Wesselényi-összeesküvés történetírója, hanem ifjabb Wesselényi Miklós életrajzában szerzője. (Kardos Samu a történetírásról szóló cikkben Acsády Ignáccal, Fraknoi Vilmossal és Marczali Henrikkel szerepel egy rangban!) Klein Hermannról a 488. lapon azt olvassuk, hogy ő volt a második magyar zsidó, aki Magyarországon lapot szerkesztett; viszont az 567. lap szerint ő volt „az első zsidó, aki Magyarországon lapot szerkesztett”. (Az előbbi adat a helyes.) Az Egyenlőség hetilap munkatársai között a 214. lapon keverve vannak a zsidók olyan írókkal, akik sohasem voltak zsidók. (Máskor is előfordul; tendencia nincs benne, csak meggondolatlanlás, következetlenség, felületesség.) A lexikon alapján nem lehetne eldönteni azt sem, hogy ki volt az első zsidó egyetemi rendes tanár Magyarországon. A 308. lap azt írja Géber Edéről (kiváló dermatológus a kolozsvári egyetemen), hogy: „Az első zsidóvallású egyetemi tanár.” (Trefort Ágost nevezte ki 1874-ben.) Viszont Kanitz Ágostról a 450. lapon azt olvassuk, hogy: Már 1872-ben a kolozsvári egyetem botanika tanára.” Az igazság az, hogy Géber Ede még a bécsi egyetemen volt magántanár, mikor Kanitz Ágost már eredményes munkásságot fejtett ki kolozsvári tanszékén. Géber Ede csak 1874-ben került Kolozsvárra rendkívüli tanárnak s 1879-ben lett a bujakórtan rendes tanára. (Érdemes lett volna megjegyezni azt is, hogy a budapesti egyetemhez 1895-ben nyert ki nevezést az első zsidóvallású nyilvános rendes tanár: az illetőt ugyan már előbb is szívesen kinevezték volna, de ő a tanszékért

nem volt hajlandó megcserélni vallását.) Folytathatnám még észrevételeimet, de talán elég ennyi. Mégis megemlítem, hogy a *legkiválóbb* zsidó származású *nyelvészek* között bajos felemlíteni a következőket: Hahn Adolf, Léderer Béla, Perényi Adolf, Prém József, Reich Emil, Rózsa Géza (657. l.).

A kisebb cikkek mellett vannak nagy fáradsággal végzett nagyobb szabású adatgyűjtések is. Az egyik cikkíró, aki különben is igen szép cikkeket írt a lexikonba, egybeállítja a Magyar Tudományos Akadémiának zsidó vallású és keresztény vallású, de zsidó származású tagjainak jegyzékét. Az Akadémia 1840-ben választotta meg első zsidó tagját (Bloch Móric: Ballagi Mór) s 1917-ben a legutolsót. Alapításától kezdve 1928-ig összesen 20 zsidó vallású és 21 zsidó származású, de keresztény vallású belső tagja volt az Akadémiának (külföldi tag 13). Jelenleg mind a két kategóriából 13 belső tagja van az Akadémiának.

Igen tanulságos a magyarországi zsidó hitközségekre vonatkozó adatok egybegyűjtése. A vidéki zsidó hitközségek egész lelkesedéssel gyűjtötték össze a multjukra vonatkozó adatokat s kéziratban küldték fel történeti és statisztikai egybeállításukat a szerkesztőségnek. A lexikonnak ez a része valósággal forrásjellegű: történetíróknak és statisztikusoknak egyaránt értékes kútfő.

Bámulatosan mozgalmas életpályák sorakoznak a lexikonban egymás után. Vegyünk néhányat. Klein Sámuel születik Szilasbaltháson, Veszprém megyében, egyetemi tanulmányait Németországban végzi, rabbiképesítését Berlinben szerzi, elmegy az egyik boszniai hitközség rabbijának, utóbb Érsekújvár fő-rabbija lesz, állandó munkatársa magyar, német, francia, angol és héber folyóiratoknak, 1925-ben a jeruzsálemi héber egyetem rendes tanára a történelmi földrajz tanszékén. — Holder József, születik Nagyboescón, Máramaros megyében, héber és jiddis költő. „Vérbeli lírikus és az egyetlen igazán érdemes jiddis író, akit Magyarország adott. A héber irodalomban is jelentős munkásságot fejtett ki.“ Írásait a krakói, varsói, londoni, newyorki és jeruzsálemi lapok közlik, 1920-ban Máramarosszigeten jiddis lapot szerkeszt, költeményei Vilnában jelennek meg kötetbe gyűjtve, verseit magyarra fordítják Bródy László, Patai József, Somlyó Zoltán, Szegedi István, Vér Andor. Ő maga magyar költőket fordít héberre és jiddisre. — Haméiri Avigdor, születik Ódavidházán, Bereg megyében, tanul különböző jesivákban (nb. a jesiva fogalmának megmagyarázása hiányzik a lexikonból, a Révai Lexikon-

ban jó felvilágosítás van róla Jesiba címszó alatt), utóbb a budapesti Ferenc József országos rabbiképzőintézet hallgatója, 1910-ben héber folyóiratot indít Budapesten, héberre fordítja Ady Endre költeményeit, Kova Albert néven a Mult És Jövő munkatársa, a világháború idején az osztrák-magyar hadseregben teljesít szolgálatot, orosz fogságba esik, kivándorol Palesztinába, ott egy héber napilap irodalmi szerkesztője lesz, héberre fordítja az Ember tragédiáját, megalapítja az első héber kabarét. — Bettelheim J. B. születik Pozsonyban, tanul az egyik morvaországi jesivában, utóbb Pesten, Debrecenben és Nagyváradon folytatja tanulmányait, Páduában orvosi diplomát szerez, török ezredorvos lesz, a szmirnai rabbival vallási kérdéseken összetűzve áttér a keresztény vallásra, Londonban mint orvos működik, Japánban anglikán misszionárius, lefordítja a bibliát japán nyelvre, az Egyesült Államokban lelkészi hivatalt visel, az amerikai polgárháborúban sebész és őrnagy, utóbb Missouri államban orvos és felolvasó, elhúnyta után szobrot emelnek neki Japánban. — Spitzer Benjamin Salamon születik Óbudán, növekedik Pesten, házalással keresi kenyerét, Prágába megy, nyomora miatt Hamburgban beáll matróznak, bejárja az egész világot, északamerikai tengerészkapitány lesz, mint milliomos tér vissza Pestre, mások csalásai miatt elveszti vagyonát, ismét a tengerre megy, végül 1820-ban meghal Bécsben.

Féltrevetve további jegyzeteimet, csak az Irodalom címszóhoz fűzök még néhány észrevételt. Irodalomtörténeti fejtegetésekben mindig vigyázni kell a kifejezések árnyalataira: ne mondjunk se többet, se kevesebbet, mint amit egy jó író megérdemel. Méltatásunk legyen józan, adatainkban ne vezessük félre az olvasót. A szakember mindjárt észreveszi, vajjon a tudás bővéből merít-e egy irodalmi tanulmányíró vagy csak újságcikket ír hirtelen munkával. A szakember észreveszi azt is, van-e hiba az illetőnek történeti érzékében és esztétikai ízlésében vagy megbízható-e ítélő tehetsége és tudományos szelleme. Az Irodalom címszót Komlós Aladár és Zsoldos Jenő dolgozták ki, mindkettő komoly képzettségű szakember, személyük kiválasztását csak helyeselni tudom, de éppen az ő példájuk is mutatja, mennyire óvatosnak kell lennünk az irodalomtörténeti közlésekkel és értékelésekkel szemben, mikor két ilyen módszeresen képzett középiskolai tanár is kihívja megállapításaival a legélesebb kritikát. Azt mondja Komlós Aladár mind-

járt a legelső mondatában: „A magyar zsidóság 1868-ban szólal meg először a magyar költészetben. Ekkor jelenik meg Budapesten a huszonötéztendő Kiss József Zsidó dalok c. versfüzete“. Nem áll! A magyar zsidóság már előbb is megszólalt magyar nyelven, magyar költeményekkel, zsidó vonatkozásokkal. Megszólalt már a szabadságharc idején, megszólalt újból 1860 táján. Ennek a költői próbálkozásnak Kiss József csak a harmadik hullámverése. (Most oldalakon keresztül kellene írnom erről a témáról, de azt hiszem, senki sem fogja kétségbe vonni állításaim igazságát, egyébiránt röviden megvilágítom ezt a kérdést magyar irodalomtörténetem 1921. évi kiadásában.) Azt mondja továbbá Komlós Aladár, hogy Kiss József után a magyar költészet későbbi zsidó művelőinél a zsidó öntudat csak Kiss Arnold, Patai József, Giszkalay János, Somlyó Zoltán, Lenkei Henrik, Emőd Tamás, Feleki Sándor, Szabolesi Lajos, Peterdi Andor, Vér Andor, Bródy László költészetében jelentkezik. Először is nem szabad ezt a névsort egy csomóba odatobni az olvasó elé, mert van benne három olyan név, mely a többihez most még sehogyan sem illik: először dolgozzék csak ez a három ismeretlen költő, azután legyen neve valamennyire ismert s akkor talán — kissé elkülönítve a többi beérkezettől — majd bele lehet venni egy irodalomtörténeti névsorba. De azonfelül is csak ezek a költők tartoznának bele ebbe a kategóriába? Fel tudnék sorolni másokat is, köztük Makai Emilt, akiről Komlós Aladár egy szóval sem emlékezik meg, csak a lexikon állapítja meg róla, másfélszáz lappal hátrább: „Vallásos énekeiben a magyar-zsidó líra legszebb formájában teljesedett ki“. Egyébiránt Komlós Aladár higgadtan és tartalmasan szól témájáról, a magyar költészet zsidó művelőiről; azután átadja a szót a regény és dráma feldolgozójának. Zsoldos Jenő Ágai Adolffal indítja meg irodalomtörténeti átnézetét, közvetlenül utána mindjárt átmegy Kóbor Tamásra, azután Bródy Sándorról beszél, negyediknek Bíró Lajost veszi elő. Itt teljesen fel van forgatva minden történeti rend: Bródy Sándor már neves író volt akkor, mikor Kóbor Tamásról még senki sem tudott; Bíró Lajos meg egészen új ember, akit a mögéje sorolt írók egy része nagyon megelőzött. A névsor egyébiránt itt is hiányos, csakúgy mint a drámában, ahol a történeti sor élén Hugó Károly, Dóczy Lajos, Bródy Sándor és — Fényes Samu áll. Miféle elrendezés ez? És milyen kijelentés: „Egy írónk sem

látta meg oly közléről Pestet, mint Szenes Béla... Pest számtalan tipikus alakját ő fedezte fel a színpad számára... Az utolsó évek legnagyobb színházi sikereit ő aratta és alapított iskolát szórakoztató vígjátékaival". Ha valaki Molnár Ferencről ad közre ilyen magasztalást, azt megfelelő kiigazításokkal és óvatosabb fogalmazásban elfogadom, de a szegény Szenes Béláról ilyenformán írni, ez már igazán meghökkentő. Ha ilyenek — irodalomtörténeti látásukban és esztétikai megállapításaikban — a komoly, tanult emberek (a cikkíró — amint személyes tapasztalatból mondhatom — ezek közé tartozik), mit várjunk az egyetemek filozófiai karát csak hírből ismerő, dilettáns tollforgatóktól vagy az ellenséges érzésű, elvakult irodalmi politikusoktól? E meggondolatlanság mellett mindjárt ott a hibás adat is: Szomorú Dezső nem a Nagyasszonnyal nyerte el a Vojnits-díjat, hanem a II. Józseffel.

Az új kiadásban a szerkesztőségnek a következőket kell figyelembe vennie:

1. Kíváncsú a most közölt cikkek gondos átnézése, javítása, kiegészítése.

2. A cikkek terjedelme olyan legyen, hogy a cikkek már ezzel is kifejezzék tárgyuk jelentőségét vagy csekélyebb fontosságát.

3. Szükséges számos új cikk beillesztése, minél több életrajzi és bibliográfiai adat közlése.

4. Ahol csak lehet, ott kövesse a cikkeket az apróbb betűs Irodalom-bekezdés. Enélkül hiányos egy ilyen lexikon. Az olvasó tovább akar kutatni s nincs könyveim a kezében.

5. Nélkülözhetetlen néhány szaktudós további bevonása is a szerkesztés, felülvizsgálat és cikkírás munkájába. A mostani munkatársak között éles a különbség a jóakarató dilettánsok és a tudományos tájékozottságú cikkírók között. Még a megbízható munkatársaknak is hasznára válik, ha kiigazítják tévedéseiket és túlzásaikat.

Pintér Jenő.

Külföldi vélemény a magyar irodalomról.

Nem lehet szó nélkül elhaladni azok mellett a külföldi jelenségek mellett, melyek a jóindulatú ismertetés köpenyében burkolózva, a legdurvább támadásokat intézik nemzeti életünk letéteményese, a magyar irodalom ellen s rajta keresztül a magyar nemzet ellen. Klabund: Geschichte der Weltliteratur-ja került a kezünkbe. E kiadvány példányszáma meghaladja a százazretet s igen nagy

kedveltségnek örvend a német és ezen a révén az egész világ olvasóközönsége előtt. Betűrendben tárgyalja az egyes nemzetek irodalmát s a magyar irodalomhoz érve, azzal a megjegyzéssel kezdi az ismertetést, hogy Magyarország a puszának, a paprikának, a cigányzenekaroknak és a zsurnalisztikának az országa: ez a keverék látszik meg irodalmán is. A kormányzóra mondott sértés után megállapítja, hogy a magyar nemzeti irodalom első nyomait a Jagellók semmisítették meg s az irodalom a reformáció alatt kezdett némileg magához térni. Zrínyi teszi meg az első lépést az eposz felé; aztán meglehetősen üresség áll be, míg egy új Ovidius, Mikes Kelemen fellép Törökországi leveleivel. Utána sokan utánozzák az antik költészetet, a német és francia irányt. Kazinczy Ferenc, a mai irodalmi nyelv megteremtője, Goethének tehetséges tanítványa. Katona József és Vörösmarty Mihály romantikus drámákat írnak, az utóbbi Csongor és Tünde címmel egy mesejátékot Shakespeare Szentivánéji álmának hatása alatt. Arany János szerzi a Toldi című eposzt. Más megjegyzése nincs róla. Petőfi Sándor a magyarság legnagyobb költője; szenvedélyességet, éleslátást és bizonyos okos naivitást egyesít magában, anélkül, hogy tiszta magyar lenne: ereiben szláv vér folyik. A szabadságharcban elesik, megsíratva a magyar és a német nemzettől. A német költőknek, Schillernek és Heinének, sokat köszönhet, anélkül azonban, hogy epigon lenne. A regényben Eötvös József, Mikszáth Kálmán és Révész Béla jeleskedik. Mindezek fölött áll Babits Mihály, a Gólyakalifával. Kispolgárok és parasztok a hősei Móricz Zsigmond regényeinek, melyek közül a Sárarany a legjobb. Az Ember Tragédiája eredeti Faust-utánpótlás. A magyar színiirodalmon Molnár Ferenc uralkodik, akinek a pesti apacsdarabjában, a Liliomban valódi költészet van. Az újabb írók közül Karinthy Frigyes az értékeesebb. A titáni méretű Ady Endre az 1918-as forradalom költője volt. Most még az is tiltva van Magyarországon, hogy a nevét kiejtsék. Szigorú cenzúra köti gúzsba a szellemi életet. A köztársaságiak nélküli köztársaságot király nélküli királyság követte. Sok ember fogcsikorgatva idézi Magyarországon Vörösmarty nevét: „Az nem lehet, hogy annyi szív hiába ontta vért” stb. Ezzel fejeződik be a magyar irodalom egyoldalú ismertetése.

Sapientia sat! Csak azt a megjegyzést fűzzük hozzá, hogy e nemes jóakarónknak — a Krétakör szerzőjének — darabjait nálunk sorozatosan előadják.

th.

Elhúnytak.

BANHIDY ANTAL (simándi br.) v. országgyűlési képviselő, szül. Makón 1850, megh. Budapestén 1929 febr. 24. 1901—5. a kisenői kerületet képviselte a parlamentben. Publicisztikai téren is működött.

BÓDIS SANDOR szlov. leánygimn. tanár, szül. Kadarkúton 1884, megh. Budapestén 1929 márc. Tankönyvei: *Iskolai magyar nyelvtan*. A polg. isk. szám. Bp., 1922. (Havas Istvánnal.) — *Magyar olvasókönyv*. A leánygimn. és f. leányisk. szám. U. o., 1921/2. (2 köt.) — *Magyar olvasókönyv*. A polg. leányisk. szám. U. o., 1922/3. (Havas Istvánnal.)

DOMSZKY ARPAD dr. ügyvéd, megh. Budafokon 1929 márc. 43 éves korában. Főszerkesztője volt a Budafok és Vidékének.

ERBER TIVADAR hírlapíró, megh. Budapesten 1929 febr. 13-án 85 éves korában. — 1873—1909. szerkesztette a M. Híradó c. könyvmutatást.

ERNEY JÓZSEF (nagyernyei) kormányfőtan., a Nemz. Zenede ny. igazgatója, szül. Budapesten 1846 febr. 7, megh. u. o. 1929 jan. 23. — Zeneszerző és zenebírálati író. 1882. szerkesztette a Harmonia c. szaklapot.

FEJES ARON tanítóképezdei igazgató, megh. Nagyenyeden 1929 febr. 9-én. — Munkája: *A magyar helyesírás szabályai*. (Tud. Zsebkönyvtár 173.) Bp., 1905.

HEVESI JÓZSEF, a szföv. hirdetési vállalat ny. igazgatója, szül. Fegyverneken (Jász-Nagykún-Szolnok vm.) 1857 márc. 15, megh. Budapesten 1929 jan. 21. — 1877 óta Budapesten élt, sokáig mint hírlapíró. Első verse 1875-ben jelent meg. Szerkesztette a Vasárnapi Lapokat (1850—81), az Ellenőrt (1883), a M. Szalont (1884—91), a M. Génuszt (1891—2), a M. Szót (1893—4) s az Otthont (1894—), P. Naplót 1895—6), a M. Dekameront és a Szépirodalmi Könyvtárt. — Színművei: A harmadik. Dramolett 1 felv. (Hetényi Bélával. Bemut. Nemz. Szính. 1885 febr. 20); A lidérc. (Bemut. Budai Színház 1885 szept. 6); Ősz és tavasz. (Bemut. Nemz. Szính. 1886 márc. 3); A négy évszak. (Hetényivel. U. o. 1897); A szerelem óvodája. (Faragó Jenővel. 1897); Hajnali harangszó. (Karczag Vilmossal. Népszínház); A mama. Vigj. (Nemz. Szính. 1904) stb., stb. Munkái: *Ibolyák*. Versek. Bp., 1879. — *Névjegyek Janka asztalára*. Elbeszélések. Mezőtúr, 1880. — *Víg elbeszélések*. Esztergom, 1883. — *Hamis gyémántok*. Elbeszélések. Bp., 1886. (Németül Zürich, 1890.) — *Apró történetek*. U. o., 1887. — *Nászúton és egyéb elbeszélések*. U. o., 1892. — *Az ár ellen*. Regény. U. o., 1892. — *A gordiusi csomó és egyéb elbeszélések*. U. o., 1895. — *Piros narancsok*. Elbeszélések. U. o., 1900. — *Márkustéri galambok*. Elbeszélések. U. o., 1903. — *Azúr történetek*. U. o., 1906. — *Az apai rög és egyéb elbeszélések*. U. o., 1906. — *A milói Vénusz*. Regény. U. o., 1909. — *Válogatott művei*. U. o., 1916. (Tíz köt.) — *A Hesperidák kertje*. História a klasszikus világból. U. o., 1915. — *Vér*. Versek. U. o., 1915. — *Corinna*. Költői játék. U. o., 1923. — Több monológja is megjelent.

HORVATH SAMUEL ref. lelkész, megh. 1929 februárjában, 44 éves korában. Szerkesztette az Amerikai Reformátusok Lapját.

KOMLÓSSY IMRE dr. törvényszéki bíró, volt ügyvéd, megh. Debrecenben 1929 febr. 59 éves korában. Szerkesztette a Hajdúföldet.

RAKOSI JENŐ (mindszenti) volt főrend, a M. T. Akadémia tiszt., a Kisfaludy Társ. v. tagja, szül. Acsádon (Vas m.) 1842 nov. 12, megh. Budapesten 1929 febr. 8-án délben. A gimnáziumot Kőszegen és Sopronban végezte. 1860—62 tavaszáig Lengyeltótiiban volt Perlaky József tisztartó gyermekeinek nevelője s nyaránt gazdasági gyakornok. Majd Öreglakra ment gazd. őröknek. 1863 nyarán feljött Pestre, ahol, miután közben az érettségit letette, elvégezte a jogot. 1867-ben a P. Napló munkatársa, 1869 végén a Reform szerkesztője lett. 1875 jún. 16-án e lap beolvadván a P. Naplóba, Rákosi is utóbbi lapba dolgozott. Még ez évben bérbe vette a Népszínházat, melynek 1881-ig állt az élén. Ekkor Csukási Józseffel együtt megalapította a B. Hírlapot, melynek 1925-ig főszerkesztője és kiadótnajdonosa volt. 1925-ben megvált a B. Hírlaptól és a P. Hírlap főmunkatársa lett. 1928-ban

Olaszországban és Londonban járt s személyes érintkezésbe került Mussolini-val és lord Rothmerevel. A M. Tud. Akadémia 1892-ben I., 1909-ben t. tagjává választotta, 1915-ben pedig a Bródy-jutalommal tüntette ki. 1891–1918. elnöke, azontúl tb. elnöke volt az Otthon Körnek. 1896-ban m. nemességet kapott. 1903-ban kinovezték a főrendiház tagjává. Szülőházát 1923-ban emléktáblával jelölték meg. Halála után Rothmere lord 100 000 pengőt adományozott Budapesten felállítandó szobra javára. — Munkái: *Színművek*. Pest, 1866. (Aesopus c. vigj. bemut. Nemz. Szính. 1866 X. 14. és V. László c. szomorújáték, első színpadi kísérlete.) — *Régi dal régi gyűlölségről*. Színmű 5 felv. U. o., 1867. (Bemut. Nemz. Szính. 1867 X. 13.) — *Színművei*. U. o., 1872. (2 köt.) — *Felsült szerelmesek*. U. o., 1867. — *A windsori víg asszonyok*. U. o., 1867. — *Ahogy tetszik*. U. o., 1870. — *Cymbeline*. U. o., 1870. (E négy műfordítása Shakespeare minden munkái 8–10., 13. köteté gyanánt s azóta is többször jelent meg.) — *Titilla hadnagy*. Operetta. Bp. 1880. (Bemut. Népszính. 1880 II. 27.) — *A legnagyobb bolond*. Regény. U. o., 1882. (2 köt. Új kiad. A M. regényírók képes kiadásában.) — *A szerelem iskolája*. Színmű. U. o., 1883. (Bemut. Nemz. Szính. 1874 XI. 12.) — *Színházias*. Bohózat. U. o., 1883. (Bemut. Népszính. 1882 III. 13.) — *Tempefői*. Operett. U. o., 1883. (Bemut. u. o. 1883 XI. 13.) — *Magdolna*. Paraszt-trag. U. o., 1884. (Bemut. u. o. 1884 XI. 15.) — *Endre és Johanna*. Tört. szomj. U. o., 1885. (Bemut. Nemz. Szính. 1885 XII. 11.) — *Budavár megvétele*. Népszínmű. U. o., 1886. (Bemut. Népszính. 1886 VIII. 31.) — *A tragikum*. U. o., 1886. — *Világszép asszony Marcia*. Operette. U. o. 1887. (Bemut. Népszính. 1887 II. 25.) — *A négy király*. Operett. U. o., 1890. (Bemut. u. o. 1890 I. 10.) — *Istrán vezér*. Tört. színmű. U. o., 1891. (Bemut. Nemz. Szính. 1891 I. 23.) — *Elektra*. Paródia. U. o., 1891. (Bemut. Népszính. 1891 V. 20.) — *A kis Kelemen története*. U. o., 1895. (Számos kiadást ért ifj. munka.) — *Az ezredév ünnepe*. U. o. 1896. (Bemut. Nemz. Szính. 1896 V. 2.) — *A bolond*. Mese 3 felv. Malonyay Dezső elbeszéléséből. U. o., 1898. (Bemut. M. Szính. 1898 XII. 29.) — *Tárgya kirdlyné*. Tragéd. U. o., 1902. (Bemut. Nemz. Szính. 1902 I. 15.) — *Színművei*. U. o., 1902/3. (20 kötet.) — *A windsori víg asszonyok*. Újból ford. U. o., 1914. (Shakespeare összes színművei átvizsgált vagy új fordításokban. 14 : 8.) — *Háború és esztétika*. U. o., 1915. (Hadi beszédek 7.) — *Ahogy tetszik*. Újból ford. U. o., 1916. (Shakespeare összes színművei... új fordításokban. 16.) — *A magyarságért*. U. o., 1917. (Az Élet könyvei.) — *Tévedések vigjátéka*. U. o., 1921. — *Aténei Timon*. U. o., 1922. — *VIII. Henrik király*. U. o., 1923. (Shakespeare-fordítások. Színházi könyvtár 8., 19., 20. köt.) — *Művei*. U. o., 1927. (12 köt., gr. Klebelsberg Kuno előszavával.)

SIMAI ÖDÖN dr. volt szóf. tanár, szül. Keszthelyen 1879-ben, megh. Budapesten 1928-ban. A m. nyelvújítás történetével foglalkozó dolgozatai a M. Nyelvörben (1901–) és a M. Nyelvben (1905–19). Irodalomtört. cikkei az Egyet. Phil. Közönyben (1903–4). — Munkái: *Márton József mint notaíró*. Bp., 1902. — *Dugonics András mint nyelvújító*. U. o., 1904. — *Mohács a m. költészetben*. Mohács, 1905.

SZEKELY GYÖRGY dr. ny. főisk. tanár, szül. Keleméren (Gömör vm.) 1866-ban, megh. Budapesten 1929 jan. 26-án. — Előbb a nagykőrösi gimn.,

majd a sárospataki ref. főiskola, végül a polg. isk. tanárképző tanára volt. Minket érdeklő munkái: *Bürger költészete és hatása Csokonaira*. Bp., 1888. — *Emlékeim*. Irod. és krit. dolgozatok. Sárospatak, 1897. — *Művészet és erkölcs*. Bp., 1903.

VARY GELLÉRT ny. kegyesr. tanár, szül. Csongrádon 1843 febr. 3-án, megh. Nyitrán 1929 február 16 án. — Több magyar irodalomtört. cikke a Figyelőben (1876–7) és a M. Korvinában (1878). Minket érdeklő munkái: *A kísértet*. Turgenyev-elb. Ford. Vác, 1876. — *Huszonöt év a kegyesrend irodalmi életéből*. U. o., 1877. — *Az irodalom bölcselete*. U. o., 1884.

VARÓ BENI (bágyoni) kir. tanfelügyelő, szül. Harón (Hunyad vm.) 1855 szept. 15-én, megh. Budapesten 1929 febr. 19. — Tanügyi cikkeken kívül néhány tárcát is írt. G. P.

Új könyvek.

Verses kötetek.

Boross Sándor: Vár engemet a föld. Bp. 1929. 120. l. Singer és Wolfner.
 Böngérri János: Bízva-bízzunk. Bp. 1929. 62. l.
 Juhász Gyula: Hárfa. Bp. 188 l. Genius.
 Klímits Lajos: Rohan az élet. Bratislava. 1928. 110 l.
 Pa'asovszky Béla: A szolga énekel. Szentes. 1929. 48 l.
 Szabolcska Mihály összes költeményeiből. Bp. 212 l. Singer és Wolfner.
 Ifj. Szász Károly: A mi nótánk. Bp. 1929. 150 l.

Elbeszélő kötetek.

Baloghné Hajós Terézia: Harc az életért. Bp. 150 l. Singer és Wolfner.
 Berecz Dezső: Párbaj. Elbeszélések és egyfelvonásosok. Sopron. 1928. 190 l.
 Földi Mihály: Övök az élet. Bp. 324 l. Franklin.
 Juhász Gyula: Holmi. Bp. 160 l. Genius.
 Kodolányi János: Két lányarc. Bp. 132 l. Athenaeum.
 Legény Elemér: Pénz a szelek szárnyán. Miskolc. 1929. 400 l.
 Lőrinczy György: Szobrok az éjszakában. Bp. 174 l. Singer és Wolfner.
 Szomory Dezső: Térjetek meg végre hozzám. Bp. 160 l. Athenaeum.

Színművek.

Hazafias Színpad. IV. sorozat. Három egyfelvonásos. Pásztor József: Az árvák. Sándor Pál: A Királyné alatt. Szekeres Margit: Fogadalom. Bp. 1928. 80 l.
 Radványi Kálmán: A jó Isten búzája. Bp. 1929. 64 l.

Tudományos munkák.

Asztalos Miklós: A wittenbergi egyetemi könyvtár Wittenbergben maradt részének régi magyar könyvvállománya. 63 l. Különlenyomat.
 Bitay Árpád: Román dicsőítő írás és vers a Széchenyiekről 1839-ből. Kolozsvár. 1928. 15 l. Különlenyomat.

- Csűrő Bálint: Bod Péter Szent Hilariusának forrása. Kolozsvár. 1928. 18 l. Különlenyomat.
- Dézi Lajos: A gróf Vigyázó-alapítvány és a magyar tudománypolitika. Székhely: Szeged. 1928. 16 l. Széphalom-Könyvtár 11. sz.
- Erdélyi Gyula: A magyar katona. Bp. 1929. Az Orsz. Magyar Hadimúzeum Egyesület tudományos pályadíjával kitüntetett pályamunka.
- Erdélyi Lajos: A régi magyar irodalom történetéhez a nyelvjárások alapján. Bp. 1929. 26 l. Különlenyomat.
- Farkas Gyula: Mész László. Bp. 64 l. Kortársaink.
- Glatz Károly: Az expresszionizmus. Bp. 1929. 10 l. Különlenyomat.
- György Lajos: Két dialógus régi magyar irodalmunkban. Kolozsvár. 1928. 44 l.
- Hegyaljai Kiss Géza: Kossuth. I. kötet. Miskolc. 1928. 190 l.
- Kalepky Theodor: Neuaufbau der Grammatik. Berlin. 1928. 106 l.
- Kornis Gyula: Az angol középiskolák. Bp. 1929. 16 l.
- Krompecher László: A pilisi ciszterci apátság és a Szent-keresztnek szentelt pilisi pálos kolostor építészeti maradványai. Bp. 1928. 18 l. Különlenyomat.
- Madarassy László: Az élő néphit a hivatalszobában. Bp. 1928. 12 l.
- Mező Ferenc: Az olimpiai játékok története. Az 1928. évi amszterdami olimpiai játékok irodalmi versenyén győztes munka. Bp. 1929. 302 l.
- Mitrovics Gyula: Kazinczy Ferenc esztétikai törekvései. Debrecen—Budapest. 1929. 54 l. Csáthy.
- Szendrey Akos: A közigazgatás népi szervei. Bp. 1929. 28 l. Különlenyomat.
- Szendrey Zsigmond: Magyar népszokások a fonóban. Bp. 1929. 18 l. Egyetemi nyomda.
- Szerb Anta: Magyar preromantika. Bp. 1929. 70 l. Minerva-Könyvtár XVIII. sz.
- Szigethy Lajos: Luther lelke. III. kötet. Bp. 160 l. Evangélikus Tanár-egyesület.
- Szondy György: Kelet, Észak, Dél. Debrecen—Budapest. 1928. 140 l. Csáthy.

Fordítások.

- Pierre Benoit: Szerelmes ellenségek. Ford.: Komlós Aladár. Bp. 276 l. Genius.
- Ibsen Henrik: Brand. Ford.: Hajdú Henrik. Peer Gynt. Ford.: Patthy Károly. Második kiadás. Bp. 382 l. Athenaeum.
- Maurice Paléologue: Eugénie császárné vallomásai. Ford.: Szini Gyula. Bp. 226 l. Genius.
- Pindaros. Magyarul tolmácsolta: Csengery János. Bp. 1929. 440 l.
- Segíts a szenvedő lelkeken. Ford.: Lévay Edéné. Bp. 1928. 36 l.

Egyéb könyvek.

- A 20 éves Szociális Missziótársulat 1903—1928. Bp. 88 l.
- Az országos református tanár egyesület évkönyve az 1927—28. tanévről. Szerk.: Papp Ferenc, Debrecen. 66 l.
- Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1926. év. Kolozsvár. 1929. 24 l. Erdélyi Tudományos Füzetek. 14. sz.
- Fodor Árpád: Családvédelem. Kalocsa. 1928. 158 l. Árpád Könyvek. 21-22. sz.

- Hangay Sándor Kékkönyve. Bp. 1929. 192 l.
- Hegedüs Lóránt: A halhatatlan líra. Bp. 8 l. Székfoglaló értekezés.
- Hofbauer Aladár: Riedl Frigyes középiskolai tanítása a magyar regény történetéről. Bp. 1928. 76 l. Egyetemi Nyomda.
- Kritsafalussy István: A budapesti szállodás- és vendéglősiskola évi jelentése. 1921—1928. Bp. 1928. 40 l.
- Leffler Béla: Ungersk konst. Stockholm. 1928. 94 l.
- Lugosi Döme: A zeneművelés Szegeden. Szeged szab. kir. város jelentése a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. Szeged. 1929. 112 l.
- Magyar Katolikus Almanach. III. évf. Bp. 1929. 1086 l. Stephaneum.
- Révay József: Zarándokút a szenthelyekre. Bp. 520 l. Franklin.
- Sugár Béla: Ifjúsági Vöröskereszt. Bp. 1929. 152 l.
- Szináj. Népszerű zsidó vallási ismeretek tára. Bp. 1928. I. sz. Blau Lajos: A zsidó vallás és a kultúra. 20 l. — II. sz. Hevesi Simon: Dala'at Alhairin. 42 l. — III. sz. Guttman Mihály: A zsidó vallás univerzalizmusa. 28 l. — IV. sz. Weisz Miksa: Középkori zsidó etikuskok. 24 l. — V. Hevesi Illés: Szociális törvényhozás a mózesi tanban. 20 l.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1929. évi március hó 9-én tartott közgyűléséről.

Szász Károly elnök megnyitván az ülést, melegen üdvözlí a nagyszám-ban megjelent közönséget. Egyúttal bejelenti, hogy Négyesy Lászlót betegsége akadályozza a gyűlésen való megjelenésben és az elnöki megnyitó megtartásában. Amidőn ezt fájdalmas szívvel adja tudtára a közgyűlésnek, egyúttal indítványozza, hogy a Társaság írásban fejezze ki Négyesy Lászlónak nemzeti értéket jelentő személye iránt különösen meleg szeretetét és ragaszkodását. Miután a közgyűlés egyhangú lelkesedéssel elfogadta az indítványt, Szász Károly bemutatta készülő drámatörténetének egyik fejezetét, mely Molnár Ferencről szól.

Alszeghy Zsolt titkári jelentésében beszámolt a Társaság mult évi működéséről.

A választmánynak új választás alá kerülő tagjait a közgyűlés egyhangú lelkesedéssel újíttotta meg. Új tag lett a választmányban: Futó Jenő.

Perényi József ellenőr a pénztár állapotáról tett jelentést, mely után Szász Károly elnök meleg szavakkal mondott köszönetet azért az önfeláldozó és pontos munkáért, mellyel Oberle József pénztárnok a Társaság anyagi ügyeit gondozza.

Titkári jelentés az 1928. évről.

Társaságunk 1928. évi működése rövid néhány adatban összefoglalható: alapító tagunk 35, rendes tagunk 385, előfizetők 247.

Folyóiratunk 23 ívnyi terjedelemben jelent meg. Nyolc nagyobb tanulmányt, húsz kisebb közleményt, gazdag tudományos és szépíróalmi kritikát

nyújtott benne szerkesztőnk olvasóinak. A tanulmányok során egy Társaságunk keretein túllemelkedő elvi megállapítás is napvilágot látott: az utókor és a szellemi tulajdon viszonyáról, amelynek megszövegezését elnökünknek, Négyesy László professzor úrnak köszönjük. Ez a tanulmány egyik választmányi ülésünk megbeszéléséből sarjadt és mint Társaságunk felterjesztése megjárta a vallás- és közoktatásügyi minisztériumot, sajnos, nem azzal az eredménnyel, amelyet tőle vártunk.

Felolvasó ülést az esztendő folyamán hatot tartottunk. Hankiss János Jókai forrásaihoz hozott igen érdekes és bőven kiaknázott adatkimutatást, Perényi József az újabb magyar dráma történetében végzett kutatómunkájából Ferenczy Ferenc méltatását mutatta be; Földessy Gyula arról a szellemi kapcsolatról értekezett, amelyet az ő szemében Ady és Csokonai között lát, Sik Sándor egy tanulmányának tetemes részét olvasta fel Gárdonyiról; Brisits Frigyes pedig a Magyar Tudományos Akadémia Vörösmarty-kéziratai közül a Hunyady-dramatörödekről adott számot. Végül elhunyt tagtársunknak, Harsányi Istvánnak emlékét idézte fel Gulyás József.

Társaságunk vezetései között fájó szívvel regisztráljuk a szorgalmas kutató Harsányi Istvánon kívül Bartóky József elhunytát. Bartóky szívét Társaságunkhoz egykori elnökünk, Beüthy Zsolt iránti barátsága kapcsolta, de megőrizte rokonszenvét később a szépírónak az irodalmi kritika és a konzervatív magyarnak a magyar múlt iránt való érdeklődése. Nem volt tudományszakunk művelője Lévy Ede sem, de mint igazgató kötelességének érezte a magyar középiskola legfontosabb nemzeti stúdiuma, a magyar irodalmi oktatás problémáinak figyelemmel kísérését. Mind a három elhunyt tagtársunk mintha a haldokló magyar társadalom egy-egy típusát jelképeznék: Harsányi István a csak adatnak hívó magyar tudós típusát, Bartóky József a konzervatív lelkű magyar íróember típusát, Lévy Ede a tág érdeklődésű magyar tanár típusát. Fájó szívvel iktatjuk őket Társaságunk halottainak sorába.

A meleg szívnek még néhány felénkdobbanásáról számot adhatok: köszönettel kell regisztrálnom Török Mihály földbirtokos és Misura Mihály gyáros urak egyenként 400—400 pengős adományát; köszönettel kell megemlítenem a kultuszminisztérium 700 és a székesfőváros 240 pengő évi segélyét és a Magyar Tudományos Akadémia vendéglátó szívességét. Amidőn a magam rövid jelentésének szíves tudomásulvételét kérem, bátorodom egyszersmind azt a kérést is előterjeszteni, hogy a közgyűlés jötevőinknek köszönetet mondani szíveskedjék.

Alszeghy Zsolt.

Ellenőri jelentés az 1928. évről.

I. Alulírt napon megvizsgáltam az 1928 január hó 1-től december hó 31-ig terjedő számadásokat. (A Pénztári Könyvet, a Zárószámadást és a Vagyonmérleget.) Azt találtam, hogy az 1928. évben a bevételek összege: 9386 pengő 61 fillér és a kiadások összege: 9380 pengő 33 fillér s így 1928 december hó 31-én a készpénzmaradvány: 6 pengő 28 fillér.

II. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság vagyona 1928 december hó 31-én: 1507 pengő 4 fillér. Ebből alapító tagdíjak: 620 pengő 76 fillér (mégpedig készpénzben: 613 pengő 40 fillér, hadikölcsönben: 7 pengő 36 fillér);

tagdíjhátralék: 592 pengő; előfizetési díj-hátralék: 288 pengő; készpénz-maradvány: 6 pengő 28 fillér.

III. A számadások részletes megvizsgálásából meggyőződtem arról, hogy a pénztár kezelése pontos és lelkiismeretes. Javaslom, hogy a közgyűlés Oberle József pénztáros úrnak az 1928 január 1-től december 31-ig terjedő időre a fölmentést adja meg és működéséért fejezze ki köszönetét.

Budapest, 1929. évi március hó 3.

Perényi József.

Inhalt der selbständigen Artikel. — Josef Perényi: Franz Ferenczy's Schauspiele. Von diesem talentierten ungarischen Dramatiker besitzen wir aus den Jahren 1901—1912 sechs Schauspiele, die einen bleibenden Wert repräsentieren. Diese Theaterstücke haschen nicht gierig nach billigem Erfolg, sondern zeichnen sich durch vornehme Lebensauffassung, Bildung und verfeinerten Ton aus. Besonders in seinen Lustspielen zeigt Ferenczy viel Geist und hervorragende Bühnenkenntnis. — Eugen Kastner: Der heutige Stand der italienischen Literaturwissenschaft. Eine Kritik der in den letzten Jahren erschienenen italienischen literarhistorischen Werke, in erster Reihe der Literaturgeschichte Giuseppe Zontas: *Storia della letteratura Italiana*. — Ludwig György: Quellen von Anekdoten. Ein Nachweis der europäischen Wanderstoffe in den alten ungarischen Anekdotensammlungen. — I. s.: Ein gelehrter Prediger über Emerich Madách. Immanuel Löws Die Tragödie des Menschen Bezug nehmende Predigt. — Koloman Timár: Ein Ossian — Bruchstück. Ein Beitrag zur Geschichte der ungarischen Ossian-Übersetzungen. — Zsolt Alszeghy: Julius Krudy. Eine Studie über den von einem Teile des Publikums gerne gelesenen Novellisten und Romancier. Der Verfasser der Abhandlung bemangelt hauptsächlich die Sinnlichkeit, aber auch zahlreiche andere Fehler der Krudy'schen Erzählungen. — Es folgen mehrere Rezensionen von grösserem und kleinerem Umfang über Neuerscheinungen der ungarischen Literatur und Literaturgeschichte. — Im Beobachter veröffentlicht Karl Szász Erinnerungen über die Familie Franz Toldys, des Vaters der ungarischen Literaturgeschichte. Eugen Pintér befasst sich mit dem jüngst erschienenen Ungarisch-Jüdischen Lexikon. — Ein Mitarbeiter der Zeitschrift beklagt es, dass in Klabunds Geschichte der Weltliteratur die ungarische Literatur in einem missgünstigen und auch Unwissenheit verratenden Artikel behandelt wird: das fremde Publikum wird von seinem Modeschriftsteller, der den Stoff überhaupt nicht meistert, ganz irregeleitet. — Biographische Daten über jüngst verstorbene ungarische Schriftsteller, ein Verzeichnis von Neuerscheinungen und der Bericht über die Tätigkeit der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte bilden den Schluss des Heftes.

Felelős szerkesztő és felelős kiadó: Pintér Jenő. Budapest I, Attila-utca 1. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest, 1929. (Dr. Czakó Elemér.)

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Ladislaus Négyesy. Vicepraesides Ludovicus Dézsi, Julius Vizota, Carolus Szász, Irenaeus Zoltvány. Ab epistulis: Zoltanus Alszeghy. Moderator ephemeridis societatis: Eugenius Pintér. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Josephus Oberle.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Ladislaus Négyesy, Stellvertretende Vorsitzende: Ludwig Dézsi, Julius Vizota, Karl Szász, Irenaeus Zoltvány. Sekretär: Zoltán Alszeghy. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Eugen Pintér. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenverwalter: Josef Oberle.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Moderator: Eugenius Pintér, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.

Fasciculus XVIII. 1929.

Argumentum:

Dissertationes. — Conspectus librorum 1929. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellanea. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Herausgegeben von Eugen Pintér, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XVIII. Jahrgang. 1929.

Inhalt:

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1929 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschau. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ára egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek küldendők be postautalványon (Budapest, I., Attila-utca 1.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámlájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II., Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Pintér Jenő szerkesztő címére küldendők (Budapest, I., Attila-utca 1.).

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

TIZENNYOLCADIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1929.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK. — KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

	Oldal
Szász Károly: Molnár Ferenc mint drámaíró.. . . .	151
Keresztury Dezső: A német irodalomtudomány mai állása.. . .	161
Timár Kálmán: Egy mikházi Ferences misztérium	176
Rubinyi Mózes: Élő adatok a mese-motivumok vándorlásához..	177
Finály Gábor: Arany János hexameteres műfordítása a Buda Halálában	178

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

Alszeghy Zsolt: Zoltvány Irén	179
--	-----

BÍRÁLATOK.

Verses könyvek: Némethy Géza, Forbáth Sándor, ifj. Szász Károly, Szathmáry István, Palasovszky Béla, Terescsényi György, Agyagfalvi Hegyi István, Székely László, Kiss Meny- hért, Bőngérfi János, Szabó Lajos, Fitos Vilmos, Nyíri Szabolcs, Zsögön Zoltán, Erőss Alfréd, Dálnoki Nagy Lajos, Kövér Erzsébet, Pakocs Károly, Szávay Zoltán. — Szomory Dezső: Térjete meg végre hozzám. — Komor András: Fischmann S. utódai. — Temesi Győző: A csejennek romlása. — Lőrinczy György: Szobrok az éjszakában. — Legény Elemér: Pénz a szelek szárnyán. — Radványi Kálmán: A jó Isten búzája. — Szilgethy Lajos: Luther lelke. — Belohorszky Ferenc: Bessenyei és a Philosophus. — Theodor Kalepky: Neuaufbau der Grammatik	187
---	-----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	203
II. Hírlapok	231

FIGYELŐ.

Bessenyei György emléke. — Elhunytak. — Új könyvek .. .	227
---	-----

TANULMÁNYOK.

Molnár Ferenc mint drámaíró.*

Írta: SZÁSZ KÁROLY.

Mikor Herczeg Ferenc, a múlt század kilencvenes éveinek elején, föllépett, az irodalomban, de a közélet egyéb téerein is, a nemzeti szellem virágzása és diadala még majdnem teljes volt s 1896-ban, az ezredévi országos ünnep fényesen és méltóságosan koronázta meg ezt az időszakot. De azért már ezt az évtizedet megelőzőleg, a nyolcvanas évek vége felé, mutatkoztak tünetei a nemzeti erő meglazítására vezető törekvéseknek. Szinte csodálatos, hogy ez a — részben mindenesetre öntudatlan — igyekezet nemzeti jelszó mellett kezdődött, és pedig politikai téren, a folyton nemzeti sérelmeket hangoztató és nemzeti vívmányokat követelő országgyűlési ellenzék részéről. Ennek a törekvésnek egyik előkészítője volt és támasztéka lett az az irodalmi mozgalom, mely voltaképen csak a mindenáron való ellenzékieskedésben és felfogásban értett egyet a nagyhangú nemzeti oppozícióval, de nemcsak hogy nem voltak nemzeti céljai, hanem — bár nem mert is nyíltan szembehelyezkedni a nemzeti eszményekkel, mégis valójában nemzetközi irány szolgálatába szegődött s a nyugati művelődésért való, mindig túlzó és gyakran tudatlan rajongással, az általános emberi érdekeket hangoztató tetszetős jelszavakkal előkészítője lett annak a szakadásnak, amely irodalmunknak addigi egységét kettőbe hasította.

A politikai és az irodalmi ellenzék — sok tagjának és művelőjének teljes jóhiszemősége ellenére is — összefogván részben a fennálló rendnek, részben a hagyományoknak megtörésére, bomlasztó munkásságával nem kis mértékben járult hozzá, hogy lejtőre jusson és rettenetes katasztrófába sodortassék a nemzet, melynek megrontásáért önfiai ezúttal is sokkal inkább felelősek a nyílt és természetes külső ellenségeknel.

* Részlet a szerzőnek *A magyar dráma története* címen készülő munkájából.

Minket e helyen persze a kérdésnek csak irodalmi része érdekel s a politikai demagógia okozta veszedelmek részleteiről, a gazdasági életben beállott nagy bajokról itt nem kívánunk szólni. Az irodalmi bomlasztás kezdőpontjául — bár ilyen mozgalomnak eleinte csak halvány és jelentéktelen tünetei vannak — talán az 1890. évet jelölhetjük meg, mikor Kiss József megindította *A hét* c. szépirodalmi és esztétikai lapot, melynek gárdája az Arany János halálával pótolhatatlan veszteséget szenvedett irodalomban — bizonyára nem tehetség, de nem is elbizakodás nélkül — szembehelyezkedett azzal a tisztára nemzeti alapon álló, a régi erkölcsi és széptani törvényeket követő írói sereggel, mely még mindig a megalkuvást nem ismerő Gyulai Pálnak hatalmas szellemi vezérlete alatt — vagy legalább is tekintélyének elismerése mellett — kívánta követni a régi nyomokat. A megindított bomlási folyamat során csakhamar a boldogtalan sorsú Ady Endre lett a másik oldalon rohamozóknak egyik legtehetségesebb, legjelentősebb s éppen azért legveszedelmesebb képviselője, kinek egyéniségét az új század első évtizedének végén a *Nyugat* c. folyóirat köre állította leginkább előtérbe s helyezte túlzó magasztalások közt aránytalanul magas piedesztálra.

Az alapjában konzervatív magyar léleknek eredendő nemes liberalizmusát — mely ezer éven át, annyi balszerencse közt nemesak megtartani, hanem előre vinni is tudta a nemzetet — a romboló radikalizmus váltotta föl a politikai és irodalmi ellenzék tevékenységében, mit hiába igyekezett ellensúlyozni a Gyulaiék és a Tisza Istvánék csapata — a *Budapesti Szemle* és a *Magyar Figyelő* hasábjain. Ebben a nagy háborút megelőző, szomorúan forrongó időszakban az irodalom általában, s keretében a drámai irodalom is, mind több olyan művelőre talált, akik a régi eszményi törekvésekkel szemben a dekadenciának lettek képviselői s az egészséges realizmus helyett a túlzásba vitt naturalizmusnak hódoltak. A formákban való különekedés, a nyelv elnyálkásodása, az erkölcsi érzék megromlása nyomán a felfogás léhasága s az erotikum bántó túltengése, a nemzeti érzésnek kerülése, sőt kigúnyolása s a külfölddel való kacérkodás — ezek azok a jelenségek, melyek az úgynevezett modern írók munkáiban — a napi sajtó nagy csoportja részéről hangos dicséretektől kísérve és bátorítva — mind nagyobb mérvben mutatkoztak és a közönség jóhiszemű,

megtévesztett és kritikátlan részénél is tudtak híveket szerezni. A házasságtörés és a nemi élet kicsapongásai lettek az üzleti alapon mindjobban szaporodó színházak számára készült darabok jelentékeny csoportjának központjaivá s szomorú circulus vitiosus támadt anā kérdés fölött: vajjon az erkölccsel nem sokat törődő írók rontják-e a közönséget, vagy a laza erkölcsi érzékű közönség befolyásolja-e az írókat? Természetes és örvendetes, hogy irodalmunk régi szép hagyományainak is maradt sok nagytehetségű művelője és fogékony kedvelője, de bizonyos, hogy az irodalom egysége megszakadt s a két tábor erősen szembehelyezkedett egymással, céljaik és eszközeik tekintetében egyaránt.

A Herczeg Ferenc drámaírói pályakezdésétől a háború kitöréséig terjedő jó két évtizedes korszakban föllépett drámaírók között — ha nem a föllépés sorrendjét, hanem a tehetséget és sikert tekintjük — az első helyek egyike kétségkívül *Molnár Ferencé* (szül. 1878-ban), aki voltaképen kívül áll ugyan a „nyugatosok“ körén, de a régi hagyományokat követő írók sorába sem tartozik. Ő, attól kezdve, hogy 1900-ban egy *Ne mondj igazat* c. monológgal megkezdte drámaírói munkásságát, napjainkig, tehát majdnem három évtized alatt hosszú sorát írta a daraboknak, sok fényes színpadi diadalban volt része s neve ismertté vált a haza határain túl is.

Első darabjai: *A doktor úr* (1902) és a *Józsi* (1904) csak mintegy szárnypróbálgatásai voltak a valóban hivatott drámaírónak — próbálkozások, melyek azonban még eléggé szokványos színben mutatták be az elbeszélő irodalom terén már akkor névvel bíró új színházi szerzőt. *A doktor úr* c. bohózatban sok jó ötlet mellett van eléggé sok gyenge vice — amikhez különben Molnár még pályája legfényesebb szakában is — valami gamin-szerű csökönyösséggel ragaszkodott. Általában nem valami magas írói becsvágyról tanuskodik ez a közönséges bohózat, mintha az írónak nem lenne más célja, csak az, hogy közönségét mindenáron megnevettesse, ami egyébként sikerült is neki. Jelentősége e darabnak talán leginkább az, hogy főhőse — egy megrögzött betörő — bizonyos eredetiséggel van elgondolva és megrajzolva, a kibontakozásban azonban színpadi leleménye elhagyja az író s a darab vége egészen ellaposodik.

A *Józsi* semmiképen sem mutat emelkedést, sőt e darabban szinte megdőbbsen a tehetséges írónál joggal feltételezett

lelki finomságnak s az ízlés választékosságának úgyszólván teljes hiánya. Itt már a középpontba állított figura: egy kotnyeles, kiállhatatlan fickó, sehogyan sem tudja az érdeklődést magára vonni. Molnár Ferenc, termékeny és diadalmas írói pályáján sokszor foglalkozott a gyermeklélekkel — s *A Pálutcai fiúk* c. kis regényében valóban jeleset alkotott — ebben a *Józsai*-ban azonban nem elemezi a gyermeki pszichét, nem is rajzolja művészzel, csak éppen eszközüül használja, gyengén kieszelt félreértési mozzanatok megindítására. A közönséges szó-vicek pedig — mik e darabban éppenséggel burjánznak — igazán nem méltók az író tollához.

Molnár drámaírói hírnevét az 1907-ben a Vigszínházban bemutatott *Az ördög* c. háromfelvonásos vígjáték alapozta meg igazán. E darab lényege az, hogy egy férjes asszonyt és régi udvarlóját — kik az asszony leánykorában már esőket is váltottak — az „ördög” hogyan visz rá sátáni furfanggal, cinikus ügyességgel a házasságtörésre. Az ördög sokszor maga képviseli, sokszor maga szerzi itt az alkalmat, hogy a két emberben ne lankadjon az érzéki tűz, s ha már-már távolodnak is egymástól, ez csak azért történjék, hogy aztán annál mohóbban szaladjanak egymás karjába. Ám az ördög eszközei és segédesapatai már nagyon kipróbáltak és megszokottak: buta pénzember-férj, léha jour-társaság, közönséges festő-modell, féltékenységi stb.

Az bizonyos, hogy *Az ördög* sziporkázó szellemességgel van írva, de talán bosszantóbb, hogy az útszéli viceket és kávéházi szójátékokat csináló szokástól ezúttal sem tud — valószínűleg nem is akar — szabadulni a szerző. A kritika arra is rámutatott, hogy az író itt idegen indítékokat is felhasznál — ez azonban nem csökkenti a darab érdekességét. Értékének fémjelzése azonban kissé kérdéses, mert lépten-nyomon látszik és érzik, hogy az érzékiség nem éppen tiszta vizein rikító lobo-góval haladó darab, mely csak úgy ontja magából a léha erkölcsi felfogást — elsősorban a pesti s rajta keresztül a nemzetközi radikális intellektuelleknek van írva, kiknek körében aztán igazán „szenzációs” hatást is tett.

Két évre rá — 1909-ben — Molnár drámaírói pályáján a *Liliom* következett, mit sokan — köztük Beöthy Zolt — e pálya legmagasabb pontjának tartanak. Tagadhatatlanul van benne sok költőiség, különösen a hős alakjának felfogá-

sában, aki csirkefogó természetét még a túlvilágon sem tudja megtagadni, sőt még akkor sem, mikor visszaboescáttatván a földre, valami jót kellene tennie, hogy üdvözülhessen. és ő megüti a lányát, mint ahogy megütötte egykor annak anyját, akit pedig szeretett. Érdekesen és nagyon ötletesen is van írva a darab, de nincs mesterkélttség híján ez sem. A pesti külvárosi jasszt találóan festi, de már a falusi eseléd lányok rajzába sok hamis vonás kerül. Akaratlan kómikummal hat, amint a nagyon is közönséges, szürke pénztárnokot nagyszerű hősnek tünteti föl az író. — a fehérszakállú másvilági rendőrfogalmazónak mint ítélkező fórumnak szerepeltetése pedig — ha a csirkefogó képzeletvilágának kifolyása is — kissé bántó cinizmus az író részéről. A Vígszínház kitűnő előadásában a *Liliom* szinte káprázatos hatást tett — a közönség egy része különösen élvezettel habzsolta a darab megrikató szentimentalizmusát és érzék-esiklandó mozzanatait s harsogva nevetett még kevésbé sikerült élcein is.

A *testőr* (1910) nagyon mesterkélt ötlet borotva-élére van ugyan állítva, de mint színpadi tréfa, olyan elmésen és mulatságosan van a harmadik felvonásban kifejtve, hogy a néző megboescátja, sőt el is felejtí a kiindulás lehetetlenségét s mulatva adhatja át magát a szerző genialis szeszélyének, mely úgy játszik közönsége hangulatával, mint ügyes játékos a labdával. Meséje ennek az érdekes vígjátéknak az, hogy egy színésznő látásból beleszeret egy szép testőrbe. A színész-férj, hogy nyomára jöjjön a titkos szerelemnek, testőrrjelmez ölt, s csakugyan meghódítja az asszonyt. Levetkezvén jelmezét, kérdőre vonja feleségét, de az mindent tagad. Mikor pedig a férj újra felölti felesége előtt a testőrruhát: az asszony a helyzet magaslatára emelkedve, elhiteti urával, hogy ő előbb is felismerte urát a maszkban s mert tetszett neki az ötlet, elfogadta a játékot s végig is akarta azt játszani. A férj erre — akár hisz az asszonynak, akár nem — kénytelen megadni magát.

A *farkas*-ban (1912), Molnár soron következő vígjátékában, megint kiváló színpadi írói tulajdonságok egyesülnek drámaszerkesztési hibákkal. A darab expozíciójában egy neuraszténias pesti ügyvéd ok nélkül féltékenykedik feleségére, mígnem később előkerül a feleség egykori visszautasított kérőjének vidékies, komikus romantikával írt régi búcsúlevele, melytől a férj mindjárt kigyógyul féltékenységből. lelki rajza abban

marad, s az asszony életének egykori jelentéktelen epizódja válik a továbbiak tengelyévé. Az asszony ugyanis elgyötörve ledől a pamlagra, s a nagyokat mondó búcsúlevél hatása alatt álmodat lát, melyben az egykori parlagi udvarló mint hős katona, államférfi, énekművész és lakáj lép föl, s biztosítja szerelméről az azt szívesen fogadó asszonyt. Ezek az álomjelenetek élénk sikert biztosítanak a darabnak, mert jó ötletből fakadva, a fantasztikumnak megfelelő stílusban, ügyesen, szellemesen, szépen vannak megírva. De mindenesetre jobb lett volna, ha az asszony a darab elején igazán érdeklődött volna a régi kérő iránt s ezzel a férj feltékenysége némi indoklást is nyert volna, az álom pedig szerveesebb és érthetőbb folytatásává vált volna a cselekvénynek.

Négy évi hallgatás után, csak a nagy háború derekán, 1916-ban került új Molnár-darab a közönség elé, mely írójának első darabja volt az ország első színpadán, a Nemzeti Színházban. *A fehér felhő* című, „miraculum“-nak nevezett egyfelvonásos mű volt ez, melyben régi előszeretetéhez híven, megint meseszerű, fantasztikus színpadi tárgyhoz és eszközökhöz fordult Molnár. Apró falusi gyerekek titokban kihallgatván anyjuk beszédét a szomszédasszonnyal, megtudják huszárapjuk elestét s szószerint véve anyjuk ama fölfohászkodását, hogy majd a fehér felhőn túl találkozni fog egykor urával: a falu minden hadiársváját fölkellesítik, nekiindulnak a magas hegynek, annak ormán belépnek a felhőbe, ott találkoznak mennybe jutott apjaikkal s estére boldogan térnek haza, kis falujukba. A meseszerűségbe burkolózó alapeszme, de a kidolgozás is tagadhatatlanul költői fényben ragyog ebben a nemes értelemben vett alkalmi darabban, mely így igazán irodalmi értékű alkotásnak mondható.

A *Farsang* (1917) c. színmű meséje a XIX. század ötvenes éveinek végén játszódik Pesten. Itt Molnár, neki felettébb idegen, területen és környezetben mozog. Mert, ha már kimondottan abba az időbe helyezi a színt, akkor mindenesetre várniuk tőle korrajzi vonásokat: nyelvben, hangban, alakokban, felfogásban. De ennek nyoma sincs az egész darabban, melyet inkább napjainkban kellene játszani, a fővárosi társaságnak az író által jól ismert körében. Így, ahogy a darab meg van írva, szinte csupa anachronizmus — a megjelölt kor éreztetésének még szándéka sem látszik. Egyébként drámailag elgondolt

ötletből fakadó értékes lélekrajza van benne egy szenvedélyes jukker-asszonynak, Kamillának, ki öregedő, brutális férje helyett titokban egy fiatal úrért eped. Egy bálon a főhercegnő elvesztett gyémántját Kamilla találja meg, és — nem adja vissza. Titkos szerelme viszi rá a bűnre s bűne lobbantja hatalmas lángra szerelmét: szökni készül az érte rajongó ifjával. Ez azonban a döntő pillanatokban nyárspolgárnak bizonyul, mire Kamilla kiábrándul, eldobja a gyémántot s Miklóst átengedi egy barátnéjának, ő maga pedig, farsangját végződni látva, megy haza kiégett kebelével, férje oldalán.

Ez az 1917. év még egy Molnár-darabot hozott: az *Úri divat* c. vígjátékot, a Nemzeti Színházban. Nem rossz kis történet ez a jószívű emberről, kit elhagy a felesége s ki hitelezései miatt elveszti üzletét, majd a hasonlóan jószívű gróftól kapott állását — miután mindketten a kis gépírónőt szeretik —, aztán a jó gróftól megkapja az üzlete visszaszerzésére szükséges pénzt, s akkor a gépírónő is elhagyja a gróft s visszatér ő is a boltba, ott erélyével rendet csinál, s erőskezü hitvese lesz a jó embernek. Ez a darab nem valami magasabbrendű alkotás, inkább a magánszínházak kevésbé válogatós közönségének való.

A *hattyú* (1920) című vígjátékban egy uralkodó hercegi családba kerül nevelőnek Ági Miklós. A régi romantikus mesét a nevelő és a hercegisasszony között támadt szerelemről, újszerűen állítja be az elmés szerző. A hercegnő-mama a nevelő úron keresztül akarja a leánynézőbe érkező, de nyilatkozni nem akaró trónörökös figyelmét fölkelteni a hercegisasszony iránt — ami szintén régi vígjátéki indíték, de itt ügyesen van modernizálva. A játék odáig megy, hogy a nevelő nagyon is valószínűtlen modorban diskurál a hercegi családi ebéden, melynek végeztével a hercegisasszony meg is csókolja őt, a trónörökös szemelättára. Másnap reggelre aztán kigőzölög a szerelmi mámor a nevelő és a hercegisasszony fejéből s a böles és szeretetreméltó hercegi pap-nagybácsi segíti a csomó olyatén megoldását, hogy a nevelő úr elutazik, a hercegi ifjak pedig egymáséi lesznek abban a reményben, hogy a szerelem majd megjön a házasság után. A trónörökös anyja pedig okosan és szépen mondja leendő menyének — kit boldogult atyja *hattyúnak* nevezett —, hogy a hattyú ne vágyjék a partra, idegen környezetbe, hanem maradjon a tó síma tükrén, úszva büszkén, méltóságosan...

A *Színház* (1921) cím alá három egyfelvonásost foglalt össze a szerző. Az első: *Előjáték Lear királyhoz* — néhol ötletes, néhol azonban ellaposodó szatíra, a színészek és tanárok rovására, melyben legtöbbet ér a mesén kívül álló öreg tűzoltónak, a polgári józanság képviselőjének alakja. — A másik darabocská — *Marsall* — nagyon mesterkélt, sőt teljesen valószínűtlen színpadi trükk a szerelmi kalandba bonyolódó színésznőről, akibe a féltékeny férj golyót bocsát, de aki azért tovább komédiázik. — Legtöbbet ér a harmadik egyfelvonásos, *Az ibolya*, amely ugyan felettébb rikító színekkel, túlzásokkal és torzítással dolgozik, de igen mulatságos életkép a szegény színigazgató irodájából, hol minden szerződést kérő hölgy nyomban privát szerelmet is ajánl a direktornak.

A *vörös malom* (1923) koncepciója nincs költőiség híján. Az ördögök a pokolban lélekrontó gépet szerkesztenek, melynek alkatrészei közé preparált emberek is tartoznak, köztük főszereplőként a két szívvel ellátott Mina. Ebbe a gépbe beledobják a tisztalelkű János erdészt, hogy egy óra múlva majd kész gazemberként húzassák ki belőle. A rontás meg is indul: a derék János érzékivé, pénzsóvárrá, hazuggá, aljassá, gyilkosságra kész hitvány fráterre válik, de végül, mikor vérpadra akarja küldeni az őt megrontó gonosz nőt s ez kegyelemért esd, azon a címen, hogy egykor egy imakönyvben megőrzött száraz virágszálat küldött János anyjának: János megbocsát neki, pedig az ördög számítása szerint ridegen el kellett volna utasítania. Ekkor derül ki, hogy minden ember szíve fenekén van egy romolhatatlan égi csöpp, amin az ördög gépe nem tud erőt venni. Mindez jól van elgondolva, s a darab első részében a gép bemutatása igen érdekes. De az emberrontás bántóan érzéki, visszataszító jelenetek során folyik, amik erősen csökkentik a darab komoly irodalmi értékét.

Az *Égi és földi szerelem* (1922) c. ötfelvonásos dráma igen ellenszenves darab, mely Molnár írói értékeit kevésbé, hibáit azonban mind erősen mutatja: mesterkélttség, érzékiség, szentimentalizmus sok van benne, — a dialógus szellemes vezetése pedig csak az I. felvonásban jelentkezik. Hőse, az exaltált leány, azt az ifjút szereti, aki az ő elváltan mással élő anyjáért rajong. A leány a Dunába ugrik, kimentik, de lelki betegsége teljes erővel kitör, holtnak képzelet magát s egy visszataszító jelenetben bele is fekszik a kierőszakolt koporsóba. Végül ismét

találkozván anyjával, kiugrik az ablakon. Ezt a teljesen drámaiatlan, novellisztikus tárgyat igazán kár volt a színpad számára földolgozni.

Nem gazdagította Molnár drámaírói koszorúját *Az üveg-cipő* (1924) c. vígjáték sem, mely a *Liliom* pest-külvárosi milieujében játszik, ám értékben messze marad mögötte. Az „üveg-cipő” a pesti kis eselődleány rajongó szerelmének, álmodott boldogságának jelképe, ám a szerző nagyot hibázott, mikor ezt a leányt olyan eszelős hisztérikának tette meg, akinek helye nem a színpadon, hanem a kórházban van, de aki végül mégsem a klinikára, hanem egy rossz hírű, nyilvános házba kéri föl vételét tanoncul.

Még kevesebb szót érdemel a *Riviera* (1926) c. kétfelvonásos vígjáték, amely a léhaságnak, az erkölcsi érzék hiányának valóságos csimborasszója, — a részegségi jelenet benne az ízléstelenségnek netovábbja.

Sok a léhaság a *Játék a kastélyban* (1928) c. darabban is — mit a szerző „anekdotá”-nak nevez —, de ebben legalább van sok mulatságos ötlet is. A koncepció sivár erkölcsnélkülisége jellemzi az *Olympiát* (1928) is, mely már nagyon is körmönfont kieszelés eredménye. Egy szemrevaló magyar huszárkapitány flörtöl benne egy osztrák hercegnővel,* de mikor házassági ajánlattal próbálkozik, a hercegnő gőgösen leparasztozza. A vérig sértett kapitány úgy áll bosszút, hogy elhiteti mindenkivel, hogy ő közönséges szélhámós. Erre a hercegnőék megijednek, hogy a nyilvánvalóvá lett flört nyomán botrány lesz s le akarják kenyerezni a „szélhámós”-t. Ez hajlandó is erre, de nagy áron: egy órára kéri a hercegnőt. Meg is kapja, s aztán igazolja, hogy ő bizony nem szélhámós, hanem igazi huszártiszt — s ezzel odébb áll. Itt megint az igazi uri magyar lélek nem ismerőjeként mesterkedik Molnár Ferenc, ki már régi briliáns technikájából, sziporkázó szellemességéből is sokat veszíteni látszik.

Molnár Ferenc még bizonyára nem fejezte be drámaírói pályáját. De a pálya értéke és jelentősége, hősének írói egyénisége máris egészen világosan áll nemcsak a kritika, hanem az irodalomtörténet fellebbviteli ítélőszéke előtt is. Úgy látjuk, hogy ez a pálya a kísérletezésszámba menő első darabok után, *Az ördöggel* jutott el a fölfelé vezető útra s a *Liliomban*, *A testőrben*, *A farkashán* és *A fehér felhőben* ért el eddigi leg-

magasabb pontjára. Onnét kezdve mintha már lefelé haladna a pálya, lassú eséssel *A vörös malomig*, azon túl pedig — az *Égi és földi szerelemben* — gyorsabb zuhanással. Lesz-e még újabb emelkedése e pályának — ki tudná azt megjósolni?

Mindenesetre megállapíthatjuk, hogy Molnár Ferenc — ki-nek sajátlagos nemzeti vonásokat nélkülöző darabjai közül nem egy úgyszólván az egész művelt külföldet bejárta — a fővárosi közönség eléggé nagy részének különösen kedvelt színpadi írója. Ez a közönség a mélyebb költészet után nem igen vágyódik, de a felületesen mozgó érzelgősséért rajong. A lélekből fakadó humor idegen neki, ám a vicceket és szójátékokat nagyon kedveli. Erkölcsi felfogása meglehetősen laza, miért is az érzék-csiklandozást feltétlenül megkívánja. A valódi drámai hatás iránt nincs valami nagy érzéke, de a színpadi ügyeskedést felettébb tudja méltányolni. A mesterkéltetés nem szúr neki szemet, a fantasztikumot és a könnyed szimbolizálást pedig gondolkodás nélkül elfogadja. Szinte természetes, hogy ennek a közönségnek egyik leghivatottabb és legnépszerűbb drámaírója Molnár Ferenc, mert legjobban tud s legkészségebben akar publikuma szájaíze szerint írni. De éppen ezért, Molnár nem tekinthető a nemzeti szellemtől átitatott magyar dráma hagyományai folytatójának. Ő a háború előtti évtizedekben idegen hatások alatt, sőt idegen mintára megindult új irodalmi törekvések egyik vezéralakja. Pályája átnyúlt a háború korára s akkor, a nemzeti géniusz a szép *Fehér felhőben*, erőteljes szárnyesapással érintette lelkét, talentumát. Utána azonban pályája hamarosan visszazökkent a maga azelőtti útjára, s ha lesznek is még talán jelentékeny sikerei: szinte kétségtelen, hogy írói képe, amint előttünk eddig kialakult — számbavehetően nem fog már megváltozni.

A német irodalomtudomány mai állása.

Írta: KERESZTURY DEZSŐ.

Az a rendkívül heves küzdelem, amely az utóbbi évtizedek alatt a német szellemi élet minden pontján gyökeres átalakulásokra vezetett, forradalmat és súlyos válságokat idézett fel a tudományok területén is. Az irodalomtudomány új irányai, hagyománytalanul, vagy hagyományokra visszanyúlva, tudományos, vagy tudományon kívüli indítékokra támaszkodva, a XIX. század végén kezdettek feltűnni, midőn az önállósuló szellemi tudományok elváltak a természettudományoktól s megkezdték saját módszereik kialakítását. (Rickert: *Naturwissenschaft und Kulturwissenschaft*; Dilthey: *Einleitung in die Geisteswissenschaften*.)

Az új törekvések mindenekelőtt a közvetlen elődtől, a legtekintélyesebb és legelterjedtebb iránytól: az ú. n. Scherer-iskolától akarták magukat elhatárolni. A későbbi harc folyamán ez ellen az iskola ellen irányult a legtöbb támadás, ebben látták a XIX. század második felének reprezentatív irodalomtörténeti irányát. Az új, lényegükben idealisztikus irányok hívei élesebben, vagy szelídebben elhárító gúnnyal az irodalomtörténeti pozitívizmus korának nevezik e félszázadot, jóllehet azt nem kötötte határozott elvi állásfoglalás a filozófiai pozitívizmushoz s inkább csak józan racionalizmusának és a kézzelfogható anyagot mindennél többre értékelő filozófia-ellenességének köszönheti e nevet. Ma már, a támadások és védekezések kereszttüzében, eléggé megvilágosodott ez iskola jelentősége. W. Schererrel, E. Schmidttel, J. Minorral az élén, általánosan elismert tudománnyá fejlesztette a germanisztikát, széleskörű s alapos munkát végzett a forráskutatás, a szövegkritika, az irodalomtörténeti anyag felkutatása s hozzáférhetővé tétele, az irodalomtörténeti életrajzok és monográfiák, a formai, stílustörténeti elemzés, a motívum- és hatástörténet s az összehasonlító irodalomtudomány terén, Scherer: „Geschichte der deutschen Literatur“-jában (1883) pedig a nagyarányú összefoglalásig is eljutott. A támadók legtöbbje azt kifogásolta, hogy ez iskola hívei, elmerülve az anyagban, az életrajzi adatoktól nem jutnak el a költő egyéniségéhez, a hatáskutatásban

elveszítik szemük elől a művet, a monográfiákon túl nem látják meg a fejlődés menetét, a fától az erdőt. Az új irányok közös célja az új szintézis megalkotása. E szintézis elgondolásai s a feléje irányuló utak különbözők: a mai helyzet a módszerbeli sokféleség és ellentétesség képét mutatja. A modern német irodalomtudomány „hábeli nyelvzavarában” — bizonyos általánosítással s elvonással — mégis megkülönböztethetünk hét alaptörékvést: 1. a filológiai, 2. a kultúrtörténeti, 3. a legtágabb értelemben kollektivistikus (faji, etnikai, szociológiai, vallási), 4. a lélektani, 5. a formális-esztétikai, 6. az idealisztikus-szellemtörténeti irányt s 7. bizonyos kiegészítő törekvést.

1. Az irodalomtudomány sohasem nélkülözheti a filológiai alapvetést s a germanisztikának ez az ága ma is szép eredményeket mutat fel; hasznára vált, hogy már nem tömegcél. A szövegkritika s szövegtörténet több oldalról nyert módszeres megvilágítást (H. J. Pos: *Kritische Studien über philologische Methode*, 1923; G. Witkowski: *Textkritik u. Editionstechnik neuerer Schriftwerke*, 1924) s a régi irodalom körén túllépve, az újabb irodalom anyagának kritikai kiadásaiban is alkalmazást talált. Az ú. n. filológiai hermenentika, ez a lényegében genetikus-leíró módszer, mely a mű keletkezéstörténetét, forrásait, motívumainak származását, a reágyakorolt hatásokat deríti ki s szerkezetét, felépítését írja le, nem egy ponton tovább él. Érdekes eredményeket ért el a filológiai divináció is, akár valamely művet rekonstruál a töredékekből, akár a mű keletkezésének egyes előkészítő formáit építi fel (A. Heusler *Nibelung-tanulmányai*, G. Roethe *Goethe-tanulmányai* stb.), akár anonym vagy pseudonym könyvek szerzőjét deríti fel (P. Merker az „*Eccius dedolatus*“-ét), akár egyéb részletkérdésekre igyekszik fényt deríteni, mint M. Herrmann és A. Köster vitája a nürnbergi Hans Sachs-színpadról.

2. Az új törekvések az irodalomtudomány tárgykörének kibővítésére és módszertani szempontjainak kiegészítésére irányultak. A kutatás tárgyának körét az az irány szabta legtágabbra, amely a XIX. század végén mindjobban fellendülő művelődéstörténettől nyerte indítékait. A „minden összefügg mindennel” gondolata alapján arra hívja fel a figyelmet, hogy a legkülönbébb történelmi erők és megnyilatkozások összefüggnek a művelődés egészében s e fejlődés változó korszakaiban a művelődés egyes tényezőinek: vallásnak, erkölcsnek,

művészetnek, tudománynak stb. közös alaphangját: „diapason-ját“ mutatják (K. Lamprecht), vagy — más szemszögből — egy organikus, zárt, különböző életkorokon: keletkezésén, fejlődésén, hanyatláson, elmúláson áthaladó „kultúrlélek“ sajátos teremtő erejének megnyilatkozásai (O. Spengler).

Az irodalomtörténetben, nem jelentéktelen előzmények után, Hettner (*Literaturgesch. d. XVIII. Jhs.*, 1855) és R. Haym (*Die romantische Schule*, 1870) nevéhez fűződik ez irány megindulása; mint alapelv, vagy szempont, jóformán minden kollektivistikus törekvésnél fellép, különféle alakváltozásokban, az egyes árnyalatok mögött álló kultúrfilozófiai meggyőződés szerint. Elveit leghatározottabban Kurt Breisig fejtette ki (*Lit. Echo*, VIII, 1905). Az irodalomtörténetírónak eszerint — saját tárgykörének, az irodalomnak álláspontjáról — át kell tekintenie a kultúrát alkotó szellem összes megnyilvánulásait: a vallást, a zenét, a képzőművészeteket, a szőlőművészeteket, a jog, a társadalom, a gazdasági változások, a tudomány, a „belső és külső államművészet“ s a társas élet más jelenségeinek történetét, szóval a szellemi és anyagi művelődés egész területét. Szellemének sokoldalú megnyilatkozása miatt a romantika ígérkezett ilyenfajta törekvések legalkalmasabb anyagául; Haym, R. Huch (*Die Romantik*, I. 1899, II. 1902), O. Walzel (*Deutsche Romantik*, 1908) különböző színezetű összefoglalásai után G. Stefansky erősen filozófikus könyvében (*Das Wesen der deutschen Romantik*, 1923) a hagyományos irodalomtörténet már egészen háttérbe szorul. De más korok ábrázolói is érvényre juttatják e szempontot: H. Cysarz kissé hangos *Deutsche Barockdichtung*-jában a szellemtörténet módszereivel vegyíti, R. Hamann (*Kunst u. Kultur der Gegenwart*, 1922), E. Utitz (*Kultur der Gegenwart*, 1927) és mások a modern irodalom történetét is ily kultúrtörténeti háttérbe ágyazzák be. Sok szál köti ide az ú. n. *Deutschkunde*-bewegungs is, ezt az erőteljes, de egyelőre még kialakulatlan áramlatot, melynek középponti problémája a népszellem időtlen jellemének s az egész kultúra területén megnyilatkozó hatásának kutatása.

A művelődés, akár mint tevékenységet, akár mint megvalósított eredményt, akár mint eszményt fogjuk fel, történelmi képződmény, melynek hordozói nagyobb emberi közösségek; természetes hát, hogy a kultúrtörténeti irány sok ponton összeköttetésben áll azokkal a törekvésekkel, melyek, az irodalmi

jelenségek létrehozó, alakító erőit keresve, az irodalom kollektív jellemére mutatnak rá s gyökereit, tápláló rétegét a nagyobb közösségekben keresik: a fajban, népben, nemzetben, törzsi alakulatokban, a gazdasági, társadalmi osztályokban vagy a vallási egységekben.

3. A mind erősebben hódító fajelmélet (Rassenkunde), mely az emberi kultúra jelenségeit a különböző faji erők munkálására vezeti vissza s melynek főbb fejlődési fázisai Németországban Gobineau, Chamberlain, Günther s Claus nevéhez fűződnek, az irodalomtörténetbe A. Bartels, alapelveiben erősen vitatható, módszertanilag átgondolatlan, zsidógyűlöletében elfogult irodalomtörténetével (*Gesch. d. d. Literatur*, 1901—2) jut be. Tisztultabban, bár jó adag faji önérzettúltengéssel jelenik meg O. Hauser világirodalomtörténetében (*Weltgesch. d. Lit.* 1910). E törekvés lényegileg még a kezdet kezdetén van s lassan halad a tisztultabb alapvetés felé, nemesak a felvetődő kérdések bonyolult volta miatt, hanem, mert politikai, faji elfogultságok állandóan éreztetik zavaró hatásukat. Objektív kutatás azon a gondolaton indulhat meg, amely szerint az egyes rasszok csak művészi megnyilatkozásaik stílusában különböznek (Günther: *Rasse u. Still*, 1926, L. F. Claus: *Rasse u. Seele*, 1928).

Régebbi hagyományokra tekinthet vissza az az irány, amelyik a „faj” helyett a „nép” történelmi szempontból hajlékonyabb fogalmára épít, bár hiszen a két fogalom gyakran keresztezi egymást s egyaránt alakítható. E törekvések — a nép fogalmának különféle értelmezése szerint — különböző utakon indulnak: így válik el, hogy csak a két szélső lehetőséget említsük, az alapján individualisztikus Scherer-hagyomány az újabb szintetikus törekvésektől. Az előbbi a különböző értékű s jelentőségű egyéniségeket állítja be a nemzetnek történelmileg kialakult nyelvi, politikai, társadalmi, kulturális egységébe, az utóbbiak az egyéniséget csaknem teljesen feloldják az — ismét többféleképpen elgondolt — „népszellemben”, ebben a cselekvő, teremtő lélekben, mely egyenlő értékkel nyilatkozik meg a számunkra legnagyobbak műveiben s a legnagyobb népi megnyilatkozásokban. Ez utóbbi alapfelfogásból szükségképen folyó értékrelativizmus végső következményét a Deutschkunde-mozgalom vonta le; ez a magasabb műköltészet s a népköltészet közt minden értékkülönbséget el akar vetni

(Fr. Panzer, W. Hcfstädter: Grundzüge der Deutschkunde, I. 1925, II. 1928).

E törekvések vezérfogalmának, a népszellemnek kérdéséről gazdag s változatos irodalom keletkezett, de a fogalom még mindig nem tisztázódott. Az írók különböző módszereket választottak: egyesek széleskörű kutatásokon alapuló indukción útján igyekeztek megrajzolni a nemzeti egyéniség jellemképét (Ziegler: *Der deutsche Mensch*, 1915; Müller—Freienfels: *Psychologie des deutschen Menschen u. seiner Kultur*, 1922.), mások egyes kiváló németeket (Lochner Grimmelshausen stb.), vagy egy-egy szellemtörténeti korszakot (Lienhardt a klasszicizmust, Bartels a realizmust, többen a gótikát stb.) tagították szimbolummá.

Az ilyképen felépített irodalomtörténetben az egyén helyett a népszellem küzdi meg történelmi harcait s megy át a különféle fejlődési állomásokon (Rich. Hamann: *Der Impressionismus in Leben u. Kunst*, 1907). E lehetőség eléri végső határát, H. Hamann könyvében (*Die Überseele*, 1927), még inkább J. Wiegand barbár, név nélküli irodalomtörténetében, melyben az alkotó egyéniség emléke is alig kísért már (*Gesch. d. d. Dichtung in strenger Systematik, nach Gedanken, Stoffen u. Formen, in fortgesetzten Längs- u. Querschnitten*, 1922).

Kisebbs népi egységek: a törzsek lépnek fel, mint a történelem drámai szereplői Nadler nagy irodalomtörténetében (*Literaturgesch. der d. Stämme u. Landschaften*, 1912—18). Jellemük, vérségi kapcsolatok, a táj különféle befolyásai, történelmi hagyományok s szociális erők hatása alatt alakul s nemzedékeken át változatlanul öröklődik. Nadler — A. Sauer gondolatát elképesztő lendülettel továbbfejlesztve és gyakorlatilag megvalósítva — a nyugati, régi és a keleti, új törzsek szellemi küzdelmére építi fel a német irodalom történetét. E gondolat, bármennyire vitatható is, a lényeges kérdések egész sorát vetette fel, bár tudományos körökben egyelőre elszigeteltnek látszik.

A módszerbeli különbségnek még változatosabb képét mutatják az ú. n. irodalomszociológia kifejlesztésére irányuló törekvések. Egy önelvű irodalomtörténettől talán legtávolabb áll s — a fajelméletek mellett — politikailag leginkább kihasználható az az irány, amelyik a történelmi materializmus nyomain s a fejlődő szociológia erős hatása alatt az irodalmi élet változásait gazdasági átalakulásokkal s a társadalmi osztályok küzdelmével magyarázza. Fr. Mehring kezdeményeit (Lessing-

Legende, 1893) legügyesebben, bár csökkenő önbizalommai A. Kleinberg vázolata fejlesztí tovább (Die d. Dichtung in ihre sozialen, zeit- u. geistesgeschichtlichen Bedingungen, 1927). Teljesen a politika terére siklik át a kommunisztikus irodalomkritika (M. Herrmann: Die bürgerliche Literaturgesch. u. d. Proletariat, 1922).

Sokkal több szerephez jut az irodalom azokban a törekvésekben, melyek a szűkebb értelemben vett irodalmi élet szociológiájával foglalkoznak, szoros kapcsolatban a kultúrtörténet, a kultúrfilozófia s a szociológia új irányjaival (M. Weber, K. Lamprecht, Troeltsch, Scheler stb.). A társadalmi erőkre felépített első irodalomtörténeti összefoglalást K. Franke írta meg (History of German Lit. as Determined by Social Forces, 1901). Legenergikusabban s legtöbb szellemmel P. Merker képviseli ma ez irányt. Az irodalomszociológia kissé önkényes értelmezésével ennek három lehetőségét különbözteti meg: probléma-, anyag- és stílustörténetet. (Neue Aufgaben der d. Literaturwiss. 1920). Az irodalmi közönség kérdését, mely körül azóta irodalom keletkezett (Hirsch: Die Genesis des Ruhmes, 1914 stb.), először S. Lublinski állította vizsgálódásai középpontjába (Lit. u. Gesellschaft, 1899, Bilanz der Moderne, 1904). Az irodalmi ízlés szociológiájának módszertani alapjait L. Schücking fejtette ki (Soziologie der literarischen Geschmacksbildung, 1923).

A vallási, egyházi közösség szempontjait elsősorban a délnémetországi katolikusság köréből kiinduló, módszerben, értékfelfogásban fölöttébb sokszínű törekvések érvényesítették; a gótika, a barokk és a romantika új értékelése sok ponton kapcsolódik ez irányhoz. Legegyoldalúbb s legharagosabb képviselője J. A. Lux (Ein Jahrtausend deutscher Romantik, 1924), ígéretteljes kezdeménye Hammerschmidt és Rohfleisch műve: Deutsches Denken u. Dichten seit Herder (1927), legértékesebb s tiszteletreméltóbb munkása H. Hefele (Dante, 1922).

E kollektivistikus irányok kapcsán válik ismét égetővé minden összefoglaló történelemszemlélet nagy kérdésének: a közösség és egyéniség viszonyának s történelmi szerepének tisztázása. A különféle álláspontok két szélső lehetőségét a Carlyle és Nietzsche nyomain haladó hőskultusz s a végsőkig következetes szociológia képviseli, az előbbi a történelmet a vezéregyéniségek küzdőterének, a történetírást biográfiák összegének látja, az utóbbi feláldozza a kiváló embert a közösség

erőinek oltárán. (Th. Litt: Individuum und Gemeinschaft, 1926). A kérdés alapján történetfilozófiai, de szükségképen összefüggésbe kerül a lélektanral is.

4. Lélektani szempontok érvényesítése nem újság az irodalomtudományban, módszeres alkalmazásuk a XIX. sz. második felében válik mind erősebbé, midőn Lamprecht az egyre jobban fejlődő tudományos lélektanban a „történettudomány mechanikáját” véli megtalálni. A társadalmi és a tömeglélektan valamennyi kollektivisztikus irányban alkalmazást nyer, az irodalomtudományra eddig talán a néplélektan hatott legtermékenyebben. E kutatási mód, mely már Herdernél feltűnik, Spencernél filozófiai megalapozást nyer s Wundtnál rendszeres tudománnyá nő, különösen a költészet kezdeteinek, a kultúra korábbi fejlődési fokán lévő népek művészetének, az első műfajok kialakulásának kutatására irányult s termékenyen kiegészült F. Krueger és H. Henning fejlődéslélektanával (F. Krueger: Über Entwicklungspsychologie, 1905, H. Werner: Die Ursprünge der Lyrik, 1924).

Az egyéniség lélektani elemzésének egyik legjellemzőbb formája a pozitívizmus korában kialakult pszichogenetikus módszer. Ez a költő egyéniségének kialakulását kíséri figyelemmel s fejlődésének alapjait, rúgóit igyekszik felkutatni. Alapfogalmait, módszerét — Goethe példáján indulva s Taine híres háromságával: a race-szal, milieu-vel, moment-tal párhuzamosan — Scherer fejtette ki s öröklött, átélte és eltanult mozzanatokra (Ererbtes, Erlebtes, Erlerntes) vezette vissza az egyéniség fejlődését. E három szó jellegje lehetne az ú. n. filológiai életrajznak. Ennek ma legjelentékenyebb képviselője az E. Schmidt és J. Minor nyomain induló H. Mayne (Mörke, G. Keller, Fontane, C. F. Meyer). Továbbvitte és sok ponton átalakította e módszert az élmény fogalmának elmélyítése (Dilthey: Das Erlebnis u. die Dichtung, 1905) s F. Gundolf alapvető megkülönböztetése az ösélmény és kultúrélmény között. (Az élményfogalomról: Ch. Bühler: Der Erlebnisbegriff in d. mod. Kunstwiss. Walzefestschr. 1924.)

Az ú. n. elemi és a természettudományos lélektan nem vezetett mindenütt a remélt eredményekre; a pszichográfia nagyrészt megáll a felületi jelenségek leírásánál (P. Margis: E. Th. A. Hoffmann, 1911), s a patográfia is, mely Lombroso híres genie-örült elméletéből kiindulva s az újabb pszichiátria hatása

alatt, a művész és a művészet pathologikus vonásaira mutat rá (W. Lange—Eichbaum: *Genie, Irrsinn und Ruhm*, 1928), csak egyes esetekre alkalmazható s nem egy esetben erőszakos bele-magyarázásokra vezet, különösen mikor egész korokat foglal egy patológiai feltevés szemszöge alá. (Kivétel: E. v. Sydow: *Die Kultur der Dekadenz*, 1921.)

Termékenyítőbb befolyással volt az irodalomtudományra a Bécsből kiinduló pszichoanalízis. Ez a művészetben is a tudatalatti lelki rétegek szerepét vizsgálja s elsősorban a költői képzelet mibenlétének és működésének kutatása s az elnyomott vágyakat feloldó műalkotás lélektani hatásának felderítése körül ért el eredményeket, de emellett jóformán az egész irodalomtudomány területén fellelhető termékenyítő szempontjainak hatása. C. G. Jung pszichoanalitikai alapokon felépített típustana: *Psychologische Typen* (1921) már érintkezik a mai német irodalomtudományban leginkább elterjedt lélektani módszerrel: az ú. n. alkatlélektannal, vagy más néven: szellemtudományi lélektannal. Ez a megértő, értelmező, szintetikus lélektan — ellentétben a természettudományos, tapasztalati lélektan elemző módszerével — a beleérzés, vagy az analógiás megismerés segítségével az emberi, lelki valóság lényegét mint egységet igyekszik megragadni. Középponti problémája tehát az egyéniség kérdése; a különböző kutatók ezt világítják meg lélektani, történelmi, etikai, metafizikai stb. szempontból (Müller-Freienfels: *Persönlichkeit u. Weltanschauung*, 1919, *Phil. der Individualität*, 1921 stb.). Kifejlődéséhez az első lökést Dilthey adja meg: ő veti fel a szellemtudományi lélektan szükségességének és lehetőségének kérdését, ő alkalmazza először tudományosan a lelkiakat fogalmát s három világnézeti alaptípusából: naturalizmus, objektív idealizmus, az egyéniség és szabadság idealizmusa — indul ki jóformán minden mű, amelyik az életformáknak: az élet minden vonatkozásában azonosan megnyilatkozó jellemegységeknek alaptípusait igyekszik felkutatni, leírni és rendszerbe foglalni. E tipológiák közt leghíresebb Spranger rendszere (*Lebensformen*, 1927, 6. kiad.). Hat alaptípusát — elméleti, gyakorlati, szociális, vallásos, hatalmi és esztétikai ember — már a legkülönbözőbb szempontokból sokféleképen átalakította s módszerét nem egy új szemponttal gazdagította a mind jobban bővülő karakterológiai irodalom (E. Utitz: *Charakterologie*, 1925). E szellemtörténeti lélektan

eredményeit H. Nohl (*Typische Kunststile in Dichtung und Musik*, 1915) és R. Unger (*Weltanschauung u. Dichtung*, 1917) kezdeményei után Müller—Freienfels alkalmazta leghatározottabban a művészettudomány terén (*Psychol. u. Sociol. d. mod. Kunst*, 1926); O. Walzel Dilthey három típusára építi fel a XIX. század német irodalmának történetét (*Deutsche Dichtung seit Goethes Tod*, 1920), W. Mahrholz (*Die Dichtung der Gegenwart*, 1926) a felvilágosodott, a romantikus és a klasszikus, F. J. Schneider az expressiv embertípust pillantja meg az újabb irodalomban (*Der expressive Mensch u. d. Lyrik der Gegenwart*, 1927).

Ez irányokban szükségképen kialakuló relativizmussal szemben határozott értékfelfogás alapján áll az a Stefan George köréből kiinduló, Bergson filozófiájából s általában a filozófiából táplálkozó irány, melynek főatyamestere Fr. Gundolf. Ez az irány nem az általános jellemtípusokat, életformákat keresi, hanem a kiváló egyéniségek szimbólummá növvő lényegét, filozófiai értelmét, „mítosztát“. Gundolf Goethéje, méginkább az ennek nyomán keletkezett művek azonban már átvezetnek a még tárgyalandó filozófikus szellemtörténeti monográfiákhoz. Ezek kapesán válik nyilvánvalóvá minden ilyenfajta fenomenológiai szemlélet közös veszedelme: a valóságtól eltávolodó elméleti, vagy művészi elképzelések gyors általánosítása és a könyörtelenül végigvezetett rendszerezés igazságtalansága.

A költészettan terén is a formalisztikus szabálymegállapításoktól a művészi alkotás és hatás lélektani vizsgálata felé fordult az érdeklődés. E költészet-lélektan legfőbb képviselői: Müller-Freienfels (*Poetik*, 1914), és E. Ermatinger (*Das dichterische Kunstwerk*, 1921). Ed. Scherrer az egész költészettant a lélektanban akarja feloldani (*Psychol. d. Lyrik u. d. Gefühls*, 1925). E problémakör már átvezet az esztétikába és a művészettudományba, de ugyancsak a modern német irodalomtudomány következő nagy területére: a formális-esztétikai irányhoz.

5. Az irodalom nemcsak társadalmi jelenség, közösségek szellemének, élményeinek alakítója s megörökítője, nemcsak a költő egyéniségének, szellemi, érzelmi, képzeleti életének kifejezője, hanem különböző műformákban megjelenő nyelvi műalkotások összessége is. Egyes — az esztétika, a nyelvtudomány és a művészettörténet újabb eredményeiből táplálkozó — irányok az irodalmi alakiságok: az irodalmi nyelv, stílus, műformák

stb. kérdéseit teszik tehát vizsgálat tárgyává. K. Vossler és iskolája, az „idealisztikus filológia“, a nyelvben látja az irodalmi alkotás legfőbb anyagát és kifejezőeszközét s az irodalomtörténet középpontjába a nyelvtörténetet állítja. A nyelvet azonban nem csupán mint mechanikai, fiziológiai, lélektani. történeti változásoknak alávetett hanganyagot, szó- és formakészletet fogja fel, hanem elsősorban mint egyének s nagyobb nyelvi, szellemi, művelődési egységek lelkivilágának, világnézetének, kultúrájának kifejezőjét. (K. Vossler: *Gesamm. Aufsätze zur Sprachphilosophie*, 1923; *Geist u. Kultur in der Sprache*, 1925). Lényegében tehát itt is az irodalmi stílus kérdésébe ütköziünk. Egyéb irodalomtudományi alapfogalmak példájára a stílus fogalma is a legellentétesebb formákban jelenik meg. E. Elster — hogy ismét csak a legjellegzetesebb példákat említsük — az elemző, leíró és lélektanilag magyarázó stilisztika álláspontjáról a stílust úgy fogja fel, mint az alkotó egyéniség esztétikai felfogását és alkotóerejét megnyilatkoztató mű kifejező eszközeinek egységesen szabályozott összegét. Fr. Strich metafizikai feltevések felé mutató körülírása szerint pedig: a stílus az örök emberi szubsztanciának egységes és sajátos megnyilatkozása, időben és térben. Strich és iskolája ma egyik legjellemzőbb képviselője annak a törekvésnek, amelyik az egyes művek vagy írók stílusának elemző leírásán túl egyes korszakok, pl.: renaissance, barokk, egyenmű stílusjellemét keresi, vagy még tovább haladva: egyes. a történelem folyamán újra és újra felbukkanó stílusegységek, pl.: gótika, romanticizmus, mibenlétét és sorsát kutatja. Régen kísértő gondolatokat fejleszt tovább Strich, midőn Schiller naív és szentimentális költőjének, vagy Nietzsche apollinikus és dionizoszi életformájának mintájára szembeállítja a német klasszikát és romantikát, mint a befejezettség és a végtelenség művészetét (*Deutsche Klassik u. Romantik*, 1922). Finom megfigyelésekben bővelkedő könyve, melyben Wölflin művészettörténeti stílus-kategóriáit: „lineáris — festői“, „felület — mélység“, „nyíltság — zártság“, „sokféleség — egység“, „teljes és viszonylagos világosság“, használta fel irodalmi jelenségek megvilágítására: sok értékes munkának kiindulópontja.

Ugyancsak a műtörténet újabb irányaihoz, elsősorban Wölflinhez kapcsolódik O. Walzel formatörténeti iránya is. Walzel ilyenirányú széleskörű munkásságának főcélja, hogy a

különböző művészetek összefüggésének felderítésével, a művészetek kölcsönös megvilágításával alapot nyerjen egy olyan új művészettudomány kiépítésére, amelyik érvényesíti a történelmi szempontot, a műalkotások elemzéséből indul ki s egyesíti a belső és külső forma esztétikáját (Gehalt u. Gestalt im Kunstwerk des Dichters, 1925). Utóbbi műveiben Walzel maga is eljut ahhoz a gondolathoz — melynek jegyében ez irány ellenzői az új „Laokoon“ megjelenését sürgették —, hogy az irodalmi művet nem lehet idegen művészetek analógiájára felfogni s magyarázni, hanem csak saját, elsősorban nyelvi, törvényeiből kifejlesztett szemlélettel és fogalmi készlettel (Wort-kunstwerk. Mittel seiner Erforschung, 1926). Az ilyirányú kutatás termékeny indítékokat nyert a nyelvtudomány teréről (H. Sperber—L. Spitzer: Motiv u. Wort, 1918, M. Hamburger: Vom Organismus der Sprache u. von der Sprache des Dichters, 1920), a költészettantól (H. Hefele: Das Gesetz der Form, 1919, Das Wesen der Dichtung, 1923), úgyszintén az egyes költészettechnikai kérdésekkel, vagy a műalkotások szerkezetével foglalkozó vizsgálódások köréből (W. Brecht: C. F. Meyer u. das 'Kunstwerk seiner Gedichtsammlung, 1918, stb.). Egy költő egész életművének vizsgálatát alapította erre a szempontra E. Everth (C. F. Meyer, 1924). E törekvések egyik legértékesebb terméke K. Vietor sorozata: a német irodalom műfajainak története (eddig: K. Vietor: Gesch. der d. Ode, 1923, G. Mueller: Gesch. d. d. Liedes, 1925).

E formális esztétikai szemlélet végső következményeit P. Zincke vonta le, aki az irodalomtörténetben a költészet gyakorlati esztétikáját látja s a „nagy forma“ szempontjából értékli át az egész német irodalmat (P. Heysses Novellentechnik, 1927). S ha Walzel és a Dilthey-tanítvány H. Nohl elgondolásában (Stil u. Weltanschauung, 1920) a forma és a szellemi tartalom, stílus és világnézet, szoros összefüggésben mint egyenrangú felek állanak egymással szemben, R. Unger módszertani alapelvei (Philosophische Probleme in der neueren Literaturwissenschaft, 1908, Literaturgesch. als Problemgesch., 1924) már átvezetnek ahhoz az irányhoz, amelyik az irodalmi mű szellemi tartalmára veti a fősúlyt: az ú. n. idealisztikus, szellemtörténeti irányhoz.

6. Ez a Hegelből, az újrászülető német idealizmusból, Nietzsche, Dilthey, Bergson gondolataiból táplálkozó s a mai

filozófiának jóformán minden törekvésével összefüggésben álló irány a műalkotást elsősorban mint eszmék edényét, az egyéniséget mint szellemi lényeket fogja fel s az egyes korszakok, vagy egész kultúrák szellemi egységét keresi. Az 1910-es évek elején lépett fel határozottabban, azóta az irodalomtudomány legtekintélyesebb és legtöbbet vitatott ágává fejlődött s a különféle problémák, módszertani kérdések és feladatok ma még áttekinthetetlen tömegét vetette fel. A szellemtörténet elnevezés ez iránynál is csak a legáltalánosabb célokat s a legtágabb határokat jelenti, hiszen alapfogalmai is erősen vita tárgyai még. A szellem pl. — hogy csak e középponti fogalmat említsük — egyrészt úgy tűnik fel, mint a történelmi korszakok szerves egysége, mely egység az egyének, osztályok, nemzetek törekvéseiből, eszméiből, érzelmvilágából alakul ki és a tudományban, erkölcsben, művészetben, vallásban nyilvánul meg, másrészt úgy jelenik meg, mint a történelmi eseményektől, az egyének és közösségek életétől független önálló entitás, amely a történelem folyamán kifejti, megnyilatkoztatja magát. Az irány biográfiai módszere, amely a hagyományos életrajz helyett a költő „ideájának“ (Chamberlain: Goethe, 1912), örökkévaló szellemi lényének (Gundolf: Goethe, 1911), vagy „az időtlen jelentőségű gondolat síkjára vetített ősfenomenjének“ (Simmel: Goethe, 1913) szuggesztív felidézésére törekszik, különösen Gundolf gyorsan születő könyveinek (St. George, 1920, Kleist, 1922, Opitz, 1923, Paracelsus, 1927 stb.) segítségével, rendkívül népszerűvé vált; Emil Ludwig és Stefan Zweig elterjedt essay-iben a szépirodalomba, Witkop Kleist-könyvében (1921) a metafizikába hajlik át s Bertram „mithoszában“ (Nietzsche, eine Legende, 1918) már tudatosan szakít a hagyományos történelmi valósággal. Az objektív történettudományhoz mindenestre közelebbeső alapokból indul ki R. Unger s a nyomában felsarjadó objektív problémátörténelmi kutatás, mely egyes középponti jelentőségű kérdések, vagy kérdésesoportok irodalmi megnyilatkozását s történelmi változását teszi vizsgálat tárgyává (Rud. Unger: Herder, Novalis u. Kleist, Studien über d. Entwickl. des Todesproblems... 1922, P. Kluckhohn: Die Auffassung d. Liebe i. d. Lit. d. 18. Jahrhundert... 1922, Persönlichkeit u. Gemeinschaft, Studien z. Staatsauffassung der deutschen Romantik, 1925, M. Gerhard: Der deutsche Entwicklungsroman bis zu Goethes W. Meister, 1926.

stb.). Unger követői általában megmaradnak a gondolati anyag egységesítése és értelmezése mellett, de éppen az értelmezés révén juthatnak szóhoz bizonyos szubjektív elfogultságok, mint pl. nem egy esetben a különben más módszertani alapon álló E. Ermatingernél (*Weltdeutung in Grimmelshausens Simplicius Simplicissimus*, 1925).

Ha a kutatás a bonyolultabb korszakok vizsgálatára irányul (W. Marholz: *Deutscher Pietismus*, 1920, G. Walther: *Zur Phänomenologie der Mystik*, 1923, W. Marholz: *Deutsche Dichtung der Gegenwart*, 1926 stb.), szükségképen ismét felmerül a sokat vitatott „korszellem“ kérdése s a vele kapcsolatos problémák egész sora (Keyserling: *Individuum u. Zeitgeist*, 1909 stb.). Elsősorban a romantika-kutatás köréből indul ki az a felfogás, amely a nemzedéket teszi meg a korszellem hordozóivá (Haym). R. M. Meyer és Fr. Kummer gyilkos sematizálásai (*Literaturgesch. des XIX. Jhd.* 1899, és 1909) után Müller-Freienfels termékenyen használta fel e szempontot (*Psychol. u. Sociol. d. modernen Kunst*, 1926). Az önmagát kifejtő szellem dialektikáját keresi a különböző korszakok változásai mögött H. A. Korff, aki Hegel triadikus fejlődésritmusát — thesis, antithesis, synthesis — fejleszti tovább s ily szempontból foglalja össze a Sturm u. Drangot, klasszikát és romantikát (*Barock als Gestaltung antithetischen Lebensgefühls*, Euphor. XXIV. k.). Sok alkalom nyílik e ponton arra, hogy az író a saját világnézetét magyarázza bele letűnt korok lelkivilágába (E. Ermatinger: *Barock u. Rokoko in der d. Dichtung*, 1926), vagy hogy a történeti valóságtól teljesen elvonatkoztatott fenomenológiába oldja fel az irodalom történetét (M. Deutschbein: *Das Wesen des Romantischen*, 1922). Ilyen szellemű kultúrshintéziseknek máig mintaképe O. Spengler sokat vitatott műve (*Der Untergang des Abendlandes*, I. 1918. II. 1922). Spengler fejezte ki legnyíltabban ez irányok többé-kevésbé tudatos alapproblémáját: „Natur soll man wissenschaftlich traktieren, über Geschichte soll man dichten“. S valóban. H. Cysarz, aki a legszuggesztívebb módon törekedett az irodalomtörténetnek mint szellemtörténetnek lényegét, módszerét és alapfogalmaint kifejteni, a művészet és tudomány közé helyezi az emberi szellemnek ez új alkotását, melyet a jelenkor reprezentatív teóriájává akar kiépíteni (*Literaturgeschichte als Geisteswissenschaft*, 1926). Cysarz a jelentős művek hosszú sorára hivat-

kozik, melyek ez új gondolat jegyében születtek. E művek jelentősége bizonyosan kívül esik az objektív irodalomtörténet körén s azon sajátos alkotások körébe vág, melyek történelemből, filozófiából és művészetből fonódnak össze, a történeti hűség és kritika mellett helyet juttatnak a mai s egyéni problémáknak, az ész és szív alkotóvágyának s — mint mondják — a költészet történetét a történelem költészetévé alakítják. De — eltekintve az újságíró-tudomány ellenszenves termékeitől — kétségtelenül jelentős és tiszteletreméltó szellemi teljesítmények s az irodalomtudományra gyakorolt termékenyítő hatásuk tagadhatatlan.

7. Azok a tudósok, akik a fent érintett tudományos forradalom mögött a német irodalomtudomány válságát pillantották meg, legégetőbb feladatul a fogalmak világos és egyértelmű meghatározását s az egyes, sokszor homlokegyenest ellenkező módszertani törekvések közeledését, kiegyeztetését jelölték meg. Az elméleti kérdések tisztázásához sokban hozzájárult az egyes álláspontok határozott megfogalmazása, egyes módszertani kérdések történeti megvilágítása (E. Rothacker: *Einleitung in die Geisteswissenschaften*. 1919), az irodalomtörténet történetének megírása (S. Lempicki: *Gesch. d. d. Literaturwiss. bis zum Ende des 18. Jhd.*, 1920) s mai helyzetének összefoglalása (W. Mahrholz: *Lit. Gesch. u. Lit. wiss.*, 1924, O. Benda: *Der gegenwärtige Stand d. d. Lit.-wiss.*, 1928; ez utóbbinak e beszámoló is sokat köszönhet). Hogy az egyes túlzottan kiélezett ellentétek elsimíthatók, arra bizonyosság J. Petersen higgadt és józan valóságérzékről tanúskodó műve: *Die Wesenbestimmung der deutschen Romantik*, 1926, melyben megkísérli, hogy a német romantikával foglalkozó művek eredményét közös nevezőre hozza. Az ellentéteknek az irodalmi gyakorlatban való kiegyenlítődését pedig talán az oly művek fogják elősegíteni, mint Köster-Petersen nagy gyűjteményes irodalomtörténete (*Gesch. d. d. Lit.*, 1925), O. Walzel sorozata (*Handbuch der Literaturwiss.* 1923), vagy P. Merker és W. Stammler lexikona (*Reallexikon d. d. Lit. gesch.* I. 1925—26, II. 1926—28), melyek a munkatársak és a tárgyak különbözősége miatt nem kerülhetnek el bizonyos módszerbeli sokféleséget.

E rövid és vázlatos kis áttekintés is — melynek csoportosítását másként is el lehet képzelni s amely kénytelenségből talán nagyon is egyszerűvé tette a problémák bonyolult gaz-

dagságát — mutatja, hogy az irodalomra vonatkozó kutatás nemcsak tárgykörben, hanem módszertani kérdésekben is rendkívül meggazdagodott. Irodalomtörténet helyett ma már inkább irodalomtudományról beszélnek s ez alatt az irodalommal foglalkozó összes tudományokat értik. Önelvű, más tudományoktól viszonylag független irodalomtörténet lehetősége sokak szemében nem egyszer kétségesnek tűnik fel; egyesek az általános művészettudományba akarják beolvasztani, mások szociális, politikai, világnézeti stb. érdekek szolgálatába állítják. És mégis, a most már elülő forradalom valóban termékenyítőleg hatott az irodalomtudományra, elsősorban azért, hogy a módszertani alapvetés szükségességére rámutatott. Hogy a ma még kaotikus törekvések nyelvzavarából mikor alakul ki az összes használható eredményeket értékesítő módszer, kérdés. A nehézségek nagyok, de mégis tisztulni látszik a helyzet. Az elméleti kiegészítésnél még súlyosabb a gyakorlati megvalósítás kérdése. Szociológiai, lélektani, biológiai, filozófiai, esztétikai és történeti szempontok egységbe foglalása — egy tisztán fogalmi, formális meggondolásokon alapuló eklekticizmus veszélye nélkül — csak az irodalomnak, mint életjelenségnek egészen új szintetikus szemléletén épülhet fel. S bármennyire szükséges, hogy a részletkérdések tárgyalásában a legszigorúbb tárgylagosság uralkodjék, nagyobb egységek ábrázolása mégis csak annak a különös művészetnek a feladata marad, amelyik a történeti valóság sokféleségéből a legjellemzőbbet, a reprezentatív jelenségeket tudja kiemelni, tárgyilag hű tud maradni anélkül, hogy részletekre tördelődnék, vagy hogy az irodalmat szülő élet mozgalmasságának szuggesztíóját elveszítené. Bizonyosnak látszik, hogy az áhitott nagy összefoglalás soha nem fog megvalósulni; csak jámbor szándék kötetek szintézisébe foglalni az élet mérhetetlen gazdagságát. De a küzdelem új lendületet ad tudományunknak, élesíti szemét, növeli fogékony-ságát, új erőfeszítésekre sarkalja alkotó erőt.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Egy mikházi ferences misztérium.

Az erdélyi ferencesek különösen Csíksomlyón művelték az iskoladrámát nagy szorgalommal és nagy sikerrel. A csíksomlyói tanulóifjúsággal évenként többször is adtak elő misztériumjátékot vagy más darabot. Az 1730—1784. években előadott daraboknak javarészt ránkmaradt a szövege, sőt van egy szomorújáték 1821-ből is. Összesen 90 színdarabnak szövege maradt fenn Csíksomlyón. Legnagyobb részük magyar nyelvű, mert a darabokat többnyire a somlyai búrsúra seregülő nép előtt játszották.

A ferencesek más intézeteikben is ápolták az iskoladrámát. Van rá adatunk, hogy a XVIII. század közepén Mikházán (Maros-Torda megye) is adtak elő a tanulóifjúsággal misztériumokat. Abban az időben még virágzott a székely és oláh ifjúság nevelésére alapított, jóhírű mikházi iskola.

A csíksomlyói kolostor könyvtára külön füzetben megőrizte egy mikházi misztérium kéziratát. 1761 április 9-én, nagypéntek napján adta elő a darabot a mikházi tanulóifjúság a népnek. Az előadás az akkori szokás szerint valószínűleg a szabad ég alatt folyt le. A misztérium bibliai tárgyu: az egyetlen leányt feláldozó Jephthe öszövétségi bírő és vezér áldozata mint Krisztus kereszthalálának s véres áldozatának előképe. A darab magyarnyelvű, csak címe latin: „*Actio parasceveica de duce fortissimo Jephthe immolante suam unigenitam et acerbissima passione Domini nostri Jesu Xti ab auctoribus studiosae juventutis Mikhaziensis populo publice exhibita anno 1762. die 9-a aprilis.*” (Bándi Vazul: A csíksomlyói róm. kath. főgimnázium története. Csíkszereda, 1896. 293. l.)

1762. nagypéntekén Csíksomlyón is magyar passiójátékot adtak elő a tanulók. A darabot Balog Mihály írta. Címe: *Az üdöröző úr Jézus Krisztus keresztjének útja*. Kézirata szintén fennmaradt. (I. m. 293. l.)

A mikházi darabot — úgy látszik — Csíksomlyón is előadták 1774. ápr. 1-én. A Csíksomlyón előadott s külön kötetekbe gondosan összegyűjtött nagypénteki misztériumok között van egy hasonló című darab. Az I. kötet 21. darabjának címe: „*Actio parasceveica exhibens acerbissimam Christi Dni passionem scenis praefigurativis ducis fortissimi Jephthe unigenitam immolantis. exornata atque a juventute scholastica Csíksomlyoviensi populo exhibita. Anno 1774. die 1-ma Aprilis.*” (I. m. 290. l.) A cím ugyanannyit mond a darabról, mint a mikházi misztérium címe. Valószínűleg azonos a mikházi darabbal. A kéziratok összehasonlítása eldönthetné e kérdést.

A csíksomlyói könyvtárban az egyes füzetekben fennmaradt kéziratok közt vannak az előadás helyének és idejének feltüntetését nélkülöző darabok is. Ezek között is lehet esetleg Mikházán előadott darab.

Magyarországi intézeteikben is művelték az iskolai drámát a ferencesek. Tudunk a szombathelyi és zombori gimnáziumban tartott előadásokról. A szombathelyi tanulóifjúság például 1775 június 13-án és 1791-ben az iskolai év végén pásztorjátékot adott elő. 1791-ben Sonnenfels *Das Opfer (Aldozat)* című pásztorjátékának átdolgozását játszották erdőben. Simai Kristófnak *Mesterséges Ravaszság* című vígjátéka hódító útján eljutott a bajai és gyöngyösi ferences gimnázium színpadára is. Iskolai színpadon előadták még a nagyenyedi református kollégiumban, a kalocsai és nagykarolyi piarista gimnáziumban s 1789-ben a pesti papnevelőintézetben. A pesti és budai színház még 1785-ben játszotta el, 1790-ben pedig mind a két színház bemutatta Simainak *Igazhízi* című vígjátékát. (Hadi és más nevezetes Történetek. IV. 662. és III. 551.)

Erdélyben a csíksomlyói és mikházi kolostort, Magyarországon a bajai, gyöngyösi, szombathelyi és zombori gimnáziumot említhetjük, mint a ferences iskolai dráma művelőit. A levéltári kutatás még sok érdekes adatot hozhat felszínre a ferences és minorita iskolai színházról. Magam is folytatom a kutatást.

Timár Kálmán.

Élő adatok a mese-motívumok vándorlásához.

Ismeretes Mikszáth Kálmánnak *Bagi uram frakkban* c. anekdotája. (Jub. kiad. 29 : 6—9.) Bagi, a dúsgazdag alföldi paraszt, a mándlis nábob, kopottasan jár, — néha szegénynek is nézik — meghívást kap az új csongrádmegyei főnöktől egy nagy ebédre. Az ajtónálló nem akarja beereszteni Bagit kékbeli ünnepi ruhájában, mert oda csak frakkban lehet bemenni. Bagi vissza hazamegy, frakkot ölt s a banketten a levesbe belemártogatja a frakkja jobb szárnyát, merthogy nem ő volt oda meghíva, hanem a — frakkja. Kétségtelen, hogy egy régi és elterjedt motívummal állunk itt szemben. Megvan Naszreddin hodza tréfái között is. (V. ö. Mikszáth Kálmánné visszaemlékezései, 236. l.). De a történet, mely talán éppen Mikszáth által tapadt egy élő alakhoz, a csongrádi paraszt-nábobhoz (v. ö. Az én halottaim c. kötetben, Jub. kiad. 37 : 139—143, A pógár-gróf, 1886), ime tovább él és *változik*. Szinte szemünk előtt került elő egy *variánsa* abban a cikksorozatban, amely a *Magyarság* folyó évi július havában emlékezett meg „Baghy” uram viselt dolgairól. *Pataki József*, a cikke szerzője meséli, hogy atyjának volt egy Ökrös István nevű dohánykertésze, aki Csongrádból került hozzájuk s ettől hallotta a Baghyra vonatkozó adatokat. Ökrös az anekdotát úgy mondja el, hogy az öreg egyszer *Pesten* volt „valami nagy ebédre” hivatalos. Az elutasítás, a frakkot öltés, a bejutás úgy van előadva röviden Pataki közlésében, ahogy azt Mikszáthnál olvassuk. Érdekes azonban, hogy Pataki közlése szerint az öreg a nagy ebédnél „nem nyult semmihez sem, a feketekávé pedig az egész csészével ráöntötte a frakkjára.

— Mit csinál, Baghy uram?! — kérdezte az előkelő házigazda.

— A frakkomat kinálgatom — felelt nyugodt hangon az öreg Baghy — hiszen ú volt ide hivatalos, nem én!

Ime Szeged Pestre kerül, a levesből pedig — feketekávé lesz rövid pár évtized alatt.

Egy fordított esetről akarok ezúttal még megemlékezni, mely szintén Mikszáth-tal kapcsolatos. Csomák Gergely uram pompás alakját Mikszáth egy élő alakról fotografálta le (*A kaszát vásárló paraszt*. Jub. kiad. 27:61—67). Sikertült megállapítanom a *napot*, amelyen az a kaszaosztogatás lefolyt a szegedi városházán, amelyre a Szegedi Napló Mikszáthot küldte volt ki riportra. (1879 június 26.) Mikszáth a kaszaosztogatást le is írta híven lapjában, így is kezdi cikkét: „A minapi kasza-osztásról jut eszembe...” (Szegedi Napló, 1879 június 27, I. A saját ábrázatomról c. kötetben, Jub. kiad. 33. k. Bevezetés, XIV. l.). Annál jobban meglepett, midőn Ady Endre, a nagy költő a Nyugat 1917 máj. 1. számában azt írta, hogy Mikszáthnak nem eredeti témája a kaszát vásárló paraszt. Én akkor felhívtam volt a költő figyelmét a kétségtelen tényállásra, ő kedvesen meg is köszönte közlésemet, de fenntartotta állítását és hozzátette, hogy egy falusi könyvtárban, régi élelap bekötött évfolyamában olvasta a Mikszáth-rajz forrását. Én természetesen az iránta érzett tiszteletből nem válaszoltam újra, hiszen jól esett látnom, hogy a furor philologicus a nagy szellemet is elragadja, ha találni vél valamit — még ha hamisan csillogó kis kavics is az. Az anekdota Bagiját valószínűleg az irodalom adta az életnek, Csomák Gergelyt az élet az irodalomnak. Élet és irodalom így játszadoxnak, kézenfogva egymást az irodalmi élet nagy körforgásában. *Rubinyi Mózes.*

Arany János hexameteres műfordítása a Buda Halálában.

Ismeretes, hogy a Buda Halálában Etele szájába adott .

Csillag esik, föld reng, jött éve csudáknak,
Ihol én, ihol én, pörölyje világnak!

szavak Thuróczy krónikája egy latin hexameteres idézetét ismétlik. A latin verssor így szól: *Stella cadit, tellus tremit, en ego, malleus orbis!*

Figyelmesen elolvastva Arany János két sorát, pompás hexameter csendül ki belőle: *Csillag esik, föld reng, ihol én, pörölyje világnak!*

Mivel nem tudok róla, hogy erre a remekbe készült kis műfordításra valaki felhívta volna a figyelmet, e pár sorral akarom ezt most megtenni.

Findly Gábor.

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

Zoltvány Irén.

A csonka magyar földnek egyik legszebb vidékén, az erdők ölébe rejtett Bakonybélben április 24-én töltötte be hetvenedik életévét a hazai bencésrend egyik büszkesége, Társaságunknak köztiszteletben álló alelnöke, Zoltvány Irén. A magyar irodalomtörténet munkásainak meg kell állaniok ennél az ünnepélyes dátumnál, hiszen Zoltvány Irén egész pályáját ennek a stadiumnak szentelte, nekünk pedig kötelességünk megnyitni összefoglaló szemlénk hasábjait a kép előtt, amelyet a szemleíró szerény ereje a pálya tudományos eredményeiről festeni törekszik.

A természettudósok mondják, hogy minden fának meg van a maga egyénisége, amelyet a talaj és a kifejlődés körülményei determinálnak. Zoltvány tudományos működése is ilyen szembezőkö determináltságot árul el. Első tanulmánya a magyar középkor egyik, költői szempontból nagybecsű kódexének, a *Nádor-kódex*nek nyelvéről szól; 1884-ben kiadja a bakonybéli apáti székö díszének, Guzmics Izidornak részletes életrajzát; a nyolcvanas évek végén hozzákezd az esztétika egyik örök problémájának, a szép és erkölcsi jóviszonyának bogozásához, s megírja a tragikum elméletére vonatkozó fejtegetéseit, a naturalista regény bírálatát, amikből nőtt ki utolsó nagy műve: az *Erotika és irodalom*. Közben, 1899-ben, sajtó alá rendezi a magyar költeménykiadásoknak egyik legmintaszerűbb termékét, Czuczor Gergely összes költői műveit. Végül nagy felkészültséggel vesz részt a magyarországi bencésrend történetének hatalmas monográfiájában, megírva a rend irodalmi tevékenységét a legrégibb időktől 1802-ig.

Nevének tekintélyt Guzmics-életrajza szerzett. Guzmics neve nem a halhatatlanok közül való, de Kazinczyhoz fűződő barátságája és lelkes irodalmi serkentése a XVIII. század végének és a századfordulónak emlékezetes munkásává teszi. A kornak hú kifejezője, testvérlelke annak a XVII. századi névtelennek, aki

Thököly korában így sóhajtott fel: „Adná Isten mennél hamarabb látnunk azt a napot, azt a dícséretes és örvendetes ünnepnapot, melyben az egész Magyarország egy nyelven szóljon; melyben a magyar nemzet újonnan a régi egy igaz hitben egyesülvén, egy törvény, egy fő alatt, egy keresztény gyülekezetben, egy Istent imádjon és magasztaljon örökké. Oh, minémű öröm, micsoda vidámság volna a szívekben, micsoda örvendezés, egymás közt megölelés, micsoda vigasztalás a keseredett atyafiaknak, kik szívök szorongatásával, keserves lelki fájdalomával várják ezt az egyességet az országban.“ Guzmicsot elsősorban ez a lángoló hazaszeretet emeli a kor átlagembere fölé, ez az érdeme szerez nevének maradandóságot. Nyilvánvaló, egész működése ezt bizonyítja: Zoltvány Irén lelke is telve van ezzel a nemes patriotizmussal. És az a kép, amelyet Guzmics gyermekkoráról fest, amelynek alapján Guzmics pályaválasztását kívánja megértetni, az a kép sem csupán Guzmicsnak megértetésére szolgál, hanem jelzője annak a talajnak is, amelyből maga Zoltvány sarjadt, amely őt is a bencésrendbe vitte. A vallásos, szorosabban a szerzetes léleknek azonos típusa fejlődött ki ebből a közös talajból: lélek, amelybe legmélyebben az Isten iránti szeretet bocsátott gyökeret, s amely e gyökér köré a nagy emberszeretet szálait fűzte. Az emberszeretet fejleszti Guzmicsban a vallási türelmet oda, hogy egy megegyezésen alapuló magyar vallás létrehozását tűzi programjába, és ezt a megegyezést Szent Benedek szerzetes fia „legkevésbé pápa által gyűjtött zsinatban“, inkább a magyar diétán akarja keresztülvinni. Guzmics lelkének ez a törekvése a század elejének magyar katolicizmusára és ezzel a kor szellemére oly szomorúan jellemző, hogy irodalmi jelentőségének feledésbe merülte után is fenn fogja nevét tartani. Guzmicsnak ez a törekvése nem irodalomtörténeti érdekű; elsősorban az egyháztörténetnek kell azt számontartania, hiszen a mi stúdiumunk még Kazinczy bibliaátírását sem tartja regisztrálandónak. Zoltvány elsősorban az ember szívértékének igazolásául tartja Guzmics törekvésének méltatását érdemesnek, s ha érezteti is az egyedül helyes katolikus álláspontot a megítélésben, szíve a törekvés érzelmi indítékának helyeslésére készíti. Guzmics, az ember, sokkal közelebb áll a szívéhez, mint-hogy egyházi szempontból elítélhetné. Sőt tovább megy, és hajlandó Guzmics kortársairól is elfogadni azt az ítéletet, amelyet Guzmics leveleiben olvas; amint ez a pesti papnevelő tanárai-

nak jellemzésénél szembetűnő, ha referátumát Mihályfi Ákos elfogulatlanabb ítélkezéseivel vetjük össze. (A papnevelés története, I.) Magunk korántsem a teológus Zoltványt akarjuk jellemezni ezzel, csak rá akarunk mutatni arra, hogy ez a megítélés abból a lelki közösségből ered, amelyet az emberszerető szív rokon érzelmei fejlesztettek ki benne. Általában az a lelkeség, amellyel Guzmicsnak ezt a tévedését a nemes szívtartalomra vezeti vissza, Zoltványban is a léleknek azt a tüzet revelálja, amely sebzetlen szeretettel árad minden embertárs felé.

Még érthetőbb az az együttérzés, amellyel Czuczor Gergelyről szól. Szülővárosának, Érsekújvárnak egyetlen költőszülöttje akkor hal meg, amikor az ifjú Zoltványnak gyermeklelke a legfogékonyabb; tizenhatéves, amikor szülővárosa emléktáblával jelöli meg az andódi szülőházat és valóságos irodalmi népiünnepélyt rendez. A tehetséges ifjúnak lelkében bizonyára már ekkor megszületik az elhatározás, hogy nagy földijének kegyeletes emléket állít, és ezt csak érleli az, hogy maga is Szent Benedek rendjének válik tagjává. Tudományos munkásságának legbecsebb terméke csakugyan ez a háromkötetes kiadás és az elébe iktatott gondos életrajz. De mielőtt ennek méltatására térnénk, Zoltvány lelkületének megismertetésére csak azt említjük, hogy ugyanaz a lelkes együttérzés vezeti tollát Czuczor „összes működése s egész élete vezérfonalának, rendkívül erős nemzeti érzésének, szinte rajongó fajszeretetének s általában lelkes hazafiságának” bemutatásában, mint amely Guzmics lelkületének ezt a vonását méltatta. És ezt a tulajdonságot olyan érdemnek tartja, hogy hajlandó szemet hűyni a pap fogvatkozásai előtt, amelyek közül egyre, a szépnem iránt való érzékenységre, éppen Zoltvány vetett világot Zathureczky Zsófia emlékének a felidézésével.

Hiba lenne azt hinni, hogy Zoltvány egyházi volta elegendő Zoltvány esztétikai felfogásának a megértéséhez. Igaz, hogy a valláserkölcsei és esztétikai szempont nála rokon, de ennek az a finom érzékenységű erkölcsi érzék az oka, amely Zoltvány lelkének habitusát teszi, amely az erkölcsi megítélést minden lelki állásfoglalásának gyökerévé rendeli. Hogy ez mennyire öntudatlan és kényszerű nála, azt legvilágosabban az mutatja, hogy ő, akit utolsó műve megjelentekor kiesinylően „az erkölcs esztétikusának” nevezett a kötekedő hírlapi kritika, a Bánk bánról írt tanulmányában ezt mondja: „Greguss egész széptani rendszeré-

nek — *nézetem szerint hibásan* — merőben ethikai alapot vet.“ Zoltványnak lelkében a legérzékenyebb reagáló: finom erkölcsi felfogása, és bármily kiművelt is gondolkodása, bármily gondosan különíti is el a fogalmakat, a lélek ítélő tevékenysége nála nem lehet el erkölcsi szempont nélkül. Természetes, hogy felfogása visszautasítja az akarat determináltságának tanát, a tragikum gyökerévé tehát a vétséget és bűnhődést teszi. A szép hatásából, a gyönyörködésből nem zárhatja ki az erkölcsi érzék békéjét sem, sőt annak megsértését az esztétikai élvezet lerontójának vallja.

Mint maga is mondja, esztétikai felfogása teljes összhangban van Aquinói Szent Tamás tanításával; innen a megegyezése a legmodernebb katolikus esztétika tanításainak főtételeivel, Jaques Maritain könyvével. Erre az esztétikai felfogásra alapos tanulmány vezet. Abból indul ki, hogy a művészet elveszténé jelentőségét, ha elvetne magától minden vonatkozást a világszemlélet erkölcsi tisztaságára. Visszautasítja a *l'art pour l'art* elvét, mert a szépségben az értékes tartalom és művészi forma együttesét kell megkövetelnie. A tetszés tényéből a szépség meg nem határozható maradék nélkül; az érzékelésre és értelmi megismerésre tett hatás mellett az érzelmekre tett hatás sem tagadható. A szépség fölkeltette érzelmek között hangsúlyozza azt, amelyet a szép iránt kíváncsú jó iránt táplálunk. Az erkölcsi jó tehát nem kerülhet a széppel szembe, a műélvezet legmagasabb célja pedig egyenesen az élet megnemesítése, a magasabbrendű élet.

Jóformán azonos szavakkal fejti ki ezeket a tételeket Zoltvány a *Zola naturalizmusáról* írt tanulmányában és harminc évvel később megjelent könyvében (*Erotika és irodalom*). Gyökere azonban a meggondolásoknál mélyebben van, abban a világ-felfogásban, hogy „az erkölcsi törvény mindig és mindenütt kivétel nélkül kötelez“. Amit ennek a tételnek igazságából levezet, azt gondos esztétikai rendszerré igyekszik ugyan formálni, de ezt a központot nem hagyja el. Ez a központ oly izzó fókusz, hogy néha el is vakítja az ítélőt.

Amint Katann egyházi szempontja a világirodalom áttekintésében, olyan sivárnak érződik az erkölcsi szempont az *Erotika és irodalom* című könyvben. Sivárnak elsősorban azért, mert alig van általánosán ismert irodalmi név, aki itt megrovást nem

kapna. Mint minden egyoldalú áttekintés, ez is fárasztó, és felsorolásbeli teljességének nincs sok összefüggése azzal az elméleti megállapítással, amelynek kedvéért íródott. Talán tanulságosabb lenne akkor, ha vagy a korviszonyokban vagy az író lelki típusának megvilágításában a fejtegetés megvilágítaná az okokat, amelyek az egyes írókban az erotikát kifejlesztették. Az az egy-két hely, ahol ez előkerül, veti fel a gondolatot bennem. A másik baj, hogy az egészen jelentéktelen írók és művek is szóba kerülnek, ha megrovásra okot adtak, ellenben a másik oldal természetesen csak legfeljebb jelződik; így a tanulság megromlik. Még nagyobb kár, hogy jelentéktelen művek tartalmára is kiterjed, felesleges jelentőséget juttatva így a műnek. Baj az is, hogy nem egyszer az erotika megítélésében sem tudunk az értekezővel egyetérteni; hogy csak egy példát említsek: Apuleius regényét mi sokkal szigorúbban ítéljük meg. Hogy nemesak magunk vagyunk így, azt egy ellenkező példa igazolhatja: Molnár Ferenc Andor-ját az erkölcsi nézőpontból ítélő Magyar Kultúra egyik kritikusa teljesen ellenkezően méltatta. Ebben a művében Zoltvány Zola naturalizmusáról írt tanulmányát vette gerincül: most is az a legértékesebb része.

Az erkölcsi szempont merevvé válik abban a tanulmányban is, amelyet Beöthy tragikum-elmélete ellen, a Bánk bán magyarázatául írt. Érdekes, hogy a tragikum fogalmával szemben Péterfy Jenő sem tud a merevségtől mentes maradni, amint arra művei kiadásakor Angyal Dávid rámutatott; csakhogy Zoltvány az ellenkező végletben keresi a megoldást. A tragikai felfogás tisztaságát keresztény eredménynek mondja; vitatja Beöthyvel szemben az antik és keresztény tragikai felfogás között a különbséget, de azt nem fogadja el, hogy a tragikum a közönség világfelfogásában találhat csak gyökeret, mivel a dráma természete megköveteli a tömeget, amelyre hatni akar. Péterfy talán túlságos is abban, ahogy a korszellem hatását rejtegeti, de az is bizonyos, hogy más közönségnek tragikai lehet az, ami nekünk a legkevésbé sem tragikus. Krisztus a római nézőnek tragikus lehetett volna, nekünk nem az. És erre rávezethette volna Zoltványt Beöthy felfogása: a protestáns ember természetesnek tartja Szent Imrét; amint természetes az is, hogy a katolikus ember benne tragikus tévedést vagy vétséget nem lát. De ha ez így van, akkor a tragikum elmélete nem lehet egy kor világfelfogásában elfoguló, és azt, hogy eltérő tragikum-elméle-

tek vannak, abból kell megmagyaráznunk, hogy minden tragikum-elméletnek világfelfogás az alapja, a világfelfogás pedig nem volt sohasem teljesen egységes az emberiségben. Ha tehát drámai művek tragikumát vizsgáljuk, az alapjául szolgáló világfelfogást kell megkeresnünk, annak a szempontjából mérlegelnünk, és csak ezzel a világfelfogással szemben szegezhetjük le a magunk világfelfogása kapcsán eltérő felfogásunkat.

A tanulmány első megítéléséről maga Zoltvány értesít bennünket; Gyulai ilyenformán nyilatkozott róla: „Tiszteendő úr! nines igaza...” (*Carlyle hatása Gyulai Pálra*, Pannonh. Évk. 1912.) Azt hiszem, túlságosan típust keresett Bánkban, nagyon kevésbé ügyelt az egyéni lelkiségre és azért oly merev az ítélete. Ha Tolnai Vilmos finom Gertrudisz-tanulmányával vetjük össze azt, amit itt a királynéről olvasunk, az emberismeret hiányára kell gondolnunk, ami — papi ember mondván női lélekről ítéletet — semmi esetre sem lehet megbotránkoztató.

Sokkalta biztosabb talajon mozog az irodalomtörténetíró Zoltvány. Legfőbb erényei: hatalmas olvasottsága, igazságkereső lelkiismeretessége, szerencsés tapintata. Nagy olvasottsága már az *Erotika és irodalom* című könyvének is szembevetendő érdeme; de még több eredményre vezet a hazai bencésrend irodalmának áttekintésében. Csak néhány jellemző példát említek: a *Gencsis Seduli* kéziratát csak ez a teljes tájékozottság ítélheti az V. században élt galliai Cyprianus művének; az *Interrogatio Petri* manuscriptumában csak ez ismerheti fel Szt. Fulgent *De fide ad Petrum* című írását; az 1707-ből való, *Az emberi gyarlóságoknak segítsége* című kézitról csak ez állapíthatja meg, hogy Fábri Kolumbán írása. Készültségének mértékéről tanuskodik a rendi irodalom történetének csaknem minden lapja; de talán legszebben a Gellért püspökről írt fejezet, a Gellért-legenda változatainak áttekintése, a corsendonki legendának magyar szerzőhöz való kapcsolása és e legenda kivonatainak az alapszöveghez hasonlítása. Pontosságának szép példái a kézirat-bemutató-sok, a bencés másolatban ránkmaradt Esztergomi kódexé, Karner Egyed és Lancsics Bonifác verseskönyvéé, a *Notata et Retorices* kötetéé, és mindenek fölött a Szoszna Dömötör-féle nagy énekgyűjteményé, amelynek különös érdekességet ad, hogy 357. lapján a *Boldogasszony anyánk* kezdetű éneknek egyik legelső lejegyzését találjuk. Kár, hogy az a sok értékes megállapítás ebben a sorozatos rendtörténeti monografiában rejtőzik, vagy

legalább külön kötetben össze nem gyűjtődött. A magyar történet kútfőkritikája, a magyarországi teológiai irodalom története, a magyarországi latin költészet vizsgálata nem lehet ezek nélkül a rendkívül becses, de elrejtett tanulmányok nélkül. Bizonyítékul Nagyszombati Márton költői munkásságának ismertetésére hivatkozom, mivel ez az előbb is eléggé méltatott latin poéta a helyreigazítások és finom megfigyelések révén teljesen új és helyesebb megvilágítást nyer.

Már magában véve is szerencsés gondolat volt, hogy az egyszerű névfelsoroláson és életrajzvázlaton messze túlnő ez a rendi ismertetés: pontos, néha mások munkáját is felhasználó életrajz, a művek tartalmi és alaki ismertetése, nem egyszer forráskritikai méltatása kerül az olvasó elé. S nemcsak a pannonhalmi könyvtár mérhetetlenül gazdag könyv- és kéziratanyagát ismerjük meg (hiszen Zoltvány kutató munkája sokszor a hazai könyvtárak kéziratanyagával sem elégszik meg), hanem a magyar bencésrend egész szelleme, kulturális munkája revelálódik benne.

Lelekiismeretességének legszebb példái azok a helyreigazítások, amelyek sokszor évtizedes balhítet oszlatnak szét. Önmaga csak az egyiket emelte ki, a Szentmiklósy Alajos nevéhez fűződőt. Pedig a nagy munkának átlapozója alig győzi Szinnyey kötetének a rektifikálását.

Tájékozottsága azonban nem szorítkozik a szorosabban vett vallási irodalomra; Czuczor-kiadásának jegyzetei telve vannak becses bibliográfiai adatokkal; a verseket nemcsak pontosan összeválogatott változatok, hanem életkörülményekhez kötő apróbb-nagyobb adatok és gondos filológiai párhuzamok világítják meg. Pedig a daloknak népdali sorreminiszenciái, népi dalszöveggént való továbbfejlődései, irodalmi utánpótlásai a legfárasztóbb kutató munkát követelik meg. Gondosságára jellemző, hogy még elírást is csak egyet tudtunk felfedezni ezekben a párhuzamokban, azt, hogy Guzmics-életrajza a két Lafontainet összetéveszti. Az elmélyedő kutatásnak, a mindent saját szemmel látni kívánó lelkiismeretességnek, a legértékesebb tudósakribiának, tehát a legszebb tudományos munkásságnak termékei e munkák.

A mához ritkán van alkalma szólni Zoltványnak; de van két terület, amelynek tisztaságát annyira fontosnak érzi, hogy ismételve visszatér reá, és egyenesen a jelenhez intézi szavát:

az *erkölcs* és a *nyelv tisztasága*. Az utóbbira vonatkozó fejtegetései valóságos vitairattá nőnek Guzmics-életrajzában, amikor a nyelv józan megújításának a lehetőségét védi a Nyelvőrrel szemben; a második az *Erolika és irodalom* figyelmeztetéseiben kerül elénk. Társaságunk egyik közgyűlésén tartott elnöki megnyitójában is ez a kettő fakaszt kemény elítélést az ajkán a jelen irodalmával szemben, éreztetve azt a fájó aggodalmat, ami a bakonybéli remeteség nemesszívű apátját hazája sorsa iránt eltölti. Ez a nemzete sorsán aggódó szív és ez a nemzete szellemének multját feltáró szellem ünnepelte életének, önmagának nemesítésének hetvenedik életévét április 24-én.

Alszeghy Zsolt.

BÍRÁLATOK.

Verses könyvek. — 1. *Némethy Géza: Az Ember és az Isten.* Újabb költemények. Értékes könyvek. Glória-kiadás. Merkantil-nyomda. 88 oldal. — 2. *Forbáth Sándor versei.* Cselló. Budapest, 1929. Merkantil-nyomda kiadása. 118 oldal. — 3. *Ifj. Szász Károly: A mi nótánk.* Versek. Az Auróra-kör magyar irodalmi társaság kiadása. Budapest, 1929. 150 oldal. — 4. *Szathmáry István: A szép lovagja.* Budapest. Singer és Wolfner irodalmi intézet rt. kiadása. 78 oldal. — 5. *Palasovszky Béla: A szolga énekei.* 1929. Turul. Nyomdaintézet, Szentes. 48 oldal. — 6. *Terescsényi György: Délibáb.* Új versek. 1928. A szerző sajátja. 80 oldal. — 7. *Agyagfalvi Hegyi István: Arany és ezüst.* Versek. 1927—1929. A társadalmi egyesületek szövetségének kiadása. Budapest, 1929. Stádium sajtóvállalat részvénytársaság. 184 oldal. — 8. *Székelv László: A szírtnek álma van.* II. kiadás. Szombathely. Martineum r. t. kiadása. 1929. 100 oldal. — 9. *Kiss Menyhért: Magyar Miatyánk.* Szavalókönyv. Budapest, 1929. Singer és Wolfner irodalmi intézet rt. 160 oldal. — 10. *Böngérfi János: Bízva bízunk.* A magyar ifjúságnak. Budapest, 1929. Kiadja Katz G. könyvkereskedése. 64 oldal. — 11. *Szabó Lajos versei.* Légy hív mindhalálíg. Budapest, 1928. Kókai Lajos kiadása. 96 oldal. — 12. *Fitos Vilmos: Oh, látni, hallani!* Költemények. Budapest, 1929. Pfeifer Ferdinánd (Zeidler testvérek) Nemzeti könyvkereskedésének kiadása. 120 oldal. — 13. *Nyiri Szabolcs: Soha.* Versek. „Vasárnap” irodalmi és nyomdai műintézet, Minorita kultúrház. Arad, 1927. 72 oldal. — 14. *Zsögön Zoltán: Isten kezében.* Versek. „Vasárnap” irodalmi és nyomdai műintézet. Arad, Minorita kultúrház. 96 oldal. — 15. *Erőss Alfréd: Az út.* Költemények. „Vasárnap” irodalmi és nyomdai műintézet. Arad, Minorita kultúrház. 78 oldal. — 16. *Dálnoki Nagy Lajos: Mythologia.* Versek. „Vasárnap” irodalmi és nyomdai műintézet. Arad, Minorita kultúrház. 104 oldal. — 17. *Körér Erzsébet: Sziklaeden.* Versek. „Vasárnap” irodalmi és nyomdai műintézet. Minorita kultúrház. Arad, 1928. 94 oldal. — 18. *Pakocs Károly: Jöttem Isten városából.* 1929. Szatmár—Satu Mare. Pallas nyomda kiadása. 128 oldal. — 19. *Száy Zoltán verseskönyve: Az ismeretlen út.* Budapest, 1929. Pesti könyvnyomda részvénytársaság nyomása. 116 oldal. — 20. *Száy Zoltán nótáskönyve: Hullanak a falevelek.* Budapest, Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 1929. 68 oldal.

1. (*Némethy Géza.*) Istenkeresés jellemzi a filhellén szerző költői főműveit. Ebben a könyvben egy értekezés és három vers van. „Helena és Faust” címen a görög szépségideált és a középkori költői világfelfogást a reneszánszon át máig jellemzi. A klasszikus és a romantikus típust egyesíti, mert ez Goethe nagy alkotásának lényege. Lényege azonban a hellén és a középkori költészetnek is. Magyarazattanulmány Faust második részéhez. — „Az Ember és az Isten” a költő kozmikus költésztének újabb fejezete. Az Emberiség mint

személy beszél. A bálványoktól a hellén istenimádat, a judaizmuszon át Krisztusig és tanáuk Szent Ágoston és Kálvin magyarázásáig, majd Voltairen át a nyugati egyházak költői lendületű apológiáját adja, de istenségüket meg tagadja. Az ő istene: a Világ, a Természet, a Mindenség. Elfelel, hogy a keresztény valláson kívül az emberiség többsége még más: a Buddha vallásokban is hisz. Ezekről nem szól, holott itt rokonszellemű vallásra talált volna: a monoteista párizszmuszban, az Avesztában. A régi görögök is már bámulták a perzsák világrendszert. A szerző imádatának temploma a természet a maga teljes fenségében. A természet az építőművész. Ájtatosságát a szabadban végzi. Leborul nagysága előtt. Childe Harold is így tett. A pársz is fölmev a hegy csúcsára és ott robesgeti imáját. Nagy pogánynak tartja magát, bár le nem tagadhatja Voltaire rajongását. Mégem pogány, majdnem deista. Az emberforma Isten neki csak bálványimádás, csak önimádat. A kozmosz és működése az ő istene, de nem látja, hogy ez nem Isten maga. Igazolni akarja, hogy minden vallás mögött van egy más vallás is. Spinoza vallása: a pántheizmus. A kiképzett, mindent átjáró ihlettől istenített Világ. Ez szenvedély és ettől megittasulva életelevenen írja le fényességét, nagyságát, valóban, mint a rajongó napimádó. Lírai káprázatos ömledezés és magas szárnyalás. Ámde napfényben tekintve poézise bármily éles retorikával dolgozik is. metafizikáját kevesen fogják osztani. Nem fedi föl a világrejtély lényegét. A szellemtörténeti átigazodás, mellyel a tételes és kinyilatkoztatott vallásokat elveti és a pogányságba révedez, csak filozófus követőkre és filozófián képzett költőkre fog hatni. Összhangosan kiképzett gondolkodás, érzésábrázolás és képzelet szólal meg költeményében, de az orfikus hang szektaszzerűleg cseng. Bálványirtó és képromboló hajlama — legyen a bálvány, a kép keresztény is (Szent Ágoston, Kálvin) — savas, érzelmölő hatású. Tanításában inkább filozófus, mint költő és mint filozófus inkább költő, mint vallásalapító. Harca, csatározása a judaizmusz, a kereszténység ellen, ha neki megnyugvást hozna, amint hirdeti, nem hozza meg másnak: Sem Ádámnak, sem utódjának. De neki sem hozza meg, mert mi végre van ez a nyílt hadakozás a vallások ellen? Nem tagadom le a szerző költőiségét. Mélyen költői lélek is. Ezzé teszi bölcselete, egyszerűsége, őszintesége, de nem igazsága. A hellén világ fenségétől áthatva és majdnem elkápráztatva, műveinek örökszép részei vannak. De csak részletek, nem az egységes egész. Gondolatokkal dolgozik, nem szimbólumokkal, allegóriákkal, víziókkal, hallucinációkkal. Igaz, ez mind hiányzik próféta-lelkeseződéséből, de nem teszi prófétává. Életre ébred benne a zenóni ἀπειρή καὶ σωφροσύνη és ráílik, mit kedvencére, Zenónra mondtak, hogy úgy ír: ἐνὶ τῆς τοῦ κυνὸς οὐρᾶς Pogányságát bearanyozza. költőivé teszi kicsiszolt és könnyű verselése. Érti ugyan a jambusszerzést igazán, de megállja. Értelme nem esorbul a verstől és verselése nem gyöngül a gondolatoktól. Tiszta, átlátszó és kristályos marad.

2. (Forbáth Sándor.) Ez a költő a lelki élet élményeinek színes, mozaikszerű írója. Versköteté csillogó szönyegrajzok, csipkekendők gyűjteménye. Élénk fényű, erősen aláfestett pasztellek. Tárgya sokféle: házi csendélet, emlékek, szerelmi megélések; családi gyönyör feleség és leányiban; városellenes. álmodozó falu-, táj- és vidékszerető. Virágszötte mezők, holdidillek, viharok, esőnd, a napszakok, az éjféli, a messzeség titokzatossága, álomélet, ég, tenger, a rezzenő színes levegő mámorosítja. Emellett útszéli jelenségeket költői

zománccal von be: jégvirág, patyika, vidéki kávéház, utca, madárhúzás, madár-
ijesztő, otthon, szoba, frászat. Szereti a megfoghatatlant, a múltat, a tisztaságot, szépséget, ifjúságot. Az egyedülálló ember termékeny képzelete ezer csillogással játszik előttünk. A szellemi dolgokat megfoghatóvá testesíti. Egészen új képek és hasonlatok. Új hang ritkán megdaltól és másoktól még dalra sem érdemesített mindennapos tárgyakról. Derűsebb élet reményében emlékeket hesseget. Szeretettel zománcolja tárgyait. Van bölcsellete, tudománya és ezt érthető, költői képekben ábrázolja. Üres térbe, helybe lélek lép, mely azt meleggé varázsolja. Nagy kérdéseket világosan old meg. A természetben nincs kedvence, vesszőparipája, minden jelenségét egyenlően kedveli. A fájdalom is opálszínű, sugárzó, nem bántó. Lelke egy-egy rímbe- és szóbaszakadt jó vers. Van hitvallása, istenszeretete. Elégiás, mélahangú zenei lélek, pedig versei alig énekelhetők. Költményeiben, ezeken a virágos réteken, lelke úgy bolyong, mint egy tűzszlop: világít, melegít. Rajtuk fény, szín, zengés, báj, kellem erős változatosságban vibrál. Hasonlatait és képeit bibliásan vonatkoztatja egymáshoz. Pár verse az Énekek Énekéhez hasonló. Elbeszélő költménye alig van, mégis líraiságában drámai erő is nyilatkozik. Elröpült életét újból átélve, tettei, cselekvése sorról sorra jelen van. Jambusos versei tökéletesek, de a trochaikus lengés erősebb, szenvedélyesebb. A mollakkordok vonzzák. Versei között ritkán akad egy-két szertelen, amerikaiás, whitmanos. Van disztikonja is. Sok a gondolatritmus és formatagoltság. Van három jó Rilke-fordítása. Olvasás közben fokozatosan emelkedik élvezete. Többszöri, ismételt olvasásra nógat.

3. (Ifj. Szász Károly.) Nagyapa, apa és fiú verses generációk. Örökségek más és más megnyilatkozásukban, de működésük gerince a költészet. A fiút most az apa vezeti be előszavával az irodalomba, mint a vén cigány, aki fiát hegedülni tanítja, jobbitja. A pater dolorosus, mint szigorú kritikus adja közre a verseket, de nem is röstelheti fiának munkáit. A költmények (101 vers) öt csoportba osztvák: haza, ifjúság harca, lélek és szellemi gazdagság, szerelem, Isten. Ezek körül lángolnak föl érzelmei. Kevés élmény, de nagy érzelmegazdagság. Az élmény sokszor csak a háttérben lebeg és szimbolizálva sejteti, emiatt sok „miért“-re nem kapunk kielégítő feleletet. Hazafias megszólalása dús termelés. Szittyavér lobog föl benne, mely átsír az országhatáron és Trianont döngeti. Kivált Erdély, ükjeinek földje, mire föl-zokog. Képzeletköre: tűz, harc, bánat, átok, jajszők, bosszúállás, föl szabadító indulók, irredenta vágyak, melyek majd rendes, majd rapszódias versekben törnek a napvilágra. Az ifjúságtól csudákat vár. Nagy álmodozó és álmok kergetője. Nála az egész mindenség álmodozik és csak az álmokban rejő valóság, ami megragadja. Féllemtlenül, telve reménységgel kész a harcra. Allegóriás jelenései az eget néző és kereső lélek igaz látása. Városkedvelő, a falut csak a pap leánya teszi kedvessé. Sorsa ellen ritkán tör, szenvedéseit nem teríti ki a napra, bár keserősége néha ki-kitör. Van egy legsötétebb, de szép verse: testvére halálára. Lélekborongása vonzó. Siet a szenvedés felé, még ha csalódás is éri. Erősen rugalmas benne a gyermeki szeretet: apja a legjobb ember, anyja, kit sokszor megdaltol, a legjobb aszszony. Van testvéri és baráti tiszta szeretete. Ez érzelmeiben rendkívül rokonszenves. Emlékei még általánosak és kevészer reálisak. A természet tüneményeit lelkében érzékelteti és benseje vonzó természetű alakul át. Egyszerű-

ség vezet, sem ellentétek, sem szélsőséges nyugatiaszkodás nem lelkesíti. Szerelme még nem eléggé egyéni, még nem is szenvedély, nem forradalom. „Isten nyomában“ harmóniás hite vezérli. Itt a biblia oktatója. Ez legtöbb versén megérzik akár képen, akár vonatkozásban. „Ígje édes, terhe könnyű“, mondja Máté evangélistával. Vallása spiritualista. Van imája, zsolozsmája, istenes éneke. Kereste Jézust és megtalálta. Formai készsége változatos. Szereti a keresztrímelt, de néha rendszertelenül is rímel. Rímei kiválóak, tiszták, a hangbéli egyezés jó. Átrímelt más versszakokba is. Hasonlatai nem iskolások, hanem képekbe átlengők. Van szó- és gondolatismétlés. Retorikája meggyőző. Nincs keresettség. Egyes az új szóösszetételekben, hogy lelki éltető megfelelő szót találjon. Ezek is képekké válnak. Nagy szókovács. Szókincse változatos és képzeletéhez illeszkedő.

4. (*Szathmáry István.*) Dalolását még a háborúban kezdte és azóta négy kötete jelent meg. Sorait jóleső optimizmus lengi át. Kerüli a rútát és a szépre fölesküszik. Legendás légkörben és a természet csodái között jól érzi magát. Nem nyugatos. Asszonya a Múza — élő valóság. Hites és vallásos. A Mária-tiszteletet átruházza a természetre is. Ami gép, azt utálja, kerüli. A természetben a humort is megtalálja. Saját lelkét ábrázolja, tehát érzelmes, elégikus. Az ember végső célja, hite böleselkedésre csábítja és ebben van mérték, gondolat, érzelm és képzelet. Sokat utánérez is és nem mindig közvetlen. Találó hasonlatok és képek között általános, átlagos érzelmvilág rajzolódik. Inkább látási érzeteket rögzít meg. Ritkán homályos. Szerelmeinek himnuszát dalolja. Szereti a versvégi csattanókat. Érzéki benyomásait a színes árnyas ábrázolás kellemesíti. Hazafias versei jobbra ódák (Zrínyi, Rákóczi, Széchenyi, Prohászka, Herczeg, Gyóni, Rothermere). Kurucság, haditánc, eposzi múltunk, glóriánk, Mohács, magyar nagyság, erő, dicsőség, örökkévalóság színe festődik lelkében. Nagymagyarországot csak ősi kardunkkal vívhatjuk vissza. Érzése, ha fenn is szárnyal, sok földi szagot visz magával. Nem sok az eredetiség. Jellemábrázolások és tetszorozatokból állnak. Egy-egy tartalmas mozzanat tarkítja. Verselése változatos. Használja a páros és keresztrímeket. Van hosszú, 15 szótagos verssora is. Szonetteket is költ. Bennük rímei eltérők, a belső ellentét, a szonett szabálya szerint föltalálható.

5. (*Palasorszky Béla.*) Ez a verseskönyv keretbe szorított 24 románc, majdnem balladás véggel. A prologusban a bretagnei pásztorfiú Tulén túl, Provence táján, a királynő udvarába kertésznek szegődik, ahol abba halálisan beleszeret. Az epilógusban a királynő férjhez nem megy, hanem zárdába vonul és apácává lesz. Ez a keret. Szerelmi álmodozás az egész. A valóságban a pásztorfiú maga a költő: Béla, a királynő pedig szerelmese. A közbeszúrt rajongás telve van a déli ég mámoros hangulatával. A szerelem szolgája, a modern boldogtalan, méla trubadúr egyszerű dalolását hallgatjuk. A versek szenvedésbe szökött szerelmi vágyódások, édes-keserves zsolozsmák, imák, szerelmi ömlengések és leírások. Átlátszó, röpke mesék sajátos, egyéni hangokban vannak öltöztetve. A Boccaccio-korabeli stílus, az egységes érzelm-asszociációk növelik érdekességét. Szemérméje nem érzélgős sirám, hanem férfias megadás. Vannak dalolható részei. Jambusos emelkedése kiváló. Belső, szebb versszakok ismétlődnek, nem verselő kényszerből, hanem mert a költő

ebben ezt a ritmust megszerette. Rímeése nem rendes, de verssorai szabályosak.

6. (*Terescsényi György.*) Lelki élményeit szimbolizáló költő. Mondják, hogy a végtelenség költője. Adys. Különbön az Alföld, Szeged vidékének és a Tiszának költője. A város, Páris a házak temetője: az Alföld, a Tisza az élet harmoniája. Leírásai lélekteljes ábrázolások, hangos tájképek. Erős hallási érzetei vannak és hangképzeteit szólamok jelzik. A kimondhatatlan érzékítése mellett világosan érzett jelenések szövődnek. Alig van verse, melynek csattanója az enyészet, a halál! ne volna. Mintha hiúsága sugallná ezt a témát. Így az egésznek fájdalom-íze van. Riasztó élmények által élesedik érzéke a halál, a szenvedés, a titokzatos és rejtelmes iránt. Kábító méreggel önti le a verseiben fölépített szépségeket. A legmindennapibb jelenségekben is ezt érzi. Azért még nem világfájdalmas és nem vágyik a halál után, nem lelkesedik érte, nem ernyed el és mivel érti az enyészetet, a megsemmisülést, tehát férfiasan gyűlöli. Ösztönszerűen elégedetlen. Utálja, megveti, de azért tud nevetni, mosolyogni. Így az élet hozsannája mellett örökösen fölbukkan a halál torzképe. Sötét világnézetét jóindulatú sejtések világosítják. Van hite. Jézus csodáin csüng, Mária-imádata megkapó és van édes szerelme. A valóságon túl lát és romantika végleteivel érintkezik. Természetfölötti erőket képzel, hogy földi életünkben működnek. A természet jelenségeiben erkölcesőt és tanulságot talál. Ezt átviszi az emberi érzelmekbe. Panteista vonalak irányítják. Míg, mint alvajáró, sötét álmokat hajszolva jár a világban, mégis van megnyugvása. Hazáját szereti. Nem korbácsolja. Ez a szeretet emeli nosztalgiáját és súlyosbítja mélabúját. Primitív érzései itt is megnyilvánulnak. Képzeletében görög és bibliai emlékek többször fölcillannak. Verselése nem a leggondosabb. Bizonyos feszültség észlelhető. A szaggatottságot ugyan kerüli és alkalmazza a 14—16 szótagú sorokat. Ezzel terjedőssé válik. Verscímei nem találók, a tartalommal nincsenek összefüggésben. Szonetteket önkényes rimeléssel költ.

7. (*Agyagfali Hegyi István.*) Inkább az ezüstöt ábrázolja, mint az árnyat. Alaptermészete a vidám ötletesség. Ebben eredeti. A sötét vonásokban a jelképeség kódéba vész és nincsen ösztönös ereje kifejezésükhöz. Nem hozzáillő. Zavaros. A poeta nála az utcai lámpagyújtogató. Ezt magáról be is bizonyítja. Bár szereti a falut, a város (Budapest) sűrű dzsungeljében tud világot gyújtani. Alkalmi verselő is. Családi köréért: felesége és három gyermekéért rajong. Ekkor verses, kedves pedagógus válik belőle. Az otthoni jelenségeket beezüstözi. Kedves ákvarelleket fest. Köznapi vonatkozásokat magasabb erkölcsi szintre emel. Talpig székely, hontalan lőfő. Mint a természet gyermeke, világos, egyszerű, magvaros, lendületes, dacos, bátor, harcra induló, a határokon átkiabáló harsonás, változatos, formás. Turáni érzéskörben él, irredentás katona. A nyugatot megveti, a napfényes keletre vágyó. Mihelyt ezt a természetes alapot elhagyja és az allegorizálás, a szimbolizmus körébe tolakszik, értelmetlenné válik. Kár e beteges, degenerált irány ápolása. Unalomig hangoztatja a Tegnapot, a Multat és Jövendőt. Se nem próféta, se nem jós és nem is metafizikus. Ilyenkor még verselő képessége is cserben hagyja. Erőltetett rimelő lesz. Rögtönöz, különcökdik, kileng és odavetett foszlányok lógnak a levegőben. Józan világnézetét erőszakosan elsötétíti. Hitét, bizalmát, szeretetét általánosságokban fejezi ki. Naturalista

lényegét elhomályosítja. Mihelyt hazai földön jár, mihelyt nem kóvályog idegen érzelmvilágban, képzeletjátéka könnyed, szatírája is érthetőbbé lesz. Van nyolc népdala székely eredeti nyelvjárással is. Dalolhatók, meg vannak zenésítve. Ne adyutánozzon, mert ez csak önámítás. Ami jól állott Adynak, nem áll jól utánzóí seregének, epigonjainak.

8. (*Székely László*.) A cím nem fedi a tartalmat. Miért szirt, szikla, mikor az író telve van olvadó érzelmekkel. Affektált címzés. Ennek ellentéte a tartalomnak érzelmi tisztasága, az író szerető, békevágyó, jóságos természete. Örökmécses világította kápolnába lépünk. Idilli, bájos filantropiás érzések reszketnek. Átsugároznak a végtelenségbe, a tengerekre és Isten országába. Isten szeretetében csak az örök Szellemet látja. Krisztus keresése Adámtól kezdődik, a bűnbecéséstől. Ádám tragédiáját bájos jelenetekkel tarkítja. Angelus, Miserere, Ave Maria, keresztdicsőítés, karácsony, Betlehem, ádventes gyönyör lelkesíti. Öröm és keserv szüli idevágó verseit. Hódol Isten és az oltár előtt. Sorsában való szenvedélytelen önnegadás jellemzi. Világnézete megnyugtató. A Semmi, a Nirvánia ellen küzd. Ó- és újszövetségi hangulatképeket ábrázol. Bibliarezenzéseknek is nevezhetők. Verselése változatos. Szereti a tercias szakokat. Ötös és ötödfelés párosan rímelő sorokat. Szonetteti kifogástalanok.

9. (*Kiss Menyhért*.) Termékeny író. Nyolc verseskötnyéből ebbe is átvett, sőt egy verse ebben a kötetben kétszer is előfordul. Beosztása: Pro patria, Epika, Líra. Nem teljes magabírással, mert az epika a lírába és a líra az epikába keveredik. Epiko-lírai egyveleg. Legértékesebb versei a Pro patria-ciklusban vannak. Erős székely föllángolások. Alapeszméje a magyarság. A hazaszeretete szinte vallássá vált, sőt még ennél is erősebb. Magyarország Krisztus élete és szenvedése. A magyar múlt nagysága tettekre kész érzelmekben újul meg. Újra megálmodja. Attila, Árpád, Mátyás, Bocskai, Bethlen. Rákóczi, Wesselényi, Bem, Kossuth, Petőfi, március és mondai legendájuk megélednek verseiben. Fölkelnek Erdély összes nagyjai, mint hazátlanok. Ittasa e korszakoknak. A hagyományok szeretője. Eszmeiséti ezeket. Szinte belekiabálnak ebbe a magyarszeretethe a francia forradalom rousseaui jelszavai, a szocialista káté egyes újdonságai. Ember-, nép- és fajszeretete nagy. A magyar angol dzsentleman, bojtára az angol király. Pártfogolja a népet, még a csirkefogót is, mellette a vértanút, a közkatonát, a Tiboreokat. Még az orosz forradalom dicsőítése is megszólal. (1916—1917.) Rémes csalódás! Utóbb elfordul ettől a szörnyszülöttől. Világtörténeti fölfogásába tévedések csúsznak. A Keletet dicsőíti, a Nyugatot kárpálja. Turáni érzésű. A székely a világ első katonája. Háborús epizódokat sorakoztat föl. Ezek színes pillanatfölvételek. Epikája különben is ilyen jelenetek körül mozog. A világháború minden frontján dicsőíti a magyart. Itt-ott a germán is kap egy dicsőítő szót. Alkalmak szülik e verseket. Fordulatai néha erőltettek, a végeket a csattanók erőszakoltak. Vannak élénk harci leírásai, tűnődésekkel, elmélkedésekkel és kiegyenlített ellentétekkel vegyesek. Irredentás! Lázító! Szítja a gyűlöletet az oláhság ellen. Bosszúra hív és győzelmeket ígér. Más tárgya a szerelem s ennek árnya a bánat, a bú, a csalódás. A népies formát és hangot keresi. Egy ötlet köré csoportosítja a leírást, az elmélkedést, de a műköltő mégis csak kiérzik dalaiból. Kisiklik a népiesből. Vannak görögáboros sziporkái. Van keretes elbeszélése is. Sem ballada, sem románc, hanem csak ötlet.

Cselekvésábrázolása szegény, de azért elbeszélésre méltó. Epikai szilánkok. Mozzanatok. Bölcsekedése nem mély. Hite az Egyházhoz vonzza. Ennek magasztalója. Faluszerető, mint minden székely. Vonzódik Budához is, mint faluhoz. Prohászka mellett Gandhi is kap magasztaló verset. Etikuma a családi és szülői szeretetben hatványozódik. Van dalosított verse is. Formakészsége nem változatos. Rímelése, verssorai szabadosak. Jobbára a nyolcas rímes versszakokban beszél. Néha verssorait csak a rím köti össze. Hosszas verseiben a gondolat belefárad s akkor a vég kedvéért hirtelen más verselésbe fog. Vannak szonettjei is.

10. (*Böngérfi János.*) Pedagógiai célú verselés. Volt és mostani tanítványainak szóló klapanciák. Kiválóan magyar alexandrinusok erős rímkovácsolással. Kevés fantáziával működik. Az oktató jelleg minden versében kidomborodik. Az összes emberi és isteni erények magasztalója. Mindegyiket külön megverseli. Polgári, társadalmi, erkölcsi és vallási igazságokat hirdet. Harcol a kishitűség ellen. Elbeszéléseit a magyar őstörténetből meríti. Mondai alapon áll. Vannak idilli leírásai. Vízegai szavaltatok, bár az ifjúságnak más étel is való. Előnye a rövidség.

11. (*Szabó Lajos.*) Vallásos érzelmű lírikus. Isten dicsőségének és szentségének szolgálja. „Istenhez hív mindhalálig.“ Hozzá Krisztus vezet. Hazafiaságát, szerelmét, minden harcát ez hatja át. Isten a királya, ura, vezére, pásztor. Csendes, istenfélő, nyugodt életre vágó. Vágyainak a predesztináció szabja határát. Kifejezéseiben világosság küzd a homállyal, rend az összefüggéstelennel. Néha nem egészen tisztán lát. Erzelemegység mellett sántít a képzettársítás. Ellenmondásokba keveredik és fölösleges versszakokkal még gyöngíti szövegeit. Egy-két verse enigma, kérdés az olvasóhoz. Hangulata ünnepies, prédikáló, templomias. Hazafias lírája lesújtó. Nem talál fölemelő mozzanatot rabszolgaságunkban. Már meg is sirat, el is temet. Noha irredentás, mégis csak vékony szál, ami biztató, reményt nyújtó. Ezt pedig nem szabad éreztetni, ki-mondani! Hiszen minden romantikus vágyunk éppen levertségünkéből fakad. A hazafias remény óriási önbizalmat kelt. A rabság érzete erősíti a hazafias érzést, a szabadságvágyat. Az életharcban erős, férfias, vergődés közt is talál vigaszt. Életvágyó verseinek az erő az alapja. Szerelni dalai egyszerűek, tiszták, rövidke. Ragyogó érzésszálak. Méla idillek. Nem magasodnak a szenvedélyig. Verselni tud. Gazdag a formákban. Sokfajtaú versszaka van. Trocheusok jambusok, hexameter, disztihon, népies verselés vegyes alexandrinusokkal. A rímfajtaikat kimeríti. Igaz, hogy néha csak a messzire eldobott rím tartja össze a verset. Mondatszerkezetre nem ügyel. Szókat önkéntesen ragoz. Jám-bor hit és jó verselés még nem költészet. Van egy Mimmermosz-fordítása.

12. (*Fitos Vilmos.*) „Oh látni, hallani!“ Csipkézett látomások és hallucinációk. Az író szemlélő, megfigyelő és gondolkodó. Új világot ígér. Azt hiszed, hogy új tárgyakat és új bálványokat fog állítani? Csalódás. Tárgyai régiek, bálványai nincsenek. Régi hordóban erjedő bor. Kidolgozása újszerű. Nagy szavakat költői ruhába öltöz. A lényeg elesik, a mellékes az úr. Látásokat nyújt. Érzései homályosak, megnyilatkozásuk majdnem bombaszt. Túlzás, nagyizálás, titánkodás. Torzít, mint a nagyító tükör. A konvenciók érzést szétrobbantja. Helyes! Amde adjon foghatót, világosan láthatót, érthetően hallhatót. Vagy az új világ homályosság? Káosz? Pattogó vulkánizmus, mely kápráztatni akar? Hajszolja a fenségest, de súlya nyers és lenyü-

gőz. Nem látható világot lát, nem hallhatót hall. Hallhatót lát és láthatót hall. Miféle degeneráció! Ez a beteges képzelet és ellenmondások társulása. Misztikum a nem természetes, pánteizmus a nem világos, metafizikája bonyolult keresztretrejtvény. Hieroglifákat rajzol. Elmélete dagályos, mint kozmosz. Felhős fátyolon át nézi az életet. Illuziója a láz harsogó pátosza. Kábult hangulatban fényben gazdag szellemvilágba néz. Ódaszerű és mégsem az. Áfiumos, ittas rángatózás. Pedig kiváló szépérzéke van. Egyszerűen különleges egyéniség. Majd fonákosság, majd erő és szépség váltakozik. Túlsúlyban van az oktató elem. Tudománya terjedelmes. Van hódító megnyilatkozása is. Csálódása nem teszi világgyűlölővé. Nagy a hite, Istenszeretete. Krisztust kereső bibliai hangulatai szépek. Hazafisága tiszta. Invenciója sokszoros. Képeit a mindenségből szedi, kevés bennük a földi szín. Mindenek központja az ember, annak lelke, szeme, füle, azaz az érzékember. Szókinése elég kifejező. Van fordulatossága, nyelvérzéke, ügyes gondolatfűzése. Mondatai hesezúak, feszültek. Jelzői szépek. Rímeit messze szétszórja. Válogatott rímélése van. Rímbe és versorszámbe rendszertelen összevisszaság uralkodik. Alexandrinusok és nyugati versformák váltakoznak.

13. (*Nyíri Szabolcs.*) Miért „Soha”? Inkább szerelmi vágytól ébredt sóhajok. Jelenti azonban a megnemadást, a törhetetlen küzdelmet, az élet parancsát, melyet követni akar. Kellemes jelenetek, gyöngéd érzelmi kitörések, élmények, hangulatképek, merengések, leírások, szellemes ötletek. Jelleme a rövidség. Mezőkön, réteken, erdőben, tavaknál vándorol. A nyugati eget, az alkonyatot, a napot, holdat, az évszakokat, a Delt éneklí meg. Érzelemjátékot ábrázol. Magát mint idegen személyt vetíti ki a helyzetekbe. Lírai érzelmi forrásokokat mutat. Rendes idegmunka látszik rajta. Tiszta, világos, egészséges érzetsorozatok, érzelmek és képek. Veszteség, csálódás éri, de hisz és hite erős. Szemléletesen rajzol. Ízléses. Minden versében a természet is jelen van. Vele együtt dolgozik. Átszel'emíti és őbenne mint alkotó működik. Szójátékos. Képszóvó. Sok a kétsoros rövid, kifejező vers. Sok az asszonancia. Alliterál. Ölelő rímelő. Külön versszakokat ugyanaz a rím köti össze. Visszatérő versszakai gyakoriak.

14. (*Zsögön Zoltán.*) Ismét a szimbolista szekta iskolája: prerafaelita eszközökkel. Hiszen e kettő egybetartozik. Bizar ötletek titokzatos ruhákba öltözve. Fantasztikumok. Műsájának, de másnak, mindenkinek rejtvényeket ad föl. Önmaga a központ. Ő a tűz, a csillag. Önmagát allegorizálja, szimbolizálja egészen a gyerekekességig. Vergődéseit rejtett, burkolt vonatkozásokkal élénkíti. Egyedülvalóságra teremtetett élet. Börtönbe van zárva. Szertelen vágy húzza és együttérző társat keres. Erzőt találhat, de értőt nem. Szentimentális ember. Zenétlen lélek. Visszás, kuszált érzelmei összhangra nem érettek. Tudata'attija még alszik. A természetet a fenyves, ez a költőietlen fa képviseli. Ezért rajong. Benne tudna újra élni, szeretni, énekelni, imádkozni. Valóságos misztérium lepi el, mint a szimbolistákat mind. Sejtelmes sztigmak, titkok lobognak benne. Élményeit nem ismerjük. Elbűjtatja. Kabbalista virágokat, állatokat és számokat kedvel. Átolvad a keresztény, a krisztusi misztériumokba. Azt hiszi a mesevilágban is lehet mindent fejbűbjára állítani. Bánat, fájdalom, sírás, sóhajok, sirám, szenvedés, merengő panasz mind az élethínárba fül. Erkölcstana szilárd, céltudatos, de sötét, komor, elégiás megnyugvás nélkül. Hite keresztény, krisztusi, bár csak liszt és bor, amit ad. Csak liszt és nem

Krisztus teste, csak bor és nem Krisztus vére. Erzése magyar. Szittya, székely, hún, Attila ivadék. Haretéri jeleneteket ábrázol. A hősök sírjában Magyarország is fekszik. Erős, szinte ditirambusos, szaggatott kilengései vannak. Humora dévaj. A versek lélekképek. Sötét látomások. Verselése nyugateurópai, de hún versszakaszokról is ábrándozik. Alliterál. Szabados. Kétsoros hosszú versszakokat halmoz. Nyelve hajlékony. Gondolatfűzése eredeti. Allitmánytalan mondatokat soroz. Ismételtet. Van pár hangulatos verse. Sok a sajtóhiba.

15. (*Eröss Alfréd.*) Szalay Mátyás előszava szerint a szerző a kézdí-vásárhelyi katolikus gimnázium maturandusa. A kedves könyv az erdélyi magyar ifjúság lelkiségének szimboluma. Az előszó minden dicsérő mondatát alá-írom. Igazi mély kereszténység sugárzik ki verseiből. Krisztus tanítványa, akit meg is talál, ismer, szeret, rajong érte. Lélekrajza bájos. Nyelve telített isten-képekkel, ájtatos érzésekkel, keresztény ihlettel, hozsannákkal. Hite szenvedélye is. Őszintén, nyíltan beszél, érthetően imádkozik. Így is maradjon! Mint diák és cserkész igaz magyar, majdnem irredentás. Az ifjúság lágy derűje, reménye lobog benne. Családi lírája szent. Békeimádó. Prohászka-, Majláth-verse lel-kes. „Lélekrezdülései“ szeretet, tisztaság, igénytelenség felhéri versei. Verselni tud. Rímelésé válogatott. Van belső ríme is. Sajtóhibás.

16. (*Dálnoki Nagy Lajos.*) Eredeti fölfogással a görög mitológiát eleve-níti föl, hogy belőle modern erkölcsi tanulságokat vonjon le. Istenek, féliste-nek, hősök cselekedetei, görög és római szokások élednek. Versei oktató mesék, de nem ezópusiak. A dalt a dalért szereti. A tanulságokat magára, a költőkre, a költészetre vonatkoztatja. Rokonságot talál régi és modern élet között. Kellemes hang, könnyed fölfogás, költői anekdóták, bájos ötletek sorozata vonul előttünk. Leleményes és ta'álékony. Van humora és vidám szatírája. Ele a mindennapi ferde szokások, divat, társadalmi fonákságok, női tévelygések ellen irányul. Anakreoni dalocskák. Sava, borsá élvezetes. Elmélikedés csínos jellemképekhez vezet. Mosolygó arca minden versében előtűnik. Gondolatszövöd-ménye objektív rajzból indul ki és szubjektív fölfogáshoz, ítélethez vezet. Idilli egyszerűség és igazság jellemzi. Epikai jelleg morális végződéssel. Ver-selése könnyed. Sokfajta formája van, a stancától a szonettig. A kétsoros alexandrinusokat is használja. Verselése választékos.

17. (*Körér Erzsébet.*) „Sziklaélen“ minden anyagiságtól mentesen a vég-te'nenbe sóhajt. Így lánghol a végeken és messzire vágynak. Tisztán egyéni líra. Női szelídség. Szerelmes vágyódása összhangos a természet jelenségeivel, a madarakkal, a csillagokkal, a tengerrel, a tavasszal. Szenvedélyes föllobbaná-sokban ellentétek közt keres megoldást. Elmélikedik emlékekről és emberekről. Az elmúlás, az enyészet területén allegorizál. A multba nézés után a feledés nehéz. Töredék-érzelmeket kelt. Hangsúlyozza a sorsfordulatokat. Van becsü-letes életfölfogása. Izlését olasz utazásában csiszolta, még pedig Ovidius, Ráfael, Michelangelo, Fra Angelico, Guido Reni, Róma, Firenze, Velence írói, festői, szobrászati emlékein. A San Pietro napsugaras kövei lelkesítik. Bámu-latát mélézés, rajongás kíséri. Széles alapokra fest. A miljó kényszeríti, hogy verseljen. Vonzódik a kozmikus világnézéshez. Képeit innen meríti. Van hite, önzetlen emberszeretete. Szimbólumos hajlandóságánál fogva barokk, bizarr érzések is lengenek benne. Ezért néha nehezen fejezi ki magát. Meglátszik rajta, hogy kiváltképen férfiköltőként és mestereken képezte tehetségét. Érzelmi szó-tára nem gazdag. Méla szenvedélye csendes patak. Vannak füresa szóösszeté-

telei, szabálytalan tercínai, 14 szótagos verssorai, szabados versszakok, sántikáló rimelés. Szonettekben is énekel. Versét nem építi föl következetesen. Ebben is asszony. Két fordítása rossz.

18. (*Pakocs Károly.*) Az író ötödik kötete. Van regénye, több novellája is. Verselésre hivatott egyéniség. Itt keresztény világnézeti költemények vannak egybegyűjtve. Valóban új beszédet, új zenét hoz Isten láthatatlan városából. Erős beszédeiből „Isten lelke” szól, őt dalolja végig, mert lelkét megszálta, sztigmatizálta. Homlokán Isten bélyegét viseli. Messziről látni már. Önző, vakbuzgó extázissal lángol érte. Ihlete áhitatos víziók és boldogító hallucinációkba ringatja. Nála a tűz is beszél, a láng is susog. Költői ábrázolása élénk, beszédes, tartalmas. Mintha Illés szekeren vágatna. Mintha a tüzes csipkebokor megszólalna. Misztikus keresztény, de miszticizmusa ritkán homályos, vagy affektált. Természetes. Rendesen érzi, vallja és világosan, tisztán vetíti ki. Látható, fogható, hallható, értelmes. Képzetele nagy kiterjedésű ország. A keresztény főtői jelképeket busásan alkalmazza. Legendákat lát. Angyali képeket, szent álmokat hozsannáz. Jezsaiás hangulata vonul át sorain. Apokaliptikus zengzeteket hallani. Telve van a bibliai költészet képzeletbeli termékeivel... Imája Istennel társalgás. Vigiliákat, zsolozsmákat, beethoveni miséket hallelujáz. Természetszerető, de azt a hit szolgálatába állítja. Embertől, állattól, drágakövektől, növényektől kivarázsolja a lelkét. Szenvedélyeinek megismerését és értük bejárja a mindenséget. Tömjénittas érzetek mozgatták, drámai lelki gesztusok jelentkeznek, midőn költői térítő szónoklatokat mond. Minden verse egy-egy nagy kép, rengeteg rajz, lelki riadó. A romlott lélek-életből nemes föltámadást hirdet: lélektisztulást vergődések és vajúdásokból bünszabadulást. A fenségest keresi és adja is. Közében érzi Istent, Krisztust, aki újra lelépett a földre. Imitálja őt, sőt átéli életét, összes kinszenvedéseit. Dantei csoportosításokat látunk. („Melyik a negyvenezerből?”) Iokoliakat. Asszisi Szent Ferenc revellálója. Belső erők démonait szabadítja rájuk. Érzi, hogy itt missziója van. Képzetelemben, de logikus is. A legideálisabb tárgyat reális színekkel festi. Élesen szociális érzései. Majdnem fanatikus lázító. A munkásba Krisztust akarja beleoltani, szabadságot hirdet és a mammont gyűlöli. Békepárti. Rheims, Verdun, Piavénál látta a halálos képeket, az anyák fájdalmát, eszelősségét, holt gyermekek tetemét. Itt erősen föllobogott magyarsága. Hősi, néha túlságosan plasztikus gesztusai vannak. Érzése tiszta, szűzies. Nyelve erőyes, tüzes, sokszor zenés. Szereti a színezést. Néhol a régies, már nem használt igealakokat fölújítja. Új igeszókat fabrikál. Érdekes, újszerű szóösszetételekkel dolgozik. Isten jelzői kifogyhatatlanok. Szereti az utójelzőket. Visszatérő gondolatokkal, mondatokkal, verssorokkal és versszakokkal erősíti szónokiasságát. Ósritmussal dolgozik. Legalább is az egyiptomi, vagy az asszír hosszú verssoros ritmus jut eszünkbe 15–20 szótagú verssorainál. Így versei már prózaversek, költészete prózaköltészet. Érdekebbek ötös és ötödféles jambus- és trocheus-sorai. Erzekibbé, szenvedélyesebbé teszi tárgyát. Ezek a versek kristályok. Mind e jó mellett gondolatai néha a képhínárban megfeneklenek, kérdőjelessé is válnak. Hosszúlélezetű verseiben bármily érzelemláva hömpölyög, sokszor nyomasztó hatást ér el.

19., 20. (*Szárvas Zoltán.*) A szerző 1907 óta hat verseskötet, 1929. évben kettőt is adott ki. „Az ismeretlen út” a jelenidőnek hajózása kezdet és vég, múlt és jövő között. Cél nem ismer, titkot nem derít és nem magyaráz

semmit. A líra rendesen nem az ember, hanem a költő jelleme, ha ember és költő egybeesik nincsen szebb látvány! Ezt most nem találom. Az életet szereti, de nem alázatos vele szemben. Sok a költői önzés, az önimádat, önbizakodás, öntetszés, önmagasztalás, öndicsőítés ad majorem suam gloriam, de édeskevés a költői önbírálat. Atavista hajlandóságból egy dévaj ősen találja mintaképét. Fajtáját szereti, túlbecsüli. Az élet nála: asszony, szerelem, tetetett halálvágy, sors, végzet, gond, sóhaj és dárídó egyvelegje. Címikus. Mela lemondás és elbizott főlemelkedés jelentkezik. Élet- és halálversei azoknak valók, akik megszokták, hogy rejtett szellemességet keressenek abban, amit nem értenek meg. Nagy kacérkodás mutatkozik a földi érzelmekkel, különösen asszonyokkal. Ez majdnem dandység vagy tévelygő álmodozás. Nem hiszek érzelmei valóságában, mert következetlen, asszonyos. Szétlaposított kövezen jár és nem nyit új korszakot, bár nagyon hirdetné. Erkölcsi fölfogása erényt és bünt egyaránt mérlegel. Pessimista hangulatban minden gondtól és multtól megtisztulni óhajt. Mulatozása, vidámsága nem bohémiség, bármilyen magásra hangolja is líráját. Ezzel csak homályos, sőt dagályossá válik. Kódos, képtelen gondolatok járnak agyát. Álomhajszó, érelemszínező, bár a fehér színen (e szintelen színen) kívül alig lát mást. Még a szerelemben, tulajdon területén, is szintelen. Érzelmei csak általánosságokban mozognak. Beljebb, mélyebbre nem hatolnak. Képeiben gyűjtőneveket használ és nem egvedeket. Eszerint, ami kellemessé teszi a költészetet, nem található. Ellentétekben hullámszik. Ennélfogva egyik érzelm üti a másikat. Verseit ciklusokra osztotta, de alap nélkül. Nem tudom, hát miért is vannak? Külső élményeit ritkán ismerjük, a belsők nem gazdagok és nem elég szemléletesek. Ilyenkor kétségtelen ötletessége és leleménye eltűnik. Réális ösvényen jár háborús verseiben. Az utolsó kivéve, nincsen bennük negédeskedés, kacsingtatás és ismételtetés. Meghatotta a helyzet rémes komolysága. — A „nótáskönyv“ 58 vers népdalos utánérzés. Közhelyek, melyek e birodalomban ezrivel teremnek. Nem új színek, nem új érzések. Dalszerűségük a legtöbbször megegyezik. Ezen a téren invenciója nem hagyta cserben. Melankólikusan vidám, röpke, de kedves semmiségek. Apró chanssonok, rádiós-, sofför-, orfeumnóták, vidékies szölamok. Hol érzélgősen sziporkázó ötletek, hol betváros duhajkodások. Játék régi rímeléssel. E versek ütemesek. Harminchárom meg van zenésítve. Kíváncsi lennék, hogy vajon valóban mindenik énekelhető-e? Kár, hogy nem tudom, hol jelentek meg kottáik? Ezek a rímes, ütemes, ritmusos versek majdnem egy kaptafára, egy ritmusra, taktusra szólnak. Előfordul itt is nem jól lejtő és nem rendesen, szabatosan formált vers is. Hogyan éneklük az ilyeneket? Nehány szegényes rímelés, szóelvágo, sántikáló ütem, cezurátlan verssor hogyan hajlik a dalolásra? Bárhogy is nézzük, azért verselni tud, nyelve magyaros.

Morvay Győző.

Szomory Dezső: Térjete meg végre hozzám. Budapest, 1928. 160 l. Az Athenaeum kiadása.

Nehéz kérdés, hogy mutat-e fejlődést Szomory Dezső pályáján ez a kötet, vagy nem. Azt nem lehet tagadni, hogy mindegyik elbeszélésében van érdekes elmondanivalója, hogy nyelvének muzsikája akárhányszor költőivé varázsolja prózáját — de amit már olyan sokan kifogásoltak nála: hogy bántóan rossz stilisztá, ahhoz hű maradt ebben a kötetében is. Ha a kötet címével azt az

óhajtását akarja kifejezni, hogy elismerését vívja ki azoknak, kik eddig nem vallották magukat híveinek, akkor ezt a célját bizony nem nagyon szolgálja ez a könyve sem. Munkáit könyomtatás előtt ki kellene javíttatnia valakivel, aki jól tud magyarul. Szinte azt hisszük már, hogy szándékosan nem akar javítani stílusán.

Magyartalanságaiból, stílushibáiból mutatóba: a sok bús embereket (23. l.), sok izgató híreket (29. l.), sok könyveimhez (86. l.), sok hangok (138. l.), a szakácsné karjából egy tál túróscsusza szállt alá az asztalra (40. l.), Neményné *egy* sovány asszonyka volt (69. l.). Értelmetlen mondatok: Rögtön Pelzl barátom, megnyúlt arcával, legelészve, majdnem beleesett a tányérjába. (39. l.), a szalon végébe jöttek egy pálma alá, rövidszoknyásan s ahol összesúgtak (56. l.), Zsuzsa térdreereszkedve domború farával, gyorsan felpattantotta a zárat (138. l.).

A vesszők használatával egyáltalában nincs tisztában: A gyermek, mindegyre amit lát (17. l.), a pamlag széléről kétségbeesetten, lehullott a szőnyegre (28. l.), és egyiptomi vásárosok, mereven térdeltek (98. l.), nem hiszi mennyi gondom (122. l.), Juliska a hárs alól, bágyadtan az eget nézte (143. l.), s csak éppen, nem tudja megállni, egy-egy futam nélkül (150 l.). — Aki zsidóságát munkáiban (így itt is) hangsúlyozza, annál furcsa az ilyen népeskedés: egy lepke, aki (55. l.), a verebekot, akik (140. l.), verebseraggel, aki (145. l.).

Novelláinak legnagyobb része önéletrajzának egy-egy mozaikköve, melyekből a szerző élettörténetének sok részét, rokonságát, környezetét reálisan állítja be. Bántó, hogy elbeszéléseiben minduntalan idézi (mint azt tudományos munkákban szokás) egyéb munkáinak címeit.

—ó —r.

Komor András: Fischmann S. utódai. Budapest. Év nélkül. 308. l. Pantheon-kiadás. Az Új Magyar Regény-sorozat.

Egy Tisza-menti városban meghal egy özvegy zsidó szatócsné, aki vaszorgalmával hatalmas vagyont kapart össze, de — mintha csak azt a régi axiómát akarná a szerző bizonyítani, hogy a pénz nem boldogít — gyermekei szerencsétlenek lesznek meggazdagodott állapotukban.

Lajos, a pesti banktisztviselő, az öröksége révén bankvezér lesz. Tőzsdézése egy ideig bevág, dőzsöl a jólétben, beteg feleségét megcsalja, egyetlen leánya nevelését elhanyagolja; a leány el is romlik. Tőzsdekrach után az ünneptelt fejedelem ép bőrrel, de nem ép becsülettel visszaved'ik állás után kapkodó magántisztviselővé.

A másik fiú, Jenő, valamivel szimpatikusabb. Örökségéből az üzletet ragyítja meg. Vállalatai is sikerülnek. Hogy a megye urai bevegék társaságukba, kikeresztelkedik és kormányfőtanácsosságot vásárol. Fischmannból Fenyvesre magyarosíttatja nevét. A házaspár érdekes lélektani rajzát adja a szerző, mikor eddigi zsidó társaságukkal már derogál érintkezőik, viszont a megyei úri társaság a kikeresztelkedett Fenyvest színleg beveszi, de már feleségét nem. Emiatt a szép asszony szenved. Míg régi puritán elveikben éltek, eszébe nem jutott volna férjét megcsalni, de most a dologtalanság, unalom nagy kerítő: egy orvossal kezd viszonyt. Ezt férje a fiától tudja meg és azt is akkor, mikor éjjel be akar lopózni a nevelőnőhöz, akinél fiával találkozik. Ilyen szép erkölcsi magaslaton álló jelenet több is akad a regényben.

Hogy a szerző egy zsidó pap arcát egy pávián hátuljához hasonlítja

(9. l.), az ilyen ízléshibákért már a Pantheon lektorai is felelősek. Lehetünk a realizmusnak hívei, de ami egy Zolánál rendszeresen felépített, magától értődő szükségszerűség, az szerzőnknél ízléstelenség. Ez a ki nem finomult ízlés számos diákos kifejezéséből is kiütközik. (233. l.)

A regény különben érdekes. Nyelve kellemes, nem pózol és amit nagy örömmel állapítunk meg: nem pesties. —ó —r.

Temesi Győző: A csejennek romlása. Regényes indián történet. Budapest, 1928. Ifjúság és Élet kiadása. 104 l.

A mi gyermekkorunkban még nem volt cserkészzet, mégis rajongtunk indián hősökért, a törzsi élet hegyeket bújó, tábortüzes kalandjaiért s fáj a szívünk, ha szilaj kedvencünk, az egyre pusztuló faj válogatott daliája, korán indult neki az örök vadászmezőknek. Ma, a cserkész-zet fénykorában, ifjaink a valóságban is átélhetik a tábortűz meséit és haditanácsait, az előőrsi szolgálat játékos izgalmait. Temesi Győző erre az olvasóközönségre számított, amikor amerikai útja emlékéül megírta kis cserkészzeinek a csejenn-törzs szomorú, a mi sorsunkhoz sokban hasonló pusztulását. A földéhes amerikai fehérek ki-cölöpözött területre kergetik meghalni Tompakés, Kisfarkas és Fürgeláb népét. akik éppoly szívós fajszeretettel áldozzák fel életüket hegyi harcban, rabtartó barakban és határon át szökés közben, mint — a mieink. Drámai, megkapó képet rajzol Temesi Győző és az illusztrátor Györgyi György ügyes tolla: cserkészélménynek borzalmasan tanulságos egy nemzet pusztulása. A mesét játékok és versenyek leírása színezi, sőt oktatás a sátor- és tűzcsinálásról, pányvavetésről stb. Ez a reális szakszerűség erősen befolyásolja a regény szép-prózai hangulatát. Egyébként friss előadású, könnyű írás. *Szira Béla.*

Lőrinczy György: Szobrok az éjszakában. Budapest, év nélkül. 176 l. Singer és Wolfner R.-T. kiadása.

Találó cím. Egy-egy — nagyjából — irredenta — elbeszélés keretében igazi szobrokat emelt a magyar éjszakában (vagy ahogy szerzőnk az Akadémia helyesírásával nem törődve, még könyvének címében is írja: éjszakában) néhány halhatatlanunknak, mint Ferenc József, Bókay János, Csáky Albin gr., Tisza István, Beöthy Zsolt, Berzeviczy Albert, Andrássy Gyula gr., Khuen-Héderváry Károly, Bársony István és mások.

Mint egyéb munkáiban, stílusa itt is mesteri. mindössze egy kis stílus vétséget találtunk könyvében: izgalmainak és imádságainak kegyzereivel (160. l.). Az izgalmaknak nincsenek kegyzereik. Sz.

Legény Elemér: Pénz a szelek szárnyán. Miskolc, 1929. 400 l. Magyar Jövő R.-T. kiadása.

A szerzőnek A bűvös ágy című regényét folyóiratunk múlt évi 5—6. számában ismertettük. Nem tudjuk, hogy az ott felsorolt kifogásainkat szív-velte-e meg vagy pedig a természetes írói fejlődés eredménye az az örömdetes valóság, hogy az új regénye haladást jelent. Kivetkőzött nagyobb hibáiból.

Néhány pongyolaságtól persze most sem tud szabadulni. Például arra a kérdésre, hogy mi okuk van örülni a szabadkaiaknak, ez a felelet: Pontosan annak, aminek én, hogy egyszer vége van! (3. l.) Komikus mondat: A pesti utca novemberi sárral nem revellált számukra semmi újat (52. l.). Magyartalan: Berlin egy gazdag világváros (229. l.). Nyelvtani tudatlanságra vagy bosszantó elírásra vall: aggasztja helyett: aggasza (329. l.). Sz.

Radványi Kálmán: A jó Isten búzája. (Szinmű Szt. Benedekről.) 3 felvonás elő- és utójátékkal. Budapest, 1929. 64 l. Kiadja a győri bencés-gimnázium igazgatósága.

Radványi Kálmán ifjúsági író és ez a munkája is inkább ifjúsági színdarab, a szerzetesi iskolákban néhány évszázaddal ezelőtt virágzott iskola-drámák kései leszármazottja. Kedves, tiszta és tudatos naivságában megkapó munka. Szt. Benedek életének, az 1400 éves fennállását most ünneplő rendjének és a rend értékes tanítómunkájának szép képe.

A dráma megszokott követelményeit nem találjuk meg e munkában, pedig Szt. Benedek életében nagyon sok drámai feldolgozásra alkalmas momentum van. Leginkább csak párbeszédes formában állítja elénk a nagy-növélő életét. Az első felvonásban mint ifjú szerepel az V. században a pogányok közt; a másodikban már életcélját követi, a harmadikban pedig mint a montecassinói kolostor hatvanéves apátja, ragyogó példát ad a szerzeteseknek és mint az ifjúság vezetője, biztos kézzel veti el a jó Isten búzáját.

A lelkes szerzőtől nem vesszük rossz néven az ilyesféle túlzásokat: Magyarország a bencéseknek köszönheti kultúráját (62. l.), de az már bántó, hogy a modern időkben játszó utójátékban a bencés igazgató egy neki teljesen idegen urat, ki fiát hozza beiratni, meghív magához vacsorára.

Fenkölt témája és törőlmetszett magvarsága miatt elsőrangú katolikus ifjúsági színdarab. Sz. I. A.

Szigethy Lajos: Luther lelke. Hangulatképek a lutheránus magyarság multjából. II. kötet. Budapest, 1927. 144 l. III. kötet, 1928. 160 l. Az Evangelikus Tanárgyesület kiadása.

E munka első kötetét ismertettük folyóiratunk 1927. évfolyamában (148. o.), a szerző egyéb irodalmi működésére pedig röviden rámutattunk Schiller műfordításaival kapcsolatban (1928. évf. 167. o.). — Luther lelke c. munkájának II. és III. kötetéről is csak a legnagyobb elismerés hangján szólhatunk. Nemcsak hitsorsosai, de minden hazánkfia büszke lehet arra az érdekes művelődéstörténeti adattömegre, melyet a szerző itt összegyűjtött. E két kötet is folytatásgósan adja az oly nagy magyar lutheránusok hazafias és kulturális munkálkodásának leírását, akik a szószéken, az íróasztalnál, a kormánypolcon, a haremezón, a börtönben, vagy egészségük, életük kockáztatásával a tudás titkait kutatva mutatták meg, hogy az önfeláldozó, bátor Luther lelki fiai. Ilyenek: Wallaszky Pál, Győry Vilmos, Schedius Lajos, Böhm Károly, Vajda Péter, Bajza József, Petőfi Sándor, Gyóni Géza, Papp-Váry Elemérné, Mikszáth Kálmán, Pákh Albert, Benczur Gyula, Görgey Arthur, Kossuth Lajos, Mária Dorottya (József nádor harmadik felesége), Dévai Bíró Mátyás, Thököly Imre, Petrőczy Kata Szidónia, a Gregussok, Herman Ottó és sokan mások. — A szerző nem feledkezik meg a magyar evangélikusok református és katolikus barátairól sem. Sz. I. A.

Belohorszky Ferenc: Bessenyei és a Philosophus. Budapest, 1929. 44 l. Dunántúl-nyomda.

Az értekezőnek súlyos hibája, hogy nem a kérdés történetével kezdi meg a Philosophus tárgyalását. Egyszer már végérvényesen bele kellene vetni minden tudományos szerző emlékezőtehetségébe, hogy a megelőző irodalom időrendi ismertetése nélkül hiányos minden tudományos dolgozat.

Az értekezések elején világosan meg kell mondani, kik írtak előzőleg a tárgyalásra kerülő problémáról, mi volt az eddigi vizsgálódások eredménye, mit hozott tehát a szerző új dolog gyanánt? Amint akadémiai felolvasásra nem illenék leülni hiányos öltözetben: csaknem ilyenforma annak a szerzőnek eljárása, aki odaül a tudomány asztalához s belekap tárgyába anélkül, hogy elődeire visszapillantana. Legyen már egyszer vége az ilyen történeti érzék nélkül szűkölködő, gyökértelen munkának!

Ettől eltekintve: Belohorszky Ferenc értekezése ügyes dolgozat. A Császár Elemér igazgatása alatt álló Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemi Magyar Irodalomtörténeti Intézet kiadványainak 1. füzeté gyanánt jelent meg. (Doktori disszertációk sorozata.) Végső eredménye: A Philosophus Bessenyei György eredeti alkotása, bármennyire csábító is az a feltevés, hogy az író külföldi vígjátékot alkalmazott magyar viszonyokra. Halvány reminiscenciák belejátszanak a műbe, de maga a vígjáték jellegzetesen egyéni alkotás.

A további forráskutatás valószínűleg meg fogja cáfolni ezt a megállapítást, ellenben valóság marad az, amit a szerző Bessenyei György levélregényéről, a Galant Levelekről írt. Erről a kis levélregényről itt olvasunk először bővebben. Lapjain Parmenio, Szidalisz és társai leveleznek egymással s a vígjátékból már jól ismert két szép lélek végül is megérti egymást.

Pintér Jenő.

Theodor Kalepky: Neuaufbau der Grammatik. Leipzig, 1928.
116 l. B. G. Teubner kiadása.

Szigorúan véve nem vág folyóiratunk tárgykörébe, de az irodalomtörténet egyik rokon tudományának, a nyelvtudománynak legújabb eredményei érdeklik olvasóinkat és a különben is érdekes munka megérdemli, hogy ismertessük.

Címe találó: *A nyelvtan újjáépítése.* A nyelvtan alapján Dionysius Thrax (Kr. e. I. sz.) és Apollonius Dyskolos (Kr. u. II. sz.) megállapításaira vezethető vissza, tehát mintegy kétezer éven át megtámadhatatlan tekintélynek örvend. Ennyi idő múltán elavult és reformra vagy teljes újjáépítésre szorult. Szerzőnk Wundt Völkerpsychologie-jával egyetértően azt hirdeti, hogy a beszéd sohasem fogalmak összekötésén alapszik, hanem a beszélő agyában már eleve ott lebegő tudat-tartalom analízise. Viszont H. Paul Prinzipien der Sprachgeschichte-je szerint a mondat, ha nem is a beszélő, de a hallgató számára fogalmak összekötése. A rendszeres nyelvtannak Paul történeti és Wundt lélektani magyarázataiban fellelhető hézagait óhajtja Kalepky pótolni e könyvében. Nagy hatással volt rá Meyer-Lübke Romanischer Syntax a feltűnő, hogy túlon túl francia példákkal világítja meg mondanivalóit.

A félénk grammatika a logikában keresett mentsvárat. Ez a mondat és részeinek teljes félreismeréséhez vezetett. A beszédrészek felosztása pl. minden egységes alapot nélkülöz. Helytelen a mondatok felosztása fő- és mellékmondatra. Nem lehet az összetett mondat részeit fő- és mellékmondatnak nevezni, mert a részek, melyekből az egész áll, nem kaphatják az egészre illető elnevezést. A mellékmondatok nem mondatok, hanem a mondat feloldott részei. Tévtannak nevezi az alany és állítmány elnevezést. A mondat

helyett ezt ajánlja: legkisebb közlött egész. Többi elnevezései is ugyanebben a hibában szenvednek: sokkal hosszabbak az eddig megszokottaknál. Megkülönböztet fontos és kevésbé fontos értelmű, vagy pedig értelmileg jelentéktelen szókat, nem ismeri el a kötőszókat (52. l.); a praepositio azért szerencsétlen elnevezés, mert nem mindig elébe tesszük a másik szónak. A birtokos és mutatónévmás nem névmás (81. l.).

Csodálkozik, hogy a filológusok évezredek át türelmesen elfogadták a szófajok alaptalan, rendszertelen felosztását. Ime: 1. főnév, elnevezése az értelmet, jelentését vette alapul; 2. névelő és 3. melléknév, mindkettőt a főnévhez való viszonya szerint nevezték el; 4. számnév, ismét jelentése szerint; 5. névmás, alkalmazását véve alapul; 6. ige, jelentése szerint; 7. határozó, az igéhez való viszonya szerint; 8. kötőszó, alkalmazása szerint; 9. névutó, helye szerint; 10. indulatszó, alkalmazása szerint. Az elnevezéseket tehát háromszor a szó értelme, háromszor egy más szócsoporthoz való viszonya, kétszer az alkalmazása és kétszer a mondatbeli helye szerint keresztelték el.

Kuriózumképen felemlíti, hogy van egy nyelv, a portugál, mely a főnévi igenevet is személyragozza. Hát ezt mi magyarok is megtesszük (pl. írnia).

Sokban igazat kell adnunk a lelkesedéssel megírt munka szerzőjének, de a tapasztalat óvatosságra int, mert az ilyen újjáépítők rendesen megállnak a régi épület kicsinylésénél és ha a helyette ajánlott tervet kísérelnök meg bevezetni, azt látnók, hogy ez sem jobb a réginél.

Szabó István Andor.

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Gulyás Pál, Halász László, Pintér Jenő.*)

I. Folyóiratok.

A Toll. — 1929. évf. 13. sz. Kosztolányi Dezső: *Az irástudatlanok árulása.* (Különvélemény Ady Endréről.) Hosszabb tanulmányyszerű cikk arról, hogy a szerző miért idegenkedik Ady költészetétől. Ady gondolatvilágának főtengele — úgy mond — a messianizmus. Ezt a keleti misztikumot átveszi minden prófétáló kenetességével s megfejelve újabb szózatokkal, valami ellenmondó bölcselletté gyúrja. Pesszimizmusa nem mély, csak külsőleges. Alapjában egy felületes, könnyen hívő optimizmus lakozik benne. Ady elsősorban mint politikai költő híres, emlegetett. Művészi szempontból itt támadható legérősebben. Csak egyetlen dolog indokolja és fogadtatja el a politikai költészetet: a teljes elfogultság, mely vakon hisz abban, amit hirdet. Adynál ezt ritkán tapasztaljuk. Politikai verseit többnyire megrendelésre írta. Ezek a versei nagyhangúak, döcögősek, fáradtak. A költői dicsőségért való harcát átviszi verseibe is. Ide tartozó irodalmi önszemlélete fölötté félszeg. Művészi ízlése ki-kihagy. Minden költőben van egy modor, melyet magára öltött. A nagy költőknél ez a modor jóízű, Adynál rosszízű. Szerelmi költeményeinek zöme beállított. Az erotikával is meg akar döbbszteni, nála azonban az erotika kínos. Egyik kritikusanak az az állítása, hogy „a magyar nyelv sohase hallott zenéjét szólaltatta meg”: nem fogadható el. Az, amit a garázda írástudatlanok elkövettek, bűn volt az irodalom. az ifjúság, a jóhiszemű közönség és maga Ady ellen is. Van azonban egy másik Ady is. Ez még mindig az előkelő szellemek, a szenvedő lelkek lírikusa. Az irodalmi materia azonban, melyet hozott, nem alkalmas a folytatásra, mások fejlesztésére. Csak jelszavai keringenek, de nem váltak vérré, mint Petőfié, vagy Aranyéi. Nyelve sokszor ízesen magyar, de szókincse nem gazdag. Azok az újítások, melyekkel kísérletezett, összetételei, elvonásai nem szerencsések, többnyire kiagyaltak, mesterkéltek. Kevés költő hagyott maga után annyi selejtet. Mégis jelentős tehetség volt. Maradandót alkotott azzal a harminc-negyven versével, mely pályája szerencsés termékeinek tekinthető. Nem tündökölt a lángész kápráztató fényével. Helye nincs is se Petőfi, se Arany, se Vörösmarty, se Berzsenyi mellett, csak az érdekes, csonka nagy tehetségek között. — 14. sz. Zilahy Lajos: *Ady.* Adyban nem az egész magyarság lelke szólal meg, hanem csak a pusztuló magyar kisnemesi osztályé. Ady műveletlen volt. A műveltség lefékezte

volna benne a meglátások lávaszerű kiömlését. Ellenségei azt mondták, hogy Ady eladta önmagát a zsidóknak és az anarchiának. Ebben sok igazság van. De hatásának ez a másik titka, mert fajtája ugyanezekbe a bűnökbe esett. A dyból néha megrendítő erejű muzsika zeng. Aztán sokáig csak zavar, értelmetlenség. Ady nem pesszimista. Igazi humora nincs is. De a halálnak nincs humora és ő a halál előrevetődött árnyéka. (Mindezek dacára.) „Ady ennek a kornak mindenén és mindenkin túl a legnagyobb irodalmi jelensége Magyarországon.“ — 15. sz. Márai Sándor: *Az olvasó nevében*. A szerző Kosztolányi cikkét elsőrangú kritikai írásműnek tartja és mindenben egyetért vele. Fel-tűnőnek találja azonban, hogy bár Kosztolányiban minden megvan, ami nincs meg Adyban, hogyan lehet, hogy ma nincs Kosztolányi-kérdés? Mikor marad meg egy költő? Ha olvasóinak egy verssorban tudja közvetíteni azt az élményt, ami lehet a halál vagy az élet... akármi, de ezt teljesen kifejezve tudja átnyújtani, örökös használatra és megnásíthatatlanul. E ponton Kosztolányi elfelejtett megemlíteni valamit, ami hozzátartozik az Ady-revizíhoz, azt t. i., hogy abban a néhány versében, melyek Kosztolányi szerint is maradandók: Ady zseni volt. Adynak néhány versében megvan az a nyugtalanító és egyedülvaló elem, ami a művészet értelme és lényege. — Kassák Lajos: *Az írástudatlanok vagy az írástudók árulása?* A művészet társadalmi produktum, a művészet embertől származik s mivel az ember szerves része a társadalomnak, az ő művészi megnyilatkozása el nem választható a társadalmi élet ezer egyéb megnyilatkozásától. Ady a szerző szerint nem az a világgraszáló nagy költő, akivé a magyar olvasóközönség kikiáltotta, viszont annál sokkal nagyobb, semhogy Kosztolányi Dezső „Az írástudatlanok árulása“ című cikkével ledönthetné vagy csak le is tessékkelhetné „trónusáról“. Kosztolányi törvényekre építi föl művészetét, Ady költészetéből törvényt lehet kikövetkeztetni. Kosztolányiról „A Toll“-ban leadott cikke után könnyű megállapítani, hogy sohasem adatott megismernie Ady elementáris erejét, azt a tényt, hogy Ady költészete hódító hatással volt a magyar olvasóközönségre s ennek a hatásnak elismerése Ady költői nagyságának kényszerű elismerését is kell, hogy jelentse. Ady — a szerző szerint — tisztátalan volt eszmevilágában és emberi életmódjában, a forradalmisága felelőtlen lázadozás volt, de ezeket az adottságait olyan lendülettel és szuggesztív erővel tudta versbe formálni, hogy minden elvi kifogása ellenére is a világ egyik legnagyobb kifejező erővel rendelkező költőjének tartja. Ha Kosztolányi eddig azért nem szólt, mert Ady „görögütözes“ ragyogása őt is megtévesztette, akkor e tény Ady nagysága mellett tanuskodik, ha pedig látta Ady állítólagos kóklerségét s bizonyos okok miatt csak ma szólalt meg, akkor utólag is korrigálja meg A Tollban megjelent cikke címét, mert Ady körül nem az írástudatlanok, hanem az írástudók árulása történt. — 16. sz. Ignótus: *Adyról*. Jó lett volna, ha egy elveiben művészi származású, ízlésében költőknél pallérozott konzervativizmus áll vele ki Ady ellen s ezzel szemben kellett volna szót emelni Ady mellett. Észrevételeket tesz Kosztolányinak cikkére. Többek közt furesának találja, hogy Kosztolányi az Ady humortalanságát panaszozza, mikor Aischylos, Milton, Corneille, Racine is humortalanok, de azért csak állják az időket. Valónak mondja, hogy Ady Messiás-várása homályos, de Jezsaiásé sem világosabb, mégis átélt harmadfelezer esztendő. Megjegyzi még, hogy „vannak,

...akik az eszükkel költenek s megejtik a kortársat, kinek esze az övékkel egy kerékbe jár. De az ész száz évről száz évre revidenciálódik s virágjai az idők rendjén elhervadnak. A vér az, mely mindig ugyanaz s ami értelmet a dolgoknak ad, az örök." — Reinitz Béla: *A percmemberek után*. A szerző egy Ady-vers megzenésítésével vesz részt a kérdést illető hozzászólásban. — Dutka Ákos: *A „Megtelen király” apró szentjei*. (Hozzászólás az Ady-revizíóhoz.) A szerző véleménye szerint okosabb volna a most felvetett revíziót a következő nemzedékre bízni. — Lektor: *Medvés emberek*. Anatole France azt írja valahol, hogy a hongrois az ogre szóból származik, ami annyit jelent, mint: medve, Hongrois tehát valami olyan medvés emberféle. Erdei ember. Vadember. A szerző ezután hosszasan elmélkedik a magyar géniusz „elmaradt világhatásának” okain. Szerinte ennek a hatástalanságnak az a magyarázata, hogy „a magyar művészt megkülönböztető magyar kultúrája és a közös európai kultúrába való beletartozása egyaránt súlyos handicap-pel állítja be a világnak versengő művészei közé”. Nálunk a hivatalos propaganda az Akadémiának és az egyetemnek, szóval a történelmi középosztálynak értékmegállapításait fogadja el, még „a nép” kategóriában is. De ezt a mesterkedést és erőszakosságot, melyet itthon ki lehet terjeszteni az esztétikára, a legügyesebb külpolitika sem terjesztheti külföldre. Császár Elemér rákényszerítheti ítéleteit a magyar diákra, de semmiesetre sem fogadtathatja el Alfred Kerrel... „Az osztályérdek szolgálatában álló esztétikánk évekre, talán évtizedekre elzár bennünket a világtól, — míg valami szerencsés véletlen meg nem vált elvarázsolt állapotunkból, addig a határon túl mindig csak a „medvés emberek” leszünk.” (Az erősen célzatos elmeszítés tájékozottságára jellemző az a megállapítása, mely szerint „nincs olyan magyar írónk, ki a térben és időben való távolság kettős akadályát legyőzhethné”. A hiba okát az egész vonalon bennünk keresi, pedig ő maga említi Thomas Mann esetét, aki, miután bevezetést írt Kosztolányi könyve elé s egyik tárcájában dicsérőleg emlékezett meg Balázs Béláról, utólag másoktól kérdezősködni kezdett felőlük s bevallotta, hogy ő nincs tisztában a két szerző írói kvalitásaival. Az irodalmi lelkiismeret ily kényelmes értelmezése s a cikkben említett többi példák aligha fogják a józanabb olvasót arra bírni, hogy a szerzőtől kifogásolt „hivatalos” ízlésirányítástól elforduljanak.) — 17. sz. Szász Zoltán: *Ady*. (Terjedelmes hozzászólás az ú. n. Ady-revizíó kérdéséhez.) Ady a magyar irodalomnak talán legnagyobb, ebben valóban Petőfi mellé állítható, odamondója és felhőrdülője. Politikai költeményei — néhány egészen kivételes szerelmi versétől eltekintve — a leg-sikerültebbek. Vitt ő a Jászitól és szocializmustól származó szuggeszióba egyéni meglátásokat és érzéseket is. Fájt neki az egész magyarság ügye is, de azért lelkében kis vidéki dzsentrí úr maradt ő egész életében, aki talán legjobban utálja a parasztot, mert legközelebb áll hozzá. Ady tüzes és szenvedélyes ember volt, de nem volt igazi nagystílus lélek. Az a karó, melyen Ady ihletének indázata felkapaszkodott, ha politikai verset írt, nagybárá Jászi volt, ha szerelmit, Heine, esetleg Beaudelaire és Verlaine. Van azonban a A halottak élén című kötetben néhány költemény, melyek már nem buja szeretkezési, hanem tiszta, szelíd, szerelmi költemények. Ezekre csak áhítattal lehet gondolni. Siflusban, hangulatban ezek közé tartozik az „Üdvözlés a győzőnek” című vers is. Vannak Adynak több kötetet majdnem betöltő vallásos és istenes versei is. De ez a témakör se terem igazi nagy magasrendű verseket. Ady-

ban majdnem kivétel nélkül csak strófák, sorok, részletek, foszlányok, akkordok szépek. Nyelve, szótára egyéni ugyan, de ez az egyéniség nem gazdag és nem magasrendű. Ez a nyelv rövid, ihletteljes pillanatoktól eltekintve, affektált s így fárasztó. Prózája is keresett, kapkodó és toldozott-foltozott. Különös költő. Nem írt sokat, az a kevés is, amit írt, jórészt homokágya csak elszórt aranyszemcséknek. „Olyan nagy, mint a szerintem különben némileg szintén túlzottan értékelt Petőfi, nem tartom s nem ér fel szerintem Vörösmartyhoz és Aranyhoz sem... Abban látom az Ady-kultuszban az elgaloppozást, hogy meg nem elégedve azzal, hogy született megint egy igazi, rendkívüli tehetségű költő, mindenáron valami világraszólót s minden magyar költőn túltevőt akartak belőle csinálni.“ Megnyilatkozik ez még ma is abban a törekvésben, mely egy Ady-vallást akar kreálni... Az éleseszi és széleslátókörű Fenyő Miksa írja ezt, hozzátéve rögtön azt is, hogy minden lángész vallásalapító volt. Ady nem alapított vallást, de igenis egyik hőse a magyar haladó szellemnek s egyik ökessége az irodalomnak. Főleg politikai versei teszik őt naggyá, de azok se elsősorban politikai program-tartalmuk miatt, hanem kifejező erejük és szépségük folytán. — 18. sz. Spectator: *Ady az erdélyiek lelkében*. Erdély magyarsága öntudatlan megérzéssel is, tudatos erősítéssel is Ady Endrét az új erdélyi sorsban tűzoszlopnak látta meg és látja változatlanul, zsenijét és messianizmusát megdönthetetlennek érzi. Lehet, hogy közrejátszottak a véletlen külsőségek és másodlagos hatások is. Ady Endre a Romániához csatolt Érmellék szülöttje és Zilah neveltje volt; Goga Oktavián, a csucsai Boncza-ház megvásárlója, Ady szellemének kultuszával közeledett a magyarsághoz; talán közrejátszott Erdély hagyományos szabadelvűsége s egyéb körülmények. Nem esetlegesség, hogy az új Erdély első tankönyvében először jelentek meg Ady versei a magyar iskola céljára és hogy már az 1919. évi érettségi vizsgálatokon Ady Endre „tétel“ volt. „Ha családunk volna Ady költészetének, sokszor művészetének kitűnőségében, nem csalódtunk messianizmusában. Ha fáj valami, az ő verssorai jutnak eszünkbe, ha biztat valami, megint az ő szavai cikkáznak szívünkön keresztül.“ — Füst Milán: *Az Ady-kérdéshez*. Adynak vannak versei, amelyek csak a magyar nyelvvel együtt veszhetnek el. Aki ilyeneket írt, az nagy költő. Ady verseinek legtöbbje azonban olvashatatlanul rossz. Nevét éppen rossz versei tették közkedvelté, mert akiknek szükségük volt rá: politikai szólamokként használták kifakadásait. Miután nem értékelt, hanem gyöngeségei tették nevét naggyá, ez a körülmény nagyon megrontotta a közízlést.

Akadémiai Értesítő. — 1929. évf. 1—3. sz. Berzeviczy Albert: *Megemlékezés Rákosi Jenőről*. Az elhunyt jeles publicista jelentősége, hogy nemcsak akkor volt legbüszkébb nemzeti álmaink bátor hirdetője, amikor azok megvalósításától nagy akadályok nem látszottak elválasztani, hanem akkor is, mikor jövőnkét illetően sokakra a csüggedés árnyai borultak. — Kéky Lajos: *Jelentés a Vojnits-érem odaítélése tárgyában*. A Vojnits-érem Zilahy Lajos A tábornok című színművének ítéltetett oda. — 4—5. sz. Berzeviczy Albert: *Vargha Gyula*. (Bücsűbeszéd a nemrég elhunyt jeles költő ravatalánál.) Mint költő Vargha Gyula kitartó híve maradt azoknak a nemes formáknak, a tiszta ideáloknak, melyeket költészetünkben legkifejezőbbben Arany János képvisel. — Berzeviczy Albert: *A két Eötvös*. (L. Budapesti Szemle,

1929. 6. sz.) — *Jelentés az 1929. évi Nagyjutalom és a Marczibányi-mellék-jutalom odaítélése tárgyában*, A M. T. Akadémia 1929. évi nagyjutalma Pauler Akos Bevezetés a filozófiába és Logika című műveinek, a Marczibányi-mellékjutalom pedig Kornis Gyula A magyar művelődés eszményei című művének ítéltetett oda. — *Jelentés a Sámuel—Kölber-jutalomdíjról*. A jutalommal Kinezsa István A magyar helyesírás a tatárjárásig című értekezését tüntették ki. — Császár Elemér: *Jelentés a Péczely-jutalomról*. A jutalmat P. Gulácsy Irén Fekete völgyének című regénye nyerte el. E mű hibáiban is jelentékeny alkotás, az utolsó éveknek kétségkívül legértékesebb regénye, minden ízében komoly, művészi munka. — *Jelentés a Fraknoi-jutalomról*. A jutalomra az Akadémia Lukinich Imrénék A szatmári béke története és okirattára című művét tartotta érdemesnek. — *Jelentés a Kazinczy—Váradi-jutalomról*. A díjat Kozma Béla írónak és költőnek adták ki. Az erre illetékes bizottság véleménye szerint ugyanis „a nevezettnek készülöben levő lírai verses regénye olyan költői tehetséget árul el, amelynek alapján remélhető, hogy Kozma Béla irodalmunknak egykor még kiváló díszére lehet.” — Szinnyei Ferenc: *Novella- és regényirodalmunk az abszolutizmus korának elején*. (Kivonat a szerző rendes tagsági székfoglaló értekezéséből.) A szabadságharcra következő évek (1849—1852) novella- és regényirodalmának (hatodfélszáz novella és hét regény) áttekintése s fejlődéstörténeti jelentőségének kimutatása. — *Némethy Géza osztályfőnök üdvözlő beszédei az I. osztályban tartott székfoglalók alkalmából*: 1. Baros Gyula 1. taghoz; 2. Szinnyei Ferenc 2. taghoz; 3. Pintér Jenő 3. taghoz.

Budapesti Szemle. — 1929. évf. 5. sz. Berzeviczy Albert: *Gróf Teleki László katasztrófája*. Valószínű, hogy az ünnepelt hazafi végzetes elhatározása megfektetéséhez a kulcsot csak a Bécsben tett ígéret adja kezünkbe. Az előzmények is mutatják, hogy öngyilkossági szándékát a Burgban végbe ment jelenet óta hangoztatta; a konfliktusnak tehát ott kellett erednie, nem az országgyűlésen követendő politika körüli ellentétekben. — Voinovich Géza: *Szász Károly* (1829—1929). Szász Károly munkássága a legkiterjedtebbek egyike irodalmunkban. Fordításai a magyar műfordítás legbuzgóbb munkássává s igazi mesterévé emelkedik. Műfordításait általában tudományos készsület támogatja. A sokféle remekmű tolmácsolására rendkívüli fogékonysága s verselési készségének szinte művészi könnyedsége tette képessé; ezek jellemzik munkásságát is. Egész költészete olyan, minőnek „Üti tárca” című kötete mutatja; minden benyomás megkapja, megindítja érzését, gondolatait s rögtön valami szép kép libben elébe. A fogékony érzés és hirtelen reflexió művésze. — 6. sz. Berzeviczy Albert: *A két Eötvös*. Ez a kettős csillagzat, mely a Nagy-Magyarország egét bevilágította, nem csökkenő fénnel ragyog a mi, ezidőszerint megkisebbedett hazánk fölött is, mint hirdetője a nagy multnak és vezetője egy újabb nagyság zarándokainak. — U. a.: *Egységes magyar irodalom*. Nagy-Magyarországon megengedhettük magunknak az irodalmi kettéoszlás és harc fényűzését, ma kötelességünk kölcsönös jóakarató közeledés útján egy kis elnézéssel is megteremteni irodalmunk egységét. — Surányi Miklós: *Író és közönség*. A magyar irodalom legyen meztelenül és brutálisan magyar; mindent mindig csak magyar szemmel és a művész szemüvegével nézzen. Akkor író és közönség megtalálják egymást. — 7. sz. Berzeviczy Albert: *Jókai*. (Sír-

emlékének felavatásán. 1929. június 2.) Jókai a fiatalság költője volt, a magyar ifjúságé s az a nemzedék, amely megszűnnék lelkesedni azért, amit ő írt, vagy nem volna fiatal, vagy nem volna magyar! — György Lajos: *Poggio- és Arlotto-elemek a magyar anekdótairóadalomban*. Már a XVI. és XVII. században kerengtek nálunk szájról-szájra járó Poggio- és Arlotto-anekdóták, de adattal igazolható hatásuk csak a XVIII. század utolsó negyedében észlelhető először Kónyi Jánosnak és Andrád Sámuelnek a magyar anekdótairóadalom élén álló gyűjteményeiben. Szórványos nyomaik aztán a XIX. századon át napjainkig lehúzódnak. A tréfa e két nagy olasz mestere természetesen nem közvetlenül hatott, hanem francia és német kerülővel közelítette meg a mi szellemi életünket. Andrád és Kónyi főforrása a *Vade Mecum* című tízkötetes, Berlinben kiadott (1767—1792) S. Ratzeberger-féle gyűjtemény. (A terjedelmes tanulmány a hozzánk vándorolt Poggio- és Arlotto-elemek áttekinthető összefoglaló áttekintését is magában foglalja.) — 8. sz. Trencsényi Károly: *Misztikus elemek Arany János költészetében*. Arany lelkivilágának összetételében, és így költészetében is, a misztikus elemek nem a legeredetibb réteg, hanem hordalék más talajból, újabb lerakódás. Arany költészetében nagy szerepe van az álomnak (Álom-való). Petőfi gyakran megjelen neki álmaiban (Emlények). A Buda halálában Etele látja a végzetes álmot. A delejes álomnak betege a „Tengerihántás”-ban Tuba Ferkó. A vízió, a hallucináció Aranynál ritkább jelenség. (A rab lelkek.) Keresztény vallásos vízió van a Szt. László legendájában. A Hatvani-ban is van misztikus elem. A tündérek, manók, boszorkányok bájos vagy torz alakjai is inceselkednek Arany költészetében. Misztikus állatai: a csodaszarvas és a táltos-mének. Gúnyolódni akart a spiritizmussal is, de csak félig sikerült neki (Képmutogató). A vallás, a lelkeket leginkább elragadó miszticizmus, Arany — faji józansága mellett is — mélyen elmerült benne. — Kunos Ignác: *Török néphallada Buda elestéről*. Egy magyar vonatkozású, török, népies vers fordítása. — Berzeviczy Albert: *Shakespeare-fordításainkról*. A Kisfaludy-Társaság nem akarja útját vágni a fölmerülő műfordítói tehetségeknek, ha azok a legmagasabb feladatokkal akarnak megpróbálkozni; de másrészt nem kívánatos, hogy Vörösmarty. Arany, Petőfi, Lévy, Szász Károly, Rákosi Jenő műfordításai maholnap a lomtárba kerüljenek.

Dehreceni Szemle. — 1929. évf. 1—6. sz. Berényi László: *Komáromi János írásművészete*. A regényíró jellemzése. — Nánay Béla: *A szlovenszkói magyar irodalom*. A felvidéki magyar írói törekvésekről 1919 óta. „Szlovenszknak vannak írói, sokan vannak. De a tollforgatás még nem irodalom. Kevesen vannak, akik a szóbüvészkedésen túl látást nyitnak, erőt adnak, életet fokoznak. A többi a helyi érték léptette elő íróvá.” — Radványi Sándor: *Vietórisz József*. A költő jellemzése. — Gulyás József: *Keresztési verse a zöld tógáról*. Adalék a XVIII. század latin irodalmához. — Berényi László: *Harsányi Kálmán költészete*. Ismertetés és jellemzés. — Rédey Tivadar: *Az istenek halnak, az ember él*. Babits Mihály jellemzése. — Szilágyiné Toperczer Ilona: *Franciák Tormay Cecilről*. A bujdosókönyv szerzőjének nagy tisztelői vannak Franciaországban. — Juhász Béla: *Oláh Gábor*. Tanulmány a költőről. — Alszeghy Zsolt: *A magyar középkor irodalma*. A középkori magyar írók lelkivilágának és írói törekvéseinek jellemzése. —

S. Szabó József: *Wallaschky Pál sirirata*. Közli a gömörmezei Jolsván ma is meglevő sírkő latin feliratát. — Salánki József: *Abécés vers és iskoladráma*. Adalék a XVIII. század magyarnyelvű protestáns iskolai drámájához.

Egyetemes Philologiai Közlöny. — 1929. évf. 1—3. szám. Boda István: *Arany János „különös természete” és az Arany-balladák megrendült hősei*. (II.) Arany lelki fejlődésére nézve eddig általában két felfogás érvényesült az irodalomban: a Riedlé és a Dóczyé. Részletes vizsgálat alapján igazolhatatlannak mutatkozik a költő életé végéig megtört, akaratgyenge, szenvedő embernek állító Riedl-féle felfogás. Ez az eredmény első pillanatra Dóczyt látszik igazolni, aki szerint Arany idegbajából 1861-ben már teljesen kigyógyult. Azonban az ez ítélet is helytelen, mert a költő betegségének némely igen győtrő tünetét legyőzte ugyan, de bajából ki nem gyógyult: idegbajának tünetei csupán átalakultak, mássá változtak. Egy merevítő máz borult a belülről örökké nyugtalannak maradt érzékenységre. A neurózis elsőlegesebb reakciós tünetei (hipochondriás gondolatok stb.) eltűntek, hogy helyüket egy nyugodtabb másodlagos reakciós állapot foglalja el. Ám ez is neurotikus állapot, amelynek jellemző vonásai közt ott találjuk a magába gubózó „autista” zárkózottságot stb. A költő a balladában nyilatkoztatja meg egyéniségét a leghívebben. A szerző e megállapítást az egyes balladák egészen aprólékosan részletező elemzésével bizonyítja. — Timár Kálmán: *Kreskay Imre ismeretlen latin verse*. Adatközlés.

Erdélyi Irodalmi Szemle. — 1929. évf. 1—2. sz. Kristóf György: *Az erdélyi magyar időszaki sajtó az abszolutizmus korában*. Eredeti anyaggyűjtésen alapuló, részletes tanulmány a cínben írt tárgyról. [A szerző „Hetven év (1849—1919) az erdélyi magyarság szellemi életéből” című munkájának egyik fejezete.] — György Lajos: *Egy régi híres könyvreklám*. (Egy állítólagos Pancsatantra-származék irodalmunkban.) „Az Indiai Bölts... Magyar nyelvre fordítódott Cs. J. által Debreczenben. Nyomtatta Csáthy György 1815.” (Kolozsvár. 59 l.) című könyvről Bognár Teofil nyomán sokáig azt hitték, hogy a Pancsatantra-irodalom körébe tartozik. A szerző megállapítása szerint ez tévedés, mert a mű nem egyéb, mint egy Robert Dodtler (1703—1764) nevű angol író *Oeconomy of Human Life* című munkájának magyar fordítása. Ugyanaz a könyv ez, melyet *Oeconomia Vitae Humanae* címen már 1777-ben is átültetett magyarra Sófai József (1745—1794), a kolozsvári ref. kollégium egykori tanára. — Kelen Lajos: *Vajdakamarási Lőrinc pap*. Adatok a „Jáson királynak házasságáról” és a „Szép Tanoság” című XVI. századbéli széphistóriák szerzőjének életéhez. — Csüry Bálint: *Gyulai Pál szélgjegyzetei Riedl Arany Jánosához*. Adatközlés. — György Lajos: *Báróczi Sándor „Amália” című regényének forrása*. Báróczi eredetije az „Amalie, oder einige Züge der wahren Grossmuth, eine Teutsche Geschichte. Stuttgart bey Johann Benedict Metzler. 1777.” (128 l.) című német regény volt. — J—es: Egykorú román lapvélemény Orbán Balázs művéről. — Bitay Árpád: *Még egy román kortárs magasztaló megemlékezése Széchenyi Istvánról*. Adatközlés.

Erdélyi Helikon. — 1929. évf. 3. sz. Németh László: *Kosztolányi Dezső*. „Egyike ő e kor elmoshatatlan klasszikusainak.” — Gyalui Farkas: *Emlékezések Rákosi Jenőről*. Jellemző történetek.

Ethnographia. — 1929. évf. 1. sz. Solymossy Sándor: *Lél vezér kürt-mondája*. Lél vezér kürtjelenete a regensburgi vesztőhelyen, mint történelmi hagyomány, már a XIV. század első felében azt a végleges formát mutatja, ahogyan az a köztudatban ma is él. (L. a Képes Krónikát.) E monda kialakulásában az emlékezet analógiás kapcsolásmódja érvényesül. A történelmi hagyományban ugyanis adva volt: 1. a kürtös vezér, 2. a vesztőhelyre-kerülés — ezek önkénytelenül az ismert Salamon-jelenetre emlékeztetnek, melynek hatása alatt a kürtmegfúvás mozzanata szinte önmagától iktatódott a magyar emlékhagyományba.

Irodalmi Revü. — 1929. évf. aug. sz. Sarkadi Béla: *Ismeretlen epizódok Ady Endre életéből*. (Négy képpel.) Mindenről írtak, ahol Ady valaha életében megfordult, csak Csucsáról nem. Adyra nézve valóságos csapás volt eleinte a társadalmi érintkezés felvétele a falusi szabályokhoz kötöttség miatt. El kellett mennie ide-oda vizitálni. Szorosabb barátságban csak két családdal voltak: az özvegy postamesterné és egy keresztény kereskedő családjával. Volt ezeknek a tere-fere-estéknek a postamesteréknél Adyra nézve még egy jó oldala: alkalom nyílt egy kis szerető hitvesi ellenőrzés mellett való s az Ady mértékéhez képest csendes likőrozgatás-borozgatásra. Teltek-múltak a csucsa napok, de ahogy telt az idő, úgy súlyosodott Ady betegsége. Már nem lehetett Csucsán maradni. Mikor elutazott, e szavakkal búcsúzott: „megyek Pestre meghalni“.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1929. évf. 1. szám. György Lajos. *Genovéa*. (I.) 1. Genovéa a magyar irodalomban. A nagyszombati születésű jezsuita, Nádas János Annus coelestis (1648) című munkájában olvassuk először magyar kéztől a Genovéa-legenda halvány körvonalait. Egyéb, apró nyomok után 1824-ben találkozunk az első magyarnyelvű Genovéa-regénnyel (németből magyarra fordította Jászai Láng Adám. Kassán, 1824.). Láng Adám hat kiadást ért művén kívül még vagy 11 nyomtatásban megjelent feldolgozása ismeretes e tárgynak. Egy 1831-ből származó adat szerint ez évben Debrecenben egy Genovéa című 5 felvonásos vitézi játékot is előadtak. A magyar színpad későbbi műsorán is többször szerepel ily című darab. Nem lehetetlen, hogy a Toldi szerelmében szereplő Hincz és Kuncz nevek Láng Adám Genovéa-fordítása révén kerültek Arany művébe (Láng fordításában a két gyilkos neve: Hincz és Kuncz.) A további adatok szerint Genovéa egyike a legismertebb s a legnagyobb utat megtett vándortárgyaknak, mely a mi magyar környezetünkben megértő s dédelgető, otthonos szeretetre lelt. 2. A Genovéa-legenda eredetét illetőleg megállapítható, hogy az ártatlanul üldözött hűséges asszony középkori mondakörének népszerű elemeiből, továbbá a Mária-kultusz jellegzetes vonásaiból és bizonyos kézenfekvő történelmi reminiscenciákból egygyéforrott Genovéa-legenda a XIV. század közepe és a XV. század eleje közt keletkezett és lokalizálódott a rajnamenti Maifeld fennsíkján fekvő, valaha a laachi bencés-kolostor hatáskörébe tartozó Miaszonyunkról nevezett búcsújáró kápolnához. — Timár Kálmán: *Magyar kódex-családok* (IV.) a., A biblia premontrei eredete. Vita-tott kérdés, vajjon premontrei vagy bencés eredetű-e legrégebb magyar bibliafordításunk. A szerző a biblia premontrei eredetét vitatja. A továbbiakban a vitás eredetű és meghatározásra váró nyelvemlékeket sorolja fel

és tárgyalja. — Császár Elemér: *A középkori magyar vers ritmusa*. (I.) A címben jelzett kérdést illetőleg Horváth János adatszerű megállapításai nagyrészt elfogadhatók. Néhány versre vonatkozólag azonban a szerző más-ként látja a dolgot. Az eltérés magyarázata, hogy Horváth középkori verseinek formakérdésében egyetlen pozitív ritmikai tényrt ismer el: a latin eredetiek ritmusrendszerét fordított verseinknél; s mai ritmusérzékünk való-mását nem fogadja el perdöntő bizonyosságul. A szerző ezzel szemben hatá-rozottan vallja, hogy mai ritmusérzékünkre is támaszkodhatunk középkori versemlékeink értelmezésénél s az épp olyan biztos kulcs, mint a latin ritmika. Természetesen nem minden esetben. A továbbiakban ez elv alapján teszi vizsgálat tárgyává a rendelkezésünkre álló anyagot s elsősorban a „nemzeti versidomot éreztető középkori verseink“et sorolja fel és ismerteti. — Waldapfel József: *A kérők mintája*. Bizonyos, hogy A kérők megírásához Kisfaludy nem kaphatta Kotzebuének *Der gerade Weg der Beste* c. vígjáté-kából, ahogyan Somogyi Béla értelmezése óta (1902.) emlegetik. Kisfaludy Károly ugyanis már korábbi pesti tartózkodása idején láthatott oly magyar vígjátékelőadást, melyben ugyanazon komikus bonyodalom sokkal inkább hasonló viszonyok közt fejlődik; ez a darab Bartsai Lászlónak az Erdélyi Játékos Gyűjteményben, 1793-ban megjelent A' jártos-költés vőlegény c. magyarosítása. — Brisits Frigyes: *Vörösmarty Hunyadi Lászlójának töre-dékei*. Abból a kéziratanyagból, mely Bernrieder Jánosné, Széll Ilona elhatá-rozásából a M. T. Akadémia birtokába jutott, került elő az a kézirat, amely egészen új terveket, részleteket őrzött meg a Hunyadi László c. drámából. Az „Előlegesek“ felírású szöveg a dráma történeti forrásmunkákból (Heltai. Fessler, Engel, Thuróczi) kivont anyagkészletét foglalja magában. Ezenkívül négy tervezet maradt ránk. A szerző mindezeket részletesen ismerteti és betűnkint szövegüket is közli. — Badics Ferenc: *XVII. századi vers a bor és víz vetélkedéséről. Adatközlés*. (A herceg Esterházy-család hitbizományi levéltárában levő, egy 1658-ból származó, 47 négy sorú szakra terjedő „A Bor és Víz, a Fellebb való méltóságaért és annak'ell nyéréseért. Egymás között Pántolódnak“ c. vers szövege). — Rácz Lajos: *Kazinczy egy ismeretlen értekezése* címen „Bevezetés a Törvények lelke nevű könyvhöz“ felírású, eddig kiadatlan, 12 lapra terjedő befejezetlen dolgozatát teszi közzé (a Nemzeti Múzeum Könyvtárából). — Lukács Pál: *Balassa Bálint levele Melith Istránhoz, a szépesi kamara főnökéhez*; Szabolcsi Bence: *Pótlás a régi magyar „metrikus“ énekekhez*. — Bognár Mihály: *Teleki József gróf verse a toleranciáról*. — Gulyás József: *Arday József versei. Adatközlés*. — Belo-horszky Ferenc: *Néhány szó egy disszertációról*. A szerző kimutatja, hogy egy újabban megjelent doktori értekezés szerzője könnyen hozzáférhető kéz-irati anyagot is felhasználott, de a forrás megjelölése nélkül. — Könyvismer-tések. Szinnyi Ferenc: *Az 1927—8. évi középiskolai programértékezesek*. Kéky Lajos: *Doktori értekezések 1927—8-ban*. — 2. sz. György Lajos: *Genovéra* (II., bef. közl.) A szerző a világirodalombeli Genovéra-népkönyvek és a Genovéra költői feldolgozásainak tudós elmélyedésre valló ismertetése alapján állapítja meg a mi irodalmunkban is nagy szerepet játszó tárgynak a szellemi élet nagy európai folytonosságával való kapcsolatát. Megjegyzi azonban, hogy minél inkább belemertülünk az idetartozó külföldi adatok elem-zésébe, annál inkább igazat adunk Heinének, aki szerint hiába öltöztették a

költők Genovét a cifrábnál cifrább ruhákba, mégis csak legszebb a rossz nyomású és esetlen metszetekkel díszített népkönyv, amelynek bájoságát egyetlen művészi készítmény sem tudta megközelíteni. — Timár Kálmán: *Magyar kódex-családok* (V., bef. közl.). Kimerítő tanulmány a címben levő tárgyról a következő vázlat szerint: 7. Világiak kódexei: a) Plébániai könyvek (1. Döbrentei-kódex. 2. Imádságok. 3. Házasságkötő formula); b) Világiak imádságos könyvei (1. Festetics- és Czech-kódex. 2. Peer-kódex. 3. Gömör-kódex. 4. Gyöngyösi-kódex.); c) Világi papok kódexíró tevékenysége (1. Halábori Bertalan. 2. Biró Pál. 3. Velikei Gergely); d) Világi kódexmásolók (1. Németi György. 2. Mihály György. 3. Velikei Gergely.). 8. Nem katolikus kódexek: a) A huszita biblia. b) Protestáns kódexek. (1. Batthyány-kódex. 2. Keszthelyi-kódex függeléke. 3. Imádságok.) — Császár Elemér: *A középkori magyar vers ritmusa*. (II.) A „nemzeti versidomot éreztető középkori verseink” folytatáslagos tárgyalása után a „latin minta nélküli rítmustalan emlékek”, majd a „latin versek magyar fordításai” kerülnek sorra. A szerző minden szóhajóhető irodalmi emlékekkel kapcsolatban utal az eddigi tudományos köztudatra s eltérő felfogását a tárgy jelentőségéhez mért nyomatékkaal hangsúlyozza. — Adatközlések: Brisits Frigyes: *Vörösmarty Hunyady Lászlójának töredékei* (II., bef. közl.); György Lajos: *A Genovéra-legenda legrégebbi magyar változata* (Pótlás a szerző Genovéra c. tanulmánya I. fejezetéhez); Bártfai Szabó László: *Ismeretlen versek Petőfittől és Tompáttól* (a Nagyváradon 1847-ben megjelent „Játékszíni emlény”ében olvasható Tompától a Két menyasszony című balladája és Petőfinék „Más” című nyolcosoros bordala); Domokos Pál Péter: *A csiksobotfalvi kézirat*; Gulyás József: *Szalkay Antal Aeneisének kéziratai*; Lugosi Döme: *A piaristák szegedi drámajátékai*; Lukcsics Pál: *Bornemisza Vak Menyhért verse 1609-ből*; Waldapfel József: *Bessenyei György áttérése*; Gulyás József: *Kik írták a Debreceni Grammatikát?*; Timár Kálmán: *Magyar vonatkozású salzburgi iskoladráma*; Mitrovics Gyula: *Kazinczy Ferenc arcképe*. Könyvismertetések. Irodalomtörténeti repertórium (1928 második fele).

Katholikus Szemle. — 1929. évf. 4. sz. Perényi József: *A Boldogasszony Anyánk kora és szerzője*. A nevezetes katolikus himnusz a XVIII. század végéről való. Szerzője Szentmihályi Mihály egri kanonok. Egyházi énekeskönyve öt részben jelent meg: Eger, 1794—1798. — 5. sz. György Lajos: *Egy magyar nyelvű híres spanyol pikaro-regény*. Ez a regény Miskolcon az 1820-as években jelent meg Az emberi életnek játékhelye címmel. Fordította deákból Herczer Jób. Az eredeti spanyol regény Guzman néven lett világhírű. Szerzője Mateo Aleman. (1600 körül.) A késői magyar fordítás észrevétlenül maradt.

Közgazdasági Szemle. — 1929. évf. 5. sz. Laky Dezső: *Vargha Gyula* (1853—1929). Vargha Gyulával a magyar közgazdasági tudománynak olyan díszre szállt sírba, akinek munkásságát késő korok kutatói és kormányzata is fogják gyümölesöztetni. A Sorsnak ritka adománya volt az övé: a költő magas ívelésű szárnyalása s a tudós elmélyedő lelke.

Literatura. — 1929. évf. 5. sz. Feszty Árpádné: *Az utolsó Jókai*. Furcsán volt Jókai az utazással. Tulajdonképpen csak annak örült, ha Bécsbe vagy Berlinbe ment. Berlinben különösen rokonszenvezett Wallner író, utazó,

színházigazgató feleségével. „Gyönyörű leveleket kapott az asszonytól és ő, aki oly rossz levélíró volt, mindig pontosan, hosszan, poétikusan válaszolt.“ Erre a barátságra — állítólag — Jókainé sem volt féltékeny. — Sziklay István: *Ahol a 70 millió betű született.* (Jókai pesti lakásai 1848-tól.) Jókai Budapesten a következő helyeken lakott: 1. Dohány-utca 373. sz.; 2. Országút (= a mai Múzeum-körút, átjáróház a Magyar-utca); 3. Svábhegy; 4. Magyar-utca 21. szám; Külső stáció-utca 80. szám (= ma Baross-utca 98. szám); 5. Kerepesi-út (= ma Rákóczi-út; az Uránia-színház helyén lévő ház); 6. Sándor utca 36. szám; 7. Bajza-utca 21. szám; 8. Erzsébet-körút 44. szám. — Németh Andor: *Illyés Gyula.* Illyés Gyula 1902-ben született, halottak napján, a tolnamegyei Rácegres pusztán, zsellércsaládból. Később hosszabb ideig volt Párizsban. Egész kultúrája francia. A magyar irodalomból csak azt ismeri, amit az iskolában tanult. Ady-verseket sohasem olvasott. Jól tud latinul. — 6. sz. Kosztolányi Dezső: *Igék a könyvről.* A könyv, amely mindenütt jelenlévő varázsolta a szellemet, megteremtette az emberiség lelki közösségét. — Szász Zoltán: *A Szász Károlyok s az írói népszerűsések kérdése.* Ha már a hasonló néven szereplő, esetleg apa-fiú viszonyban levő írók ragaszkodnak nevükhöz, akkor félreértések elhárítása végett tanácsos volna jelezni, hogy hanyadik hely illeti meg őket a sorban. — Feszty Árpádné: *Jókai társadalmi élete.* Érdekes adatok arról, hogy miképpen igyekezett Feszty Árpád, a festő, Jókai és a közéleti szereplők közt meghittebb viszonyt létesíteni. — Rónay Mária: *Szendrey Júlia és Jászai Mari lépte nyomán.* Hangulatos cikk Szendrey Júlia és Horváth Árpád házasságáról, továbbá Jászai Mariról — Jánossy Gábor visszaemlékezései alapján. — Somogyi Mária: *Az ördögös Hatvani professzor és gyermekei.* Az Arany Jánostól is megénekelt, híres debreceni tanár rövid életrajza s adatok leszármazottairól. — 7. sz. Dénes Sándor: *Folytatom a „Színek és évek“-et.* Adatok Kaffka Margit életében (többek közt az írónőnek egy, 1918 november 20-án kelt, édesanyjához intézett érdekes és jellemző értékű levele). — (U. a.): *Faragó Sándor.* A „Bérkaszánya“ című színdarab szerzőjének életrajza (arcképpel). — Somlyó Zoltán: *Hogy' lettem Holnapos.* Színes visszaemlékezés arról, hogyan lett a szerző a nagyváradi „Holnap“ c. irodalmi társaság tagja. — Elek Oszkár: *Napoleon a magyar irodalomban.* Az adatokban gazdag tárgy történeti ismertetés szerint: irodalmunk költői tanuskodása a nemzeti határokon átpillantó, hol feddőzésben pattogó, hol bírálattal sujtó, majd bámulatban égő vagy szánalomra enyhült magyar figyelemnek.

Magyar Kultúra. — 1926. évf. Schnattner Szigfrid: *Gyulai Pál századfordulója.* Zsúfolt dicséret után, mely elismeri Gyulai kemény, következetes és becsületesen reális egyéniségét, kíméletlennek, nyakasnak és elfogultnak tartja, aki „elméssége kétélű kardját, nyelve csipősségét sokszor meg nem engedetten használta“; lelke szűk, beállítási nem egyszer ferdék és protestáns ízűek. Mindezekről általánosságban beszél. — Jablonkay Gábor S. J.: *Jókai és a történelmi érzék.* A történelmi regény kényes műfaj; nem bizonyos, hogy mindig fejleszti az olvasók történelmi érzékét. Jókai hangulatok rabja, szigorúan vett történelmi érzék és komoly tudás nélkül: hasonló gondolkozású olvasói ezért kedvelik. A költészetet összekeveri a történelemmel. Mikszáth Új Zrínyiásza és Gárdonyi Az Isten rabjai is károsak. Jókai rózsaszínű roman-

tikába burkolja tévedéseit; sorra cáfolja ezeket, különösen, ha a katolicizmust sértik. — 1927. évf. Sik Sándor: *Prohászka Ottokár, a költő*. Költőn nem versíró, hanem művészi önkifejezési szükségéből alakító szellemiséget ért. Prohászkanak fiatalkori novellái, beszédei, elmélkedő és tanító művei mind élményszerűek: „amit mond, az filozófia és a morál, ahogyan mondja: művészet”. Fantáziája éber, eleven, víziós természetű, de reális talajról lendül, nyelve kifoghatatlanul színes, bár nem egyszer idegenszerű. — Brisits Frigyes: *Prohászka Ottokár, a szónok*. „A beszéd nála nem elgondolás, hanem élmény volt. Az érvelés értelmi egyoldalúságát a szinte sugalló ráhatás hevülete foglalta el.” Mindent lát, láttat, éreztet, friss zamatú beállításban. Brillianszónoki formatudásán túl bámulatos műveltség és korérzés jellemzik. — Székely Nándor: *Magyarországi zsidó írók*. A kimondottan zsidó témát feldolgozó és az ilyen vonatkozásokat nem kereső zsidó írók két külön csoport, de mind a kettő gyökértelen, nemzetietlen és külföldre számító. Névsor közlése után különösebben csak Bródy Sándor, Bíró Lajos, Gábor Andor és Kóbor Tamás irányát fejtegeti. A kimondottan zsidó elbeszélő irodalom elég szegény. Szabolcsi Lajos, Újvári Péter, Kis Arnold és Patai József a nevesebbek. — Benyács István: *Lonkay Antal*. Száz éve született; ő volt a legelső katolikus ujságíró Magyarországon. Napilapja 1860-ban indul *Idők Tanuja* címmel, később (1867-től) *Magyar Állam*. Sívár korszakban küzdötte harcát. Klasszikus műveltségű tanár volt, de magasabb szárnyalásra képtelen. Az új magyar ujságírás utólcérte, hamar el is hagyta; a katolicizmus hivatott vezetői sem támogatták. — Köveskúti Jenő: *Vajda János és kritikussai*. Béla királyfi című történelmi eposzát Gyulai 1854-ben Arany János Toldi Estéjével mérte össze, utána húsz éven át észre sem vette. Erdélyi János megsejti a szívébe tört fulánkot, de ő meg a Petőfi-utánzók közé sorozza. Zilahy Károly méltányolja először helyesen költeményeinek új élményszerűségét, a sötét alapszínt, a rendkívülinek a keresését, a saját lábán induló „shakespeareieskedő nyereséget”, de nem kerüli el a figyelmét a belső összhang hiánya sem. E korán sérjába dőlt esztéta írásai után Gyulai második bírálata Alfréd regényéről megint keserű sebet ejt rajta. Aranytól kozmopolitának nevezett, pedig csak új, európai ízlésen fejlődött költőnemzedék veszi körül, de nincs esztétikusuk. Gyulait Vajda elfogult kalvinistának tartja, az elernyedtt katolikus irodalom — Reviczky, Endrődy, Rudnyánszky után — viszont őt nem szíveli. Gyulai később sem változtatott véleményén, csak tanítványa, Beöthy Zsolt ad neki elégtételt azzal, hogy a *népissel szakító gondolati irány úttörőjének* ismeri el. — 1928. évf. Sajó Sándor: *Bársony István*. Meleghangú megemlékezés az elhunyt író erős magyarságáról és tájrajzainak szépségeiről. „Alakjainak vívódásaiban, küzdelmeiben nemi problémák helyett szívproblémákat tár elénk; férfiai férfiasak, asszonyai és leányai nőiesek, nem szeretkeznek, hanem szeretnek; Bársony István e tekintetben nem a mai, területben és erkölcsben csonka ország írója, nem is gondolom, hogy manapság nagyon sok olvasója volna. Egész költészete a magyar föld és magyar erkölcs épségét és szépségét hirdeti: ebben van nemzetnevelő jelentősége és érdeme.” — Harangi László: *Kincs István*. Ahogyan Mikszáth Kálmán a felvidéki népet, Tömörkény István a szegedi parasztokat, Domonkos István a bakonyi magyart, úgy rajzolja Kincs István a rábavidéki embereket. Közöttük született, ott nőtt föl, körükben él most is. Az ő lelkük szólal meg.

írásain keresztül. Minden írása a dunántúli magyar lélek tiszta tükre. A katholicus magyar népleléknek Tarczai Györgyön kívül, aki inkább a régi világot szereti rajzolni, ő a legnagyobb kifejezője a ma élő írók közül.

Magyar Nyelv. — 1929. évf. 3—4. sz. Vitéz Házi Jenő: *A soproni virágének*. A soproni levéltár egyik „városi könyv”-e hártya-táblájának külső felén az 1490-es évekből származó kézírással a következő virágének-töredék van feljegyezve: „Wýrag th[u]dýad theuled el kel mennem, Es the ýrethed kel gyázba uwelteznem.” Mai olvasással: Virág tndjad, tóled el kell mennem És te íretted kell gyászba öltezmem. A bejegyzés valószínűleg Gugelveit János városi jegyzőtől származik, aki 1495 december 9-én már nem élt. Timár Kálmán: *Szántó Arator István nyelve*. Szántó születésre dunántúli, nyelv szempontjából azonban nem tartozik oda, mert Galgócon nevelkedett. Beszédén bizonyára megérzett a palócos vagy tótos kiejtés, azért gúnyolja őt tótnak irodalmi ellenfele, Beregszászi Péter nagyváradai predikátor. — 5—6. szám. Szinnyei József: *Széchenyi vagy Széchényi?* Mind az *é*-*e*-vel, mind az *é*-*é*-vel írásnak hagyomány az alapja. Csak egy tilalomfa áll itt: Széchenyi István nevét nem szabad másképp írni, mint ahogy ő megállapította. Ő pedig *Széchényi*-nek írta. — Techert József: *A Bécsi Kódex e-jelöléseinek kérdéséhez*. Rövid nyelvészeti fejtegetés a címben írt tárgyról. — Waldapfel József: *Balassi-e vagy Balassa?* Jogos az az állítás, hogy mivel a költő legtöbb hitelt érdemlő módon megörökítette a Balassi nevet, őt e néven említeni nemcsak megengedhető, hanem a legtermészetesebb is. — Viski Károly: *Sylvester*. „Erdősi”-nek Sylvester neve nem okvetlenül „a kor szokása szerint latinositott név”, mint ahogy Melich véli. Szilveszter, kinek napja december 31, tudvalevően kereszt-név is, s mint ilyen válhatott családnévvé.

Magyar Szemle. — 1929. évf. VI. k. 1. sz. Halász Gábor: *A magányos költő*. Harsányi Kálmán legszebb versei a magára maradt lélek vergődését, szemérmes panaszait zengik. És ha összegyűjtött cikkeiben lapozunk, ennek a tragikus magányosságnak az okaihoz férközünk egyre közelebb. Nem lehet csak az eredetiségkereső írói lélek természetes elkülönösödésében keresni a járt utakról letérés magyarázatát. Elvált a kortársaktól, mert visszariadt szelleműktől. — Várkonyi Nándor: *Mai Hránk*. (Beszámoló a háború utáni magyar líráról.) A háború katasztrófájakor addig sejtelmetlenül alvó csirák bukkantak ki a föld alól, szinte egy csapásra s egész „garnitúrákban” sorakoztak szemünk elé az új költői típusok. A szenvedés hatása a szubjektív ént kollektívvé igyekezett tágitani. Raith Tivadar volt az első nálunk, aki szembeszállt a modern esztétizissal, világosan szövegezve meg az aktuális erkölcsi parancsot s ha önmagában nem alkotta is meg az új költő időbíró típusát, elvben először ő tette meg a szükséges újító lépést. Nemcsak az emberiséggel érez immár közösséget a költő, hanem azokkal az eszmékkel is, amelyeket az egyén s a társadalom a legmagasabb célokul tűz ki maga elé. Ma, ideális meghatározással, a magasabb s az alacsonyabb lét küzd a kifejeződésért a lírikus egyetlen személyi élestedésében. Az új kor teljes értékre törekvő költőjét a külsőségek csak futólag érintik; lírájának legnagyobb ténye, hogy kibontakozik a túl-analizált magányosságból, bekapcsolódik az életbe, frissebb szemet nyit a természetre, keresi a történelmi pillanatot, a szociális helyzet értelmét s keresi mindennek erkölcsi és művészi konzekvenciáit. (Az ismertetett s további fejte-

getéseket a szerző számos utalással teszi szemléletesebbé; végül megjegyzi, hogy „a pár példában, minden értékelő szándék nélkül, napjaink lírájának csak legérdekesebb, pregnáns árnyalatait“ igyekezett felvázolni.) — Trócsányi Zoltán: *Falusi szépirok.* (I.) Az Új Barázda című néplapban közzétett elbeszéléspályázat tanulságait ismerteti. A pályázat főcélja egyfelől tehetségek felkutatása, másfelől népstilisztikai és néplélektani kutatásokhoz szükséges anyag összegyűjtése volt. Jellemző a pályázat eredményére, hogy a szerzők nem mindig voltak tisztában a leírás és megírás közötti különbséggel, másszóval plágium is akadt köztük. Amit azonban mint élményt írtak meg, még ha elbeszélés formájában is, azt igaznak és valóságnak, „megtörtént eset“-nek tüntetik föl. — 3. sz. Trócsányi Zoltán: *Falusi szépirok.* (II.) A földművesek, gazdák és munkások pályaműveiből kitűnik, hogy a falu hangulata nem olyan elkeseredett és kétségbeesésében mindenre elszánt, amilyenek manapság szokás föltüntetni. Ugyanaz ezeknek az elbeszéléseknek a társadalompolitikai fölfogása, ami a népmeséké. Feltűnő bennük, hogy bár a két nem egymáshoz való viszonyát a legkülönbözőbb helyzetekben rajzolják meg, nem tévednek le a tisztesség és jóízűség útjáról. Az elbeszéléspályázat tanulsága szerint a sajtóságos népköltészet, népmesei stílus kiveszett az újságot olvasó s ismeretterjesztő előadásokat hallgató falusi emberből és helyet adott a fővárosi hírlapok irodalmi stílusának. A felvilágosodásával együttjárt mitológiájának pusztulása is. A Kacor király meghalt, a nép felnőtt s gyermekmesékre nem kíváncsi többé.

Magyar-Zsidó Szemle. — 1929. évf. 1—3. sz. Groszmann Zsigmond: *Kohn Sámuel.* A kiváló tudós pályájának rajza. (A szombatosok. 1889.)

Napkelet. — 1929. évf. 9. sz. Friedreich Endre: *Czuczor Gergely haditörvénytörvényzéki pöre.* Czuczornak Riadó című költeményét Bajza József, a Kossuth Hírlapjának szerkesztője, nem akarta közölni, de a szerző kívánságára az 1848 december 21-i számban mégis kiadta. Emiatt a költőnek később súlyosan kellett lakolnia. Czuczor elfogatását a fővárosba bevonuló Windischgrätz herceg már 1849 január 14-én elrendelte, de a parancsot csak 18-án foganatosította a bizottság rendőri osztálya. Minthogy a vádlott elismerte a Riadó szerzőségét és bűnössége kétségtelennek látszott, hamarosan megtartották a haditörvénytörvényzéki tárgyalást s a költőt fegyveres lázadásra való frásbeli izgatás bűntette miatt hatévi, vasban eltöltendő várfogságra ítélték. Eleinte az a hír járta, hogy a foglyot Kufsteinba viszik, később azonban — főleg To'dy Ferenc és mások közbenjárására — a herceg megengedte, hogy Czuczor Budán maradhasson. Május 21-én, mikor a honvédség diadalmasan vonult be a várba, megnyílt az ő börtönének kapuja is. — Makkai János: „*Proletár-irodalom, proletár-művészet.*“ Válasz Surányi Miklósnak és Farkas Zoltánnak e kérdést illető hozzászólásaira. — Pukánszky Kádár Jolán: *A pesti magyar és német színház harca a Bach-korszakban.* Érdekes és jellemző színház- és színház-elméleti adatok. — 10. sz. Kéky Lajos: *Vargha Gyula* (1853—1929). Alapjában álmodozó, merengő, mimóza-érzékenységgel lélek volt. Költészete hangot ad az emberi szív minden nemes vonzalmának. Leggyakoribb ihletőjeül a szenvedélyes, odaadó hazafias érzés vonul végig költészetén. Lelkének másik állandó és mély vonzalma a természethez fűzi. Legbűvösebb adománya a jelenségek illanó, tűnő-keny sajtóságainak fölfogásában nyilatkozik. Leírásai a hangulatkeltelemek egész gazdag skálájára képesek a humoros rajztól egészen a monumentális fes-

tésig. Határtalan gyöngédség s az érzés tisztasága jellemzi szerelmi és családi költészetét is. Bántja a jelen sok visszássága s előlük az emlékek és álmok világába menekül. Öregkori költészetében a mélabú sajátos magyar humorral vegyülve nyer eredeti szint. Kötelességtudó erős lélek; arra eszméltet, hogy munka és küzdés az ember boldogító sorsa s a csüggedés nem méltó férfhoz. Az élet alkonyán egyre sűrűbben foglalkoztatja a válás gondolata. E viaskodásai egy főszegecs halálvízióban csendesednek el. Költészetét hálás kegyelettel sorozhatjuk be nemzeti értékeink közé. — 11. sz. Halász Gábor: *A líra halála*. A múlt század mint politikában, úgy ízlésben is a polgáriság korszaka volt. A romantizmusban fejeződött ki leghívebben a polgári szellem, és a romantikus ízlés minden látszólagos változás ellenére töretlenül uralkodott napjainkig. Ám az ízlés változhat. Az ízléshullámlás jellemző példája az antik kor szerepe az európai szellem történetében. Korunk szellemi válságát a romantikus ízlés, hangulat, világnézet haldoklása okozza minden területen. A líra meghal — merült fel a panasz az utóbbi időkben — és az elparentálók korunk anyagiasságát emlegették magyarázatnak. Másképp áll a helyzet. Ami meghal, nem a líra, csak azok a képzetek pusztulnak lassan el, amelyeket a romantikus elmélet és költők szuggesztív hatása alatt a költészethez fűzünk. A romantikus versben mindig a versíró, az én, a szubjektum a fontos. A költőt a valóságból csak önmaga érdekelte és önmagából csak az érzelmek. Kialakult a gondolati és érzelmi líra mesterkélt megkülönböztetése; a gondolatot nehézkesnek, költőietlennek érezték, az érzéseket érdekesnek és főképp lírainak. Az érzelmek köre azonban szűk és a szubjektív lírának szükségszerűen rövid idő alatt ki kellett futnia pályáját. Az érzelmek elaprózódtak, a költőknek nincsen mondanivalójuk. Nálunk Ady volt az utolsó, aki tehetségével egy hanyatló irodalmi tradíciót a kezdet magasába, Vörösmartynál mellé emelt; de az egyes versek mámorító illatán keresztül lehetetlen nem éreznünk a műfaj rothadását. A romantikus század költője önmagát tisztelte, a régi költő a témáját; a szubjektív és objektív líra a kétféle beállítottságból születő költészetet. Az objektív típusú költő, mint Berzsenyi, sohasem érzi a legsúlyosabb versformát sem tehernek. Ma már világos jelek mutatják az ízlés lassú változását. Egyik érdekes tünete a költőideálok helycseréje. Nem véletlen, hogy az érdeklődés és rokonérzés fókuszába a formaművész és gondolkodó költő került, Ady mellett Babits. Másik tünete az ízlésváltozásnak: az új irányú irodalomtörténeti és történeti érdeklődés. Olyan korszakok válnak problematikussá, amelyeknek arisztokratikus lelkiségével eddig idegenül állottunk szemben. A főleg német szellemi történeti kutatások a barokk kultúra értékelésében érték el nagy hatást. A fogékonnyá tett lélekből aztán újfajta szépségkivánságok hajtának ki, nyugtalan vágyak új ideálok után. Az ízlésválság mindig világnézetválság kísérője. Ma a romantikus eszmőr együttjár az arisztokratikus ízlés újjáéledésével. A kialakuló új líra valószínűleg arisztokratikus lesz tárgyi értelemben és abban is, hogy kevesekhez fog szólni. — 13—14. sz. Horváth János: *Szász Károly* (1829—1905). Páratlan formai fogékonysága s formaközvetítő készsége nemcsak műfordításait, hanem eredeti költeményeit is jellemzi. Ő nem spontán, teremő költői tehetség volt, hanem a legfogékonnyabb irodalomimpresszionisták egyike. Benne az irodalom, a költészet benyomásai csaknem mélyebbre hatoltak s hatékonyabban ihlették alkotásra, mint az életéi. Műfordításai szerves része a magyar klasszikus irodalomnak s kivált „kisebb műfordításai“

három kötetét úgy kellene újabb kiadásokban felszínen tartanunk, mint nagy költőinket, mert velük együtt a magyar nyelv művészet klasszikus díszei közé tartozik: Altalában azzal a gazdag, régiből, népiből is táplált nyelvkincsel él, mely klasszikusainké s mely minden elemét az élőbeszéd természetes ízébe olvasztotta be. Művészi tapintatossága teszi képessé bizonyos játékos könnyedségnak észrevehető, de nem áitogatott üzésére. A hanggal való varázslatos játéknak, költészetnek Szász Károly híres Poe-fordítása, A holló, a koronája. Leginkább oly költői egyéniségek és stílnemek megszólaltatása sikerült neki, minőkhez hasonlók saját klasszikus költészetünkben is díszlettek. Ő egyike volt és marad legkiválóbb prózairóinknak is. Az értekező stílusban az ő nagy kortársai közt lehet találni súlyosabbat, de a kurzív magyar beszédnek, mely ezakszerű és mégis közvetlen, hangzatában pedig ép és talpraesett: jelesebb művészetét alig találhatni nála. — Kardeván Károly: *Az űs Kaján*. Adynak e csodálatos víziójával többen foglalkoztak s legtöbben az űs Kajánban a boros māmor megszemélyösítését látták. E felfogással szemben Makkai Sándor az Adyban integránsan élő démonikus elem kivittését látja a költeményben, a szerelem, életöröm... a pogány dalok szimbólumát. Földessy Gyula Adytól tudja, hogy az űs Kaján „Az élet, vagy ha úgy teszük, a költészet”. Kardeván szerint az űs Kaján Ady műzsája, az ő legűsibb, legeredetibb hangjainak megszemélyösítője. A költő szeretne a keresztény gondolat- és képzeletvilágtól megszabadulva úgy látni és úgy énekelni, ahogy űsmagyar pogány őse látott és dalolt, de megtörtén kénytelen bevallani, hogy csak egy pár állomvillanása volt abból a költői világból, csak egy-két buja, űj nagy dalt tudott énekelni.

Népünk és Nyelvünk. — 1929. évf., 2—3. sz. Bibó István: *Földrajzi, irodalmi és erkűlesi szempontok a magyar lélek mai megittélésében*. Beűthy Zsolt olyan tétéleket, előképeket állít föl az irodalomtörténet terén (v. ő. Az űs idűk homályából egy lovasember alakja bontakozik ki... stb. Magyar irod. kistűkre), amelyek sem bebizonyítva nincsenek, sem erűs érzelmi színezetűk miatt egyetlen absztrakt jellegű, a kételyt teljesen kizáró más igazságtételhez érzelmi maradék nélkül nem kapcsolódhatnak... Így találkoznak az esztétikai elképzelések a turánisták elképzeléseivel, a tudomány szűgorű követelményeit egyformán maguk mögűtt hagyva. Nem elhamarkodott itéletek, költői elképzelések, erkűlesi megittélések, hanem pontos kutatások kelletnek annak megállapításához, hogy a maga valóságában... milyen volt és milyen ma is a magyar.

Pásztortűz. — 1929. évf., 2. sz. Kristűf Gyűrgy: *Egykorű gyászversek Bethlen Gábor halálára*. A Bethlen Gábor alakja a magyar történelemben című nagyobb tanulmány részlete. Ismerteti azokat a magyar és latin verseket, melyek a nagy fejedelem halálát siratták. — 4. sz. Gyalui Farkas: *Rákosi Jenű*. Az elhűnt írű meglehangű jellemzése. — 10. sz. Kristűf Gyűrgy: *Vargha Gyula pályája*. Emelkedett hangű megemlékezés. — 11. sz. Kűmíves Lajos: *Ady Lűrinc harca elsittul*. Emlékezések Ady Endre elhűnt édesatyjára. — 12. sz. Kristűf Gyűrgy: *Szász Károly első nyomtatásban megjelent költeménye*. Elsű költeménye a brassűi Mulattató 1838. évi november 8-i számában jelent meg Nemzetűnk korai címmel. A cikkirű űjből közli a

honfoglaló magyarokat dicsőítő hexameteres költeményt. Eszerint Szász Károly kilencéves korában írta első nyomtatásban megjelent költeményét. — 13. sz. Szentmártoni Kálmán: *Petőfi utolsó éjszakája*. A cikkíró közli egy nagyon öreg székekykeresztúri asszony visszaemlékezéseit.

Protestáns Szemle. — 1929. évf., 4. sz. Németh László: *A debreceni disputa*. 1550 és 1570 közt a teológiai disputa nyilvános látványosság, mint ma a színház. A debreceni disputa szerzőjének jött az a gondolata, hogy egy koholt disputával áll elő. Ez a vita-jelenet a maga nemében kitűnő. Jellemzés dolgában nem marad ez a mű a XIX. század vígjátékai mögött, ha nem is jellemzés a célja. A nyelv erőteljes, nem annyira irodalmi, mint a szépprózáiróké, de kitűnő szólásokkal gazdag. — Hegyaljai Kiss Géza: *Tompa Mihály felfedez egy író*. Borsodi József egykori simonii ref. lelkész fiának, Béliának hagyatékából huszonegy oly levél került elő, melyből kitűnik, hogy Borsodi Józsefet (1801—1886) Tompa Mihály biztatta imakönyve kiadására. A sajtó alá kerülő kötet kéziratát, sőt korrektúráját is a költő nézte át s javíttatta ki. — 5. sz. Hegyaljai Kiss Géza: *Károlyi Gáspár új életrajzához*. Újabb kutatások alapján megállapítható, hogy a jeles bibliafordítót Károli Radics Gáspárnak hívták, nemes családból származott s 1578—86 közt a zemplénmegyei Tállya városának lelkésze volt. Háromszor nősült és 1591 december utolsó napjaiban halhatott meg Göncön. (V. ö. Iványi Béla: Gönc szabadalmas mezőváros története. Debrecen. 1926.) — 6. sz. Kutas Kálmán: *Szász Károly*. Szász Károly el nem muló irodalomtörténeti jelentősége, hogy amikor a költészet kelmeiséggé kezdett válni, fejlesztette a műízlést és közvetve emelte költészetünk szintjét klasszikusok fordításával. Ő az első, aki „Az ember tragédiájá”-nak részletes világirodalmi összehasonlítását adja. — Szász Károly: *Levél a szerkesztőhöz*. Ezt az önéletrajzi tartalmú levelet a költő-püspök Szász Károly a Neues Politisches Volksblatt szerkesztőjéhez intézte s eredetileg német nyelven jelent meg a nevezett lap 1889. évi dec. 29-i számának vasárnapi mellékletén. Érdekes adata — egyebek közt —, hogy Szász Károlynak első, idegenből fordított verse Berangernek A képzelt utazás c. költeménye volt, amely nyomtatásban előbb jelent meg, mint Petőfi fordítása. — Csűrös István: *Emlékezés Szász Károly püspökről*. A szerző 1897—1900-ig titkára volt a költő-püspöknek. Cikkében sok érdekes apróságot beszél el egykori főnökéről. — Kerecsényi Dezső: *Bornemisza Péter*. Bornemisza egyénisége egyik záró és kiteljesítő formája a protestantizmussal munkába kezdő XVI. századi magyar írók lelki sorozatának. Beszédeiben nemcsak a lélek irányítója, hanem az élet megismertetője is. Megismertet a görög filozófiával, régi írókkal, nagy hadvezérekkel, államférfiakkal; hallunk tőle Dürerről, Eulenspiegelről, sőt még az Orlando furiosóról is. A prédikátor mellett ott él a humanista író is. Bornemisza előretétele, az evangélium folé néző lelkében azonban a görög-latin világ már csak emberi dokumentum. Dokumentuma jónak és gonosznak. — Ravasz László: *Vargha Gyula*. Vargha Gyula alakja annyira jellegzetes, hogy a kései történetíró tájékozódási pontul fogja használni korszakunk szellemi képének megrajzolásánál. Vargha Gyulát Ady Endrével a polarikus, a sarkias ellentét kapcsolja egybe és teszi ezt a két költőt a századvégi és a századelejének egységes csillagképévé. Vargha Gyula mindenestől a régi Magyarországhoz tartozik és annak egyik leg-

későbbi, de legszebb alakja. Ady az új Magyarországhoz tartozik s annak prófétája, s egyszersmind áldozata. Vargha Gyulában az ethicizmus volt a legdöntőbb vonása, Ady Endrének gazdag lelkéből éppen ez az egy hiányzott.

Századok. — 1929. évf., 1—3. sz. Viszota Gyula: *Kossuth Lajos és a Pesti Hírlap*. Részletes története annak, hogyan lett Kossuth Lajos a Pesti Hírlap szerkesztője és hogy miért s hogyan vált meg a szerkesztéstől. A tanulmányból kitűnik, hogy Kossuth eltávolításában ugyanazok (Metternich, Gervay és Wirkner) működtek közre, akiknek Landerer köszönhetette, hogy a későbbi nagy államférfiút annak idején szerkesztőnek alkalmazhatta. — Asztalos Miklós: *Megkerült az úgynevezett Nyírkállói-kódex*. A Nyírkállói-kódex, melyről az utóbbi évtizedekben azt hitték, hogy elveszett, 1912-ben előkerült H. A. pécsi műgyűjtő hagyatékából és 1916 óta ismét a pécsi püspöki könyvtárban őrzetik. (A cikk a kódex pontos könyvészeti leírását is közli.)

Széphalom. — 1929. évf. 1—6. sz. Vajthó László: *En, Ady Endre*. Ezt a nagyobb tanulmányt külön ismertetjük. — Várkonyi Nándor: *Bibó Lajos*. Rövid jellemzés. — Zolnai Béla: *Rimay platonizmusához*. A Balassa és Rimay körüli magyar líra jól ismerte Platont s a platonizmus szellemi atmoszférája hatott erre a lírára. — Garázda Péter: *Izgalmas hajsz a magyar könyv mérényleti után*. Pompás cikk arról, hogy a hírlapok elmélete és gyakorlata milyen kiáltó ellentétet mutat. Hírlapjaink dörgedelmes cikkeiben dorgálják a külföldi irodalmat pártoló közönséget, maguk azonban idegen irodalmat fordítatnak s a külföld íróit népszerűsítik. — Szerb Antal: *Az ihletett költő*. Berzsenyi Dániel lírájának filozófiai szellemű jellemzése. — Garázda Péter: *Turáni kótyag*. Néhány tizedrangú magyar író most már azzal mérgezi a magyar közszellemet, hogy állandóan piszkálja az ősmagyar eredetet és az idegen származást. Erről a jelentéktelenségében is veszedelmes jelenségről igen érdekesen ír a szerző. — Kutas Kálmán: *Szász Károly*. Meleg hangú megemlékezés a nagy püspökről és íróról. — Tóth Béla: *Arany párizsi cenzora*. A hatvanas évek francia kritikai érdeklődése elég kicsinylően foglalkozott a költővel. — Zolnai Béla: *Bornemisza pogány bölcssei*. Számos adat Balassa Bálint nevelőjének görög műveltségéhez. — Garázda Péter: *Giccsek az éjszakában*. Földes Imre és Zilahy Lajos színműveivel kapcsolatban megállapítja, hogy a nemzeti témákhoz nem elég a görögtüzes vagy limonádés színpadi mesetárság, ha mindjárt tapsol is a tömeg ezeknek a mesterember-munkáknak.

Szocializmus. — 1929. évf. 1. sz. Nyigri Imre: *A tízéves halott: Ady Endre*. Ady harcos öntudatú szociáldemokrata volt. Már Nagyváradon írott cikkeit is teljesen kialakult progresszív gondolkodású embernek mutatják. Egyik nyilatkozata: Mindennél többre becsülöm, ha a szocialisták szeretnek. A Népszavába 1907-től 1914-ig 58 verset írt. A Szocializmusnak is több verset küldött.

Zenei Szemle. — 1929. évf. 1. sz. Domokos Pál: *A csikesobotfalvi Kájoni-kézirat*. A cikkíró 1928-ban rábukkant egy XVII. századi kéziratos egyházi énekeskönyvre. Nézete szerint a kézirat írója Kájoni János. — Szabolcsi Bence: *Tinódi zenéje*. A kérdést minden részletében alaposan megvilágítja, egyben külön füzetben közreadja a Tinódi-féle krónika kótáit ezzel a címmel: Tinódi Sebestyén dallamai. Tinódinak 23 dallamát ismerjük s ehhez sorakozik az egyik egyházi énekeskönyvünkben később megjelent 24. dallam.

II. Hírlapok.

A Reggel. — 1929 jan. 28. sz. m.: *Három szál szekfű, egy kis mimózacskor és két koszorú* *Ady Endre hőlepte sírján halála napjának tizedik évfordulóján.* Napilírszerű tudósítás arról, hogy kik koszorúzták meg Ady E. sírját a költő halálának tizedik évfordulóján (A Magyarországi Szociáldemokrata Párt; a szilágyságiak és a Bartha Miklós-Társaság tagjai). A cikkíró szemrehányásként említi, hogy az évfordulóról „sokan megfeledkeztek, akik neki (t. i. A. E.-nek) köszönhetik létezésüket”. Pl. a Nyugat munkatársait jelöli meg ilyenekül. — d. zs.: *Ami még Adyból Pesten megmaradt.* A szerző némi mélabúval állapítja meg, hogy a Veres Pálné-u. 4. sz. házban, hol annak idején Ady lakott, ma már semmi emléke sincs a költőnek. Ady egykori nejének Márfly Ödönné Boncza Bertának lakásán már többet talál, de ezt is kevesli. Végül is megnyugszik abban a gondolatban, hogy „az Ady-múzeum, amely nincs, nagy, mint az univerzum, mint a végtelenség...”

Az Est. — 1929 júl. 18. Révész Béla: *Ady-emléktábla a pesti kávéházban.* (Képpel.) A budapesti Andrássy-úti Palermó-kávéházban emléktáblával jelölték meg azt a helyet, ahol egykor Ady E. társaságával szívesen időzött. A domborműszerű emléktáblát Bokros Birmann Dezső szobrász készítette.

Budapesti Hírlap. — 1928 okt. 14. Dalmady Ödön: *Vigyázó Ferenc gróf alispánága.* Dalmady Győző elnökölt az ú. n. nemzeti ellenállás idejében, 1905 nov. 27-én, azon a nevezetes pestvármegyei bizottsági ülésen, melyen a betegsége miatt távollevő alispán ügykörének ellátására gróf Vigyázó Ferencet helyettes alispánná választották. Az akkori bátor ellenállási szellem ihlette Dalmadyt több szép költeménye megírására. A cikkíró szerint az irodalompartoló Vigyázó gróf hatalmas alapítványa „talán alkalmat adhat végre Dalmady Győző mintegy 5—6 kötetnyi összes költői és prózai munkáinak kiadására, amire éppen az Akadémia hivatott”. — 1929. 73. sz. Radó Antal: *Egy honorárium története.* Meleghangú visszaemlékezés Gyulai Pálra, kitől a szerző 1880-ban néhány olasz vers fordításáért tíz forint tiszteletdíjat kapott. A versek meg is jelentek a Budapesti Szemle 1881 januári számában. — Gyalui Farkas: *Rákosi Jenő Erdélyben.* Rákosi 1890-ben járt először Kolozsváron, ahol éppen akkoriban (szept. 9-én) adták elő sógorának, Csepreghy Ferencnek Saul király c. darabját. Ugyanez év dec. 17-én az egyetemi ifjúság meghívására utazott Erdély fővárosába s „Egy ismeretlen színműről” címen újszempon्तú előadást tartott a Hamlet-ről. 1891-ben, írói működése 25. évfordulóján, Acsopus c. darabjának kolozsvári előadására utazott Erdélybe. Utoljára 1911 szept. 1-én járt Kolozsvárt az Emke negyedszázados díszközgyűlése alkalmából. Valamennyi látogatásakor igen meleg ünneplésben volt része. — 171. sz. Gyalui Farkas: *Petőfi halála.* Tárca a címben írt tárgyról a Ferenczi Zoltántól megrostált adatok nyomán.

Dunántúli Estilap. (Szombathely.) — 1929. évf., 23. sz. Bárdosi Németh János: *Váth János.* Váth János írásművészete az erdélyi írókra, különösen Kemény Zsigmondra és Peteleire emlékeztet, de a történesek megválogatásában, elhelyezésében egyedülálló irodalmunkban. Témái huzavonó kisemberek, polgárok, halászok ajbajos élete. Tömörkény-látású író. Legjobb

elbeszéléseit Nyírt Sámsonok c. kötetébe zárta be. Egyik legigazibb írása a Szirtomlás. Fiókjában őrzi Dóмок árnyékában c. útirajzait és Vakér c. regényét. Költészetének mustja egyre érik. Németre, lengyelre fordítják balatoni rajzait.

Magyar Hírlap. — 1929 jan. 27. Móra Ferenc: *A költő.* (Előadás a Zeneakadémiában tartott Pósa emlékünnepeken.) Az ünnepeltre s a szerzőre egyaránt jellemző, kedves adomaszerű esetek. — Márc. 14. *Nagy karavodás a miskolci jogászok Ady-szobor-akciója körül.* Hír szerint a miskolci jogászok márc. 15-i ünnepélyük jóvedelmének húsz százalékát Ady E. erdélyi szobra javára szánták. Egyesek közbelépésére a dékán állítólag felszólította az ifjúságot, hogy tegye újabb megfontolás tárgyává a dolgot. Az ifjúság megmaradt eredeti elhatározása mellett. — Május 23. *Milyen feltétellel oldja fel a rádtanács a Magyar Zsidó Lexikon lefoglalását?* Ha a Zsidó Lexikon felelős tényezői tizenöt napon belül gondoskodnak arról, hogy a dr. Weszely Ödönre vonatkozó rész teljesen kivétessék, vagy olvashatatlaná tétessék, akkor a példányok lefoglalását feloldják.

Magyarság. — 1929 május 19. *Rágalmazás miatt lefoglalták a Zsidó Lexikont.* A Magyar Zsidó Lexikon csillaggal megjelölve, mint kitért zsidóét közölte Weszely dr. pécsi egyetemi tanár nevét. Weszely ezért sajtó útján elkövetett rágalmazás címén pert indított a mű szerzője ellen és kérte a lexikon lefoglalását. A vizsgálóbíró helyt adott a kérésnek s elrendelte a Magyar Zsidó Lexikon lefoglalását. — Jún. 4. *Nagy ünnepséggel leplezték le Jókai Mór síremlékét.* 1929 jún. 2-án leplezték le a budapesti Kelepesi úti temetőben Jókai Mór Lechner Jenő és Füredi Richárd építő, illetve szobrászművészektol tervezett síremlékét. A leleplezési ünnepen megjelent Horthy Miklós kormányzó úr is, az emlékművet Klebelsberg Kunó gróf avatta föl. — Júl. 14. Dóczy Jenő: *Írói szabadság és fegyelem.* Az irodalomban is vannak szabadságharcok, mint a nemzetek életében. A legutolsó ilyen szabadságharc a mi irodalmunkban az volt, mely a század fordulóján Ady Endre nevéhez fűződik. Ha az Adyék költői forradalma nem tudott volna diadalmaskodni, úgy az új tehetségek, irányok nem juthattak volna lélekzethez, új, pompás értékek csirában rekedtek volna. Azonban minden szabadságharc forradalom s minden forradalom anarchiát is teremt. A mai írói generáció — általánosságban — Adyék szabadságharcának neveltje, s ha mindenben, különösen zsenialitásban különbözik is e szabadságharc vezéreitől, egyet, sajnos, megtartott és őríz e forradalmi hagyatékából: a fegyelmezetlen individualizmust, mely csak ösztönére hallgat, és szinte fél a kritikai értelem önmagát korlátozó lélekszavától.

Mult és Jövő. — 1929 jan. Somlyó Zoltán: *Hogy is vagyunk azzal a hatranéves „magyar-zsidóköltészet”-tel?* Szerző Komlós-Kredens Aladár ily című dolgozatával polemizál, mely a Mult és Jövő 1928 decemberi számában jelent meg. Szemére veti, hogy hosszasan foglalkozik Gellért Oszkárral, holott költészetében nem nyilvánul meg a zsidó szellem; hogy Szép Ernő „hontalan érzékenységet, önbizalmatlanságból eredő öniróniáját” zsidó vonásnak veszi, holott nem az mert hiszen a zsidóra éppen a túlzott önbizalom jellemző; hogy nem méltányolja kellőképen Feleki Sándort, Kiss Arnoldot és Patai Józsefet. Pedig utóbbi költészetét Bialikével lehetne egyszintre állítani, „ha az

ő (t. i. Patai) költészetének forró és örökké zuhogó lírája nem volna még lüktetőbb, még emberibb". Végül hibáztatja, hogy „a rendkívül nagyszerű Emőd Tamás”-nak csak a nevét említi meg, s hogy „megfeledkezett arról a keserves 25 évről”, melyet cikkíró áldozott a magyar-zsidó költészetnek. — Febr. Komlós-Kredens Aladár: *A hatvanéves magyar-zsidó költészet pöréhez*. Somlyónak írt feleletében szerző főleg azt a kérdést fejtegeti, hogy van-e helyük egy ilyen tanulmányban a hitehagyott zsidó költőknek, ugyanazoknak, akiknek műveiből hiányzik a zsidó tendencia? A felelet: idetartozik „minden zsidó származású író, aki jó író. Minél jobb író, annál inkább. Mert minél jobb író, annál hübb a maga egyéniségéhez s így, bár talán akarata ellenére, érzés- és látásmódjának öntudatlan zsidósága is”. Minthogy pedig az utóbbi fél-század alatt legjobb zsidó költőink az asszimiláns zsidóság köréből kerültek ki, ezek (Ignótus, Heltai, Szilágyi, Gellért, Szép, Füst, Balázs) „nemcsak jobb költők a felekezeti költőknél, hanem, talán akaratuk ellenére, még zsidóbbak is. Mert egyénibb és eredetibb költők; egyéniségüket és eredetiségüket pedig csak zsidó létük öntudatlan mélyei táplálhatják”. — Patai József: *Bezdrom a ritált*... Hozzászólásában Bacher Vilmos definícióját eleveníti fel a zsidó irodalom lényegéről s oda konkludál, hogy a zsidó költő jelentősége attól függ, mennyiben enged szabad folyást zsidó lelkiségének. Így pl. „Kiss Józsefben egyedüli igazi és maradandó érték föltétlenül a zsidósága... Kiss József épp mint „felekezeti költő” halhatatlan. Minden egyéb vonatkozásban már ma a mulandóság lett.” — 1929 március. Patai Edith: *Ady Endre harca a zsidósággért*. Bő szemelvényekben ismerteti Ady zsidó-barát cikkeit nagyváradi hírlap-író korából, a Fehér Dezső szerkesztésében megjelent Ady-kötet alapján.

Nemzeti Újság. — 1929. évf., jan. 27. Vas Tamás: *Pitroff Pál*. (Irodalmi arckép.) Egyéniségét némi nyugtalanság jellemzi, ezért soraiban, szakaszaiban nincs meg sokszor az az áthidaló gondolathajlás, mely fölötté valorizálhatná mondanivalóit. Tanulmányainak két nagy erővonala: az egyénies, gyors lüktetésű stílus és bölcséleti studiumainak érvényesítése mellett harmadik komponense, mély és komoly katolikus hitvilága. Abból a gondolatból indul ki, hogy az élet tele van problémával és ezeket eddig legjobban a vallás oldotta meg. — Febr. 17. Vas Tamás: *Kocsis László*. (Irodalmi arckép.) A lélek szcégényeinek világából veszi verseinek anyagát. Nem diszponens író, aki témakörébe vonja a világ tarkajelentkezésű igényseit és mégis a világ kerül bele lelki életébe. Szinte parafrázisokat ad az aristotelesi igazmondásról, hogy az ember élete alapjában tragikus. Második korszaka a szeretet áradásának költői megjelenítése. Szíve aranyámpolna. Az öröm dalai csurognak belőle. Ebben a szelid léleklullámbában merül föl előtte a kék Dunántúl képe, melyet sok meleg színnel színez. Harmadik korszaka az Alverna hegyére szállt lélek liturgikus poézisét jelenti, midőn Szent Ferenc miséjét celebrálja. Szociális igényekkel, a keresztény szolidaritizmus programjával teltlen áll most előttünk a költő. Ha vertermését zenileg fogalmaznók meg, így hangzanék: Változatok a franciskánus húron. — Febr. 24. Antonio Vidmár: *A magyar irodalom Olaszországban*. Adatokra hivatkozó, tárcaszerű beszámoló arról, hogy mi történik Olaszországban a magyar irodalom s ezen keresztül a magyar problémák megismertetése érdekében. — Márc. 17. Vas Tamás: *Ősz Iván*. (Irodalmi arckép.) A kék és szelid felhős Dunántúl képe vetődik elénk Ősz Iván költészetében. Versein a couleur locale színjátéka, rajtuk és

bennük az örök ember lelkének színeképe villan át. A finonnan érző férfilelek a vidék nagyobb városában: ez a kiöltő elem és helyzetkép. A költő lelke nyugtalan lesz, ha távol művészeti empóriumtól éli magányos életét. Ősz Ivánnál ezért a szállani vágyás és a lekötöttség ellentétéből melankólia csendül ki. Önként fut ez az életvonal a kietlen életsíkok vidékéről az otthon meleg világába. És ott hallgathatjuk a kiegyenlítődség szívhezszóló szonátaát. Elbeszéléseinek olvastán úgy érezzük, hogy azok inkább rajzok, tárcacikkek. Apró fájásokból kifinomult fantázia az Ősz Iváné. Mindenben szimbólumot lát. Ez az egyéni szimbólika-kezelés a legeredetibb értéke. — Ápr. 28. Vas Tamás: *Mentes Mihály*. (Irodalmi arckép.) Minden verse az Úrról szól, ha nem is kifejezetten. Mindenben a lélek szebb életének szolgálatában áll. Nála a költés pasztoráló motívum; életkifejezés, életközlés. Mentés a Dunántúl hangulatának, természeti szépségének kiváló festője. Természetszemléletének költői virágcsokra a Fertő c. versgyűjtemény. Meleg kedély festi alá költőnk nagyszámú énekét családjáról. Egyébként kezdetben Harsányi Lajos nyomán halad, a szabadrimes verselést műveli; majd elhagyja ezt az irányt és magányos útját járja. Ezt látjuk „Magyar bánat” és a „Muzsikál az erdő” c. kötetében. Nem törekszik a kifinomodott költői stíltre, szófűzése a legtermészetesebb. — Júl. 21. *Gárdonyi Géza professzorának emléke*. Napihírszerű tudósítás arról, hogy a borsodmegyei Alsóábrány községben emléktáblával jelölték meg a plébánialakot, ahol 1886—1906-ig Répássy János, Gárdonyi Géza tanára lakott. — Aug. 17. *Leleplezték Endrődi Sándor emléktábláját Alsóörsön*. Hír arról, hogy a Balatoni Szövetség emléktáblával jelölte meg Alsóörsön azt a villát, melyben Endrődi Sándor, a költő hosszabb ideig lakott.

Néptanítók Lapja. — 1929. évf., 5—6. sz. Gopcsa László: *Gárdonyi-emléktáblák*. Gárdonyi Gézának eddig hét helyen állítottak emléktáblát. És pedig: Agárdon, Pátka községben, Székesfehérváron, a borsodmegyei Sály faluban, a somogymegyei Karádon, Vas megyében Sárváron és végül Győrött.

8 Órai Újság. — 1929. évf., ápr. 13., 16., 18. *Hogyan végeztette ki Kazinczy Ferenc fiát, Kazinczy Lajos ezredest, 1849 október 25-én, az aradi várban Haynau?* Három közlemény az „Újabb akták az aradi gyásznapokról” c. hosszabb cikksorozatból. — Ápr. 18. *Szabad-e rossz viccnek szerepelni a színdarabban?* Fodor Lászlónak Bölcsődal c. színdarabjában, melyet a budapesti Vígszínházban ádtek elő, egyik szereplő azt mondja egy nőről, hogy az elzüllött. „Alkoholista lett?” — kérdi a másik. „Még annál is rosszabb: fogorvos” — hangzik a válasz. E tréfát a Magyar Fogorvosok Országos Egyesülete a karra nézve sértőnek találta s a bíróságtól kért elégtételt, miután az igazgató, Roboz Imre, a sértő mondatot nem akarta törölni. A járásbíróság bűnösnek mondta Roboz Imrét feltűnően durva becsületsértés vétségében mint tettestársat és ezért 50 pengő pénzbüntetésre ítélte. — Május 12. *Kossuth Lajos felségárulási pöre és halálos ítélete*. A hadbíróság tárgyalásainak ismertetése. — Május 19. *Lefoglalták a Magyar Zsidó Lexikon összes példányait*. V. ö. a Magyarországi 1929 május 19-i és a Magyar Hírlap 1929 május 23-i számát.

Pesti Hírlap. — 1929. évf., jan. 27. Zsoldos Benő: *Régi magyar vers-honóriumok*. Mátyási József egyszer állítólag ötszáz forint jutalmat kapott gróf Fekete Jánostól egy a gróftól támadó paskvill ellen írt gúnyversért.

Máskor egy gulyás jutalmazta meg verséért egy fias tehénnel (?). (A szerző szerint az irodalmi lexikonban „semmi nyoma sehol ennek az istenadta magyar poétának“. Ez tévedés! Szinnyei J. Magyar Irók-jában is, meg a Ványi-féle Magyar Irodalmi Lexikonban is benne van a neve.) — Márc. 24. Tábori Kornél: *Titkos bécsi akták a magyar írókról*. Prottmann rendőrfőnök és Worafka pesti rendőrtanácsos kémjelentései Jókai Mórról a bécsi rendőrmínisztérium számára 1852-ből, 1861-ből és 1862-ből. A cikk szerint Heckenast Gusztáv az egykor híres pesti nyomdatulajdonos is a kémek közé tartozott. — Jún. 2. Vikár Béla: *Emlékezések Szász Károlyról*. Szász Károly elismeréssel nyilatkozott a szerző Kalevala-fordításáról. A jeles ref. püspök és költő nemcsak az írásnak, hanem a beszédművészetnek is mestere volt. — Jún. 12. *Lehr Albert sírmlékének felavatása*. A Budapesti Evangélikus Gimnázium volt növendékeinek egyesülete díszes sírmléket állíttatott fel a budapesti kerepesi-úti köztemetőben. Az ünnepen Császár Elemér és Loysch János beszéltek, Rempört Elek pedig alkalmi ódáját olvasta fel. — Jún. 23. Tábori Kornél: *Majláth János tragédiája*. Majláth János gróf, az egykor neves író s a bécsi udvar bizalmi embere élete végén nyomorba jutott s 1855-ben hajadon leányával együtt a München melletti Stahrembergi tóba ölte magát. — Júl. 28. Hegyaljai Kiss Géza: *Mikor Jókai szolgálatot keresett*. Jókai Mór 1883-ban Miskolcon járt s ott egy ünnepi beszéd keretében elmondta, hogy 34 évvel azelőtt Kovács János névre kiállított menlevéllel utazott Tardonáról Pestre — szolgálatot keresni; azt, mint a következmények mutatták, meg is találta. — Aug. 4. Tamás Ernő: *Nincs méltó emlékmű Petőfi szeretteinek sírján*. A szerző szerint az utókor kegyeletének már rég mauzoleumot kellett volna emelni Petőfi szeretteinek sírja fölé.

Pesti Napló. — 1929 márc. 14. *Az erdélyi Ady-szobor javára nem akar márciusi ünnepet egy szolgabíró.* (V. ö. Magyar Hírlap, 1929. évf., márc. 24.) — Ápr. 18. (B. B.): *Barátságos irodalmi ritám a Fogorvosok Egyesületének elnökövel Shakespeare-ről, Molière-ről, Flaubert-ről és — a bíróság elé került Bölcsődalról.* A szerzőnek nem sikerült a Fogorvosok Egyesületének elnökét meggyőznie arról, hogy a színpad más, mint az élet; hogy költői szabadság is van. (A dolog érdemére nézve l. a S Órai Ujság 1929 ápr. 18-i számát.) — Jún. 23. *Ady: „Akarat nélkül el fogok esni az életben.“* Ady E.-nek Er-mindszenten 1897 ápr. 24-én kelt s egy volt tanárához írt, eddig kiadatlan levele. A fiatal költő sajnálkozik, hogy későn fogadta meg tanára intéseit. Belátja, hogy akarathiánya bajba fogja sodorni, ezért új életet szándékozik kezdeni. Kéri tanárát, hogy őt-hathetenként válaszoljon levelére, ez majd emlékeztetni fogja feltett szándékára s erősíteni is fogja a megvalósításban. (A levél eredetije Ernst Lajos birtokában van.) — Aug. 11. Pásztor Árpád: *Ady Lajos az Ady-revizióról.* Ady E. öccse szerint a nemrég lezajlott ú. n. revízió „újabb bizonyítéka annak a ténynek, hogy az elmúlt 25 évben irodalmi vita és küzdelem nem volt, hacsak nem Ady E. alakja körül“.

Reggeli Hírlap. (Miskolc.) — 1928 okt. 24. Hegyaljai Kiss Géza: *Zsigaból nagy író lett...* Apróságok Móricz Zsigmond Tügy faluban töltött gyermekkorából. — Okt. 5. Szigethy Ferenc: *Lévay-akácok.* Lírízáló elmefuttatás azokról az akácfákról, melyeket állítólag Lévay József ültetett a sajtószentpéteri ref. templom körül s amelyeket meg is énekelt. — Nov. 21. *Lévay-*

ünnepe Sajószentpéteren. A Miskolcon székelő Lévay József Közművelődési Egyesület 1928. nov. 20-án Lévay-díszközgyűlést tartott Sajószentpéteren, mely alkalommal a közönség Lévay József emlékére a miskolci középiskolai tanulók részére évenkénti 100 pengős jutalomdíjat alapított. — Dec. 2. Szigethy Ferenc: *Lévay gyermeki és rokonai szeretete.* Tárcaszerű cikk (idézetekkel). — Dec. 16. Szigethy Ferenc: „*Lévay-emlékkönyv.*“ Sajószentpéteren lakik Szücs Béláné, Lévay József unokahuga, akinek birtokában a költőre vonatkozó számos ereklyetárgy van, levelek, képek, könyvek stb. Ezek közül az 1911-ben megjelent Lévay-emlékkönyvet ismerteti a szerző.

Újság. — 1929 márc. 31. Pünkösti Andor: *Magyarság, transzylvánizmus, székelység.* Hosszabb tanulmányyszerű cikk a megszállott Erdély magyarságának művelődési (főleg irodalmi) helyzetképéről, a magyarországihoz való viszonyáról. Végső megállapítása szerint: a mai elhelyezkedés talán okozhatja, hogy az erdélyi magyarság vagy az erdélyi székelység kultúrájának fejlesztése közben kissé elhajlik az alföldi magyarság kultúrájától. De ahogy mindabban, ami örökkön élő, ezek a kultúrák a multban mindig egyek maradtak s csak abban változtak, ami múlékony, világosan megcsillan a remény, hogy a jövőben is ezeknek a kultúrányalatoknak legfeljebb formája különülhet kissé talán el egymástól, de lényege mindig azonos és egy marad. Ha pedig az egységen belül történik ez az elkülönülés, akkor az már nem szakadék és nem schizma, hanem gazdagodás és színeződés.

FIGYELŐ.

Bessenyei György emléke.

Érdeklődéssel veszünk kezünkbe egy most megjelent könyvet, melynek homlokán a következő felirat olvasható: *Hunyadi Bessenyei György által*. Budapesten nyomták az állami Berzsenyi Dániel reálgymnázium 1928/29. évi VII. osztályának költségével. A régi elődöknek — a papnevelő-intézeteknek és a kollégiumoknak — méltó utóda akadt ebben az állami reálgymnáziumban. Míg az előbbiek koruk irodalmi jelenének nyújtottak hatóságos támogatást, addig ez a mostani reálgymnázium nemzetünk irodalmának multja felé fordította tekintetét. Bessenyei György emlékét eleveníti fel a könyv, melyben a sokat emlegetett író egyik nyomtatásban meg nem jelent epikus költeménye lett a tudományos világ közkincsévé.

A diákok lemondtak zsebpénzükről, hogy az így összegyűlt pénzen ajándékot adhassanak az irodalomtudománynak. A pápai szentbenedekrendi reálgymnázium igazgatója éppen oly szíves-séggel bocsátotta a diákok rendelkezésére az egykorú másolatot, mint a Magyar Tudományos Akadémia; a diákok pedig szorgalmasan vetették papírra a régi írást, gondosan ügyelve annak eredeti helyesírására. Mindenben azon igyekeznek, hogy kiadásuk megfeleljen a történeti hűség követelményeinek. Megkapja az embert az a buzgó pontosság, mely még az eredeti szöveg helyesírásának következtelenségét is lelkiismeretes pontossággal hozza. Vajthó László tanár rövid tájékoztatója után Rónai Mihály, Szalai Sándor, Vázsonyi Sándor és Hegedüs Géza bevezető tanulmányai, Valér Pál és Vészi László jegyzetése az eposzról közrebocsátott irodalom elismerésreméltó terméke. Látszik e kis tanulmányokon és jegyzetéseken a szakember lelkiismeretes irányítása, de benne vannak a diákkor kezdő tapogatódzásai is, melyeket Vajthó László — irodalomtörténetünk és kritikánk e jeles munkása — nem faragott le, mert nem is kellett lefa-

ragnia hiszen a komoly tudományos törekvések mellett oly kedvesek ezek a fiatalkori neki-nekibuzdulások is.

A Berzsényi-gimnazisták nagyot adtak, adták annak a maximumát, ami anyagi erejüktől tellett és nyújtottak oly bevezetést hozzá, mely reménységgel töltheti el a szakembert abban a tekintetben, hogy ifjúságunk a jobb jövő nemesveretű záloga. *hb.*

Elhunytak.

ALMASI JÁNOS ny. el. isk. igazgató, megh. Budapesten 1929 áprilisában, 80 éves korában. Írt egy elemi iskola Magyar nyelvgyakorlót, mely 4 kiadást ért. Főműve: *Magyar közmondások gyűjteménye*. Bp., 1890. (2. kiad. u. o., 1911.)

BENEDEK ELEK író, a Kisfaludy-Társ. r. tagja, szül. Kisbácsonban (Udvarhely vm.) 1859 szept. 30., megh. u. o. 1929 aug. 17. Filozófiát hallgatott a budapesti egyetemen. Hírlapírói pályáját 1881-ben kezdte meg a Budapesti Hírlapnál, 1884-ben segéd-, majd felelős szerkesztője lett az Ország-Világnak s közben a M. Nép c. hetilapot is szerkesztette. 1887—92 a nagyajtai kerület országgyűlési képviselője volt. 1889-ben megalapította Pósa Lajossal Az En Újságom c. gyermeklapot, utóbb Sebők Zsigmonddal a Jó Pajtást. Közben szerkesztette a M. Kritikát, a Magyarság és a M. Világ c. napilapokat, végül 1907—1910-ig a Néptanítók Lapját és a Kis Könyvtár c. ifjúsági könyvgyűjteményt, melybe maga is számos kötetet írt. 1921-ben Erdélybe költözött s a Cimbora c. gyermeklapot szerkesztette. — Főbb munkái: *Két lélek útja* Regény. Irta Wilkie Collins. Ford. Bp. 1882. — *Székely tündérország*. U. o., 1885. — *A kollektor*. Regény. U. o., 1886. — *Székely mesemondó*. Pozsony, 1888. — *Világ szép mesék*. Bp., 1888. — *Apa mesél*. U. o., 1888. — *Karácsonyfa*. U. o., 1889. — *Történetek a gyermekszobából*. U. o., 1893. — *Testamentum és hat levél*. U. o., 1894. — *Csudaszép mesék*. U. o., 1894. — *Mesék és elbeszélések*. U. o., 1895. — *Huszár Anna*. Regény. U. o., 1895. — *Magyar mese- és mondavilág*. Ezer év meseköltése. U. o., 1894—96. — (5 kötet. Az Athenaeum mesekönyvtára c. 20 kötetkére bontva is megjelent.) — *A sziv könyve*. U. o., 1895. — *Egy szalmaözegegy levelei*. U. o., 1895. — *Kismama könyve*. U. o., 1895. — *Katalin*. Ifj. regény. U. o., 1896. — *Nagypótknál*. U. o., 1896. — *Galambok*. Ifj. elbesz. U. o., 1898. — *A magyar nép multja és jelene*. U. o., 1898. (2 kötet.) — *Csendes órák*. U. o., 1899. — *Falusi bohémek*. Regény. U. o., 1899. (Színműformában 1912.) — *Többszines királyfi*. Színmű. U. o., 1900. — *Uzoni Margit*. Ifj. regény. U. o., 1901. — *A mesemondó*. U. o., 1902. — *Edes kicsi gazdám*. U. o., 1903. — *Rügyfakadás*. U. o., 1903. — *Szülőföldem*. U. o., 1904. — *Csudavilág*. U. o., 1904. — *Grimm válogatott meséi*. U. o., 1904. — *Hazánk története*. U. o., 1904. — *Nagy magyarok élete*. U. o., 1905—10. (10 kötet.) — *Bárányfelhők*. Reg. U. o., 1907. — *Honszerző Árpád*. U. o., 1907. — *Kincses bojtár*. U. o., 1908. — *Táltos Jankó*. U. o., 1908. — *Két gazdag ifjú története*. U. o., 1909. — *Ezer esztendő*. U. o., 1909. — *Virágoskert*. U. o., 1909. — *Az aranyfeszület*. U. o., 1910. — *Toldi Miklós*. U. o., 1910. — *Zsuzsika könyve*. U. o., 1910.

— *A félkezű óriás.* — U. o., 1912. — *A sárga csikó.* U. o., 1912. — *Csuda-lámpa.* A világ legszebb meséi. U. o., 1912—14, (4 köt.) — *A szigeti veszedelem.* U. o., 1914. — *Gyermekszínház.* U. o., 1917. — *Oh, szép ifjúságom.* U. o., 1917. — *Edes anyaföldem.* U. o., 1920. (2 köt.) — *Nagyapó mesehája.* U. o., 1921. — *Csil-csali Csalavári csaláftitkoságai.* U. o., 1925. — *A csudafa.* U. o., 1927. — *Veréb meg Gavallér Jankó kalandjai.* U. o., 1927. — *Vidám állattörténetek.* U. o., 1927. — *Jankó, Juci és Fokszó kalandjai.* U. o., 1928. — *Mária.* Regény levelekben. U. o., 1928. — Részenben ő szerkesztette a Kisfaludy-Társaság Népköltési gyűjteményének 3. kötetét és sajtó alá rendezte Apponyi Albert beszédeit. — *Alnevei:* Elek apa, Kópé, Nagyapó, Pártatlan, Székely Huszár, Zeke.

BÖSZÖRMÉNYI GÉZA, tanker. főigazg. írnok, szül. Zsidón (Pest vm.) 1891, megh. u. o. 1929 júl. 12. — Előbb Fiumében, majd Budapesten volt lapszerkesztő. — Munkái: *Legújabb harci dalok a magyar nemzet fiához.* Bp., 1914. — *Őszi este szemben a halállal.* U. o., 1915. — *Örök találkozás.* Novel-lák. U. o., 1916.

CHOLNOKY LÁSZLÓ hírlapíró, szül. Veszprémben 1879 júl. 11, a Dunába ölte magát 1929 ápr. 21. — Jogi tanulmányokat folytatott, majd hírlapíró lett és számos fővárosi lapba dolgozott. Írt elbeszéléseket, regényeket és műfordításokat. Munkái: *Mozsgay Pali, a gyermekhős.* Ifj. regény. Bp., 1908. — *Bertalan éjszakája.* Elbeszélések. U. o., 1918. — *Oberon és Titánia.* Regény. U. o., 1919. — *Piroska.* Regény. U. o., 1919. — *Mefisztófeles vendége.* Regény. U. o., 1920. — *Pillangók.* U. o., 1921. — *A szerelem betegei.* Regény. U. o., 1922. — *Régi ismerős.* Regény. U. o., 1922. — *Ingovány.* Regény. U. o., 1923.

CSIZMADIA SANDOR v. földművelésügyi min. államtitkár, szül. Orosházán 1871, megh. Mátyásföldön 1929 márc. — Küzdelmes ifjúság után 1894-ben a szocialista párt tagja lett s ekkor kezdett írogatni. Egyideig tagja volt a Népszava szerkesztőségének, majd 1897-ben megalapította a Földművelők Szaklapját. Ekkor ítélték először izgatás miatt háromhavi államfogházra. Ekkor írta a *Fogházi leveleket.* A Bánffy-kormány idején gyakran ítélték államfogházra, sőt egyszer ki is tiltották Budapest területéről. Széll Kálmán miniszterelnöksége alatt tért vissza, ekkor szervezte meg a Földmunkások Orsz. Szövetségét, majd gróf Batthyány Ervinnel megindította a Társadalmi Forradalom c. lapot. 1918-ban a Károlyi-kormány földművelésügyi államtitkára lett. A kommun alatt kinevezték népbiztosnak, de e tisztségéről 5 nap múlva lemondott és a diktatúra ellen fordult, mire letartóztatták. Az ellenforradalom elején megszervezte a nemzeti alapon álló Magyarországi Munkáspártot és az első nemzetgyűlésen mint Orosháza képviselője vállalt mandátumot. Végleg szakított a szociáldemokrata párttal s egyideig szerkesztette az Igazság c. napilapot, amely mögött a Huszár-kormány állott. — Munkái: *Küzdelem.* Költemények. Bp., 1908. — *Hajnalka.* Költ. U. o., 1905. — *Fogházi levelek.* Költ. U. o., 1906. — *Munkás-emberek.* Elbeszélések. U. o., 1906. — *Kánaánban.* Regény. U. o., 1917. (2 köt.) — *Csak vissza nem!* Versek. U. o., 1912. — *Alneve:* Kelecsényi György.

DOBAY SANDOR ny. ref. líceumi igazgató, volt h. polgármester, szül. Aradon 1853 nov. 10., megh. Szentesen 1926 jún. — Máramaroszigeten

működött. Verseket és cikkeket írt a helyi lapokba. Több színdarabját játszották vidéken. (Poste restante; Buzásné).

FELSMANN JÓZSEF ny. szföv. főreálisk. igazgató, a Szt. István-Akadémia r. tagja, szül. Nagymányokon (Tolna vm.) 1835 okt. 4., megh. Budapesten 1929 márc. 7. — Német tankönyveket s számos pedagógiai, földrajzi és irodalomtörténeti cikket írt. Munkái közül fölcmlíthető: *A Nibelungok*. Prózaí fordítás. Pest, 1871.

FESTETICH ANDOR (tolnai gr.) a Nemzeti Színház örökös tagja, szül. Harasztin (Pest m.) 1857., megh. u. o. 1929 márc. 28. — 1880—84-ig a kolozsvári, azontúl a budapesti Nemzeti Színház tagja, majd utóbbinak 1895—1900-ig igazgatója volt. 1900—1914-ig a vidéki színházak orsz. főfelügyelője volt. Tolnai Andor álnéven írt és fordított több színművet. Eredeti műveiből a Nemzeti Színházban került bemutatásra a Kiadó lakás. Vígj. 1 felv. (1888), s az Új szomszédság. Vígj. 3 felv. (1891.).

FRANKÓ JÁNOS hírlapíró, megh. Túrkevény 1929 júl.

GAÁL MÓZES (ifj.) volt színházi rendező, szül. Pozsonyban 1894., megh. Budapesten 1929 márc. 13. — Egyideig a budapesti Renaissance-színház dramaturgia volt. Itt mutatták be Az idegen c. 4 felv. színművét (1925). — Munkái: *A nyár szigetén*. Ifj. elb. Bp., 1916. — *Fata Morgana*. U. o., 1917. — *Mildi meséi*. U. o., 1922. — *Hasszán története*. U. o., 1927. — *Játsszunk színházat!* U. o., 1928.

HARSANYI KALMAN számvevősegi tanácsos, a Petőfi-Társ. r. tagja, szül. Mezőkövesden 1876., megh. Budapesten 1929 jún. 1. A m. kir. dohányjövédéki igazgatóságnál szolgált. Mint költő, műfordító, regényíró és kritikus működött. Legutoljára a Magyarország színházi referense volt. Ellák c. tört. tradégiáját 1923 márc. 2-án mutatta be a Nemzeti Színház. — Munkái: *Költemények*. Besztercebánya, 1902. (2. kiad. Bp., 1903.) — *Tölgyfalevél*. Költői elb. U. o., 1902. (2. kiad. Bp., 1903.) — *Új versek*. Bp., 1906. — *Homo és homunkulusz*, U. o., 1908. — *Apró drámák*. I. sor. U. o., 1910. — *A kristálynézők*. Regény. U. o., 1914. — *Gróf Monte Cristo*. Regény. Írta id. Dumas Sándor. Ford. U. o. (1922.) — *Ellák*. U. o., 1923. — *Utolsó fölgyúlás*, U. o., 1924. — *Munkái*. U. o., 1928—29. (7 kötetben.)

IVADY ANTÓNIA (Sztankay Béláné) csillagkeresztos hölgy, megh. Budapesten 1929 márc. 18-án 53 éves korában. 1925—26. Rómában élt. Lorisz álnéven a Budapesti Hírlapba írt vezércikkeket, tárcákat és úti leveleket.

KÖRÖSI SANDOR ny. főgimn. tanár, szül. Nagykőrösön 1857 jún. 27., megh. Budapesten 1929 márc. 1884—1900-ig a fiumei áll. főgimn. tanára volt. Itt 1893—98-ig szerkesztette a M. Tengerpart c. lapot. Írt olasz nyelvtant, olasz és magyar szótárt és számos cikket a magyar nyelv olasz elemeiről. — Irodalomtörténeti munkája: *Zrinyi és Macchiavelli*. Bp., 1902.

NÓGRADI-NIEDERMANN GYULA hírlapíró megh. Budapesten 1929 júl. Nagyváradon volt lapszerkesztő.

OSZTIE ANDOR hírlapíró megh. Temesvárt 1929 márciusában 57 éves korában. A megszállás óta a Délvidéki Magyar Párt főtitkára; felelős szerkesztője volt a Délmagyarországi Közlönynek.

PATTERAS VERA LIA a római Collegium Hungaricum tisztviselője, megh. Rómában 1929 jún. 25-én 25 éves korában. Vera Lia álnéven verseket írt a Magyarságba.

RATH ENDRE dr. jur. ügyvéd, szül. Dunaföldváron 1877 június 17-én, megh. Budapesten 1929 márc. 19-én. 1902-től több ízben volt orsz. képviselő. Fiatal korában a Független Magyarország munkatársa volt.

RÉTHY JÓZSEF hírlapíró, megh. Aradon 1929 ápr. 10-én 41 éves korában. Az Aradi Közl. fel. szerkesztője volt.

SCHMITTELY JÓZSEF hírlapíró, megh. Budapesten 1929 ápr. 5-én 74 éves korában. Előbb a Budapest, 1881. óta a Pesti Hírlap munkatársa, majd h. szerkesztője volt.

THOMAY JÓZSEF ny. ev. lelkész, a Dugonics Társ. r. tagja, szül. Székesfejevárt 1847., megh. Szegeden 1929 ápr. 1876-ban került Szegedre. A Szegedi Híradó, Orosházi Ujs. s több ev. hitbuzgalmi lap munkatársa volt.

WALTER GYULA dr. theol. r. k. c. püspök, szül. Selmecbányán 1855 febr. 19-én, megh. Esztergomban 1929 júl. 1-én. Egy ideig a budapesti papnevelő-intézet igazgatója volt. Inakönyveket és szentbeszédeket írt.

WASS GYÖRGY (czegei gr.) földbirtokos, szül. Cegén (Szolnok-Doboka vm.) 1878-ban, megh. u. o. 1929 márc. 17-én. Dalokat írt, melyeket maga zenésített meg. Munkája: *Asszonyok*. Rajzok. Ds., 1904. Allítólag több vers-kötete is van.

ZOLTAN VILMOS hírlapíró, szül. Pécsen 1869 május 8-án, megh. Budapesten 1929 jún. 5-én. Mint pécsi joghallgató munkatársa volt a Pécs és Pécsi Figyelő c. lapoknak. 1893-ban Győrré költözött s munkatársa, majd szerkesztője lett a Győri Közlönynek. 1894-ben kinevezték vármegyei levéltárosnak, s ezt az állását 1906-ig töltötte be, amikor Budapestre költözött, ahol mint hírlapíró élt. Költeményeket, műfordításokat, színműveket írt. Szépirodalmi kötetei: *Az én dalaim*. Pécs, 1892. — *Dalok a gyöngyvirágról*. Győr, 1895. — *Fedora*. Írta Sardou. Ford. U. o., é. n. — *Emília Galotti*. Írta Lessing. Ford. U. o., é. n. — *Indiai történetek*. Írta R. Kipling. Ford. U. o., é. n. — *Keresztelő János*. Írta H. Sudermann. Ford. U. o., é. n. — *Eritannicus*. Írta Racine. Ford. U. o., é. n. — (Mind e műfordítások a Gross-féle Egyetemes Könyvtárban.) — *Szabina*. Verses színmű. U. o., 1900. — *Carducci költeményei*. Ford. Bp. é. n. (Modern Könyvtár.) — *Circus mundi*. Írta G. Wied. Ford. U. o., é. n. — *Alarcos szerelem*. Írta Balzac. Ford. U. o., é. n. — *Van Zanten boldog évei*. Írta Laurido Bruun. Ford. U. o., é. n. — *A molarovölgyi Adonis*. Írta R. Voss. Ford. U. o., é. n. (Mindezek a Modern Könyvtárban.) — *Hat hét a Dunán*. Írta J. Verne. Ford. U. o., é. n. Legjobb könyvek.) *Kínai tündérregék*. Írta H. A. Gile. Békéscsaba, é. n. (Tevan-könyvtár.) — *Walter Schnaffs kalandjai*. Írta G. de Maupassant. Ford. Bp. é. n. (Modern Könyvtár.) — *Hindosztáni virágok*. Írta R. Tagore. Ford. U. o., 1922 és több Verdi-opera szövegkönyve.

G. P.

Új könyvek.

Verses kötetek.

Agyagfalvi Hegyi István: *Arny és ezüst*. Bp. 1929. 184 l.

Dálnoki Nagy Lajos: *Mythologia*. Arad. 1928. 104 l.

Dezsényi Béla: *Aranykéve*. Berlin. 1929. 94 l. Voggenreiter.

- Erőss Alfréd: Az út. Arad. 1928. 74 l.
 Fitos Vilmos: Oh látni, hallani! Bp. 1929. 120 l.
 Forbáth Sándor: Cselló. Bp. 1929. 120 l.
 Herczeg Lajos: A huszár hazatérése. Pápa. 1928. 112 l.
 Kövér Erzsébet: Sziklaélen. Arad. 1928. 92 l.
 Londez Elek: A mennyei koldusasszony. Budapest. 112 l. Athenaeum-kiadás.
 Némethy Géza: Az ember és az Isten. Bp. 86 l.
 Nyíri Szabolcs: Soha. Arad. 1927. 72 l.
 Pakocs Károly: Jöttem Isten városából. Szatmár. 1929. 128 l.
 Pósa Lajos: Édesanyám. Két kötet. Második kiadás. Bp. 1929. 197 l.
 Szabó Lajos: Légy hív mindhalálig. Bp. 1928. 98 l.
 Szávay Zoltán: Az ismeretlen út. Bp. 1929. 114 l.
 Szávay Zoltán: Hullanak a falevők. Bp. 1929. 68 l.
 Tamás Ernő: Nem lehet örülni. Bp. 1929. 46 l.
 Terescsényi György: Délbáb. Bp. 1928. 80 l.
 Zsögön Zoltán: Isten kezében. Arad. 96 l.

Elbeszélő kötetek.

- Csathó Kálmán: Felhők lovagja. Bp. 304 l. Singer és Wolfner.
 Darkó István: A felhők hőse Pákozdon. Berlin. 1928. 106 l. Voggenreiter.
 Darnay Kálmán: Kaszinózó táblabírák. Két kötet. Bp. 438 l. Athenaeum.
 Forbáth Sándor: A fekete virág. Bp. 1929. 124 l.
 Földi Mihály: Övök az élet. Bp. 324 l. Franklin.
 Gerő Katalin: Életem. Bp. 450 l. Singer és Wolfner.
 Gulácsy Irén: Ragyogó Kovács István Második kiad. Bp. 246 l. Singer és Wolfner.
 P. Jánossy Béla: Szivárvány. Kolozsvár. 1929. 200 l.
 Komáromi János: Az elvált feleség. Bp. 210 l. Genius.
 Komor András: Fischmann S. utódai. Bp. 308 l. Pantheon.
 Lakatos László: Angoramacska. Bp. 198 l. Athenaeum.
 Lanátor Pogány Ferenc: Szabadon. Második kiad. Bp. 1929. 170 l.
 Mauks Ernő: Fogoly oroszlánok és egyéb állatmesék. Miskolc. 1929. 176 l.
 Molnár Akos: Gyerekek lenni. Bp. 146 l. Genius.
 Molnár Akos: Végre egy jó házasság. Bp. 240 l.
 Pekár Gyula: A tízezermérföldes sárkány. Bp. 320 l. Singer és Wolfner.
 Schmidt Attila: Telegdi László naplója. Bp. 184 l.
 Timár József: A roskadozó omnibusz. Bp. 202 l.
 Toronyi István: Harcos élet. Szombathely. 1929. 180 l.
 Török Péter: Délbáb a Verhovinán. Nyíregyháza. 1929. 212 l.

Színművek.

- Dálnoki Nagy Lajos: Karnevál. Arad. 1926. 78 l.
 P. Jánossy Béla: Vejemuram. Kolozsvár. 1929. 38 l.

Tudományos munkák.

- Akadémiai értekezések: Pálffy Móric: Koch Antal r. tag emlékezete. Bp. 1928. 40 l. — Vendl Aladár: Id. Lóczy Lajos t. tag emlékezete. Bp. 1928. 44 l. — Illés József: Kolosváry Sándor l. tag emlékezete. Bp. 1929. 16 l. — Bernát István: György Endre r. tag emlékezete. Bp. 1929. 36 l. — A M. T. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékezésdek. 8., 9., 11., 12. sz.
- Barts Gyula: Zalai Kápolnai András és Piskolti Fabricius Mátyás élete és feljegyzései. Sopron. 1929. 20 l.
- Buda és Pest a szabadságharc idején. 1848—1849. A 80 éves évforduló alkalmából. Bp. 50 l. A Fővárosi Nyilvános Könyvtár budapesti gyűjteményének bibliografiai munkálatai.
- Czike Gábor: A XVII. század művelődéstörténete. Bp. 1929. 62 l.
- Csóka Lajos: A német külpolitika irányfejlődése a XIX. század 70-es éveiben. Budapest. 1929. 56 l. Franklin-nyomda.
- Csüry Bálint: Érintkezésen alapuló névátvitel. Bp. 1929. 58 l. Értekezés.
- Divéky Adorján: A Lengyelországnak elzalogosított XVI. szepesi város visszacsatolása 1770-ben. Bp. 1929. 200 l.
- Farkas Gyula: Ein deutsches episches Gedicht von Vörösmarty. Berlin. 1929. 40 l.
- Gábor Géza: A magyar szellem útja 1777-től napjainkig. Sopron. 1929. 64 l.
- Glatz Károly: Velence multja és művészete. Bp. 1929. 80 l.
- György Lajos: Egy állítólagos Pancsatantra-származék irodalmunkban. Kolozsvár. 1929. 16 l.
- György Lajos: La vie intellectuelle des hongrois de Transylvanie. Paris. 1928. 26 l.
- Halmi Bódog: Molnár Ferenc, az író és az ember. Bp. 1929. 80 l.
- Hermann Egyed: A bátaszéki németek és népdalaik. Bp. 1929. 178 l.
- Hunyadi Bessenyei György által. Nyomatott Budapesten az V. ker. állami Berzsényi Dániel reálgimnázium 1928—1929. évi VII. osztályának költségével. 64 l.
- Köpeczi Sebestyén József: A Becse-Gergely nemzetség, az Apafi és a Bethleni gróf Bethlen-család címere. Kolozsvár. 1928. 20 l. Erdélyi Tudományos Füzetek. 13. sz.
- Kristóf György: Az erdélyi magyar időszaki sajtó az abszolutizmus korában. Kolozsvár. 1929. 18 l. Különlenyomat.
- Kristóf György: Az esztétika nemzetközi problémái. Kolozsvár. 1929. 8 l. Különlenyomat.
- Kristóf György: Bethlen Gábort dicsőítő enyedi hangok. Kolozsvár. 1929. 6 l. Különlenyomat.
- Kornis Gyula: Nemzeti megújulás. Bp. 1929. 32 l.
- Kürschák József: Matematikai versenytételek. Szeged. 1929. 134 l.
- Lósy-Schmidt Ede: Javaslat a Dunának függőhíddal való áthidalására Buda és Pest között 1823-ból. Bp. 18 l. Egyetemi Nyomda.
- Madarassy László: Az „Összehasonlító Irodalmi Társulat”-tól a „Magyar Néprajzi Társaság”-ig. Bp. 1929. 8 l. Különlenyomat.

- Marót Károly: Homo divinans és homo faber. Bp. 1929. 8 l. Különlenyomat.
 Méhely Lajos: A németek Magyarországon. Bp. 1929. 26 l. Stephaneum.
 Pethő Sándor: Viharos emberöltő. Bp. 244 l. Stádium.
 Pintér Jenő: Váczy János l. tag emlékezete. Bp. 1929. 14 l. A M. T. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XX. köt. 10. sz.
 Solymossy Sándor: Lél vezér Kürt Mondája. Bp. 1929. 24 l. Különlenyomat.
 Vajthó László: En, Ady Endre. Szeged. 1929. 58 l. Széphalom-Könyvtár. 12. sz.
 Zolnai Béla: Körmondat és tiráda. Bp. 1929. 28 l. Minerva-Könyvtár. XX.

Fordítások.

- Blasco Ibanez: Mare nostrum. Ford.: Komlós Aladár. Bp. 298 l. Athenaeum.
 Paul Géraldy: Toi et moi. Te meg én. Ford.: Dálnoki Nagy Lajos. Arad. 62 l.

Egyéb könyvek.

- Az Országos Gárdonyi Géza Irodalmi Társaság Évkönyve. 1929. Szerk.: Simon Lajos—Móra László. Bp. 1929. 328 l.
 Baráthosi-Balogh Benedek: Japánföldi bolyongások. Bp. 1928. 160 l.
 Baráthosi Turáni Könyvei. 6. sz.
 Baráthosi-Balogh Benedek: Szumirok, szittyák, ősturánok. Bp. 1929. 160 l.
 Baráthosi Turáni Könyvei. 7. sz.
 Bárány István: A sportszerű úszás. Bp. 1929. 116 l. Kókai.
 Bogáts Rajnér: Levelek egy baptistához. Arad. 1929. 148 l.
 Csaplár Aladár: Szimbolikus szabadgyakorlat. Nagykőrös. 1929. 30 l.
 Hangay Sándor Kékkönyve. Negyedik kötet. Bp. 1929. 192 l.
 Karinthy Frigyes: Minden másképpen van. Bp. 326 l. Athenaeum.
 Király Dezső: Tíz új labdajáték. Bp. 1929. 40 l.
 Löw Immanuel: Hetven beszéd. Szeged. 1928. 333 l.
 Löw Immanuel: A mi zsinagógánk. Szeged. 1928. 8 l.
 Löw Immanuel: A szegedi árvíz. Bp. 1929. 8 l.
 Löw Immanuel: Tíz angyalnév. Szeged. 1929. 16 l.
 Magyarosan, katonásan. Segédkönyv a katonai írásmód oktatásához. Első rész. Szerk.: Rózsás József. Bp. 1929. 94 l.
 Málnai Mihály: A túlterhelés kérdése és a Dalton-módszer. Bp. 1929. 8 l.
 Különlenyomat.
 Olay Ferenc: La presse hongroise dans les états successeurs 1918—1928. Bp. 36 l.
 Tiedler Zsigmond: Közös elv közös nyelv. Bp. 1929. 32 l.

Inhalt der selbständigen Artikel. (Jahrgang 1929. Heft. 5—6.) Karl Szász: Franz Molnár als Dramatiker. Ein Kapitel aus seiner noch ungedruckten Geschichte des ungarischen Dramas. Der Verfasser behandelt eingehend Molnárs dramatische Laufbahn. Die ersten Stücke Molnárs (Der Herr Doctor 1902, Józsi 1904) können nur als Talentproben angesehen werden, aber sein im Jahre 1907 im Budapester Lustspieltheater aufgeführtes Lustspiel Der Teufel verrät schon den geistsprühenden Schriftsteller. Nach dem Urteil des Verfassers hat Molnár in seinen Stücken Der Teufel, Liliom, Der Gardeoffizier, Das Märchen vom Wolfe und Die weisse Wolke den Höhepunkt seiner Laufbahn erreicht; die späteren Schöpfungen stehen nicht mehr auf diesem Niveau. Gewiss ist er der Lieblings-Schriftsteller eines grossen Teiles des Budapester Publikums, eines Publikums, das für tiefere Poesie nichts übrig hat, aber für oberflächliche Sentimentalität schwärmt, dessen moralische Auffassung ziemlich lax ist und einem Sinneskitzel nicht abhold. Dieses Publikum hat wenig Sinn für ein echtes Drama, würdigt aber vorzugsweise die geschickte Technik; gegen Gekünsteltheit hat es nicht viel einzuwenden, Phantastisches und leichte Symbolik sind ihm immer angenehm. Franz Molnár kann nicht als Fortsetzer der Traditionen des ungarischen Dramas angesehen werden; er steht unter fremdem Einfluss und wurde ohne nationalen Geist zu hagen zu einer führenden Persönlichkeit der ungarischen literarischen Bestrebungen. — Desiderius Keresztury: Der heutige Stand der deutschen Literaturwissenschaft. Auf allen Punkten des deutschen geistigen Lebens ist eine tiefgehende Änderung zu bemerken. Der Verfasser weist auf die neuen Richtungen auf dem Gebiete der deutschen Literaturwissenschaft hin. Die literarische Forschung lässt nicht nur hinsichtlich neuer Stoffe, sondern auch methodisch eine grosse Bereicherung erkennen. — Koloman Timár befasst sich mit dem Schuldrama des achtzehnten Jahrhunderts. — Moses Rubinyi beleuchtet das schriftstellerische Verfahren Koloman Mikszáths. — Gabriel Finály befasst sich mit einer bisher unbekannten hexametrischen Verszeile Johann Arany's. — Zsolt Alszegehy zeichnet das literarische Porträt des Benediktiner-Abtes Irenaeus Zoltvány, der während seiner halbhundertjährigen wissenschaftlichen Wirksamkeit die ungarische Literaturgeschichte mit vielen wertvollen Gaben bereichert hat. Es folgen grössere und kleinere Rezensionen von literarischen und literaturwissenschaftlichen Neuerscheinungen. Alle Artikel ungarischer Zeitschriften und Zeitungen, die zur Literatur in irgendeiner Beziehung stehen, werden registriert. Im Beobachter wird das Andenken Georg Bessenyeis erneuert. Biographische Daten der jüngst verstorbenen ungarischen Schriftsteller, ein Verzeichnis der neu erschienenen Bücher bilden den Schluss des Heftes.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ára egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek küldendők be postautalványon (Budapest, I., Attila-utca 1.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámlájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszegehy Zsolt titkár intézi (Budapest, II., Hattyú-utca 7.).

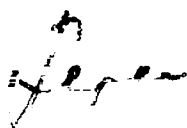
Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Pintér Jenő szerkesztő címére küldendők (Budapest, I., Attila-utca 1.).

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

TIZENNYOLCADIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1929.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK. — KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

	Oldal
Dézsi Lajos: Magyar irodalmi hatás Shakespeare költészetében	235
Pintér Jenő: Irodalomtudományi repertorium.. . . .	243
Elek Oszkár: Bethlen Gábor és egy francia költő	245
Timár Kálmán: Egy lappangó Argenis-kézirat	246

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

Alszeghy Zsolt: Benedek Elek	248
---------------------------------------	-----

BÍRÁLATOK.

Elbeszélő kötetek: Lakatos László, Forbáth Sándor, Schmidt Attila, Török Péter, Timár József, Toronyi István regényei és novellái. — Pekár Gyula: A tízezermérföldes sárkány. — Boross Sándor: Vár engemet a föld. — Szondy György: Kelet, Észak, Dél. — Halmi Bódog: Molnár Ferenc az író és az ember. — Boross István: Karinthy Frigyes. — Erdélyi Lajos: A régi magyar irodalom történetéhez a nyelvjárások alapján	258
---	-----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	265
II. Hírlapok	274

FIGYELŐ.

Egy síremlék leleplezéséhez. — Elhunytak. — Új könyvek	276
---	-----

TANULMÁNYOK.

Magyar irodalmi hatás Shakespeare költészetében.

Írta: DÉZSI LAJOS.

A XVI. században nagy népszerűségnek örvendtek az emblémák. Már az előző században is jelentek meg ilyen gyűjtemények, de ekkor egész embléma-irodalom keletkezett. Az emblémáknak kivált az a formája lett népszerű, amelyben az emblémát egy költő a maga verses magyarázatával kíséri. Itt a művész, költő és könyvnyomda versenyeztek, hogy minél tetszetősebb művet bocsássanak ki. Hogy egy példára, amelyet mindenki ismer, hivatkozzunk, a Zrínyi eposzának díszcím-lapja is ilyen embléma: a tengeren egy hajóban ülő vitéz s annak jelmondata: Sors bona, nihil aliud. A habok játékára bízott hajó jelképezi, hogy csak a jó szerencsétől függ az ember élete. Az már nem tartozik szorosan az emblémához, hogy szirének is vannak a tengerben, evvel a művész vagy tervező naív etimológiája jut kifejezésre, t. i. a Zrínyi nevet összefüggésbe akarta hozni az Odysseiában szereplő szirénnel. Tökéletes XVI. vagy XVII. századi embléma úgy lett volna ez, ha még négy vagy nyolc sorban megmagyarázza egy költő, hogy mit jelent az embléma, annak jelmondata (ami rendesen elmaradhatatlan járulék), s kik az egyes alakjai? Mellékesen megjegyezzük, hogy Alciati embléma-gyűjteményének 1551-i kiadásában csakugyan van is egy ilyen embléma, avval a különbséggel, hogy itt az árbócfához kötözött Odysseus van, a hajóban nyugodtan ülő vitéz helyett.

E században ennek a most említett *Alciati Andreának* (1492—1551) *Emblematum libellus*-a tett szert nagy népszerűségre. 1522-ben Milanóban jelent meg először s azután se szeri se száma nem volt újabb meg újabb kiadásainak. Azt lehet mondani, hogy az embléma-irodalom klasszikus formáját Alciati teremtetten meg. Természetesen lefordították franciára

(1536), németre (1542), spanyolra és olaszra (1549); bibliográfusok mintegy 150-re teszik kiadásai számát. Az is előmozdította terjedését, hogy az uralkodók, főemberek, nemesemberek, egyházi méltóságok, vitézek, írók, könyvnyomtatók stb. szintén választottak maguknak emblémát, sokszor címerükkel hozták ezt összhangzásba (heraldikus emblémák) s innen keresték azt ki, vagy ezek alapján kombináltak újat maguknak. Sőt volt külön szerelmi embléma-gyűjtemény is, bizonyára költők számára. Balassa egyik-másik költeménye, pl. mindjárt az első: Aenigma is, mintha ilyen embléma-kísérő vers volna. Természetesen Alciatinak sok utánzója akadt, akik közül Hadrianus Junius, Beza, Boissard, De Bry, Bocchius, Jovius, Reusner, Camerarius, Caelius (*Emblemata sacra*), az angoloknál a fordításokon kívül Whitney gyűjteménye híresedett el.

Egy magyar is beállott az utánzók sorába, akit hajlama, tehetsége, klasszikus műveltsége s könnyed latin verselése mintegy predesztináltak erre a szerepre. A nagyszombati születésű *Sambucus* vagy *Zsámboki János* ez (1531–84), aki tanulmányait Wittenbergben, Strassburgban és Olaszországban végezte, állítólag II. Alfonso ferrarai herceg nevelője s egyideig a bolognai egyetem tanára volt. Szenvedélyesen gyűjtötte a könyveket, kéziratokat és érmekeket. Könyv- és kéziratgyűjteménye halála után a bécsi udvari (most nemzeti) könyvtárba került. A XVI. század egyik legnevesebb humanistája, aki nemcsak számtalan klasszikus kiadásaival szerzett magának hírnevet, hanem avval is, hogy azokat jórészen barátja, a világhírű Plantin, antwerpeni könyvkiadó rendkívül ízlésesen adta ki; továbbá, hogy amint levelezéseiből megállapíthatjuk, mások tudományos törekvéseit, szívvel-lélekkel, könyvkölesönnézésekkel, tanácsokkal és ajánlásokkal előmozdította. A híres orvosok életét is (arcképekkel illusztrálva, amelyek egy része képzeleti) megírta és kiadta. A latin költészetet ifjúkora óta lelkes buzgósággal művelte. Már 1555-ben, tehát 24 éves korában, kiadott egy kötetet Páduában latin verseiből „*Poemata*” címmel.

Alciati Embléma-ja sikerén felbuzdulva, *Sambucus* is írt egy embléma-gyűjteményt s az antwerpeni Plantin-céggel kiadatta. 1564-ben jelent meg *Emblemata* címmel s 171 emblémát foglal magában s 46 érem képe is van benne. Bennünket azért is érdekel, mert az éremképeket megelőzően egy Grolier János-

hoz, a francia király kincstárnokához intézett levele is olvasható, amelyben dicsekszik neki könyvtárával és ritka érdemeivel: a két bibliofil és éremgyűjtő tehát szerencsésen egymásra talált. Mindenik embléma felett címül egy jelmondat vagy erkölcsi igazság szolgál (pl. *Mens immota manet*; *Voluptas aerumnosa* stb.), alatta a keretbe foglalt kép s ez alatt 10—12—16-soros képmagyarázó latin vers. Nem minden kép illik be emblémának, illetőleg tágitott értelemben minősíthető annak, pl. Nagyszombat címere (*Tyrnaviae patriae meae arma*), valamint a *Sambucus*-címer is egy-egy emblémául szolgál. A szerző a maga élete körülményeit is beleviszi a képbe, mint a magyarázó versbe is, pl. egyik képen *Sambucust* látjuk, amint vadászni megy két kutyájával (a Bombóval és Madellel; ez a Bombó arról lett híres, hogy egy művészettörténeti író a fametsző nevének nézte és csodálkozott rajta, hogy több metszete nem ismeretes); egy emblémát apjának Péternek, egyet sógorának, másokat híres magyaroknak: Istvánffinak, Dudithnak, Verancsicsnak, Forgács Ferencnek stb. és külföldi tudósoknak, *Hadrianus Junius*nak, aki maga is embléma-költő volt, *Raméen*nak, *Manutius*nak stb. ajánl (l. ismertetését: Apponyi: *Hungarica* I. [1900], 380. sz.). E mű oly népszerű lett, hogy két év múlva új kiadásra volt szükség belőle s azután még 1569-ben, 1584-ben, 1599-ben (mindig Antwerpenben) megjelent, sőt 1567-ben francia fordítása is kikerült a sajtó alól. Ebben a könyvnyomtató Plantin Kristóf ugyancsak megdicséri *Sambucust*, az ő „gentilhomme” barátját, akihez hasonló liberális pártfogóját a művészettel vagy tudománnyal foglalkozóknak nem ismeri. Ebből a kiadásból a franciák is megtudhatták, hogy „Une ville est assise en la Hongrie, Que la vulgaire appelle Tirnavie”, valamint Nagyszombat címerét is megismerhették (l. Apponyi id. m. 420. sz.). Ezt a sok kiadásban elterjedt embléma-gyűjteményt *Sambucus* verseivel együtt más emblémakiadók is felhasználták, így többek között az angol *Whitney* is, aki 1586-ban Leydenben adta ki a maga „*A choice of Emblemes...*” c. gyűjteményét.

Shakespeare figyelmét nem kerülték el az emblémák. Drámaiban sokszor idéz ilyeneket, a Velencei kalmár több részlete kész embléma-magyarázat; sőt egy helyen, a Perikles II. felvonása 2. színében egy lovagi tornával vagy „új udvar”-ral kapcsolatban egész csokrot köt emblémákból:

SIMONIDES: Dísz-tiszted az lesz, hogy kimagyarázd

Minden loagnak tettít jelszavából.

THAISA: Meg is teszem becsület kedviért.

(Egy loag jó, átlépdél a színen, pajzsát apródja a királyleánynak nyújtja át.)

SIMONIDES: Ki ez, ki itt először lép elé?

THAISA: Dicső atyám, ez spartai loag;

És a cimerkép pajzsán: fekete

Aethiopi ember, nap felé nyuló;

A jelszó: *Lux tua vita mihi.*

SIMONIDES: Hőn szeret, ki tiednek tartja életét.

(A második loag lépdél át.)

Ki másodiknak lép elének, ki ez?

THAISA: Király atyám, ez a macedoni herceg;

Jelképe, melyet pajzsán visel,

Hölgytől legyőzött fegyveres loag;

Spanyol a jelszó: *Piu por dulzura que por fuerza.*

(A harmadik loag lépdél át.)

SIMONIDES: S a harmadik?

THAISA: Antiochiai;

Lovagfűzért hord cimképeül.

Jelszava: *Me pompae provexit apex.*

(A negyedik loag lépdél át.)

SIMONIDES: És a negyediké?

THAISA: Lefelé fordult lángú fáklya az;

Jelszó: *Quod me alit, me extinguit.*

SIMONIDES: Jelzi, mi nagy a szépség ereje:

Hogy lángra gyújt, de gyilkol is vele.

(Az ötödik loag lépdél át.)

THAISA: Az ötödik: felhő övezte kéz,

Mely próbakőn megpróbált aranyat tart;

Jelige: *Sic spectanda fides.*

(A hatodik loag lépdél át.)

SIMONIDES: S mi ez utolsó, melyet a loag

Oly kecsesen nyújtott eléd maga?

THAISA: Úgy gondolom, hogy jövevény; a jelkép:

Száraz faág, mely csúcsán zöld csupán;

A jelszó: *In hac spe vivo.*

SIMONIDES: Csinos hasonlat:

Reméli ő, hogy gyászos helyzetéből

Még felvirulhat sorsa általad.

Green Henry „Shakespeare and the emblem writers“
(London, 1870) címmel egész kötetet írt Shakespeare embléma-
vonatköztásairól, melyet e cikkünkben mi is forrásként hasz-

nálunk. E kötetre boldogult nagy bibliofilünk, gróf Apponyi Sándor irányította figyelmünket; az ő könyvtárában megvolt s Hungarica c. katalógusa III. kötetében, melynek elejét még együtt rendeztük sajtó alá; egy rövid jegyzet olvasható is róla. Ez a Green kiderítette, hogy ezeket az emblémákat Shakespeare az embléma-gyűjteményekből ismerte és ismertette; csak a spanyol mottónak nem lelte meg az eredetijét, bár itt is utal rá, hogy közel áll hozzá Freitag egy emblémája (*Moderata vis impotentia violentia potior*), melynek illusztrációját — a szél és nap fogadását — gyermekkorunkból mindnyájan jól ismerjük. Szintén csak rokonait lelte meg az „*In hac spe vivo*” embléma-mottónak s utal rá, hogy a többi közt *Sambucus*nak is három emblémája foglalkozik a reménnyel (*Spes certa*, *In spe fortitudo*, *Spes aulica*), de egyik se egyezik vele szóról-szóra. Ez a megállapítás, valamint a spanyol mottó használata amiatt is érdekes, mert annak bizonyossága, hogy Shakespeare a Whitney angol gyűjteményén vagy az angol fordításokon kívül másokat is felhasznált, olyanokat is, amelyekre még Green sem akadt rá. Hogy a *Sambucust* is felhasználó, sőt belőle metszeteket átvevő (l. pl. Green, 483. l.) Whitneyt Shakespeare menyire ismerte és használta, azt Green 18 lapra terjedő egybevetéssel mutatja ki.

Green ezeken kívül olyan *egyezéseket is talált, melyek Sambucust mutatják Shakespeare forrásának*. Van egy emblémája e felirattal: Μισῶν ἀνθρώπους Τίμων. A kép Timont ábrázolja, amint leesett a körtefáról s ott találja meg két öreg a földön fetrengve. A latin vers így hangzik:

Oderat hic cunctos, nec se, nec amabat amicos,

Μισῶν ἀνθρώπους nomina digna gerens.

Hoc vitium et morbus de bili nascitur atra,

Anxiat haec, curas suppeditatque graves.

Quapropter cecidisse piro, fregisque crura

Fertur, et auxilium non petiisse malo.

Suauius a sociis et consuetudine dulci

Qui se subducunt, vulnera saeva ferunt.

Conditio haec misera est, tristes suspiria ducunt,

Cumque nihil causae est, occubuisse velint.

At tu dum poteris, noto sociere sodali,

Subleuet ut pressum, corque dolore vacet.

Quos nulla attingunt prorsus commercia grato

Atque sodalitis, subsidiisque carent:

Aut dii sunt proprii, aut falsus peruertit inanes
 Sensus, ut hos stolidos, vanaque corda putes.
 Tu vero tandem nobis dialectica sponte
 Donata, in lucem mittito, si memor es.

Green közölve e verset és ennek angol fordítását, megjegyzi, hogy az a jelenet, melyet e jelkép ábrázol, egy kertben történik és nagyon hajlandók vagyunk arra gondolni, hogy a képen balfelől az öreg Flavius jó zsörtölődni gazdájával. Majd azt is hozzáteszi, hogy „ha azt a bensőséges gyűlöletet, ami Shakespeare Timonját annyira jellemzi, hiányosan fejezi is ki a Sambucus rajza, *mégis ez szolgálhatott első anyagul a drámaalkotáshoz*. Sambucus nyelve és gondolata csaknem olyan ködös, mint egyik-másik modern filozófusunké, de Shakespeareben a mester veszi kezébe a valódi genius ecsetét s kontraszt és összhang, hibátlan rajz és arcképfestés által olyan festményt vet vászonra, mely színdús és természetű, tökéletes befejezettségű és merész koncepciójú“.

Még több emblémára is rámutat Green mint közvetett vagy közvetlen forrásra. Ilyen az a szép kép, mely egy kocsihúzó kutyát s három ölebet ábrázol, melyek közül egy úrnője ölében szunnyad; ezt a képet Whitney is átveszi. Shakespeare V. Henrikben s Troilus és Kressidában emlékszik meg szelindekekről. Ugyancsak Sambucusnál van egy sikerült jelenetkép a királyról és udvari bolondjáról, ezt is átveszi Whitney, az ő másolója („copyst“: így nevezi Green) s a kísérő szövegben a Shakespearetől is használt „motley coate“ és „cockescombe“ szavakkal él (Ahogy' tetszik; VIII. Henrik); sőt (Green szerint) Lear királyban a bolond a Whitney (tehát Sambucus) képe szerint van öltözve (I. felvon., 4. szín). Egy másik sambucusi embléma e mottót viseli: „Quae sequimur fugimus, nosque fugiunt“. Whitney ezt a képet is átveszi, csak a keretet változtatja meg. Shakespeare is azt mondja a Windsori víg asszonyokban (II. felv., 2. szín):

A szerelem szerelmest árnyaként követ,
 Követ, ha tőle futsz és fut, ha követed.

Love like a shadow flies when substance love pursues;
 Pursuing that that flies, and flying what presues.

A vihartól hányatott hajó emblémája („Res humanae in summo declinant“ mottóval) Sambucustól Whitneyhez is átke-

rült, igaz, hogy a többi emblémisták is használják; Shakespeare VI. Henrikben (V. felv., 4. jel.) és Troilus és Kressidában (I. felv., 3. jel.) mesterileg ugyanazt színezi ki, bár egy tengeri nép költőjének mindez anélkül is eszébe juthatott. Az áru-lás emblémáját, melyet Sambucus az 1564-i kiadásban apjának ajánlott, szintén átvette Whitney s a magyarázatban ő is használja az elefánthasonlatot, t. i. az elefántot úgy ejtik meg, hogy kivágják a fát, melyhez támaszkodik s akkor a földre zuhan. Ez emblémának *Nunquam tuta fides* feliratát is megtartotta Whitney, de belevette példának az áruló görög Sinon esetét is, melyet egyébként is gyakran emleget. Shakespeare figyelmét akár innen, akár másunnan szintén magára vonta Sinon s Lucreciában (*Rape of Lucrece*), VI. Henrikben (3. rész), Titus Andronicusban, Cymbelineben emlegeti. Green az „*Industria naturam corrigit*“ feliratú Mercurius-képnél is megjegyzi, hogy Whitney Sambucustól vette át, de maga is utána teszi, hogy kevés egyezés van Shakespeare és az embléma-írók Mercurius-leírásában.

Sambucus szeretett vadászni, solymászni. Néhány emblémára magát rajzoltatta oda, amint vadászni megy. Természetes tehát, hogy a vadászatnak emblémáiban is helyet juttatott. Egy emblémája „*Voluptas aerumnosa*“ felirattal a kutyáktól szét-tépett Actaeon esetét ábrázolja. Lehet, hogy a gondolatot Sambucusnak Alciati adta, akinek emblémái közt szintén megvan, de ez a kép váltig különböző és Whitney ugyancsak Sambucustól veszi át: ugyanazt a képet használja keretbe téve és más tanulsággal látva el. Shakespeare a Windsori víg asszonyokban, az Ahogy' tetszikben és Titus Andronicusban emlegeti. A mágnes leírása is megvan Sambucus egy vallásos vonatkozású emblémájában: „*Mens immota manet*“ mottóval, leírja más fordulat-tal Whitney is: Shakespeare Julius Caesarban, a Szentivánéji álomban, Troilus és Kressidában, valamint Romeo és Juliában él vele, de nem merném állítani, hogy akár Sambucus, akár Whitney nélkül ne juthatott volna az eszébe, hogy a mágnes-t hasonlatul használja.

Van Sambucusnak egy érdekes emblémája „*Partium τῆς οἰκουμένης symbola*“ felirattal. A keretes kép a föld map-páját ábrázolja s a leíró verses szöveg kifejejti Amerikát. Green megjegyzi, hogy Shakespeare geográfiája bár olykor hiányos, mégis terjedelmesebb, mint a Sambucusé, mert Ame-

rikát is emlegeti. De utánaveți, hogy a Sambucus mappájával egyezően, melyen három hegyfok: a Gibraltári, Jóreményfok és a Malaccai emelkedik ki, más esetekben Shakespeare sem vesz tudomást Amerikáról és összes nyugati szomszédjairól. Erre nézve Julius Caesart (IV. felv., 1. szín) idézi. De azt mondhatnánk, hogy talán azért teszi, hogy az anakronizmust elkerülje, habár nála vannak anakronizmusok.

Green hatást tulajdonít még, Sambucus „Conscientia integra, laurus“ feliratú, Whitneytől szabadon felhasznált emblémájának is és Shakespeare VIII. Henrikjét (II. felv., 2. szín), Viharját (III. felv., 3. szín) meg III. Richardját (V. felv., 3. szín) idézi erre nézve bizonyítékul.

Kétségtelen, hogy e hatások kimutatása egyik-másik helyen erőltetett, azaz Shakespeare írhatta azt, anélkül, hogy Sambucus megfelelő helyét olvasta volna, de az is kétségtelen, hogy több esetben a hatást nem lehet elvitatni. A közvetett, azaz a Whitney angol embléma-gyűjteményén keresztül való hatás pedig egyáltalán nem vitás, sőt meg vagyunk arról győződve, hogy ha Whitney művét a Sambucuséval még részletesebben egybevetné valaki (ami Greennek nem volt feladata), még több egyezést is találna. Az is kétségtelen, hogy habár Shakespeare a magyarokról oly kevésbé vett is tudomást, de azért magyar szellem is hozzájárult az ő rendkívüli szelleme gazdagításához.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Irodalomtudományi repertorium.

Az irodalom, irodalomtörténet és kritika elméletére vonatkozó magyar könyveknek és cikkeknek időrendbe állított jegyzéke.

Toldy Ferenc: A magyar nemzeti irodalom története rövid előadásban. I. köt. Pest, 1864. — Beöthy Zsolt: A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése. I. köt. Budapest, 1877. — Haraszti Gyula: Eszmék az irodalomtörténetírásról. Egyetemes Philologiai Közlöny. 1880. évf. — Ferenzi Zoltán: Eszrevételek a magyar irodalomról. Kolozsvár, 1882. — Bodnár Zsigmond: A magyar irodalom története. I. köt. Budapest, 1891. — Haraszti Gyula: A kritika evolúciója. Egyetemes Philologiai Közlöny. 1891. évf. — Beöthy Zsolt és Badics Ferenc: Képes magyar irodalomtörténet. I. köt. Budapest, 1895. — Haraszti Gyula: A kritikai módszerek. Budapesti Szemle. 1896. évf. — Katona Lajos: Az összehasonlító irodalomtörténet feladatai. Budapesti Szemle. 1900. évf. — Dézsi Lajos: Az irodalomtörténet módszerei. Irodalomtörténeti Közlemények. 1903. évf. — Riedl Frigyes: Bevezetés a magyar irodalomtörténetbe. Budapesti Szemle. 1903. évf. — Heinrich Gusztáv: Egyetemes irodalomtörténet. I. köt. Budapest, 1903. — Haraszti Gyula: Tanulások az irodalomtörténetírás köréből. Budapesti Szemle. 1905. évf. — Szigetvári Iván: Az irodalomtörténet elméletéről. Budapest, 1905. — Vári Rezső: A classica philologia encyclopaediája. Budapest, 1906. — Alexander Bernát: Világirodalom. Budapesti Szemle. 1907. évf. — Gyulai Pál: Kritikai dolgozatok. Budapest, 1908. — Horváth János: Irodalmunk fejlődésének fő mozzanatai. A budapesti II. ker. áll. reáliskola értesítője. Budapest, 1908. — Jászi Oszkár: Művészet és erkölcs. Budapest, 1908. — Lukács György: Megjegyzések az irodalomtörténet elméletéhez. Alexander-emlékkönyv. Budapest, 1909. — Madarász Flóris: Kritikai irányelvek. Az egri ciszterci katolikus gimnázium értesítője. Eger, 1909. — Szilasi Vilmos: A kritika elmélete. Alexander-emlékkönyv. Budapest, 1909. — Zoltvány Irén: Az irodalomtörténet tanításának módszere. Magyar Középiskola. 1909. évf. — Alexander Bernát: A kritikáról. Magyar Figyelő. 1910. évf. — Ignotus: A lírai kritika. Nyugat. 1910. évf. — Császár Elemér: Javaslat a magyar irodalomtörténet kézikönyvének megírása tárgyában. Akadémiai Értesítő. 1911. évf. — Huszti József: Adalékok az irodalomtörténeti módszer kérdéséhez. Budapesti érseki katolikus gimnázium értesítője. Budapest, 1912. — Szigetvári Iván: Lanson irodalomtörténeti módszertana. Budapesti Szemle. 1912. évi — Nagy József: Taine milieu-elmélete. U. o. 1913. évf. — Simonfi János: Az irodalom szó története. Magyar Nyelvőr. 1913. évf. — Fogarasi Béla: Az irodalomtörténet filozófiai problémái. Egy. Phil. Közlöny. 1915. évf. —

Babits Mihály: Irodalmi problémák. Budapest, 1917. — Galamb Sándor: Irodalomtörténetírás és művészettörténet. Budapesti Szemle. 1917. évf. — Császár Elemér: A magyar irodalom bölcselete. Budapesti Szemle. 1918. évf. — Dóczy Jenő: Irodalmunk és a nemzeti szempontú kritika. Nyugat. 1918. évf. — Borbély István: Bevezetés a modern szépirodalom tanulmányozásába. Kolozsvár, 1920. — Király György: Tudományos feladataink az irodalomtörténeti kutatások terén. Budapest, 1920. — Voinovich Géza: Írók és irodalom. Magyar Műsa. 1920. évf. — Zoltvány Irén: Irodalomelméleti kérdések. Katholikus Szemle. 1920. évf. — Brisits Frigyes: Irodalomtörténet és világnézet. Katholikus Szemle. 1921. évf. — U. az: Irodalompolitika. Magyar Kultúra. 1921. évf. — Várdai Béla: Katolicizmus és irodalom. Budapest, 1921. — Horváth János: Magyar irodalomtörténet. A szintézis alapelvei. Minerva. 1922. évf. — U. az: Fajkérdés az irodalomban. U. o. 1922. évf. — Thienemann Tivadar: A pozitívizmus és a magyar történettudományok. Minerva. 1922. évf. — Tolnai Vilmos: Bevezetés az irodalomtudományba. Budapest, 1922. — Zolnai Béla: Nyelvtudomány és szellemtörténet. Minerva. 1922. évf. — Beöthy Zsolt: Remlékek. Két kötet. Budapest, 1923. — Császár Elemér: Az irodalmi kritika. Budapest, 1923. — Kerecsényi Dezső: Elvi kérdések a régi magyar irodalomban. Minerva. 1923. évf. — Koszó János: Irodalom, irodalomtörténeti világnézet. — Napkelet. 1923. évf. — Trostler József: Újabb irányok a német irodalomtörténeti kutatásban. Budapest, 1923. — Zolnai Béla: Az összehasonlító irodalomtörténet mai állásáról. Minerva. 1923. évf. — Alexander Bernát: Tanulmányok. Budapest, 1924. — Kornis Gyula: Történetfilozófia. Budapest, 1924. — Koszó János: Újabb német irodalomtörténeti problémák és célkitűzések. Egyetemes Philológiai Közöny. 1924. évf. — Négyesy László: Kritika és irodalomtörténet. Budapest, 1924. — Zlinszky Aladár: Klasszicizmus és romanticizmus. Budapest, 1924. — Reményik Sándor: Gondolatok a költészetről. Arad, 1926. — Zolnai Béla: Magyar célú filológia. Minerva. 1926. évf. — U. az: A látható nyelv. U. o. 1926. évf. — Hankiss János: Népszerű irodalom és detektivregény. Debreceni Szemle. 1927. évf. — Kovács Dezső: Az irodalomtörténet tanításának főbb elvei. Magyar Művelődés. 1927. évf. — Magasi Artúr: A vallásos szépirodalom problémája. Pannonhalmi Szemle. 1927. évf. — Marót Károly: A költészet lényege és formája. Budapesti Szemle. 1927. évf. — Mitrovics Gyula: Konzervatív irodalom és progresszív irodalom. Debreceni Szemle. 1927. évf. — Nagy László: A költészet fejlődésének problémája. Budapest, 1927. — Szigetvári Iván: Kisebb munkák. Budapest, 1927. évf. — Thienemann Tivadar: Irodalomtörténeti alapfogalmak. Minerva. 1927—1929. évf. — Zolnai Béla: Modern irodalmunk és az irodalomtudomány. Széphalom, 1927. évf. — Baros Gyula: Az irodalmi hagyomány életereje. Akadémiai Értesítő. 1928. évf. — Brisits Frigyes: Irodalomfilozófia. Magyar Középiskola. 1928. évf. — Császár Elemér: Az irodalom hivatása. Budapesti Szemle. 1928. évf. — Gál János: Irodalomtörténet-írásunk a válaszüton. Pesterzsébeti reálgyminázium értesítője. 1928. — Hankiss János: A lírai költő fölfedező úton. Napkelet. 1928. évf. — Horváth János: A kritika jogai és korlátai. U. o. 1928. évf. — Kristóf György: Esztétikai becsülésünk a mai közszellem hatása alatt. Kolozsvár, 1928. — Mitrovics Gyula: A magyar esztétikai irodalom története. Debrecen és Budapest, 1928. — Németh László: Faj és irodalom. Napkelet. 1928. évf. — U. az: Népiesség és

népiség. U. o. 1928. évf. — Oláh Gábor: A művészi alkotás lélektana. Debrecen, 1928. — Pitroff Pál: Keresztény forma és stílus. Budapest, 1928. — Voinovich Géza: Nacionalizmus és irodalom. Budapesti Szemle. 1928. évf.

Pintér Jenő.

Bethlen Gábor és egy francia költő.

A történelem kiváló embereit sokszor sajátos vonatkozásban szerepelteti a költészet. E szempontból mi sem tanulságosabb, mint a XVII. század egyik ma már elfeledett francia költőjének Bethlen Gábor-emléke.

François de Bois-Robert (1592—1662) apátról a francia akadémia alapításával kapcsolatban szokás megemlékezni. Pellisson tanuskodása szerint (*Histoire de l'Académie française*) több író találkozott egymással Valentin Conrart házában, itt írásaikat felolvasták. Bois-Robert is köztük volt. Pártfogójának, Richelieu-nek, beszámol a Conrart-széance-okról. A bíboros 1635-ben ki is adja a szabadságlevelet a francia akadémia megalapítására. (L. Ch. Des Granges: *Hist. de la litt. fr.*, 317—8. l.)

Bois-Robertnek ma már csak történeti jelentősége van, egyrészt mint az akadémia *spiritus rector*ának, másrészt mint a dráma úttörőjének. Mint Quinault és Cyrano de Bergerac, ő is Molière útját egyengeti spanyol forrásokból merített vígjátékaival (*L'Inconnue*, *La Belle invisible*, *La Belle plaideuse*).

Ezúttal egy ódája érdekel bennünket: *Ode à M. de Balzac*.¹ J. L. Guéz Balzac finomkodó és negédes szellemben írott leveleivel tűnt fel. Az a különös, hogy Bois-Robert Bethlen Gáborról egy précieux szellemű írőhöz intézett költeményben szól.

Úgy érzi, hogy a Charente és Touvre között fekvő zugban boldogabb, mint a Louvre-ban a király. Franciaország dolgai olyan közömbösen surranak el lelke előtt, mint Amadis kalandjai. Falura menekül a politika hullámvérése elől, itt a természet ezer örömmel tölti el. Aggódva gondol az udvarba való visszatérésre.

Ebbe a *beatus ille* gondolata körül kialakuló „ódá”-ba, a költemény vezérintésként való következetességgel, fűződik ez a hely:

Que l'on se batte en Allemagne,
Qu'aux droits de l'empire latin
On appelle le Palatin,
Ou Gabor, ou le roi d'Espagne,
Je ne m'en donne point de peine,
Pourvu que je boive à longs traits
De ce vin délicat et frais
Sur le bord de cette fontaine.

Nem bánja, verekedjenek Németországban, hívják a latin császárságra a pfalzi fejedelmet, Bethlen Gábort vagy a spanyol királyt, ő bizony hosszú kortyokban iddogálja finom és friss borát.

¹ *Poètes français* ou Collection des poètes du premier ordre et des meilleurs ouvrages en vers du second ordre, à Paris, chez Mme Veuve Dabo, 1821, 2-ik kötet, 214—6. l.

Ismeretes, mennyire erős volt Bethlen Gábornak az a törekvése, hogy Erdélyt európai jelentőségűvé emelje.² Erdély az ő uralkodása alatt nagyhatalommá lett. Angyal Dávid, újabban Szekfű Gyula kutatásaiból élesebben ki-
világlik, amit általánosságban tudtunk, hogy Bethlen Gábor a hatalmas poli-
tikai elmék közül való s hogy korának sok kitűnő szellemével érintkezett.

Bois-Robert költeménye újabb bizonyossága e népszerűségnek. Magyar
nevén *Gabornak* említi (s nem franciásan *Gabrielnek*). Úgy utal rá, mint
nagyjelentőségű politikai erőre, mint akinek magasra szárnyaló törekvése mö-
gött a maga mezei kedvtelése szerény időtöltésül húzódik meg. Ne feledjük azt
sem, hogy Bois-Robert Richelieu bizalmasa volt, Richelieu politikája pedig
egy lényeges mozzanatban találkozott a Bethlen Gáboréval: a Habsburgok
letörésében. Valószínű, hogy Bois-Robert-et a bíboros világosította fel Bethlen
Gábor politikai fontosságáról.

Érdekes, hogy nevén csak az erdélyi fejedelmet nevezi meg, a másik ket-
tőt nem; az egyik, a *Palatin*: V. Frigyes, a pfalzi választófejedelem, a szeren-
csétlen „téli király“ (szül. 1596-ban, megh. 1632-ben), a másik, a *roi*
d'Espagne: III. Fülöp (sz. 1578-ban, megh. 1621-ben). Hogy a latin császár-
ság jogaira törekedtek, bizonyára *poetica licentia*, de még mint ilyen is jelen-
tős. Bois-Robert Bethlen Gábor nagy tekintélyét igazolja vele. Ez a mozza-
nat egy idilli, csendes életet éppen nem egyéni módon és szárnyas lendülettel
dícsérő költemény sodrába kerül, de bizonyára nem csorbítja a francia óda
magyar szempontból való tárgyi jelentőségét.³

Elek Oszkár.

Egy lappangó Argenis-kézirat.

Barclay János *Argenis* c. politikai regényének két magyar fordítása jelent
meg 1792-ben. Boér Sándor *Barkláj Argenise* (Kolozsvár, 1792) címmel kivona-
tosan dolgozta át a regényt, Fejér Antal hűségre törekedve fordította le
három jókora kötetben. Fejér fordítását özvegye adta ki *Barklájus János*
Argenis (Eger, 1792) címmel. A fordításokat Beöthy Zsolt (A magyar szép-
próza elbeszélés. Bpest, 1887. II. 156—160. l.) méltatja.

Úgy látszik, volt az *Argenis*nek még egy harmadik, kéziratban maradt
fordítása is. Szintén teljes fordítás, mint Fejéré.

Jedlicska Pál (Kiskárpáti emlékek Vöröskőtől—Szomolányig. Bpest,
1882. 214 l.) Mikovényi Mór, egykori szomolányi plébánosnak 1500 kötetre ter-
jedő, gazdag magánkönyvtárát ismertette, szól egy Argenis-kéziratról. Érde-
mes a kéziraatra vonatkozó részt teljes egészében ideiktatni: „Névszerint leg-

² Bethlen Gábor sz. 1580-ban, megh. 1629-ben.

³ Azt, hogy az idegen irodalnak egy-egy rejtett utalása mennyire érdekes
magyar nemzeti szempontból, igazolja egy másik elfeledett francia költőnek,
Jean-François de Saint-Lambert-nek (1716—1803), a *Saisons* írójának, *Sur la*
paix de 1718. c. verse is. Örül, hogy vége a háborúnak:

Nous replions nos étendards
Et pour les plaines de Hongrie
Louis fait partir ses houssards.

Ő Philist akarja legyőzni, csak a maga győzelmét megénekelni. (*Poëtes fran-
çais*, 15. kötet, 255. l.)

először kell megemlítenünk *Poliarkus, Meleander és Argenis történetét*, mely a címlap versében lévő chronosticon szerint, 1773. évből való, s magyar nyelven írt kézirat, mely sajtó alá készült. E kézirat mind az öt könyvet tartalmazza, s négy kötetből áll. A nyelvezet gördülékeny magyarsággal ékeskedik. Méltó arra, hogy egy közkönyvtárban őriztessék s ekkép az enyészet veszélyétől megmentessék.“

A kézirat 1773-ból való. Címe: *Poliarkus, Meleander és Argenis története*. Barclay regényének hőse Argenis, Poliarkus, Meleander meg Likogenes pedig szereplő személyek a regényben. Poliarkus és Likogenes, Meleander alattvalója, vetekednek Argenis kezéért. Kétségtelen, hogy a kézirat Barclay *Argenis*-ének fordítása. A cím után ítélve, önálló fordítás lehet. Ezt tekinthetjük tehát *Argenis* legelső magyar fordításának.

A Mikóvényi könyvtárába jutott régi magyar könyvek eredetileg a XVIII. század második felében élt Ivachnofalvai Rády Elek birtokában voltak. Lehet, hogy a szóbanforgó kézirat is Rády hagyatékából került Mikóvényihez. A Rády-család 1718-ban szerzett birtokot Szomolányban s 1822-ig lakott ott.

Mikóvényi Mór mint pozsonyi kanonok halt meg 1899 február 1-én. Pozsonyban valószínűleg még nyomára lehetne akadni a kéziratos *Argenis*-fordításnak. Érdemes volna felkutatni.

Timár Kálmán.

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

Benedek Elek.

Augusztus tizenhetedikén az udvarhelymegyei Kisbaconban meghalt az utolsó félszázad magyar ifjúságának legkedvesebb mesemondója, Benedek Elek. A magyar sors, amely elvette tőle hazáját, abban kedvezett neki, hogy teljesítette szülei sírján megörökített kívánságát:

„Ha majd kihull a toll reszkető kezemből,
E két öreg ember mellé temessetek.“

Benedek Elek hív olvasói, nem a mai gyerekek, hanem a régiek, a ma már életük derekán járók, három kedves ismerősüket tudják most abban a lankás temetőben: az öreg Huszár nagyapót, a búsbeteg tejű nannyt és a mindig nekik mesélő Elek apót. És ezek a régi gyerekek szomorú szívvel gondolnak szívük nemesítőjére, a mesemondóra, és ha nem lehettek ott a behantolás gyászánál, a reá való emlékezés virágát teszik friss sírjára. Ilyen virág ez az én írásom is.

A magyar léleknek sajátos típusa volt Benedek Elek. Abból a régi hajtásból való, aki még mindennél többre tartja hazáját, szülőtte földjét, nemzetét és családját. Akinek egész életprogramja egy úton maradt, egy cél felé haladt, a felé a cél felé, amelyet székely őseitől örökölt. Ezt a célt az érintetlen fajszeretet tűzte elébük. Ősei karddal, majd az ekeszarvval, ő a tollával szolgálta hazáját. Egész irodalmi munkássága ez: lelkes szolgálat a hazának. De ebben a szolgálatban csak egy érzés vezette: a szeretet. És ennek a szeretetnek alig volt határa: rásugárzott ez az emberre, lett légyen az magyar, szász vagy tót, imádta légyen Istenét dómban vagy zsinagógában; és beragyogta az Isten-teremtette állat- és növényvilágot, ahogy valamikor az ősidőben símogathatta a primitív ember a lábához menekülő állatokat.

Benedek Elek szeméből a szív tekintett a világba, szeré-

tettel, száналommal, mindenkin segíteni igyekvő áldozatossággal. Nem láthat örömet, hogy a maga legnagyobb bajáról is meg ne feledkezne; és nem láthat szomorúságot, hogy szemét a könny el ne lepje. A szíve néz és a szíve ítél. Nincs emberi gonoszság, amelynek láttán a harag elnyomhatná a szánálmat; nincs bűn, amelynek elkövetőjében a jószándékot is kétségbe tudná vonni. Pedig a sors őt sem kímélte meg a keserű tapasztalattól: érezte a városi gyerek idegenkedésének súlyát a falusítól a kollégiumban, de emlékezésében nem a keserűség, hanem az idegenkedésen aratott győzelem öröme maradt meg. Érezte a gond nehéz kezét pályája kezdetén, de csak áldani tudja érte Isten intező akaratát. Meg kellett ismernie a székely választók önzését, de nem őket vádolja, hanem a rendszert, amely erre nevelte őket. Legkeserűbb napjai a kommün örületére esnek, amikor írói pályájának legbecsesebb törekvését kacagták ki, de még ezeken a nagysörényű ifjakon is csak sajnálkozni tud. Tisztaesillogású szeméből csak melegség áradt; hideg közöny nem volt egy percig sem benne. És ha az egész világot ezzel a szeretettel tudta csak nézni, mennyire át kellett tüzesednie szívének, ha a magyarságról, az ezeréves multról mesélt; mennyire meg kellett lágyulnia, ha családjának, a székelységnek mondáit szövögette; hogy át kellett izzania, ha a neki legkedvesebbekről, a kisbaconi ház öregjeiről szólt. Nem lehet róla jobb, találóbbs jellemzést mondani, mint azt, hogy a régi magyar családnak írója volt.

Székely volt és papnak nevelték: ez a két mozzanat határozza meg írói pályáját. A székelység legérintetlenebb földjéről szakadt ki, onnan, ahol az ember, a fa, az állat, a föld mesével és mondával van tele, ahol a képzelet naív ragyogása színt és hangot, tárgyat és nevet a valóság sarából mindig a mese napsütésébe emel; ahol a falut hegykoszorú őrzi meg a nagyvilág kételkedésétől, gögös skepszisétől; ahol a legparányibb gyerek is a mese teremtményeinek testvéreként él. És olyan családnak a sarja, amely mindig a maga kezével szerezte meg a kenyeret, amely megszokta a munka megbecsülését, amely sohasem „csak magának“ dolgozott, hanem testvérül látta a szerencsétlent is. Van-e a világirodalomban olyan szeretettel festegetett apa és anya, mint amilyenül Benedek írásából nagyapó és nanyó formálódik élénk? Az ember önkéntelenül átérzi azt a meghatódást, amellyel Bándi Miklós asszonya lép-

hette át az öreg Bándiék galambdúcos kapuját és borult az öreg ember és öreg asszony vállára. Hányszor látjuk ezt a galambdúcos portát, járjuk meg a gyümölcsösökert, simogatjuk a hazatérő tehenet, becézgetjük a fehérszalagos tyúkot és hányszor feledkezünk bele a két öreg beszélgetésébe, amint csendes szeretet szaván vigasztalgatják egymást! Igaza van írónknak: „Az ő házuk a szeretet iskolája.“

A szeretet iskolája Benedek Elek írói munkássága is. Ez a fiatal székegyetemi hallgató talán már legelső írásában sem keres úgynevezett irodalmi babérokat; nevelni akar csupán. Milyen könnyen onthatta volna a korszerű novellákat és regényeket, amelyeknek megírásához nem kell más, csak egy kis írói készség és egy csomó divatos írás olvasása, amelyekben a sablon mozgatja a cselekmény egész gépezetét! De a lelke nem engedi. Mert a környezet idefönn Budapesten mindenre alkalmasabb volt, mint az egyéni jelleg kifejlesztésére. Rákosi Jenő varázsa sokkal erősebb volt, semhogy a fiatal írónak kedvező légkör lett volna. Az érvényesülni akaró fiatalok társasága is inkább a többtermelés kétes dicsőségére, mint a rejtőző érték kifejlesztésére biztatott. Nem is láthatott maga előtt olyan zsánerű író, mint amilyennek ő készült. A magyar elbeszélő irodalom hagyományai a művészi kiforrálásra serkentették. És Benedek megmarad a mellett a célkitűzése mellett, hogy tanítani, nevelni fog. Pedig már él az a „művészi feifogás“, amely a tendenciát kirekeszti az irodalom művészetéből. A közönség ízlése is eléggé megromlott ahhoz, hogy az emberi értéket többre tarthassa a könnyelműség tréfásan-komolyan dicsőített lovagjainál. A szalmaözvegy alakjának sablonja egyre kevésbé rejtett biztatássá válik a becsületes házaselet kikacagására. Hiszen mennyi tréfa, mennyi ötlet fakad körülötte! Benedek Elekre jellemző, hogy az ő szalmaözvegyei minden kínálkozó kaland ellenére megmaradnak a család rabjainak. Eltagadhatatlan, sok komikus vonással indul az „Egy szalmaözvegy levelei“-nek férfiportréja; maga a túlságos őszinteség is, amellyel beszámol feleségének, komikus célzatú. Nyilvánvaló, hogy Benedek voltaképpen a sablonból akart komikus regénykét faragni, — de nem volt lelke reá. Ügyetlensége, az otthon egyre bonyolódó helyzetei megnevetetnek, de az olvasó érzi, hogy azért maga az író mégis csak ezt a komikus szerepet vállalná, ha maga is a szalmaözvegy

körülményei közé jutna. Ott, ahol a gyermek betegségének ijedelme szakad a hősre, elárulja, hogy az író inkább a szalmaözvegység divatjától akar óvni, mint pusztán megnevettetni. Önmagára nézve semmi problémát sem lát a szalmaözvegységben; önmagára nézve semmi széppel szemben veszedelmet nem fél, hiszen az ő családi élete más, mint az átlagemberé, azután meg ott van a gyermek, akinek a képe minden kísértést elűz, — ahogy később Bán Dénes története is igazolja.

Az ember és az írás annyira egy Benedeknél, hogy meg kell állanom e ponton, meg kell mondanom, milyen is az ő családi élete. Nem egyszer, jóformán minden nagyobb írásában emlegeti, hogy az a család, amely a munkában és gondban forrott össze, örökre összeforrott. Néha szinte sajnálkozva tekint a gazdag családok portájára, ahol nincs közös lemondás, nincs közös tervezgetés, közös nélkülözés, öröm, ahol a gondatlanság természetszerűen viszi balútra az unatkozó asszonyt és a lemondó, együttszenvedő, együttervező feleség nélkül a férjet. A másik, ami írásaiból kihangzik, a szülő öröme gyermekei felett. Nincs magyar író, aki annyiszor és mégis oly kiapadhatatlanul tudott volna írni gyermekeiről, mint Benedek. Egész családját ismerjük, anélkül, hogy valaha is láttuk volna. Van-e Kölesey Kálmán óta magyar fiú, aki olyan nemes testamentumot kapott, mint Marci: a becsületességnek, az emberszeretetnek, áldozatosságnak a testamentumát. Van-e igazabb tanítás, mint a „Testamentum“ tanítása: „Lehet belőled nagy ember, de szív nélkül, szeretet nélkül igazán naggyá nem leszel!“ De be is mutatja a kis pesti diákot, a baconi nagyapó kedvencét, apróságok játékos foszlányai között. Megismerjük Jánost, hogy a józan magyar apának tanácsait halljuk az iparospálya megbecsüléséről. Megismerjük Aranyvirágot, a legtöbbször megénekeltet, ...és nem tagadom, az az egy irigyletessé tette gyerekszemem előtt a Benedek-gyerekeket, hogy Elek apó nekik meséli el összes meséit.

Benedek Elek elsősorban nevelni akar; az írásművészet nála csak lépesvessző a lelkek megnyerésére. Úgy szokta meg gyermekkorának meséiből, hogy azok mindig valami okulást nyújtottak. Talán azt is észrevette, hogy a népi mesélő a hallgatóság lelkéhez formálja a mesét, és arra törekszik, hogy éppen alkalmas tanítás csöppenjen belőle. Hogy ez mennyire tudatos eljárás Benedek Eleknél, azt legismertebb regénye, a

„Huszár Anna“ mutatja. Önéletrajzában elmondja Benkő Ádám igaz történetét. A Benkő- és Huszár-család között nem volt nagyobb ellentét, Anikó apját is inkább csak az aggasztotta, hogy a Benkők portáján pusztul az asszony, mint a régi emlékek. De Ádám a legációban beleszeretett egy úri leányba; „az a lány úgy tett, mintha ő is szerelmes volna belé, bolondította, aztán szeme közé kacagott Ádámnak, amikor búcsúzni ment hozzá“. — Ez, nem több a regény magja. A legáció után a fiú nem találja helyét, katonának állott, majd a búcsúztató vacsora után a kollégiumban szívenlőtte magát.

Kétségtelen, hogy ennyi is elégséges egy székely diák regényének végiggondolásához. Benedek azonban nem így mondja el a regény fonalán a történetet. Elsősorban elmélyíti a két család között lévő ellentétet. Az a történet, amit az öreg Huszár ajkára ad, és az a könnyenbékülés, amit a kisbaconiak megbecsülése gyorsított, egyszeriben egyénivé teszi a falusi Romeók és Juliák sablonos, de itt balladai párhuzamossággal újjászínezett háborúságát. Nehezebb megérteni a másik változtatást. Ádám a regényben a kollégium egyik tanárának leányát szereti meg; hiába hirdeti szerzőnk, hogy igazi úri lánnyal csak most beszélt először, mert mindössze szegény kálomista papok házánál fordult meg: Gere Ilona egyetlen pillantásának nagyon is gyors az eredménye. A regény valószínűsége itt erős csorbát szenved, annyira erőset, hogy nem is szabad feltennünk az íróról azt, hogy maga is ne érezte volna. Ámde Benedek a valóság gögös leányát, aki felelősségérzete nélkül teszi tönkre egy ifjú boldogságát, nem akarta könyvébe beengedni: az ő úri leánya épp olyan derék, épp olyan sajnálatra méltó, mint maga Anikó. Amaz nem is tudhatta, hogy mi volt könnyelműségének a gyümölcse; ez épp oly ártatlanul idézi fel a végzetes bajt, mint a dalosmadár, amely daloló kedvében a lilomra száll, s az eltörik súlya alatt. Ádám sem annak a betege, hogy az úri leány lenézte, hanem annak, hogy nem tud a két szerelmes között választani, nem tud egyikről sem lemondani. Ehhez a lelki harcához járul falujának, családjának hazahívó szava: az úri leány követné a falusi parókiába is, de hogy vigyen a falujába más papnét, mint akit a falu vár? Azután meg nagyon is röviden zajlik le a valóság története: az író regényt ír, tehát bonyodalmát tovább kell bogoznia. Így esik meg, hogy a regény Benkő

Ádámja otthon, a faluban, egy szívreható prédikáció után válik meg életétől. És hogy a szív semmi nehéz súlyt se vigyen a regény olvasása után magával, Benkő Ádám sírjánál megbékélteti a két leányt. Benedek szíve nem tud haragot tartani: inkább átformálja azt, akire ifjú korának gyűlölettel kellett gondolnia.

Benedek tollából a megbocsátás enyhülete fakad. Katalin sorsának elmesélésében is elvezeti a sors igazságosztó kezét a könnyelmű Kálmán élete fonalához: mert nem szabad azt hagynia az emberek szívében, hogy a bűn és könnyelműség diadalt arathat a földön! Ennek a hitnek a terjesztését érzi feladatának, és büszkén vallja: „Bár palást, az öreg korral felyton növekvő bánatomra, vállamat nem fődé, attól a pillanattól fogva, hogy tollamon át beszélheték az én népemhez, mind e mai pillanatig (1920-ban írja ezt) magamat papnak érzém.”

Ez adja a magyarázatát annak, hogy művészi igényű regényt nem hagyott maga után. Minden írásában a tanítás a fontos, nemcsak a tanulság, hanem a sorok között megfelelő alkalmakkor elhelyezett figyelmeztetés is. Itt van a „Katalin”: egy dzsentrí család története. Hősnője annak az óhajtott típusnak példája, aki a változott viszonyok között is megtalálja helyét. Akaratereje, józansága szinte hihetetlen, de messze kiált belőle a tanítás: a mai ember csak a saját munkája értékével szerezhet magának helyet a társadalomban. Ez a tanulság a meséből folyik, és oly kedves egyszerűséggel, hogy a mese élvezését egy cseppet sem zavarja. De van benne más társadalmi probléma is, a zsidóság recepciója; és ennek elfogadtatásához nem tartja elégnek magát a mesét, annak ügyesen idealizált zsidó szereplőjét, Weisz urat, hanem egy beszélgetésben ki is fejti a maga felfogását.

Még gyakoribb ez elbeszéléseiben, elmékedéseiben, ahol nemegyszer vissza is tér egy-egy regényalakja történetére. Két eset maradt meg az emlékezetemben: az egyik Benkő Ádám sorsának feldolgozásához fűződik. A „Csöndes órák” során írja, hogy egyik olvasónője kérdőre vonta Ádám öngyilkossága miatt. Írónk így felel: „Ha Ádám nem adja készen kezembe a példát, akkor is a világ elé állítom az ő tanúságtételét: a becsület erősebb a szerelemnél... Vannak nem e világból való ifjak és leányok, s ha nem volnának, teremteni kellene az

íróknak ezeket a „nem e világból való“ alakokat. Ezek nélkül a nem e világból való emberek nélkül kiveszne e föld színéről a — poézis, a melegség, búzaérlelő gépszörnyeteg volna a nap, hideg sártömeg a föld.“ A szív-diktálta idealizálásnak bátor és nyílt vallomása ez.

Talán még érdekesebb a másik eset: első regényének hőse lép itt az író elé, hogy elmondhassa mentségeit és korrigálja az intéző igazság becsülete érdekében elmesélt sorsát. Úgy érzi az ember, ez a Kandó Balázs akkor jelenik meg az író lelke előtt, amikor a regény új kiadásáról van szó. És az íróval ez a meggondolás mondatta: „Nincs az a pénz, hogy másodszor kinyomassam!“ — Mert Benedek még a regény alakjaival szemben is felelősséget érez: a szíve még a költötteket sem tudja keményen megítélni.

Nem sok probléma vetődik fel Benedek írásaiban, csak azok, amik a mindennapi élet során nagyon közletről érintették a szívét. De még ezeknek is egy a tengelyük: a boldogság kérdése. Azé a boldogságé, amely meg tudja érteni a halált, amely megnyugvással tudja köszönteni a nagy kaszást. A megoldást nemes egyszerűséggel adja elénk: aki hasznos munkáját becsületesen elvégezte, boldog nyugodtsággal lép a sírba. Nem a szenvedések nélkül való élet a boldog élet, hanem az, amely után a szív nem érezhet önvádat. A legszemléletesebb példája ennek Uzoni Margit története; nem a valóság emberei élnek benne, néha szinte komikusnak érezzük egy-egy helyzet-elképzelését (mint például a szerelmes apáca kegyeletét), de a főalak szomorú sorsa mögött az emberszeretetnek és lemondásnak olyan nemes dícskoszorúja csillog, hogy megkapja az olvasót. És ez a regény figyelmeztet arra is, hogy ez az idealizáló bemutatás nem árt a mellékalakoknak, aminthogy sikerült portré marad mindig a kolozsvári képző Janka nénije.

A mellékalakok művészi igazságán és a főalakok erkölcsi szépségén kívül még egy mozzanatot kell Benedek írásaiban az irodalmi kritikának kiemelnie: stílusát. Benedek az elbeszélés stíljét a népmesétől tanulta. Írásai akkor művésziek igazán, ha ettől a népmesei hangtól nem távolodik el. Ez adja meg kedves egyszerűségét, keresetlenségét, de melegségét is. Sajátos előadóművészetté a népmesének két stílsajátosságát tette: parallelizmusát és balladás lüktetését. Az előbbi a leggyakoribb. épp azért bő a változatossága is. Az egyszerű mon-

dat vagy ellentétes párhoz jut, vagy némi változtatással való ritmikus ismétléshez.

Íme egy példa a „Huszár Anná“-ból: Eddig csak legfőbb meg-meg-villant fejében néha: nem lehetetlen, hogy ez a leányka még az enyém lesz. Poétás lelkét néha tán megragadta egy szép, tetszetős gondolat is: ő lesz az, aki újra összeköti a két családot, megszünteti a százesztendő haragot, gyűlölködést. Mint papnak, amúgy is kötelessége a szeretet munkája. Nemcsak hirdetni fogja, de gyakorolja is, majd, példát ad híveinek, s legfőképpen saját véreinek...

Ez a stílus a mesemondó lassú haladására emlékeztet, kényelmes, de egyszersmind hangulatos beszédjére. Ez adja meg Benedek írásainak mesejellegét, ami különösen kisebb elbeszéléseiben nagy varázs, mert alakjait is mesealakokká, bonyodalmait is mesebonyodalmakká színezi. Ritkább a másik, a balladás hang. Csak ott használja, ahol a népi lélek nagy megindultságának kifejezésére van szükség. De éppen erre nagyon alkalmas is ez a stílus, és ezért olyan hatásos Benedek írásaiban.

Íme egy példa ugyancsak a „Huszár Anná“-ból:

— Meghalt Bedő Ádám! — fut a falun végig.

Összefut a falu, mint mikor tűz üt ki. Mind elveszti fejét, férfi és fehérlép.

- Hiszen beteg sem vót!
- Talán megsem is hót!
- Nem volt ellensége.
- Mindenki szerette.
- Meg nem mérgezhették...
- El nem emészthették...
- Útés nincs a testén...
- Csak egy folt sincs rajta...
- Rossz kedvvel indult el!
- Jó kedvvel jött vissza!
- A halálról beszélt!
- Talán megérezte!
- Jaj, jaj, megérezte!
- Ó, jószágos Isten!...

Ez a két népi ritmus teszi egyénivé a szavát, teszi művészié az előadását. Ilyenkor igazán úgy érezzük, mintha a székel mesemondó beszélne az ő ajkával.

Tudjuk, hogy beszélt is. Regényes írásainak nagy része már rég feledésbe fog merülni, amikor meséit még mindig olvasni fogja gyermek és felnőtt. Talán az a legnagyobb érdeme, hogy a magyarsággal megismertette a magyarság

mese- és mondakinesét. Mint minden népi mesefának, neki is megvan a maga mesestílusa. Ha összevetjük a gyűjteményeiben lévő meséket az eredeti közlésekkel, ezt az egystílusúságot látjuk meg legelőbb. Az eredeti mesének egy-egy utalását kikerekíti, a szövését felfrissíti, éppúgy, mint a nép közt élő igazi paraszti mesélő. A megszólalásokban sok az ismétlődés; a kifejezésekben erős a népi íz; néha szinte keresettnek érzi az ember a népies formálgatást, de sohasem hamisnak. Ezer példával lehetne ezt igazolnom, és bizonyítanom azt is, hogy mennyivel üdőbbek ezek a mesék az utána felburjánzó „nép-mesék” irodalmiaskodásánál, de csak egy, találmra vett példánál maradok.

Erdélyi így beszélteti egy helyt a táltost: „Menj be, édes gazdám, király atyádhoz, most igen fáj a foga, mondd meg, hogy a háromfejű táltos paripa által üzenté a füvek királya, hogy foga fájása addig meg nem áll, míg téged a sárkányok ellen hadakozni nem bocsát, azt is mondd meg, hogy ha te elmegy, úgy sárkány egy se marad e világon, de ha el nem mégy, két nagy fia a sárkányok gyomrában rothad el. Mondd meg, hogy én azzal biztatlak, hogy te a sárkányokkal mindazon legényeket kiokádtatod, akiket csak azok elnyeltek, s országá a sárkányok hasában megerősödött legények által oly hatalmas lesz, hogy azt míg e világ, soha semmiféle nemzet meg nem győzheti.”

Benedeknél ez így formálódott: „Ne sírj, kicsi gazdám, menj be csak az édes apádhoz, most éppen erősen megfájdult a foga, s mondjad neki: azt üzeni énáltalam a füvek királya, hogy addig soha meg nem gyógyul a foga, míg téged a sárkányokra nem ereszt. Azt is megmondhatod az édes apádnak, egyet se busuljon, mert te bizonyosan megölöd mind a három sárkányt, s akkor az a három sárkány mind kiokádja a legényeket, akik a gyomrukban elevenen el vannak temetve, s lesz megint az édes apádnak katonája elég.”

Benedeknél a beszéd egyszerűbb; nemcsak maibb, de tagoltabb és érthetőbb is. A mese menete frissebb, és a hang mégis megmarad az ősi naivitásban. Rengeteg az a mese, amit feldolgozott; a lejegyzett gyűjteményeknek jóformán minden érdekesebb meséje újra éled az ő kötetekben. De nem hiába, hogy népköltési gyűjteménnyel a zsebében köszöntött be Budapestre, maga is sokat gyűjtött, és a meglévők analógiájára sokat költött. Ámde ezeknek motívumai is annyira a népmese közös kincstárból valók, hogy legfeljebb a mai szerkezetük pontos másolatát, nem magát a mesét nélkülözzük a nép ajkának meséi között. Soha a magyar népnek ily gazdag mesefája nem volt, soha forrásból nálunk a mese ily bőven nem csordult. És talán nem is az egyformásító stílus teszi Benedek alkotásaivá ezeket

a meséket, mint inkább az az erkölesi felfogás, amelynek tolmácsai.

Önéletrajzában mondja: „Igaza volt Kiss Józsefnek, vagy valamelyik íródeákjának, aki azt írta rólam, hogy „jövevény“ vagyok. Jövevény, aki azért jött Pestre Székelyországból, hogy meséljen a pesti gyerekeknek s mesemondás közben beléjük plántálja a magyar szót, s talán — a magyar lelket is.“ Úgy érezzük, ha a Csonkaföld magyarsága meg akarja őrizni magában a magyar lelket, gyermekeinek kezébe ma sem tehet mást, mint Benedek Elek meséskönyveit. És ezek a gyerekek majd ugyanoly szeretettel és hálával gondolnak a baconi temető sírdombjára, mint mi, Benedek Elek olvasóinak első nemzedéke.

Alszeghy Zsolt.

BÍRÁLATOK.

Elbeszélő kötetek. 1. *Lakatos László: Angoramacska.* Budapest, 1929. 200 l. Athenaeum kiad. — 2. *Forbáth Sándor: A fekete virág és más elbeszélések.* Budapest, 1929. 126 l. Merkantil-nyomda kiad. — 3. *Schmidt Attila: Telegdi László naplója.* Hely és név nélkül. 186 l. Gloria-kiadás. — 4. *Török Péter: Délibáb a Verhovinán. Regény.* Kisvárdá, 1929. 212. l. A szerző kiadása. -- 5. *Timár József: A roskadozó omnibusz. Regény.* Budapest, 1929. 202 l. — 6. *Toronyi István: Harcos élet.* Elbeszélések. Pécs, 1929. 182 l.

1. Lakatos László sokoldalú ember: író, ujságíró, szerkesztő, fordító, regény- és színműíró. Stílusa ebben a regényében kissé modoros. Ilyenféle ismétléseiben, mint: az ég lila volt, Anita válla is lila volt és fájt, az ég nem fájt (105 l.) — cleinte az udvarias olvasó hajlandó valami gondolatritmus-félét felfedezni, de mikor aztán ünos-untalan használja a szerző, akkor inkább a gondolathiány ritmusaként hat. Maga a regény cinikus, hiszterikus és olvasóját is idegessé teszi. Az elkényeztetett modern gazdag asszony szeszélyei, felületességei, hűtlenségei visszataszító beállításban. Méltó párja az üresfejű dandy, aki kerítőnő segítségével vásárolja meg az ú. n. jobb társaságbeli nők szerelmét. Az autóvezetés helyett állandóan *soffíroz*nak ebben a regényben, a német képzővel ellátott francia szót magyarul ragozva!

2. Forbáth Sándor, a hangulatos versek poétája, itt elbeszélésekkel próbálkozik meg. Stílusán látszik a kiforrott költő, de elbeszélései kissé laposak. A magyar vidéki városok elkeserítően egyhangú életét több-kevesebb sikerrel rajzolja. Stílusa ellen csak egy-két kifogásunk van. Pl. néhány nap előtt (34 l.), helyesen: néhány nappal ezelőtt. Magduskának friss szín izomzata (38. l.). Nota bene: ez a jelenet nem a műasztalon játszódik, hanem ártatlan találkozás a lépcsőházban!

3. Telegdi László naplójához Schmidt Attila ír bevezetést, de mikor átadja a szót a Hunyadi János korában élő szereplőnek, nem tudja az olvasóval elhitetni, hogy ez éppen olyan stílusban írjon, mint a ma élő szerző. Ezenkívül még nyolc történeti tárgyú elbeszélés alkotja ezt a szépiállítási kötetet. A novellákban közismert történeti események váltakoznak kevésbé ismertekkel. Utóbbiakhoz tartozik például Kenderessy prépostjelölt aljassága (130. l.), aki Radácsy váradi püspök (135. l.) segítségével hamisított levelekkel Eger hős kapitányát, Dobó Istvánt, Miksa császár börtönébe juttatja. Az elbeszélésekben bántó, hogy a szerző egyik történeti korszakból a másikba ugrik, anélkül, hogy ezt legalább pontokkal, vagy a bekezdések közt csillaggal jelölné. Schmidt Attila érdekes elbeszélő és kifogástalan stilisztá.

4. Török Péter jól választotta meg irredenta regényének címét. Igazi délibáb. Legfeljebb álmunkban láthatunk olyan tökéletes embert, mint a Ver-

hovinába szakadt magyar pap, ki krisztusi türelemmel segít elienségeinek, kínozóinak baján. Kevesebb több volna, mondja a német. Inkább hinnénk a szerzőnek, ha hősebe egy kis hibát, ellenlábasaiba pedig itt-ott egy kevés erényt is vegyítene.

5. Timár József regénye rokonszenves. A községi jegyzők közül sokan visszaéltek a háborúban kiváltságos helyzetükkel, de nagyobb részük mégis megmaradt a kötelességteljesítés útján. Ezeket aztán ártatlanul érte a háború után a nép dühe. Ez utóbbi derék tisztviselőknek szolgáltat elégtételt Timár regénye. Sajnálattal láthatjuk belőle, milyen hálátlan dolog önzetlenül foglalkozni a műveletlen néppel és hogy mennyi kulturális munkára van itt még szükség! Kissé falusias kifejezés, hogy a jegyző a birkahúst falta (18. l.). Tájszók: zuppolta (27. l.), eldődörögtek az öreg úrral (73. l.). Egy nyelvtani hibája többször előfordul: Hozza vele e helyett: hozza magával (10. l.), meghívták velők, e helyett: meghívták magukkal (83. l.), kocsit küldök érte, e helyett: kocsit küldök önért, vagy magáért (148. l.) és végül: aggódunk miatta, helyesen: önért, vagy magáért (154. l.).

6. Toronyi István elbeszélései Szombathely-környéki históriák. Különbözőbb lelki bonyodalmak nélkül egyszerűségükkel is hatnak. Tájszavak: tohonyán ülnék (6. l.), a gyagya öregek (33. l.), íperedő leány (59. r.), dilinó (78. l.). Sz.

Pekár Gyula: A tízezer mérföldes sárkány. Történeti regény. Budapest, 1929. 320 l. Singer és Wolfner r. t. kiad.

A kínai fal a mai hadi eszközöknek nem jelent akadályt, de mikor Kr. e. 200 körül a betörő hunok ellen a kínaiak a híres Nagy Falat építették, a világ e legnagyobb építészeti emléke, mely ma, 2150 év múlva is javarészt érintetlenül, épen áll, az akkori hódítókkal szemben megvédte az országot. Arányaival a mai szemlélőt is elkápráztatja. Mai mértékrendszerünk mellett a kínai 10.000 li mérföld 5760 kilométert tesz ki: ennyi a Sárga-tengertől a sárga Góbi sivatagig húzódó Nagy Fal hossza; 25.000 bástyája és 15.000 különálló őrtornya van. Ezt az építészeti csodát a sárga ezerévek legnagyobb és legszörnyűbb császára, Csin-Shi-Wang-Ti a hunoktól való rettegésében rövid tizenegy év alatt emeltette minden emberi fogalmat meghaladó tömegszenvadások árán. Kínának úgyszólván egész férfinépségét a Falra hajtotta, másfél-millió rab dolgozott állandóan e Falon s az ellankadó munkásokat (szám szerint egy milliót) elevenen beléje temették. A Fal megtette kötelességét, mert a hun utód Dsingisz khán csak másfél évezred múlva tudott az általa áttört Fal részén át újból Kínába betörni.

A Nagy Fal építése méltó háttérül szolgál a nagy sárga császár és a hunok Tanhu-ja, a félelmes Bahator, vagyis Bátor főkhán küzdelmének. Ezt a megkapó nagy drámát illesztette be Pekár Gyula költői sejtése a regény cselekményének tengelyévé, anélkül azonban, hogy a történeti valóság szigorú kereteit átlépné. Bahatornak más ellensége is van: saját öccse, Levente, kivel ketten harcolnak a hatalomért és talán még inkább Csilla szerelméért.

Történelmi, földrajzi, nyelvészeti szaktudással párosul ebben a munkában a költő hatalmas elképzelő ereje. Rengeteg embertömeget szerepeltet s még sem fárasztja el az olvasót, hanem érdeklődését mindig ébren tudja tartani. Sz.

Boross Sándor: Vár engemet a föld. Költemények. Budapest, 1929. 120 l. Singer és Wolfner r. t. kiad.

Boross Sándor 1891 március 7-én született Szárazberekén (Szatmár megye). A debreceni kollégiumban a ref. tanítóképző elvégzése után néhány évig tanítóskodott Nagypaládon, szülőfaluja szomszédságában. A mozgósítástól kezdve, a világháború végéig az orosz határon és Szibériában, Krasznojarszkban volt, mint tiszt. Szibériában odaveszett két kötetnyi fiatal tüztől lobogó verse. Ezekből csak néhányat hozott haza fejében. Kiadta Tánc c. kötetében. A forradalom telén és a rákövetkező tavasszal hosszas betegségben feküdt szülőfalujában. Idealizmusa roppant csalódásokat szenvedett a háborúban és főként a forradalmakkal, de életereje felülkerekedett. Akkor írta otthon a Tánc kötetének szilaj, magyaros, férfias, táncos verseit. Ezeket 1920 március 9-én vékony hártypapírra leírva, egy nagy pogácsába sütötte bele s elindult vele gyalog Pestre, a visszavonuló román katonaság között. Pesten volt már pár hete idegenül, pénztelenül, lakás és minden egyéb nélkül, mikor egy falujabeli nyolcadik gimnazista felvitte verseit Rákosi Jenőhöz. Rákosi felhívatta Boross, lelkesítette a további munkára, de kiadóhoz nem tudta segíteni. Erre Boross többek tanácsára elvitte versfüzetét Herczeg Ferenchez. Ajánlatára a Singer és Wolfner cég elvállalta a kiadást. Az Új Idők 1920 június 10-i számában Herczeg, Csathó és Lyka fogalmazásában kedves cikk jelent meg Boross Sándor címmel. Utána hat mutatványvers, Rákosi Jenő a Budapesti Hírlap tárcájában azt írta, hogy őseredeti tehetség, aki elszakadt a régiektől, nem kötötte magát az újakhoz, de belekapcsolódott a magyar népdal hangnemébe. Juhász Gyula a Szegedi Napló-ban azt emelte ki, hogy ez volt az első merész, magyaros hang a nyugatos iránnyal szemben. A magyar népdal formáit mély tartalommal megtöltő költemények voltak ezek a szilaj táncversek. De jöttek a támadások is. Az Irodalomtörténetben Gyöngyösi László keményen megbíráta.

Közben Jászai Mari, Csathó Kálmánné Aczél Ilona, Bajor Gizi és mások szavalták verseit. Plakátokon, katonák kimaradási engedélylapján, röpcédulákon, levelezőlapokon terjesztették. Világtörténelem és Másodszor Mohács c. versei az olvasókönyvekben szerepelnek évek óta.

1924 karácsonyára jelent meg az Árvaság c. kötet. Dobosi Pécsi Mária az Új Időkben, Bodor Aladár a Magyarság-ban, Vajthó László a Napkeletben, Szöllősi Zsigmond az Ujság-ban méltatta. Herczeg Ferenc az Új Idők jubileuma alkalmából a lap 1925 pünkösti számában írta, hogy költőink közül mély tisztelettel és nagy szeretettel kell kiemelnünk az őstehetségű Boross Sándort.

Ervényesülhetett volna már eddig is, de megelégszik azzal, hogy szegény, nagyon szegény és nem egészen ismert költő. Világosan látja, hogy Európának nincs semmiféle világnézete. A magyar nemzet hivatott arra, hogy világnézetet adjon Európának, mert ez az egyedüli lélek-nemzet. A magyar verekedő, sírvavigadó, szalmalángú, vergődő Pató Pál. Hogy miért ilyen, ez a kérdés gyötri a költőt kiskora óta. Szent meggyőződése, hogy ez a keleti faj fog még magának megfelelő új világot teremteni a semmiből. Nem ismeri a csüggedést. Megrendíthetetlen optimista világnézete kibékítette az étellel. A megváltoztathatatlannal harmóniában él, de a megváltoztathatókkal gazdasági, társadalmi és kulturális tekintetben elégedetlen. Soha pillanatig sem

írt napi sikerért. Életével a magyar lelket akarja megélni, próbára téve, hogy mit bír el ez a lélek. Nehéz anyagi helyzetében is csak próbát lát. Nagyonalú, nagyháttérű írásainak lényege: életerős és a magyar léleknek egyedül megfelelő világképet akar adni, melyben erő, egészség, törhetetlen élethit és elsősorban magyar érzés tükröződik.

Szabó István Andor.

Kelet, Észak, Dél. Arcképek és vázlatok a kisebbségi magyar irodalomból. Többek közreműködésével szerkesztette Szondy György. Tíz mű-melléklettel. Budapest—Debrecen, 1928. 140 l.

A könyv, melynek az irredenta szobrok felirataira emlékeztető címe a legnemesebb irredenta tartalmat jelzi, az anyaországtól elszakított részek élő költőit és íróit veszi számba és sorozza a magyar irodalmi közösségbe. Cikkei eredetileg a Debreceni Szemle 1927—28. évi számaiban jelentek meg, így az egészen meglátszanak azon fogyatkozások, melyek ezen szerkesztésmóddal szinte szükségszerűen velejárnak. Így a szigorúbb rendszer hiánya, az aránytalanság, a szempontok többsége, az ismétlés. Mindazonáltal a könyv, úgy amint van, hiányt pótol; szerkesztője jogos önérzettel mondja: „Ilyen terjedelmű és kiállítású összefoglalásban még egyetlen mű sem mutatta be a körülöttünk tíz év óta fölvirágozott magyar irodalom reprezentánsait.” Erkölcsi hatása is kétségtelen. A biztató jelenségek láttára magyar önérzetünk emelkedik, hitünk erősödik.

Az elszakított részek között leggazdagabb s legértékesebb Erdély irodalma. Ez természetes is. Ott él legnagyobb tömegben a magyarság, ott van a legtöbb magyar kultúrintézmény. Azután az erdélyi magyar lélek, melyet századok alakítottak ki, s amelyet az anyországgal való egyesülés sem tudott teljesen asszimilálni, most sem tagadja meg önmagát s elevenen érezteti fajfenntartó erkölcsi erejét. Olyan tehetségeket szült, melyek egyfelől fajunk életerejének beszédes biztosítékai, másfelől egyetemes magyar irodalmi szempontból is kiváló értékek. Főkép a líra és a szépprózái elbeszélés azok a műfajok, melyekben az erdélyi lélek megnyilatkozik. Az első új jelenség, a változott idők kitermelése; az utóbbi már az erdélyi lélek természetében gyökerezik, miről régebbi erdélyi származású regény- és novelláiróink szép száma tanúskodik.

Az erdélyi s egyben az egyetemes magyar líra két legkiválóbb művelőjével, Aprily Lajossal és Reményik Sándorral Szondy György és Alszeghy Zsolt foglalkozik szerető megértéssel s a részletekbe menő finomsággal. Szondy Aprilyról megállapítja, hogy „bár kifejezése és pesszimizmusa révén a modernekkel is rokon, igazi lelki tartalma szerint mégis a régiek gyermeke ő, mai fájdalomunk földjébe plántált sarjadékunk.” Helyét a magyar költők legelsői között jelöli ki. Reményik, Alszeghy ítélete szerint, „annak a léleknek, melyet a közelmúlt tíz esztendő fejlesztett ki bennünk, a legnemesebb, legtisztább hajtása.” Kiemeli finom impresszionizmusát, üde nyelvképletét s formai zártságát.

Tompa László borongós líráját külön cikkben méltatja Gulyás Pál, míg a többi lírikusról Benedek Marcell ad összefoglaló képet.

A széppróza művelői közül irodalmunk nemrég elhunyt patriarkáját, Benedek Eleket Szondy György méltatja. Míg Benedek Elek munkássága már beteljesedés, a többiek többé-kevésbé ígéret is. Pálffy Gyulácsy Irén műveit Zsigmond Ferenc elemzi. Elfogadhatóan rajzolja meg fejlődési irányát s

behatóan foglalkozik nagy feltűnést keltett s kiváló irodalmi sikert aratott történeti regényével, a *Fekete völgyek*ekkel. Makkai Sándor erdélyi ref. püspök szépirói munkásságát Oláh Gábor ismerteti. Az elfogulatlan kritikai szellemmel, mellyel az *Ördögsekért* taglalja, élénk ellentétben áll az a tartalék nélküli dicséret, mellyel Makkai Ady-könyvét, a *Magyar fa sorsát* illeti. Szerintünk Makkai e könyve is erősen kihívja a kritikát. Péterffy László szépen mutatja ki Berde Mária novella- és regényírói munkásságának alap gondolatát; Nánay Béla pedig Szabó Mária műveivel foglalkozik. A novelláírók közül Péterffy László Kovács Dezsőt, mint humoristát, Szondy György Gyallay Domokost, mint népies és ifjúsági író-t ismerteti. Külön cikk méltatja az erdélyi széppróza két ígérétét: Tamási Aront és Nyíró Józsefet. Adja Isten, hogy a várakozás, melyet az erdélyi irodalom hozzájuk fűz, teljesedésbe menjen. Elismerő sorok mutatják be Tabéry Gézát, gróf Bánffy Miklóst és Kós Károlyt, ki rajzoló, műépítő, műtörténész s ráadásul író is egy személyben.

Az elszakított Felvidék jeles lírikusáról, Mécs Lászlóról Bodor Aladár ír a jellemző szemelvényekben bemutatott költészete kapcsán s mint a szó legnemesebb értelmében vett modern költőt állítja az olvasó elé. A szlovenszko-i magyar irodalmat Nánay Béla foglalta össze; ugyancsak az ő tollából való a vajdasági magyar irodalom áttekintése. Mindkét cikkben az író inkább teljességre, mint kritikai kiválasztásra törekedett.

Nagy Sándor.

Halmi Bódog: Molnár Ferenc az író és az ember. Budapest, 1929. 80 l. Szerző kiadása.

Molnár Ferenc írói és emberi arcképe, ahogy a szerző látja. Műve elején elfogulatlanságát hangoztatja, igéri, hogy lenyesegeti a rajongók túlzásait s helyreigazítja az igaztalan ócsárlók tévedéseit. Azonban szerintünk Molnár Ferencnek, mint embernek jellemzésében az egyoldalúságot nem tudta egészen kikerülni. Űgyszólván csak egyes árnyoldalait rajzolja. Mint írónak jellemzésében már helyesen váltogatja a fényt és árnyat. Érdekesen és bátran ír. Van ítélete és ízlése.

Ambár Molnár Ferenc műveit, főképen színműveit, nagyjából a kialakult irodalmi közfelfogás szerint értékeli, mindenütt vannak eredeti megjegyzései, melyek az író műveibe való alapos belemélyedéséről tanúskodnak. Föltétlenül ritkán dicsér s ritkán kárhoztat. Molnár Ferenc írói jellemvonásairól való megfigyelései legtöbbször helytállók, olykor azonban ellenmondást váltanak ki. Így nem sikerült, mert nem sikerülhetett Molnár Ferenc pesti „argot”-jának megvédelmezése; ellenben helyesen írja körül írói világát; sikerülten állítja össze tehetségének örökölt faji vonásait; jól megfigyeli tehetségének korlátait. A könyv mindenesetre nem egy használható vonást ad Molnár Ferenc írói és emberi jellemképehez. Stílusában azonban szóvá kell tennünk feleslegesen használt gyakori idegen szavait, milyenek: voluntör, szűzsé, elán stb., melyeket legtöbbször megfelelő jó magyar szóval helyettesíthetett volna. Ns.

Boross István: Karinthy Frigyes. Mezőtúr, 1929. 131 l.

A szépirodalom terén kétségtelenül igen nagy a túltermelés. Alig lehet elképzelni olyan szenvedélyes olvasót, aki manapság — egyéb teendői mellett — csak a hazai könyvpiac újdonságaival is lépést tudna tartani. Helyeselhető tehát, hogy a lassabban készülő irodalomtörténeti áttekintések mellett mind gyakrabban jelennek meg egy-egy kiválóbb élő íróra vonatkozó összefoglaló

tanulmányok (pl. a Hankiss Jánostól szerkesztett „Kortársaink” c. sorozat füzetei). Így ezek közvetítésével valahogyan legalább számontarthatja az érdeklődő, hogy mit kell, vagy mit érdemes utólag elolvasnia abból, amire annak idején nem volt módja. Az ilyen kis monografiák szerzőitől azonban elvárható, hogy ha már specialistáknak csaptak fel, ne restelljék a fáradságot, nyújtsanak lehetőleg kimerítő és alapos tájékoztatást.

Karinthy igen termékeny, sokoldalú s főképp a műveltebb olvasóktól nem ok nélkül becsült író, csakugyan megérdemelné tehát, hogy végre valaki komolyan számbavegye munkáit. A most megjelent tanulmány igen szerény kísérlet ez irányban. Igaz, hogy ez nem is várható tőle. Célja ugyanis csupán az, hogy felhívja a figyelmet Karinthy némely „ismeretlen” tulajdonságaira, eredetiségeire s a róla szétszórtan megjelent, pár szavas méltatásokat, ismertetéseket egybegyűjtse. Ennek a feladatnak nagyjából megfelelt.

Az olvasó azonban többet vár egy egész könyvnyi tanulmánytól. Például arra is kíváncsi, hogy mily idős lehet most az a kitűnő költő, akinek „soraiból (a 21. l. szerint oly korán) fölismerhetően kicsendül a zseni sokatígérő zenéje”, de erre bizony nem kap feleletet. A versekkel kapcsolatban különben nem egészen világos a helyzet. A második fejezet eleje ugyanis így hangzik: „Ez a szentendrei nyár (t. i. amikor K. 14 éves volt) robbantja ki belőle a lírikus Karinthyt. 2—300 verset ír rövid pár év leforgása alatt, amelyek már formailag is, tartalmilag is figyelemre méltó, komoly alkotások. Egy lappal odább meg az olvasható, hogy „12 esztendő korában egyszerre elnémult lantja, sőt egy évvel utóbb önéletrajzot ír, sajtó alá rendezi költeményeit”. Alig hogy ezt tudomásul vettük, a következő fejezetből kitűnik, hogy Karinthynek „Önálló verskötete nem jelent meg ezideig, hisz az ifjúkori kísérleteket leszámítva, alig van 20—30 számottevő verse”. Ezek eleinte igen fontosaknak látszanak, mert bennük „*fejtette le* (a költő) legegényibb felfogását az élet-ről, önmagáról és a kettő egymáshoz való viszonyáról”. Várakozásunkat azonban igen lehűti a végső megállapítás, mely szerint „sajnálható, hogy Karinthy lírája csak halványan imagóját adja az általa *lefektetett* titkok világának rapszódikus verstörédeikeiben”.

Ha az olvasó e bizonytalan menetű tárgyalás után maga szeretne egy kissé jobban megismerkedni a szóbanforgó költeményekkel, erre nézve semmiféle könyvészeti útbaigazítást nem kap. Pedig jó volna tudni, hogyan is áll hát a dolog, mert a tanulmány azt is elárulja (28. l.), hogy „Karinthy lírikus sajátsága valóban száz százalék erejéig fedi azokat a megállapításokat, melyeket Komlós *lefektetett* a törvény költőiről”. Ez bizonyára így is van, ha a szerző mondja, de az olvasó honnan kerítse elő a költeményeket, melyeknek száma sem határozható meg. Komlós ugyanis *A magyar líra* c. könyvében (Bp. é. n. 127 l.) csak azt írja, hogy Karinthynek „alig két tucat verse van összesen”. Húsz-harminc az annyi, mint „alig két tucat”? Hol itt az igazság?

A prózai művek ismertetése kevesebb ingadozást mutat, sőt az anyag csoportosításában határozott tervszerűség észlelhető. Itt is furcsa azonban, hogy a 40. l. szerint Karinthy „Első kötete: a Budapesti emlék”, holott a 129. l. felsorolása ettől eltérőleg az „Így írtok ti...” c. művet jelöli meg elsőül. Utóbbi műnek 49 lapon való tárgyalása, az előbbi könyvhöz való időrendi viszonyát tekintve, így megint zavarossá válik. A megjelent munkák

jegyzéke különben egyáltalán nem teljes. (Hiányzik belőle: az *Új görbe tükör*, a *Panoráma*, az Emőd Tamással írt *A vándor katona* c. színdarab, az ifjúsági művek stb.), pedig ez is fontos volna oly könyvben, melynek egyik bevallott célja, hogy „zajt kell csapni, minél nagyobbbat... Karinthy körül“ (114. l.). Sőt még azt sem ártott volna fölemlíteni, hogy a széles körben kedvelt írónak mely munkái vannak lefordítva idegen nyelvre. (Amint ez pl. Horváth Jánosnak, meg Zsigmond Ferencnek Herczeg Ferencről szóló tanulmányában látható.) Honnan tudja meg ezt a „nyájás“ olvasó, ha még a tanulmányíró sem tartja érdemesnek fölemlíteni. Reméljük, hogy a kiskönyv új kiadása tökéletesebb felszereléssel igyekszik híveket toborozni az e célból oly dicséretes buzgósággal kiválasztott írónak. *B. Gy.*

Erdélyi Lajos: A régi magyar irodalom történetéhez a nyelvjárások alapján. I. Különnyomat a magyar nyelvi tanulmányok II. kötetéből. Budapest, a Studium bizománya. 1929.

A szerző ebben az értekezésében a *Gyulafehércsári sorok* nyelvéhez és írása helyéhez nyújt adatokat. Kutatásainak eredménye az, hogy a nyelvemléket a Dunántúl, valószínűleg Székesfehérváron írták, onnan került északra, majd keletre, Gyulafehérvárra, ahol felfedezték s ahol jelenleg is őrzik. Ez az értekezés egyik példája a szerző azon törekvésének, hogy kellő történeti érzékkel a ma élő nyelvet és nyelvjárásokat állítsa a nyelv- és irodalomtörténet szolgálatába s így gyűjtsön adatokat régi irodalmunk topográfiájához. *Ns.*

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.

Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Gulyás Pál, Halász László, Pintér Jenő.*)

I. Folyóiratok.

A Toll. — 1929. évf. 19. sz. Zsolt Béla: *Az Ady-ankét vége.* A Toll Ady-ankétje Vészi József cikkével indult és József Attilának hozzászólásával ért véget. E gazdag zűrzavarból nem higgadhatnak le oly egyszerű definíciók, amilyenekkel Császár Elemér vagy Horváth János szokták megszövegezni a költők irodalomtörténeti sírfeliratait. Az Ady-ügy ezzel nem záródott le, de nem is érdek, hogy lezáródjék. A magyar irodalomnak az az érdeke, hogy ami izgalmi anyag még van benne, mind felszínre kerüljön s termékeny vitákat provokáljon. A Toll Ady-ankétje kritikai formában való tisztelgés volt Ady E. előtt. — *Spectator:* *Az Erdélyi Helikon védelmében.* Téved, aki a Helikont merev irodalmi szervezetnek fogja föl: a Kisfaludy-Társaság erdélyi utánpótlásának. A Helikon egy csomó szépirónak szabad társulása gazdasági alapon. Célja: tagjai munkáinak kiadása, dogmamentes folyóirat szerkesztése; felolvasó-utakra is megy, kapcsolatokat keres a szász írókkal, igyekszik érintkezést találni a román szellemiséggel. Alapszabálya és tisztikara nincs. Az igazgatói teendőket Kós Károly, a szerkesztést Kunz Aladár intézi. A köztudat Kisbán Miklóst nevezi vezérnek; a valóság szerint az ő szolgálati beosztása: érdeket ébresztetni a saját körében. Kemény János lelkesedésének folyománya, hogy a marosvécsi lovagvárban minden nyáron három napig vendégül látja társait s évenként harmincezer leut ad — egyéb díjakon kívül — egy helikonista jutalmazására. A szabad társulás érdekéből folyik, hogy azt veszik fel a tagok sorába, aki e szempontból kíváncsiaknak látszik s azt is egyszerű levelezés útján. Nincs más feltétel: csak a szépirótehetség és az írói fiatal-ság. Társadalmi elhelyezkedés, világszemlélet, vallás, múlt nem kérdés tárgya. Természetesen vannak foltok is, de mindezzel szemben áll az a tény, hogy az erdélyi magyarság anyagi leromlása idején az erdélyi irodalom meglelt és felnövekedett. — 1929. évf. 20. sz. Németh Andor: *Igy trnuk ök: I. Herczeg Ferenc.* Különös „meglátású“ írói arcképféle az „Északi fény“ c. regény megjelenése alkalmából. A szerző szerint: Herczeg Ferenc írói fogyatékosságai annyira ismereteseek, hogy kár szót vesztegetni rájuk... Fantáziája megközelítőleg sem oly csillogó, mint Jókaié, emberábrázolása sematikus, pszichológiája közhelyes, stílusa lapos, prózai, magyartalan. Herczeg F. objektivitásának jellemzésére kevés a „hűvös“ jelző. Kegyetlen, szinte embertelen objek-

tívítás ez már. Nem az író köteles tárgyvilágossága ez. A semmibevevés jég-hideg fülényc. — Gergely István: *Herczeg Ferenc újság szerkesztői programja*. Megállapítható, hogy Herczeg Ferenc fölfelé ívelő pályafutása újszólván a sajtó ellenére történt. Sohasem volt ú. n. „jó sajtója“. Műve saját fajsúlyánál fogva érvényesült, hazai dicsőségből világhírnévre emelvén a költőt. (A szerző ezután régebbi jegyzeteire támaszkodva, a maga szellemeskedő elképzelése szerint előre közli Herczegnek, mint a Budapesti Hírlap új főszerkesztőjének beköszöntő beszédét.)

Budapesti Szemle. — 1929. évf. 9. sz. Hlatky Endre: *Széchenyi sajtópolitikai eszméi a Világ-ban*. Széchenyi szerint nem az az igazi szabadság, amely magának mindent megenged és másra nem tekint. Ne feledje a bíráló, hogy a meg nem értés, a túlzás könnyen visszariasztja a kezdőt, akiből helyes kritikával esetleg értékes tényezőt lehet nevelni. A sajtó nagy kulturális jelentőségéről Széchenyi nyíltan vallja a Világ-ban, hogy azt sokra értékeli. A magyar író sok gyönyörűségtől fosztja meg magát, ha a Világ-nak azt a húsz lapját nem olvassa el, melyet Széchenyi a Vallomások fejezetében „A magyar nyelv“ címmel illesztett művébe. — Bajza József: *Szerb költők magyarul*. 1690 óta a szerbek tömegesen laknak Dél-Magyarországon. Majdnem mindenütt magyarokkal keverten. A két nemzet között mégis viszonylag csekély és kései az irodalmi érintkezés. A hazai szerbiséget szellemi vezetői, a papok, féltették a nyugati jellegű magyar kultúra hatásától. Nagyon jellemző, hogy a szerb irodalomról először német közvetítéssel vettünk tudomást. A szerb költői művek magyarra fordítói felerészben szerbek voltak. Hatszáz éve volt már szerb irodalom, anélkül, hogy Nyugat-Európa tudomást vett volna róla. A magyar irodalomba a szerb népköltészetet Kazinczy F. vezette be, Goethéből lefordítván a Hasanaginicát. Kazinczy nyomába Kölcsey, Toldy és Bajza léptek, akik ugyancsak német fordításokból dolgoztak. Vitkovics Mihály volt az első irodalmunkban, aki szerb eredetiből fordított. Az első magyar költő, aki már egész kötet fordítással lépett fel: Székács József. Ő ismerte fel nálunk először a szerb verselés lényegét. Egyéb fordítók közül említést érdemelnek: Radics György, Erődi Béla, Dömötör Pál, Margalits Ede. A magyar-szerb irodalmi közeledés úttörője a szabadságharc után Zmaj-Jovanovič Jovan volt. Az ő műveiből magyarra fordított Pavlovits Jenő. Az első igazi antológiát Szász István adta (1910). Egy évvel későbbi kiadású Rohonyi Gyula kis szemelvény-gyűjteménye. Újabban jelent meg a Bazsalikom c. kötet, mely 32 költő 77 versét hozta. Fordítói a Bácsmegyei Napló munkatársai: Debreczeni József és Szenteleki Kornél. Lapokban szétszórta jelentéktelen fordítások után csak a XX. században jelent meg néhány szerb novellagyűjtemény magyar fordításban. Időrendben első közöttük Dorits István kötete (1902), mely négy szerb elbeszélés fordítását nyújtja. A szerb drámát irodalmunkban négy fordítás képviseli, de ezek közül is kettő könyvdrámát ültet át. A cselvigjáték legügyesebb szerb képviselője Trifkovič Kosta (1843—1875). Tőle két komédia jelent meg magyarul. A „Boldog újév“ Veselinovič Milorad (1895), „A szerelmes levél“ címűt Kalcso Leó (1908) fordította. Ez utóbbit előadták a Nemzeti Színházban is. A két könyvdráma montenegrói tárgyú és a montenegrói uralkodóház két tagjától származik. Miklós montenegrói király „A Balkán császárnéja“ (1886) c. 3 felvonásos

tragédiáját Grujits Lyubomir és felesége fordították magyarra (1909). A másik könyvdrama Petrovič-Njegoš II. Péter, Montenegró utolsó püspök-fejedelmének műve, a „Hegyek koronája“; fordította Gyiszálovics Veszelin (1902). — Kéky Lajos: *Csathó Kálmán*. A gentrynek sok, nagyon jól látott gyarlósága mellett is ebben a körben találja meg legszeretetre méltóbb alakjait Csathó. Ennek a világnak nemcsak embereihez, hanem tárgyaihoz és emlékeihez is meleg szeretet fűzi. A kúriák mellett a vidéki magyar kisváros alakjaira is sok derűt áraszt. Még fővárosi emberei is nagyrészt a vidékről kerültek fel; a „bennszülött“ pestiek nem igen érdeklik. A jelen társadalmi életből merített tárgyú regényeiben legjellemzetesebb alakja a leány, ki a férfitörténet harcában nem ismer kíméletet. Ez a típus legvégletesebb vonásokkal talán Ibolykában, a kis pesti démon-csemetében van rajzolva. Legszebb s legvonzóbb vonásokkal rajzolt női alakja az örmény trafikoskisasszony, Karingecz Vilma (*Most kél a nap*). Míg leányalakjai rajzában nehezebb volna más író hatására utalnunk, addig hőseinek képén gyakran pillantunk meg egy-egy Jókaira vagy Herczegre valló vonást. Legrokonszenvesebb ifjú hőse Bontha András (*Most kél a nap*) egészen Jókaira emlékeztetőn indul. A férfiak általában nemcsak kevésbé eredetien vannak jellemezve nála, hanem mintha rokon-szenvétől is távolabb állnának. Csathó bölcs fölényvel nézi embereit s kissé ironikusan szemléli a világot is. De mégis mintha borúsabb volna világ-szemlélete, mint ahogy első tekintetre látszik. Az élet küzdelmeiben a siker nem a jóknak jut, hanem az ádázul intrikáló, hidegen számító nőknek s az erőszakos, léha férfiaknak. Írói készsége inkább a részletekben erős, mint az egészben. Kitűnő megfigyelő s ehhez az adományához hű emlékezőtehetség járul. Inkább az apró kompozíció mestere s elbeszélései szerkezet s hangulatosság tekintetében sikerültebbek regényeinél. Nem is az a főerőssége, amit elmond, hanem az, ahogyan elmondja. Munkáinak érdekességét növeli azzal is, hogy egyes szálakkal mintha ismert írók és művészek alakjához fűzné őket, de ízlése visszatartja attól, hogy kulcsregényeket írjon. Legtöbb munkájában a történet egyszerű és sovány, de egy sereg eredeti alakot hoz össze benne, s azzal érdekessé tudja tenni. Kedvelt tárgykörétől messzebb megy vissza a multba „Földiekkel játszó égi tünemény“ c. regényében, melynek hőse Csokonai. E regénynek legnagyobb értéke korrajza. Terjedelemben s művészi becs-vágának komolyságában elűt Csathó többi munkáitól regénytrilógiája, a „Lányok, anyák, nagynayák“. Itt — két család történetében — történel-műnknek legújabb korát, az ötvenes évektől a kommunig akarta festeni. Cselekvénye két nőnek gyűlölettől hevített versengése, melyben egyéni érdekük-nek áldozatul dobnak mindent s utoljára az országot is vérbe és lángba borítja gyűlölködésük. A trilógiát összefogó gondolat — az, hogy az engesz-telhetetlen gyűlölet mindent feléget lángjában — erővel teljes; de a kivitel-ben vannak fogyatkozások. A regényben erős alluzió van a kornak egy vég-zetes családi viszályára, de a szerzőtől távol áll, hogy történeti családokat és személyeket pellengérezzen ki. Legújabb regénye, a „Felhők lovagja“ vissza-térést mutat Csathó régi világához és kedves alakjaihoz. E regény alapjában az ábrándos, hiszékeny leány s a lelkiismeretlen férfi örök története. A regény két részre szakad. Az első, a pusztai idill, tele van kedvességgel és étellel, a második nem látszik sem új, sem szerencsés leleménynek.

Erdélyi Helikon. — 1929. évf. 7. sz. Tamási Aron: *Benedek Elek halálára*. Kegyeletes megemlékezés a nemrég elhunyt jeles szépprózairóról. „Hős volt, bátor és igaz: ennek a földnek egyetlen szemünkeltőti vértanúja; testvére a régieknek, akiket úgy szeretett: Apáczaiknak, Mikes Kelemennek, Körösi Csomának, a keveseknek, az örökké élőknek.” — Móricz Zsigmond: *Hajnali hangok*. A szerző visszaemlékezései Tiszacécsén töltött gyermekkorára. — Kuncz Aladár: *Erdély az én hazám*. (Csendes beszélgetés Áprily Lajossal.) Áprily első bemutatkozása Budapesten az lesz, hogy a Kisfaludy-Társaságban egy hatalmas lendületű drámai költeményt fog felolvasni Páris haláláról. Görög a tárgya az „Idahegyi pásztorok”-nak, időmértékes versformában van írva s mégis az erdélyi gondolat terméke. Akik Pesten hallani fogják, megértik majd belőle az erdélyi magyar irodalom üzenetét. — Reményi József: *Magyar írók angol nyelven*. Az angol nyelven hozzáférhető magyar művek felsorolása után a szerző megállapítja, hogy igazi nagy, valódi számottevő magyar irodalmi siker még nem volt Amerikában. Egvelőre még csak ott tartunk, hogy már kezdenek tudomást venni a magyar irodalomról. (Érdekes adata a cikknek, hogy a szerző tudomása szerint valaki most írja Molnár Ferenc életrajzát regényes formában s a „Pál-utcai fiúk” néhány newyorki iskolában kötelező olvasmány lett.) — *Három önéletrajz*. (Dsida Jenő, Markovics Rodion, Szántó György önéletrajzai, Bánffy Miklós gróf ceruzarajzaival. — Kádár Imre: *A negyedik marosvécsi találkozás*. Beszámoló az Erdélyi Helikon néven ismert írói csoport terveiről. Érdekes ezek közül az a pont, mely szerint az idén elkészül a magyarnyelvű százsz, és a németnyelvű magyar antológia, továbbá, hogy a román irodalommal felvett tiszta és baráti összeköttetést még jobban el fogja mélyíteni a tél folyamán rendezendő bukaresti Helikon-est. A magyar kultúra egységének, az új erdélyi irodalom bemutatkozásának ügyét kívánja szolgálni az az irodalmi estély, amelyet a nagysikerű budapesti est mintájára Szegeden rendez az idén a Helikon. — (K.): *Felesleges „jobbaldaliság”*. A cikk szerzője szerint György Lajos a Revue des Etudes Hongroises-beli tanulmányában nem eléggé érdekesen válogatta meg a legújabb erdélyi magyar szellemi élet ismertetésére szánt adatait. — Ks.: *Irodalmi „baloldaliság”*. A cikkíró szerint a kolozsvári Munkás Újságnak Benedek Elekről szóló nekrológjában nem lett volna szabad ezt írni: „Benedek Elek polgári mesélő volt, s így meglehetősen messze állott attól a gondolatkörtől, mely a proletariátust egy új világ megteremtésének harcában vezeti”, — mert ezt a megállapítást nem vallhatja magáénak sok és öntudatos munkás.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1929. évf. 3. sz. Czeizel János: *Kazinczy tudományos tollharcai (I.)*. Kazinczy folyton hangoztatta a tollcsaták hasznát, de ilyenkor az eszmék nemes harcára gondolt, mely nem ismer mellékes célokat. A XIX. század tizes éveinek közepén kezdődött a nagy csata: felvonul az orthologusok élén Beregszászi Nagy Pál, Siposs József és Zsombori József. Midőn Beregszászi Nagy Pál Dissertatio philologica-ja 1815-ben megjelent, Kazinczy elhatározta ugyan, hogy felelni fog rá a nyilvánosság előtt, de kedvetlenül fogott a munkához. Nemsokára megváltozott eredeti terve, mert két újabb számottevő munka jelent meg a nyelvújítás ellen; egyik Zsombori Józsefnek Egy-két észrevétel a magyar nyelv mostani állapotáról c. értekezése, a másik Sipos Józsefnek Ó és Új Magyar c.

munkája. Minthogy Kazinczy úgy érezte, hogy e műveknek éle ellene irányul, arra a gondolatra jutott, hogy nem külön-külön felel mindegyikre, hanem összefoglalva az ellenfelek állításait, egyszerre adja meg a választ. Úgy látszik, a legnagyobb hatást Zsombori értekezése tette rá; több ízben készült a felelet megírására, idővel azonban mégis lemondott szándékáról és csupán A Klopstock Messiása eránt kiadott jelentésben bírálta röviden s tárgyilagosan Kijelenti, hogy a szépíró „szabad hatalmú Ura 's Törvényszabója a' Nyelvnek“, de ne féljünk attól, hogy hatalmával visszaél, mert mindig tudni fogja, mit enged meg a nyelv természete, mire mutat példát a régi s új nemzetek irodalma és mit kíván az esztétikai érzés. — Császár Elemér: *A középkori magyar vers ritmusa* (III. és bef. közl.). A címben írt tétel folytatólagos tárgyalása az idetartozó emlékek részletes elemzése alapján, gyakori utalással Horváth Jánosnak a tárgyról szóló eltérő megállapításaira. — Waldapfel József: *Jeruzsálem pusztulása* (I.). Hosszabb értekezés Katona József ismert, de eddig kevés figyelemre méltatott szindarabjairól. A darab főforrása tudvalevőleg Josephus Flavius *Bellum Judaicumja* volt. A szerző tüzetesen tanulmányozza, mily művészi tudatossággal alakította Katona a cselekmény anyagául kínálkozó rémes eseményeket. (1. A drámai cselekmény és forrása; 2. A dráma személyei.) — Adattár: Lugosi Döme: *A piaristák szegedi színházai* (II. és bef. közl.). Az 1752—1800 közt előadott darabokra vonatkozó, rövid latin följegyzések. — Timár Kálmán: *Adatok Táncz Menyhért életéhez*. A szerző a nagy gonddal felkutatott adatok nyomán — cikke végén — időrendben is megjelöli az 1743-tól 1800-ig élt jeles pálos szerzetes pályarajzának főbb állomásait. — Gálos Rezső: *Adatok Szemere Pál forrásaihoz*. Szemere néhány verse német forrásának kimutatása. — Hencke Pál: *Kazinczy ismeretlen értekezése*. Rácz Lajosnak az Irod. tört. Közl. 1929. évi I. füzetében megjelent közleménye tévedésen alapul; a Bevezetés a Törvények Lelke nevű könyvhöz c. értekezés ugyanis Kazinczynak nem önálló dolgozata, hanem az olasz Beccaria Dei delitti e delle pene c. művének szó szerinti fordítása. Kazinczy e töredék lefordításával megelőzte a magyar jogászvilágot. — Waldapfel József: *Egy ledőlt diófához*. Az ily című versben Baróti Szabó nem a nemzet pusztulását siratja, csak pillanatnyilag ébred lelkében bizalmatlanság a virágzással szemben s a természetben látott váratlan hanyatlás láttára ébredt hangulatában elébe tűnt rémképet hárítja el magától a nyomasztó szemlélet alól való felszabadulásképen kitörő fohással. — Császár Elemér: *Riedele báró ismeretlen levele Kazinczyhoz*. Egy 1807 szept. 7-éről keltezett levél közlése Ferenczi Zoltán másolata alapján. — Trencsényi Károly: *Egy régi kézíratos anthológia*. Losonczy László (mult századbeli költő és nagykőrösi tanár) 1830—40 táján egybeírt szemelvénygyűjteményének ismertetése. — Hegyaljai Kiss Géza: *Tompa Mihály levelei miskolci kádójához*. Négy üzleti vonatkozású kézirat közlése. — Székely Károly: *Dugonics Közmondás-gyűjteményének előszava*. A kötet elé írt, de annak idején meg nem jelent bevezetés közlése. — Lukács Pál: *Irodalomtörténeti vonatkozású levelek a XVI. századból*. Istvánffy Miklós (1567 jan. 1-én Bécsben kelt) levele Várdai Miklós kapitányhoz; Dudith András volt pécsi püspök (Krakkóban, 1571 okt. 3-án kelt) tudósítása u. a.-hoz; Melius Juhász Péter (Debrecenben, 1571 szept. 27-én kelt) levele Várdai Istvánhoz; Istvánffy

Miklós (Göncön, 1586 dec. 29-én kelt) levele Melith Istvánhoz. — Könyvismertetések. Kozocsa Sándor: *Irodalomtörténeti repertorium*.

Kotoba-No-Hikari. (Kiotói, latinbetűs japán folyóirat.) — 1929. évf. aug. 1. sz. Hangariya no Sizin, Kiss Menyhért Udi no Si: *Dyoooya ga aruku!* Papp Ferenc Yakusuru. Kiss Menyhért Babaindulás c. versének harminckét sorra terjedő japán nyelvű fordítása Papp Ferenc bpesti ág. ev. hittanár tollából. — Szept. 1. sz. Hangariya no Sizin Arany János. Udi no Si: *Ui ni.* Arany János Itthon c. versének huszonnégy sorra terjedő japán nyelvű fordítása ugyancsak Papp Ferentől.

Literatura. — 1929. évf. 9. sz. Komor András: *Benedek Elek.* Benedek Elek irodalomtörténeti jelentősége a magyar népmese-gyűjtők munkájánál nagyobb. Azok az irodalomtudomány számára megmentették a veszendőnek indult magyar mesevilágot, Benedek élővé tette a meséket. A népi mult mesehőscit behozta a gyermek mindennapos életébe, ... valami csodás költői kincsét adott a gyermeknek, amelyből lírai zsongásnak, álmodozásnak felnőtt korára is futja. — *Ballagóddák.* Adomák Ballagi Mórról. — Somogyi Mária: *A magyar rokokó-líra Watteauja: Csokonai.* A rokokó legnagyobb magyar mestere: Csokonai. Ennek a kornak nagy külföldi mestereit fordítja, részben műtáncolja, részben egyéni színnel keveri. Az allegorikus mitologizálás divatjának hódol idelljeiben, ez a hangulat kap meg sokszor a Lilla dalokban is. Megvan költeményeiben a finom erotika, a rokokó kacérsága, sőt a kor ízlése szerint való frivolság, sikamlósság, obszcén tréfa is. Az is rokokó-sajátság, hogy nála a szenvedély nem vet nagyobb hullámokat. S míg a rokokó-kor előkelő világa távortartotta magát a plebsztől, addig a gráciák magyar poétája Parasztda-lá-ban kitűnő, realisztikus genre-képet fest, sőt eltalálja a népdalok igazi hangját. — (n. a.): *Molnár Akossal...* A Mikeszáth Kálmán-díj ezidei nyertese a harminchárom éves Molnár Akos. Néhány évvel ezelőtt megjelent novellagyűjteménye „Gyerekek lenni“, díjnyertes regényének címe „Végre egy jó házasság“. (A cikk további része e regény tartalmát s az író további terveit ismerteti.)

Magyar Szemle. — 1929. évf. VII. köt. 1. sz. (Szept.) Farkas Gyula: *Irodalmunk kétféle nemzeti érzése.* A nemzeti érzés, faji érzés kategóriáit Beöthy Zsolt alkalmazta irodalmi rendszerező elvekül, a nélkül, hogy jelentésüket szükségesnek tartotta volna közelebből meghatározni. Beöthy könyvének megjelenése óta azonban a nemzeti katasztrófa nemcsak a nemzet állapotában, hanem állam- és fajfelfogásában is sorsdöntő változásokat idéznek elő. S mégis egyik újabb tanulmányban (Császár Elemér: *Irodalmunk nemzeti jelleme*) a Beöthy-féle irodalmi feljegyzés századeleji változata tükröződik, mely egy eredetileg alkalmyszerű rendszerű elvből elméletet alkot és azt spanyolcsizmaként húzza rá minden irodalmi jelenségre. Beöthy óvatosságmegfogalmazásán túlmenve a hazafias, kétségtelenül jóindulatú buzgalom itt a szintézis elvét az esztétikum kritériumává teszi meg. Fejtegetéseiből kitetszik, hogy nemzeti érzésen elsősorban hazafiasságot ért, vagyis a hazáért való rajongást, szóval egy egyszerű és problemamentes, kritikától húzódo optimista érzést. A magyar nemzeti érzés azonban, amint a legkiválóbb és legmagyarabb szellemek műveiben megnyilvánul, távolról sem ily egyszerű, hanem összetett, ellentétes, a nagy magyar szellemeknek egyik legégetőbb és legfájóbb problé-

mája. A hazafiság ez egyszínű elképzelése a legfőbb oka annak, hogy az ú. n. konzervatív kritika értetlenül és ellenszenvesen fogadja az elszakított területeken kifejlődő magyar irodalmat. Azok, akik a magyart csak díszmagyar hazafiasságban szeretik elképzelni, Ady megítélésében is elszakadnak az ifjabb nemzedéktől, amely viszont a nemzeti kérdést sötét, keserű problematika tárgyának tartja. Pedig kétségtelen, hogy az a nemzeti érzés, az a hazafiasság, mely optimista öncsodálattal helyett kritikával nézi önmagát, nemcsak hogy nem új és Adynál nem egyetlen, hanem az ősi magyar nemzeti érzés egyik megnyilvánulási formája. Századelei kritikánk elég kárt okozott azért, hogy ezt a tényt fel nem ismerte. Irodalmunk sokat hangoztatott és ma már általánosan fáj-lalt kettészakadása talán nem következett volna be, ha ez az egyoldalú kritika nem befolyásolja közönségünket. A szerző ezután a legkiválóbb magyar elmékre való utalással s az idézetek gazdag sorával bizonyítja, hogy a sokat vitatott faji tudat irodalmunkban soha nem volt kizárólag oly kiegyenlített, formálisan harmonikus érzés, aminőnek az egyoldalú elmélet hirdette. Pesszimizmus és tragikus öntudat két jegye a magyar nemzeti érzésnek, de természetesen nem maga a nemzeti érzés. E jegyek százados eredetére való rámutatás is csak annak igazolását célozza, hogy a magyar nemzeti érzés sokkal összetettebb, mintsem, hogy az a hazafiság szólamával elintézhető volna. A Beöthy-féle, egykor alkalmoszerű irodalmi rendszerező elv nem lehet ma mindent irányító kritikai elv, mikor már száz évvel ezelőtt sem volt az. De különösen nem lehet az az elszakított területek magyar irodalmának megítélésében, ahol a nemzeti érzésnek egy új irodalmi változata jelentkezik. „Nem kell prófétnak lennünk, hogy felismerjük: a jövőndő, éppen úgy, mint a mai magyar közönség az Áprily Lajosokban, Mécs Lászlókban, Reményik Sándorokban fogja az igazi magyarság költői reprezentánsait felismerni, tekintet nélkül ama kritikákra, melyek önmagukat zárják ki a magyar érdekek méltánylásából és élvezetéből. — Eckhardt Sándor: *A külföld és a magyar tudományos élet*. Még a legnagyobb rosszakarat mellett sem szenvedtünk volna annyi kárt, ha a háború előtt a magyar történelemtől, néprajztól és gazdasági életről még oly vázlatos, de pontosabb fogalmak mentek volna át a tudományos köz-tudatba, mint amelyekkel a béketárgyalások idején találkoztunk. Ha jól körül-nézünk, látjuk, hogy ma már elég szép számmal akadnak a külföldi tudósok között is, akik a magyar nyelvvel és a magyar tudományos világgal közvet-len kapcsolatot keresve, megtanulják nyelvünket, még pedig azért, hogy tudom-ányos irodalmunknak hasznát vehessék. Az idetartozó adatgyűjtés bizony-sága szerint csakis az ú. n. nemzeti tudományok, tehát a nyelvészet, történe-lem, régészet és néprajz az, ami a tudósvilágot a magyar nyelvű tudományos termelésből érdekli. (A szerző ezután névszerint is felsorolja azokat a finn, észt, francia, német, svéd, norvég, orosz, olasz, angol, cseh, oláh, lengyel, horvát és török kutatókat, akik a fentebbi megállapítás értelmében szóba jöhet-nek.) A magyar kultúrának tehát nem annyira a propaganda, mint a becsületes munka szerzi meg a nemzetközi elismerést. A magyar kultúrpolitika illetékes tényezői kezdik is ezt már észrevenni és ezért nehezedik rá újabban a magyar tudósokra bizonyos fokig a kultúrdiplomatai misszió, melyre pedig a magá-nyos kutatáshoz, csendhez, munkához szokott tudósok közül nem mindenki alkalmas.

Magyar-Zsidó Szemle. — 1929. évf. 7—12. sz. Vidor Pál: *Adalékok Jókai Mór zsidó vonatkozásaihoz.* Jókainak Levente c. színdarabjában a stílus és a cselekvény egyaránt gazdag bibliai, esetleg hagyományos anyagot tartalmaz; e mű közvetett módon a zsidó vallás érdekes jellemzését nyújtja és Rahel asszony szerepében megmutatja, mint tükröződnek a zsidó vonások egész országra szóló események világánál.

Matematikai és Fizikai Lapok. 1929. évf. jan.—jún. füzet. Sárközy Pál: *Kerekgedei Makó Pál élete és matematikai működése.* Az 1724—1739-ig élt jeles mennyiségtanudós életének és munkásságának összefoglaló ismertetése. Makó Pál egyik nagy érdeme, hogy mennyiségtani műveivel mind Ausztriában, mind Magyarországon fölkelte az érdeklődést a felsőbb matematika iránt és ezt az érdeklődést gondosan ápolta.

Napkelet. — 1929. évf. 17. sz. Halász Gábor: *Az újabb regényről.* Az újabb regényre jellemző: az elbeszélésnek elméleti fejtegetésekkel súlyosbítása, a mesterséges társadalomteremtés, a kavargó tudatállapotokat, a pillanatonként változó belső életet ábrázolás, játékos fölény az alakokkal szemben, a stíluscserélgetés, a regény menetébe a regényforma problémáinak belejátszása, a fikciót leleplezés, az olvasót zavarba ejtő fogások. Mindezek intellektuális írói eszközök. A regényírásban is, mint más alkotó munkában, a háború után egyre nyilvánvalóbb az intellektus új önérzete. A gondolat lassanként visszanyeri elvesztett tekintélyét, művészetet, irodalmat, életet irányító hatalmát.

Nyugat. — 1929. 2. sz. Tóth Aladár: *Londesz Elek.* Negyven esztendő s újságírói jubileuma alkalmával jelent meg „A mennyi koldúsasszony” című kötete; e versekből e szépség szomjazója emelkedik eléünk, Rosettire emlékeztető stíl- és formszépséggel, a szépséget az életbe átültetni törekvő akarrattal. Nagy tanultság jellemzi, anélkül, hogy a természet üde lehellete kiszorulna világából. — 4. sz. Rákosi Jenő halála alkalmából hoz cikkeket Schöpplin Aladár, Kosztolányi Dezső és Felek Gyéza tollából. Az első sorra veszi harcait: az érvényesülésért, s e harc kapcsán felfrissült a magyar dráma; Tisza Kálmán politikája ellen a nemzetben élő érzelmi posztulátumok pártján; a nemzetiségi kérdés sodrában; Tisza István oldalán a radikalizmus ellen a konzervatívizmus védelmében a Nyugat ellen; végül az ellenforradalom kilengései ellen és a revízió szolgálatában. Kosztolányi a haldoklónál tett utolsó látogatását meséli el. Felek személyes reminiscenciákat elevenít fel. — Nagy Endre: *Hajnali beszélgetések Jókairól.* Lírizálás Jókai írói értékei körül. — 6. sz. Oláh Gábor: *Tóth Árpád költészete.* T. Á. a modern élet hétköznapi dolgait is költészetté tudta tenni, mert mindent ösztönösen a halál szempontjából nézett. A szelid bánat költője, verseiben a szép szomorúság dalosa; de fantáziája festői, pontos és színes. — 9. sz. Marczali Henrik megkezd emlékeinek közlését.

Élet. — 1929. 1. sz. Vas Tamás: *Nagy Miklós.* A jezsuiták nevelése, de benne van magyar őseinek virtuosus életkedve. Verseiben a magyar fájdalmak költője, a magyar tájak szerelmese, a családi tűzhely emlékeinek kegyelletes fűzőgetője. — 3. sz. Berényi László: *Babits huszonöt éves határkövénel.* Áttekinti Babits költői pályájának egész folyamát: ezerszínű líráját, regényeinek líraiságát, Dante fordításának értékét, levetkőzhetetlen katolicizmusát. — 5. sz. Alsóeghy Zsolt: *A modern magyar irodalom.* Kimerítő kritikai

ismertetés Várkonyi Nándor könyvéről. — 7. sz. Berényi László: *Harsányi Kálmán*. Harsányi pályájának áttekintése. — 11. sz. Alszeghy Zsolt: *Harsányi Kálmán*. Megindult hangon búcsúzik Harsányi Kálmántól, a magyar érzés tüzes emberétől, a választott poétától, az emberszeretettel tele szívtől.

Pásztortűz. — 1929. évf. 14. sz. Szász Endre: *Búcsú a Farkas-utcai színházról*. A kolozsvári „Magyar Nemzeti Színház“ multjának áttekintése abból az alkalomból, hogy „az új városfoglalók a régi Kolozsvárnak ezt a szerves részét a maguk Kolozsvárjába mentik át“. — 15. sz. R. BerdeMária: *Áprily elmegy*. Búcsúztató sorok abból az alkalomból, hogy az eddig Erdélyben élt jeles költő Magyarországra költözik. — Kováts József: *Török Gyula és Kolozsvár*. Adatok a fiatalon (1919-ben) elhunyt, tehetséges regényíró Török Gyula pályarajzához. — Hadik Mihály gróf: *Az Ady-kérdés revíziójához*. Ady revíziója elkésett. Tömegek hordják szívükben, vérükben és idegeikben... Ady a magyar szívekbe temetkezett, tömegek hordozzák maguk előtt lobogtatva, mint egy zászlót. Tülnött a művészetben. Hitté lett. — 16. sz. *Negyedszer szállták meg Erdély tróái a marosvécsi várat*. (Képekkel.) Tudósítás az erdélyi magyar írók marosvécsi összejöveteléről. — 17. sz. Vásárhelyi János: *Károli Gáspár* (1529—1592). Megemlékezés a jeles bibliafordítóról születése negy-százéves fordulója alkalmából. — 19. sz. R. Berde Mária: *Nagyapóknál*. Hangulatos megemlékezés a Benedek Elek otthonában tett látogatásról.

Protestáns Szemle. — 1929. évf. 7. sz. Gulyás Pál: *Mantskovit Bálint a vizsolyi biblia könyvnyomtatója*. A hazai könyvnyomtatás XVI. századi mestereinek egyik legértékesebbike Mantskovit Bálint volt, aki első-sorban mint a vizsolyi biblia könyvnyomtatója írta be irodalmunk történetébe a nevét. Mint Bornemisza Péter semptei, majd detrekői nyomdájának műve-zetője került 1573 elején Lengyelországból hazánkba s itt élt 1597-ben bekö-vetkezett haláláig. A szerző nagy alaposságra valló utánjárással kíséri végig pályáját, miközben sok téves adatot helyesbít. — Kerecsényi Dezső: *Aesopus magyar nyelven*. A XVI. század folyamán két változatban jelentkezik a magyar Aesopus. Az egyik Pesti Gáboré, a másik Heltai Gáspár százfabulás mese-gyűjteménye. Pesti magyar Aesopusa nemcsak a gyakorlati életbölcse-ség tár-háza, hanem szépirodalmi hangsúlya is van. Szépirodalmi volta formatisztele-tében rejlik, s ez korlátozza, hogy átlépje a latin szöveg kereteit. Heltainál már nem a mese művészi alkotának közvetítése az új motívum, hanem az hogy ezeknek a meséknek „értelmük“ van. Az értelem, a tanítás föléje nő az irodalmi anyagnak. Amennyit veszít az aesopusi fabula formaművészetben, annyit nyer létszerűségben. Ime a magyar testbe jutott idegen anyagok két-féle reagálása. Pestié az akkor már talaját veszítő, mert csak emberre építő tiszta humanizmus rokonszenves felgyúlása, Heltaié a korigényeket meglátó, tömegmozgató szociális hatni akarás. Az elkövetkezett irodalmi fejlődés két alapképlete rejlett bennük. — 8. sz. Kerecsényi Dezső: *Régi magyar nyelv-tonok*. A rendszerbefoglalás nagy feladatai mellett minden régi magyar nyelv-tan egyúttal fölfedező út a magyar idioma rejtett, önmaga-teremtette sajá-tosságai felé. Az európai főnyelvekkel való itt-ott egyezések erőtlenségét igen hamar belátják, hogy azután végérvényesen kikössenek a héber rokonítás gon-dolatánál. A héber rokonsághoz való ragaszkodás, miután euópai nyelvhez nem tudunk hozzásimulni, biztosítja a társtalan magyar nyelvnek az előkelő lingua sancta minden tudományos tekintélyét. Az ortografia nyílt kérdései a

régi nyelvtanok praktikuma. Ez gondot ad Sylvestertől Tótfalusi Kis Miklósig mindenkinek s nem egyszer indíték a nyelvtanításra. — Hegyaljai Kiss Géza: *Tompa barátsága Szemere Miklóssal*. Szemere tanult Tompától komolyságot, Tompa is elsajátított valamit Szemere könnyed, derűs, tréfálkozó kedélyéből. Költői barátságuk szép emléke marad az életen végigkísérő hűségnek és két nemes egyéniség egymásható, értékes erejének.

Széphalom. — 1929. évfolyam. — 7—8. szám. Szerb Anta: *Az ihletett költő*. Berzsenyi Dánile, mint igazi preromantikus, nemcsak ihletett költő volt, hanem elméletben is az ihletet tartotta a költői tevékenység legfontosabb mozzanatának. — Eckhardtné Huszár Irén: *Sik Sándor*. Akár mint tudóst, akár mint költőt tekintjük, egy bizonyos: kevesen vannak megáldva nálunk a koncentrálatlan retorika mai formátlan korszakában, oly művészi formaérzékkel, mint Sik Sándor. A pünkösdi misztikus nyelváldás árad lelkében. — Farkas Gyula: *A csehbarát Mész László* (válasz Császár Elemérnek, aki a Budapesti Szemlében kifogásolta Farkas Gy.-nak Mész Lászlóról írt füzeté egyik-másik kitételét.) A szerzőtől távol áll, hogy Császár Elemér nemes gyökerű és kétségtelenül szükséges konzervatívizmusát kifogásolja, de szerinte rossz helyen keresi az ellenséget. Ezért azt ajánlja, hogy kritizálja minél szigorúbban az ifjabb nemzedék tudományos munkáit, s ne akarjon erőszakkal világnézeti szakadékokat támasztani egycélú, habár különböző útú nemzedékek között. — Zolnai Béla: *Neokonzervatívizmus, avagy mire megérnünk*. Idézetekkel tarkított cikk arról, hogy a kilencvenes évek tehetséges és modern esztétikusai: Papp Ferenc, Császár Elemér, stb. a kilencvenes évek uralkodó eszméiért harcoltak — a mai fiatalok — Makkai Sándor, Sik Sándor, stb. Ady elismertetését propagálják. Teljes elismerés, hódolat illesse mindkét generáció meggyőződését, nemes törekvéseit. Mind a két nemzedék a magyarság fennmaradását és haladását szolgálta korszerű eszközeivel.

Szocializmus. — 1929. évf. 9. sz. Szélpál Árpád: *Ady-vertió*. Ady Endre bátor hangja szétörte a régi, kopott formákat, amelyek az elavult gondolatokat összetartották és új hangja utat nyitott az új gondolatok formába állásának. A magyar munkásság és a haladó szellem ezért vallja magáénak Ady Endrét és mindazokat, akik új hangjukkal új gondolatok szállás-csinálói.

Ungarische Jahrbücher. — 1929. évf. 1. sz. Julius von Farkas: *Ein deutsches episches Gedicht von Vörösmarty*. Tanulmány a Szózat költőjének Csák és Zajonna szerelméről szóló német nyelvű elbeszélő költeményéről. Vörösmarty e kis műve esztétikailag nem nagy jelentőségű, de a magyar-német irodalmi vonatkozások szempontjából figyelemre méltó adat. — Dezső von Keresztury: *Michael Babits, der Lyriker*. Babits Mihály lírai költészetének méltatása a Versek (1902—1927) c. kötet megjelenése alkalmából. Babits tudós költő. Főjelentősége, hogy a modern magyar költészet világképét az európai kultúra értékeivel gazdagította.

II. Hírlapok.

Nemzeti Ujság. — 1929. évf. szept. 10. *Tele vagyunk nagy trókkal és törpe könyvekkel*. Surányi Miklós beszéde a leányfalusi Gyulai-ünnepen. Soha a magyar életben olyan szükség nem volt Gyulai Pálokra, mint most...

Minden nagytiszteletű egyesület és kör és társaság a maga álláspontjáról ugyanazokba a hibákba esik, mint a kávéházi asztaltársaságok. A kritikus nem az írást, hanem az író t nézi. Innen származik a pajtáskodásoknak, a dicséretnek és gáncsoknak az a körbe-körbe hordozása, amit a kritikus nem mond ingyen... azonnal visszaköveteli uzsorakamatot szedve dicséretben, hódolatban és üzleti érdekeinek szolgálatában.

Pesti Hirlap. — 1929. évf. május 5. Hegedüs Loránt: *Szeretnék a szerelemről beszélni*. Egyik egyetemi tanárunk tanulmányt tett közzé „irodalomunk nemzeti jelleméről”. E dolgozat szerint a magyar irodalomnak két külön jellemvonása van: a faji érzés és úri felfogás. A szerző éles hangon kifogásolja e megállapítás helyességét. — Jún. 16. Hegedüs Lóránt: *Beszéljünk csak a szerelemről*. A szerző az Ady-kérdésben évek óta hirdetett megértő álláspontja helyességének igazolására Klebelsberg gr. egyik cikkéből idéz, s egyben igen éles hangon kifogásolja némely magyar irodalomtörténetíró „szűkkörű” felfogását. Támadása elsősorban Császár Elemér ellen irányul. — Aug. 4. Hegedüs Loránt: *Az elsodort irodalom*. A fel nem ismert tehetségek kora lejárt, beletutottunk abba a korba, amikor olyanokat is tehetségeknek ismernek el, akik ezzel a tulajdonsággal nem rendelkeznek. — Szept. 1. Rexa Dezső: *Pikkó herceg és Jutka Perzsi első előadása*. Az első magyar operát, a Pikkó herceget, amelynek szerzője Chudi József volt, 1793 május 6-án adtak elő a hajóhíd budai bejárata közelében levő színházban. (A kis cikk a darabbal kapcsolatos egyéb adatokat is közöl.)

Pesti Napló. — 1929. évf. júl. 2. *Az egész ország ünnepelte az 50 éves Móricz Zsigmondot*. Hosszabb napihírszerű tudósítás arról, hogy Tiszacsécsa község díszpolgárrá választotta Móricz Zsigmondot. A cikk közli a közoktatásügyi miniszternek és Baltazár Dezső ref. püspöknek az ünnepelt-höz intézett üdvözlő sorait.

Szegedi Napló. — 1929. évf. jún. 29. sz. Szalay József: *A kiskunfélegyházi polgár*. Móra Ferenc írói munkásságának hosszabb, ünnepi hangú, tartalmas méltatása abból az alkalomból, hogy a jeles költőt és széppróza-író t szülővárosa megválasztotta díszpolgárának. Móra verseit, novelláit regényeit a magyar föld ihlette, azért nincs benne egyetlen hamis hang, egyetlen mímelt érzés, s ezért muzsikál a nyelve annyira magyar melódiákkal. Írása úgy hat, mint Hegedüs Gyula alakítása. Mindkettő annyira emberi, hogy elfelejtetik velünk a művészt. Humoruk könnyfátyolon át csillogó, bölcs; hangjuk szinto lopakodó. Azt az egyet lehet Mórának szemére vetni, hogy köcsagtisztaságú tollát belemártotta a politika zavarosába. Ki is kapott érteleget.

FIGYELŐ.

Egy síremlék leleplezéséhez.

A Kerepesi-temetőben a napokban leplezték le Baumgarten Ferenc síremlékét. Kicsiny, de válogatott társaság előtt Babits Mihály mondott beszédet, magasztalta az elhunytat, aki utolsó akaratával „hazájának legfőbb szégyenén, a magyar írók nyomorán” igyekezett segíteni.

Dicsérte a halottat, de a halott nem válaszolt. A halottak mind némák és Baumgarten Ferenc sem kivétel. De ha megtudott volna szólalni, attól tartunk, nem dicsérte volna vissza Babitsot. Ő nem úgy gondolta, ahogy Babits csinálta. Ő mást akart. Nem kívénhedt és többé-kevésbé tűrhető jövedelmei íróknak szánta az évi 4000 pengőt, nem utólag akart tehetséget jutalmazni, hanem új érdemeket életrehívni, új tehetségeket a napi gondoktól megszabadítani, hogy a magyar irodalmat fejlesztő, eszményi célú munkákat írhasanak.

Ha Babits ott a sírnál végignézett a díjazottak során, akik bizonyára kivonultak mecénásuk emlékére, aligha érezte jól magát. A lepel nemcsak a szép síremlékről hullott le, hanem azokról is, akik körülállták. Csináltak-e valamit január 18-a óta? Néhány vers, regénykísérlet, fordítás, színházi vagy könyv-kritika, egyéb semmi.

*

Ezt pedig nemcsak azért látjuk jónak elmondani, mert most volt a síremlék-ünnep, hanem mert néhány hónap múlva ismét sor kerül a díjak kiosztására.

Az utóbbi időben Babitsot többfelől érte támadás, egyik az elvhűségét, másik az írói érdemét vonta kétségbe. Mi nem azonosítjuk magunkat egyik támadással sem, mi Babitsot csiszolt elmének és jeles költőnek tartjuk, de a legsúlyosabb vádat, az elfogultságát emeljük ellene, ha a Baumgarten-díjak kiosz-

tásánál újból helytelenül ítél. Első ízben még hagyján, megtörtént, de másodszor már nem volna számára mentség.

Mit csináljon? Megmondjuk. Igyekezzék megszabadulni a pártos vonzalmaktól, rázza le magáról a méltatlan elfogultságot. Nem mondunk vele titkot, sokan hallották s azóta már egész Pest irodalmi berkeit bejárta, hogy mikor januárban a jutalmakat kihirdették, egy kitűnő költőnk felesége azt mondta hangosan a szomszédjának: mi az, hát Schöpfliné cselédje nem kapott díjat?

Minket nem érdekel az ilyen szóbeszéd, nem is hiszünk neki, de jellemző, hogy megszülethetett.

*

A helyzet az, hogy Babits felelős Baumgartennek és önmagának az alapítvány igazságos kezeléséért. Császár Elemér annak idején megírta az Irodalomtörténetben, hogy a kurátor mellé rendelt Tanácsadó testület nem számít, mert a kurátort a jutalmazandó írók kiválasztásában a Tanácsadó testület véleménye nem köti. Így tehát nem vitás, hogy minden felelősség Babitsé.

Bevalljuk, nem könnyű feladat az övé. Ma alig van magyar költő vagy író, akire rá ne férne a havi 333 pengő, még ha van is állandó fizetése, ha bent is ül valamely szerkesztőségben vagy hivatalban. Persze, hogy ezeknek is jól esik, ezeknél is van helye, betegség, adósság, üdülés, kis könnyebbség miatt, de most mégsem ezekről van szó. Hanem akik éheznek, rongyosak, a Dunába ugranak, pedig tehetségesek. Ezeket kutassa fel Babits és ne nézze, ki milyen pártállású, ki melyik oldalhoz tartozik. Mert mi baj lehet ebből? Nem váltják be a hozzájuk fűzött reményeket (csak úgy, mint az ideiek) és a rákövetkező évre nem kaphatják meg a jutalmat. De hiszen akkor megint tévedne Babits és az imént mondtuk, hogy akkor nincs számára mentség? Csakhogy van egy kis különbség. Itt a szándék tiszta és senki sem sütheti rá a pártoskodás bélyegét. És még mindig ez a jobbik eset, mint olyanoknak adni, akikről már eleve sincs mit várni, vagy akik tűrhető anyagi helyzetükben eddig is megvoltak s írtak, ahogy tőlük tellett.

De semmi körülmények közt se adjon Babits évdíjat a Tanácsadó testület tagjainak, még kivételes esetben sem, mert a közvélemény, a jóízlés ezen ütközik meg leginkább. Utaljon

ki segílyt, ha kell, megvan a módja rá, ehhez igazán senkinek semmi köze, de ne nyilvánosan hirdetett jutalmat, különben megint jön a gúnyos nevetés: hát persze, persze...

Kik legyenek a jutalmazottak? Szolgálhatnánk névsorral, de hiszen Babitsnak erre nincs szüksége. Csak tartson szemlét a magyar írók felett; lehetetlen, hogy meg ne találja az érdemeseket. Igazság, igazság, igazság! — ezt kiáltjuk Babits felé s neki ezt meg kell hallania.

Ha így fog ítélni, akkor a Baumgarten-díj kiosztása az egész magyar irodalomnak ünnepe lesz s a fáradt vándor igazán megpihenhet a szép síremlék alatt. —y —ó.

Elhúnytak.

CSERNA ENDRE, a clevelandi Szabadság fel. főszerkesztője, megh. New-Yorkban 1929 szeptemberében. 1911 táján vándorolt ki az Északamerikai Egyesült Államokba.

MADARASSY GÁBOR (gojzesti és mezőmadarasi) országgyűlési képviselő, szül. Budapesten 1888 május 13-án, megh. u. o. 1929 szept. 1926-ban egységepárti programmal a kiskúndorozsmai kerület orsz. képviselője lett. Politikai napilapokban több cikke jelent meg.

MAGYAR GYULA vámospécsi főjegyző megh. Budapesten 1929 szept. Versei a debreceni hírlapokban.

SCHUSCHNY HENRIK dr. med., egészségügyi főtanácsos szül. Prágában 1857 aug. 24., megh. Budapesten 1929 okt. 1. Számos népszerűsítő orvosi cikket írt, főleg az Egészségbe, melynek főmunkatársa volt. Toldy Ferencről írt cikke a Beöthy- emlékkönyvben (Bp., 1908).

VARGHA GYULA (göröcsönyi) dr. jur., ny. keresk. min. államtitkár, a M. Tud. Akadémia t. és a Kisfaludy-Társ. r. tagja s utóbbi főtitkára és alelnöke, szül. Káván (Pest vm.) 1853 nov. 4., megh. Budapesten 1929 máj. 3. Az orsz. közp. statisztikai hivatalnak 1892-ben aligazgatója, 1910-ben igazgatója s 1914-ben államtitkár lett. Költeményei 1875 óta jelentek meg a Budapesti Szemlében és más folyóiratokban és hírlapokban. Szépirodalmi munkái: *Dalok*. Bp., 1881. — *Csiszár Márton*. Elbeszélés. U. o., é. n. — *Gyermekelet*. U. o., é. n. — *Schiller költeményei*. Ford. Szász Károllyal és Váro Ferencce. U. o., 1890. — *Óda az 1867-i koronázás emlékére*. U. o., 1892. (A M. Tud. Akadémiától 100 arannyal kitüntetve.) — *A bosszuló kard*. Dalmü. U. o., 1897. (A Kisfaludy-Társ. pályázatán a Lukács Krisztina-díjjal kitüntetve.) — *Költeményei 1870—1914*. U. o., 1915. — *Ködben*. Költemények. U. o., 1922. — *Vitézi énekek Thúry Györgyről*. U. o., 1923. — *A végtelen felé*. Költemények. U. o., 1923. — *Hamvadó tüzek*. Költemények. 1922—1926. U. o., 1927. G. P.

Új könyvek.

Elbeszélő kötetek.

Nyirő József: A sibói bölény. Regény. Két kötet. Bp. 302 l. Athenaeum.

Rózsa Ignác: Aron öt könyve. Regény. Bp. 224 l.

Sipos Domokos: Vajudó idők. Elbeszélések. Bp. 156 l. Athenaeum.

Szindarabok.

Erdélyi Gyula: Bírófogás. Cserkészvizgáték 2 felvonásban. Bp. 1929. 32 l. Egyetemi-Nyomda.

Szarka Géza: Rádió-kalózok. Berlin. 1929. 49 l. Vogenreiter.

Tudományos munkák.

Bárány Gerő: Ethikai világrend. Szeged. 1929. 16 l. Széphalom Könyvtár 14.

Földessy Gyula: Ady-problémák. Bp. 1929. 24 l. Századunk Könyvtára 7. sz.

György Lajos: A Genovéva-legenda és népkönyv története. Bp. 1929. 36 l.

Irodalomtörténeti füzetek 34. sz.

Kelemen Ferenc: Gárdonyi nevelői személyisége Az én falum tükrében. Makó. 1929. 60 l.

Kristóf György: Az első vidéki (székely) magyar hírlap s irodalmi mellék-lapja. Kolozsvár. 1929. 16 l. Különlenyomat.

Szász Pál: Konvex és monoton függvényekről. Bp. 1929. 8 l. Különlenyomat.

Zolnai Béla: Neokonzervativizmus, avagy mire megvénülünk. Szeged. 1929. 14 l. Különlenyomat.

Fordítások.

Goethe: Iphigenia Taurisban. Ford. Csengery János. Ötödik javított kiadás Bp. 1929. 62 l. Franklin.

Csengery János: Az Ilias XXII. éneke. Bp. 1929. 18 l. Különlenyomat

Egyéb könyvek.

Böhm Dezső: Kis zenetörténet. Iskolai és magánhasználatra. Bp. 1929. 60 l.

Hangay Sándor Kékkönyve. Második kiadás. Bp. 1929. 192 l.

Luttor Ignác: Róma. Kirándulási kalauz. Bp. 1929. 104 l.

Mohr Viktor: Da Pää. (Der Bär.) Verses kötet. Késmárk. 1929. 56 l.

Révay József: A magyar könyvkiadók és könyvkereskedők országos egyesü-le-tének ötven éve. 1878—1928. Fél század a magyar könyv szolgálatában. Bp. 1929. 124 l.

Megjelent:

Pintér Jenő magyar irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés. Első kötet: A magyar irodalom története a középkorban. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság kiadása. Ára ötven pengő.

A 750 lapra terjedő kötetet az összeg beküldése után a Magyar Irodalomtörténeti Társaság kiadóhivatala bérmentesen küldi. (Budapest. I. Attila-utca 1.)

A kötetet a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjai, továbbá tanárok és tanárjelöltek havi 5 pengős részletfizetésre is megrendelhetik.

Inhalt der selbständigen Artikel. (Jahrgang 1929. Heft 5—6.)

Karl Szász: Franz Molnár als Dramatiker. Ein Kapitel aus seiner noch ungedruckten Geschichte des ungarischen Dramas. Der Verfasser behandelt eingehend Molnárs dramatische Laufbahn. Die ersten Stücke Molnárs (Der Herr Doctor 1902, Józsi 1904) können nur als Talentproben angesehen werden, aber sein im Jahre 1907 im Budapester Lustspieltheater aufgeführtes Lustspiel Der Teufel verrät schon den geistsprühenden Schriftsteller. Nach dem Urteil des Verfassers hat Molnár in seinen Stücken Der Teufel, Liliom, Der Gardeoffizier, Das Märchen vom Wolfe und Die weisse Wolke den Höhepunkt seiner Laufbahn erreicht; die späteren Schöpfungen stehen nicht mehr auf diesem Niveau. Gewiss ist er der Lieblings-Schriftsteller eines grossen Teiles des Budapester Publikums, eines Publikums, das für tiefere Poesie nichts übrig hat, aber für oberflächliche Sentimentalität schwärmt, dessen moralische Auffassung ziemlich lax ist und einem Sinnenkitzel nicht abhold. Dieses Publikum hat wenig Sinn für ein echtes Drama, würdigt aber vorzugsweise die geschickte Technik; gegen Gekünsteltheit hat es nicht viel einzuwenden, Phantastisches und leichte Symbolik sind ihm immer angenehm. Franz Molnár kann nicht als Fortsetzer der Traditionen des ungarischen Dramas angesehen werden; er steht unter fremden Einfluss und wurde ohne nationalen Geist zu hegen zu einer führenden Persönlichkeit der ungarischen literarischen Bestrebungen. — Desiderius Keresztury: Der heutige Stand der deutschen Literaturwissenschaft. Auf allen Punkten des deutschen geistigen Lebens ist eine tiefgehende Änderung zu bemerken. Der Verfasser weist auf die neuen Richtungen auf dem Gebiete der deutschen Literaturwissenschaft hin. Die literarische Forschung lässt nicht nur hinsichtlich neuer Stoffe, sondern nach methodisch eine grosse Bereicherung erkennen. — Koloman Timár befasst sich mit dem Schuldrama des achtzenten Jahrhunderts. — Moses Rubinyi beleuchtet das schriftstellerische Verfahren Koloman Mikszáths. — Gabriel Finály befasst sich mit einer bisher unbekannten hexametrischen Verszeile Johann Arany's. — Zsolt Alszeghy zeichnet das literarische Porträt des Benediktiner-Abtes Irenaeus Zoltvány, der während seiner halbhundertjährigen wissenschaftlichen Wirksamkeit die ungarische Literaturgeschichte mit vielen wertvollen Gaben bereichert hat. Es folgen grössere und kleinere Rezensionen von literarischen und literaturwissenschaftlichen Neuerscheinungen. Alle Artikel ungarischer Zeitschriften und Zeitungen, die zur Literatur in irgendeiner Beziehung stehen, werden registriert. Im Beobachter wird das Andenken Georg Bessenyeis erneuert. Biographische Daten der jüngst verstorbenen ungarischen Schriftsteller, ein Verzeichnis der neu erschienenen Bücher bilden den Schluss des Heftes.

Inhalt der selbständigen Artikel. (Jahrgang 1929. Heft 7—8.) —

Ludwig Dézsi: Eine ungarische literarische Einwirkung auf Shakespeares Dichtung. Im XVI. Jahrhundert erfreuten sich die Embleme einer grossen Beliebtheit; es entstand eine ganze Emblemen-Literatur. Besonders volkstümlich wurde eine Emblemen-Art, bei der das Emblem mit einer dichterischen Erklärung in Verbindung stand. Von dem ungarischen Schriftsteller Sambucus, eigentlich Johann Zsámboky (1531—1584) besitzen wir eine solche Emblemen-Sammlung, die 1564 in Antwerpen in der Plantinschen Offizin gedruckt wurde.

Das Buch enthält 171 Embleme: über jedem Emblem ein Motto oder ein Aphorisma moralischen Inhaltes, darunter das eingerahmte Bild, unter dem Bild die dichterische Erklärung in lateinischen Versen. Nebst vielen anderen ähnlichen Werken beruht zum Teil auch Whitney's englische Emblemen-Sammlung *A choice of Emblemes* (1586) auf Sambucus. Ludwig Dézsi, Professor der ungarischen Literatur an der Szegeder Universität, weist nun nach, dass mehrere Stellen Shakespeares den Einfluss des Sambucus bezeugen, der so — wohl nicht auf unmittelbarem Wege — den Geist Shakespeares auch bereichert hat. — Eugen Pintér: Literaturwissenschaftliches Repertorium. Eine chronologische Zusammenstellung der auf die Theorie der Literatur, Literaturgeschichte und Kritik bezüglichen ungarischen Bücher und Artikel. — Oscar Elek: Gabriel Bethlen und ein französischer Dichter. François de Bois Robert, ein jetzt schon vergessener französischer Dichter des XVII. Jahrhunderts erwähnt in einer seiner Oden Gabriel Bethlen, den Fürsten von Siebenbürgen. Er beruft sich auf ihn, als einen hochbedeutenden politischen Factor. — Koloman Timár: Ein verschollenes *Argenis Manuscript*. Zwei ungarische Übersetzungen des Barclay'schen politischen Romans *Argenis* sind im Jahre 1792 in Druck erschienen. Doch gab es noch eine dritte Übersetzung des Werkes, die aber niemals in Druck erschien und als erste Übersetzung zu betrachten ist; sie gehört dem Jahre 1773 an. — Zsolt Alszeqhy: Alexius Benedek. Eine Studie über den unlängst verstorbenen hervorragenden Novellisten, Romancier und Jugendschriftsteller. Der Verfasser gibt eine eingehende Analyse der erzählenden Dichtungen Benedeks, seiner Gedanken- und Gefühlswelt, seiner schriftstellerischen Verdienste, besonders seines Wirkens als beliebtester Fabulist der ungarischen Jugend. — Es folgen Besprechungen von Neuheiten der ungarischen Literatur und Literaturgeschichte. Die Zeitschriften-Schau berichtet über alle Artikel der ungarischen Zeitschriften und Blätter, die zur Literatur in irgendeiner Beziehung stehen. — Im Beobachter wird eine gerechtere Verteilung der Baumgarten'schen Preise befürwortet. — Biographische Daten über jüngst verstorbene ungarische Schriftsteller und ein Verzeichniss der neuesten ungarischen Erscheinungen bilden den Schluss des Heftes.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Ladislaus Négyesy. Vicepraesides Ludovicus Dézsi, Julius Viszota, Carolus Szász, Irenaeus Zoltvány. Ab epistulis: Zoltanus Alszeghy. Moderator ephemeridis societatis: Eugenius Pintér. Actuarius: Fridericus Brisita. Arcarius: Josephus Oberle.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Ladislaus Négyesy, Stellvertretende Vorsitzende: Ludwig Dézsi, Julius Viszota, Karl Szász, Irenaeus Zoltvány. Sekretär: Zoltán Alszeghy. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Eugen Pintér. Schriftführer: Friedrich Brisita. Kassenverwalter: Josef Oberle.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Moderator: Eugenius Pintér, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.
Fasciculus XVIII. 1929.

Argumentum :

Dissertationes. — Conspectus librorum 1929. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellanea. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.
Herausgegeben von Eugen Pintér, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XVIII. Jahrgang. 1929.

Inhalt :

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1929 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschau. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékozást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ára egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek küldendők be postautalványon (Budapest, I., Attila-utca 1.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámlájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II., Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Pintér Jenő szerkesztő címére küldendők (Budapest, I., Attila-utca 1.).